Iulian Boldea
(Editor)

CULTURE IN GLOBALIZATION: IDENTITIES AND NATIONS CONNECTED

HISTORY, POLITICAL SCIENCES, INTERNATIONAL RELATIONS

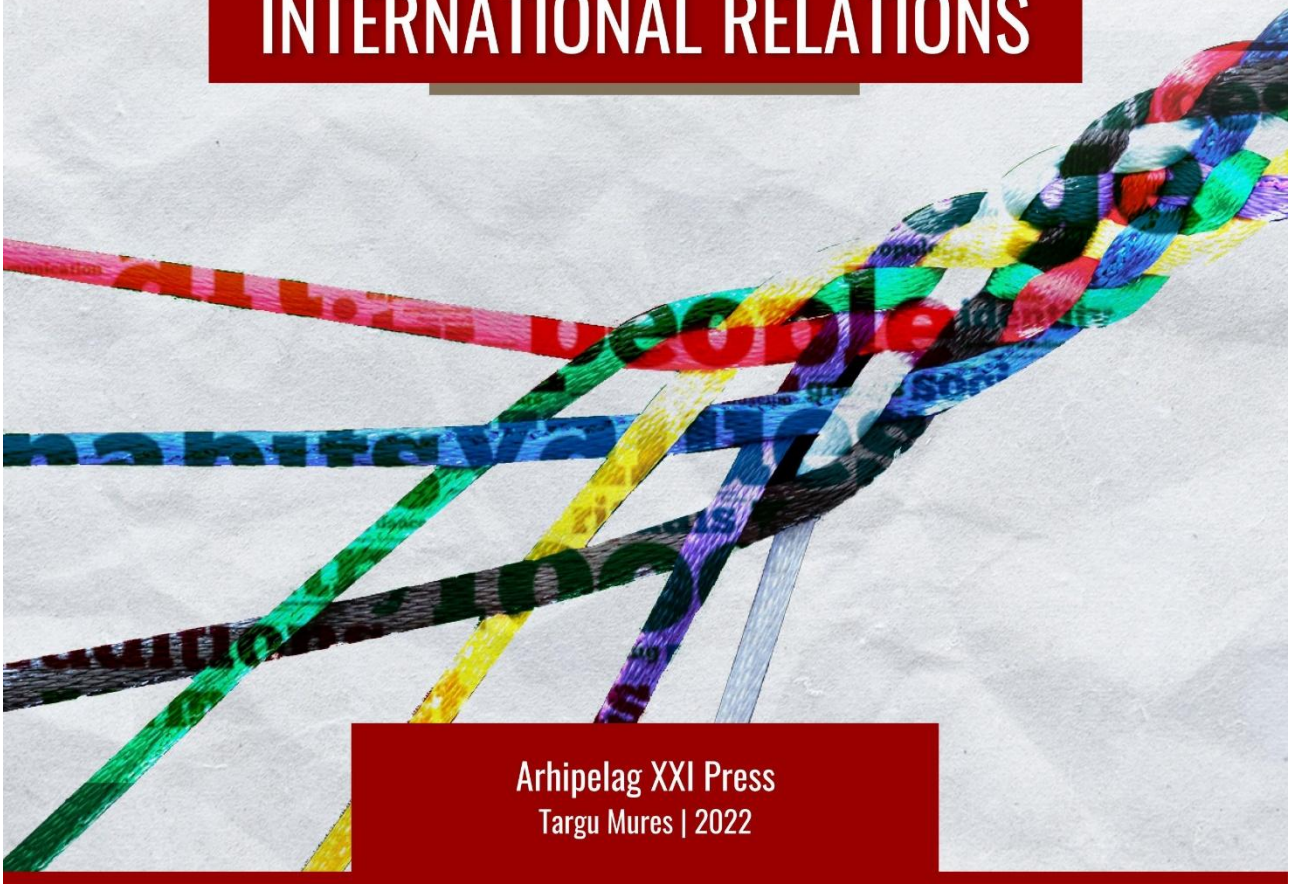

Arhipelag XXI Press
Targu Mures | 2022

Date: 21-22 May 2022

Location: „DIMITRIE CANTEMIR" University, Tîrgu Mureș

CULTURE IN GLOBALIZATION: IDENTITIES AND NATIONS CONNECTED
Section History, Political Sciences, International Relations

ISBN: 978-606-93691-3-5

Edited by: The Alpha Institute for Multicultural Studies Moldovei Street, 8 540522, Tîrgu Mureș, România
Tel./fax: +40-744-511546
Published by: "Arhipelag XXI" Press,
Tîrgu Mureş, 2022 Tîrgu Mureş, România
Email: tehnoredactare.gidni@gmail.com

Cuprins

CONSOLIDATION OF THE ROMANIAN IDENTITY AT THE WESTERN BORDER OF INTERWAR ROMANIA. CASE STUDY: MIHAIL.G. SAMARINEANU 6
Gabriel Moisa 6
Prof., PhD, University of Oradea 6
THE CAPITULAR SCHOOL IN ORADEA IN THE MEDIEVAL PERIOD 15
Sorin Șipoș, Traian Ostahie 15
Prof., PhD, University of Oradea, PhD Student, University of Oradea 15
APOLLINARIANISM AND THE FIGHTING AGAINST IT BY ST. GREGORY OF NAZIANZUS 23
Marius Telea 23
Assoc. Prof., PhD, „1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia 23
CONTRIBUTION OF THE LAW ACADEMY OF ORADEA TO THE MODERNIZATION OF THE SOCIETY IN BIHOR DURING THE INTERWAR PERIOD 32
Florentina Chirodea 32
Lecturer, PhD, University of Oradea 32
ACTION AT MACIN IN MAY 1877 41
Andrei Alexandru Achim 41
Lecturer, PhD, Technical University of Cluj-Napoca 41
SOFT POWER DURING WARTIME 46
Arthur Mihăilă 46
Lecturer, PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 46
HUMAN LOSSES AND MORALE IN THE ROMAN ARMY OF THE PRINCIPATE 54
Fábián István 54
Lecturer, PhD, UMFST Târgu Mureș 54
RENAISSANCE AND HUMANISM IN ORADEA. CULTURAL CONTRIBUTIONS TO THE EUROPE OF 15TH AND 16TH CENTURIES 59
Laura Ardelean 59
Lecturer, PhD, University of Oradea 59
STUDENTS FROM THE LAW ACADEMY IN ORADEA BETWEEN 1800 AND 1918. GENERAL VIEWPOINTS 68
Radu Romînașu 68
Lecturer, PhD, University of Oradea 68
ABOUT THE HISTORIOGRAPHY OF THE MIDDLE AGES 76
Ștefan Lifa 76
Lecturer, PhD, West University of Timișoara 76

EMERGING TECHNOLOGIES IN THE ERA OF GLOBALIZATION 81
Angela Ioniță 81
Senior Researcher, The Research Institute for Artificial Intelligence, Romanian Academy 81
POLITICAL MILESTONES OF THE 1920-1926 PERIOD AND THEIR INFLUENCE OVER THE INTERNAL COHESION OF THE GREAT ROMANIA 89
Florin F.Nacu 89
Scientific Researcher, PhD, ICSU ,,C.S. Nicolăescu-Plopșor", Romanian Academy, Craiova 89
SOCIO-CULTURAL ACTIVITY OF THE ORTHODOX ROMANIAN CHURCH WITHIN THE COMMUNITIES OF OLTENIA COUNTY (1938-1940) 93
Diana-Mihaela Păunoiu 93
Scientific Researcher III, PhD, „C.S. Nicolăescu-Plopşor" Institute for Studies in Social Sciences and Humanities, Craiova 93
THE LONG-TERM IMPACT OF THE SPANISH FLU (1922-1929). EPISODES OF FEAR 100
Ferencz-Iozsef Truța 100
Research Assistant, ,,Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences and the Humanities of the Romanian Academy, Târgu Mureș 100
HUMOR AND SATIRE IN ROMANIAN COMMUNIST PUBLICATIONS. THE MAGAZINES URZICA AND PERPETUUM COMIC IN THE 80'S 114
Corina Hațegan 114
Scientific Researcher, PhD, ,,Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences and the Humanities of the Romanian Academy, Târgu Mureș 114
ACHIEVEMENTS AND IDEOLOGIES IN THE INTERWAR ROMANIA HIKING: STUDY CASE - MIHAI HARET 123
Narcis – Mihai Martiniuc 123
Research Assistant, ,,Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences, Târgu Mureș 123
ASPECTS OF THE IRON GUARD IN PRAHOVA COUNTY DURING THE INTERWAR PERIOD 136
Vasile-Virgil Coman 136
PhD 136
RUSSIA'S RELATIONSHIP WITH THE WEST, A MAJOR DETERMINANT OF THE RUSSIAN GEOPOLITICAL IMAGINARY 143
Cristian Chirca 143
PhD, University of Bucharest 143
DENOMINATIONAL COMMUNITIES IN THE SETTLEMENTS OF THE BISTRA VALLEY IN THE 19TH CENTURY AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY 157
Cosmin-Ionuț Patca 157
PhD, University of Oradea 157

THE TEACHING ACTIVITY OF PATRIARCH IUSTIN MOISESCU AND HIS CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF EDUCATION AND THE CHURCH 166
Ion Gabriel Militaru 166
PhD Student, ,,Valahia" University of Târgoviște 166
THE ECUMENICAL AND DIPLOMATIC ACTIVITY OF PATRIARCH IUSTIN MOISESCU 176
Ion Gabriel Militaru 176
PhD Student, ,,Valahia" University of Târgoviște 176
FACES OF THE DICTATOR IN ROMANIA'S 80S: DISSIMULATION THROUGH OFFICIAL IMAGES AND TEXTS.. 185
Alexandru Stănescu 185
PhD Student, University of Bucharest 185
THE EVOLUTION OF THE ROMANIAN-ITALIAN POLITICAL RELATIONS AT THE END OF THE 60s AND BEGINNING OF THE 70s 195
Mihai Dobrițoiu 195
PhD Student, ,,Valahia" University of Târgoviște 195
ECONOMIC, SOCIAL, HEALTH AND POLITICAL CHALLENGES FOR ROMANIA BETWEEN 1918-1933 202
Alexandra Nacu 202
MA student, University of Craiova 202

CONSOLIDATION OF THE ROMANIAN IDENTITY AT THE WESTERN BORDER OF INTERWAR ROMANIA. CASE STUDY: MIHAIL.G. SAMARINEANU

Gabriel Moisa
Prof., PhD, University of Oradea

Abstract: Like other representatives of the Oradea and Bihor intellectual elite of the interwar period, an important dimension of Mihail G. Samarineanu's activity, both in the press and in cultural magazines, was that of the instability of international politics and revisionist claims issued by the Horthist regime. in Budapest to Romania. She was an important voice from this perspective.
Arriving in Bihor in the early 1920s, he discovered an awkward situation for Romanian culture and spirituality. Given that the Romanian identity was very difficult to assert and display before 1918, Bihor, like the whole of Transylvania, suffered from the lack of a consistent Romanian elite.
This was the reason why he put himself with all his being in the service of the Romanian cause and the shaping of a cultural landscape in which the Romanian voices are best heard, without paying attention to the rights of the other two important communities of Bihor, Hungarian and Jewish.

Keywords: Bihor: Mihail G Samarineanu, interwar period, national identity, border, Bihor

Mihail G. Samarineanu a văzut lumina zilei la 1 aprilie 1893 în localitatea Aminciu, Macedonia. Familia sa, una destul de înstărită, l-a format și educat în spiritul apărării drepturilor aromânilor din Balcani. Tatăl său, Guli Papageorge Samarineanu, a fost un cunoscut militant pentru păstrarea identității etnice a ramurii sudice a populației romanice din această parte a Europei. Același părinte i-a sădit în suflet dragostea față de România pe care i-a descris-o "*în culori pitorești și învălită în legende*"[1], ceea ce l-a determinat să plece în România unde a sosit în anul 1913[2]. Studiile primare le-a făcut la Ianina, pentru ca apoi să urmeze școala comercială românească din Salonic[3].

La puțin timp după sosirea în România, în condițiile izbucnirii Primului Război Mondial, s-a înrolat voluntar în războiul pentru întregirea țări. Botezul focului l-a primit pe frontul de la Mărășești în vara anului 1917. În contextul războiului îl cunoaște pe colonelul Gheorghe Bacaloglu, viitorul întemeietor al revistei orădene *Cele Trei Crișuri*[4]. Demobilizat în urma Păcii de la Buftea-București, M. G. Samarineanu este rechemat sub arme după 11 noiembrie 1918 și trece în Ardeal în fruntea unei companii din Regimentul 6 Vânători de Munte. Mihail G. Samarineanu ne spune dealtfel chiar el însuși că "*am făcut războiul, marele cataclism, în 6 Vînători. De pe front, la Iași apoi în Basarabia și de aici în fundul Ardealului după ce am avut minunata satisfacție a grandioasei sărbătoriri dela Brașov, unde am intrat primii, capturând pe generalul Koch cu aproape toate trupele germane, cari fuseseră în București. Eram puțini, dar purtam în suflete dragostea țării și tinerețea. Și am făcut față cu cinste tuturor încercărilor...*"[5].

[1] Teodor Neș, *A doua carte despre oameni din Bihor*, Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă al Județului Bihor, Oradea, 1979, p. 167.
[2] Nae Antonescu, *M.G. Samarineanu (1893-1959)*, în *Familia*, nr. 4, 1993, p. 18.
[3] Aurel Tripon, *Monografia almanah a Crișanei, jud. Bihor*, Casa Națională a județului Bihor, Oradea, 1936, p. 439.
[4] Cristina Elena Marian, *Reuniunea Culturală "Cele Trei Crișuri" din Oradea*, în *Cele Trei Crișuri*, Serie Nouă, an VII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1996, p. 8. Idem, *Modalități de evaluare didactică a unei personalități istorice*, în Elena Cristina Marian (coord.), *Tradiție și modernitate la Colegiul Național "Mihai Eminescu" din Oradea*, Editura Didactica Militans – Casa Corpului Didactic, Oradea, 2016, p. 50-67.
[5] M. G. Samarineanu, *Am fost concentrat*, în *Familia*, nr. 1-2, an VII, seria III, 1940, p. 75.

Finalul războiului l-a găsit la Braşov unde alături de Aurel Cristea şi alţi apropiaţi a reînfiinţat publicaţia *Gazeta Transilvaniei,* devenind redactor al acesteia[6]. În perioada august-noiembrie 1919 a editat la Braşov şi revista de umor *Ghimpele*, având ca model *Cocoşiul Roşu,* o revistă efemeră din secolul al XVIII-lea. Se pare că revista a avut succes, paginile sale beneficiind de umor şi o ironie fine şi elevate în egală măsură[7].

În 1920 a părăsit oraşul de sub Tâmpa plecând la Oradea unde fusese chemat de colonelul Gheorghe Bacaloglu, cel care tocmai întemeiase în urbea de pe Crişul Repede revista *Cele Trei Crişuri*[8]. Sosirea lui la Oradea trebuie pusă şi în raport cu nevoile legate de susţinerea elementului românesc pe frontieră în condiţiile în care, datorită realităţilor antebelice, elita românească nu era foarte solid constituită. În plus, aceasta făcea cu greu faţă "agresiunii" ideologice venite pe diverse canale, politice, economice, culturale, presă etc., din Ungaria vecină, un stat nemulţumit de cele stabilite la Trianon şi promotorul unei politici revizioniste din ce în ce mai agresive.

Resorturile intime ale venirii sale nu sunt cunoscute în totalitate. Ceea ce se ştie cu exactitate este faptul că pentru prezenţa lui la Oradea a insistat în mod deosebit colonelul Gheorghe Bacaloglu. Despre acesta există date potrivit cărora ar fi fost în serviciul statului român într-o formulă extrem de prezentă şi după ieşirea din structurile active şi vizibile ale armatei. Se pare că acesta fusese încă de când devenise rezervist membru al Serviciului Militar de Informaţii, Biroul II Contrainformaţii, subordonat Marelui Stat Major General al Armatei Române[9], iar una dintre misiunile sale la frontiera de vest fusese chiar înfiinţarea unei reviste la Oradea, "*organ viu de rezistenţă în ofensiva culturală maghiară ce se desfăşoară în hotarele noastre şi sub ochii noştri şi să contribuim astfel cu modestele noastre puteri, la înălţarea ideii româneşti*"[10] la frontiera cu Ungaria şi de colaborare cu minorităţile naţionale[11]. Marele Stat Major General al Armatei Române contribuia periodic din fondul de propagandă cu anumite sume de bani pentru susţinerea financiară a revistei.

În aceste condiţii, există premisa ca şi Mihai G. Samarineanu să fi făcut parte din aceeaşi structură, conştient sau nu, fiind unul dintre oamenii de încredere ai colonelului Gheorghe Bacaloglu încă din vremea războiului.

Mihail G. Samarineanu este încă un personaj mai puţin cunoscut publicului bihorean[12]. Acesta a amprentat însă serios locul în care a trăit, fiind unul dintre promotorii culturali de seamă ai Bihorului interebelic. Activitatea sa a lăsat urme adânci asupra celor două prestigioase reviste culturale ale vremi, *Cele Trei Crişuri* şi *Familia*. În cazul primeia a fost sufletul ei alături de colonelul Gheorghe Bacaloglu, iar în cazul *Familiei* a fost redactorul şef şi directorul celor două serii interbelice. A fost de asemenea şi un atent privitor al societăţii româneşti în ansambluil său, iar intervenţiile sale de-a lugul perioadei interbelice din ziarele locale *Sentinela de la Vest, Vestul României, Bihorul, Timpul, Gazeta de Vest şi Noua Gazetă de Vest* ne arată un condei extrem de acid şi de virulent în mai multe componente ale sale. A fost în acelaşi timp şi un om al vremurilor şi adesea sub vremurile pe care le-a trăit.

Asemeni altor reprezentanţi ai elitei intelectuale orădene şi bihorene ai perioadei interbelice, o dimensiune importantă a activităţii lui Mihail G. Samarineanu, atât în presă cât şi în revistele culturale, a fost cea privitoare la instabilitatea politicii internaţionale şi a pretenţiilor revizioniste emise de regimul horthist de la Budapesta la adresa României. Era o voce importantă din această

---

[6] Victor Durnea, *Propuneri de recurs*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2011, p. 214.

[7] Daniela-Mihaela Florescu, *Reviste şi grupări literare braşovene din secolul al XX-lea*, rezumat al tezei de doctorat, Braşov, 2013, p. 72.

[8] Cristina Elena Marian, *Reuniunea Culturală "Cele Trei Crişuri" din Oradea*, în *Cele Trei Crişuri*, Serie Nouă, an VII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1996, p. 8.

[9] Arhivele Naţionale - Serviciul Judeţean Bihor, *fond Reuniunea Culturală Cele Trei Crişuri*, dos. 14/1923, f. 15 (în continuare ANSJBh) . Mulţumesc doamnei profesor dr. Elena Cristina Marian pentru amabilitatea de a-mi pune la dispoziţie documentul invocat.

[10] Arhivele Naţionale Istorice Centrale, *fond Ministerul Propagandei Naţionale*, dos. 150, f. 68.

[11] ANSJBh, *fond Reuniunea Culturală Cele Trei Crişuri*, dos. 3, 1924-1927, f. 81.

[12] Numele său a fost atribuit recent unei străzi din municipiul Oradea din cartierul Nicolae Grigorescu. O anchetă realizată printre locuitorii străzii arată faptul că, cu o singură excepţie, nimeni nu ştia cine a fost Mihail G. Samarineanu.

perspectivă. Sosit pe meleaguri bihorene la începutul anilor 1920, acesta a descoperit o situație incomodă pentru cultura și spiritualitatea românească. În condițiile în care identitatea românească a fost foarte greu de afirmat și afișat înainte de 1918, Bihorul, asemeni întregii Transilvanii a suferit de lipsa unei consistente elite românești. Aceasta a fost cauza pentru care s-a pus cu toată ființa sa în slujba cauzei românești și a conturării unui peisaj cultural în care vocile românești să fie cât mai bine auzite, fără a atenta la drepturile celorlalte două comunități importante ale Bihorului, maghiară și evreiască.

Mihail G. Samarineanu a fost un prin excelență un om al concilierii, intrând adesea într-un dialog constructiv cu reprezentanții celor două importante minorități naționale, dar a afirmat și susținut cu tărie cauza românească la frontiera de vest a României de fiecare dată când simțea vreun pericol.

Tocmai de aceea Mihail G. Samarineanu a survolat cu multă atenție cele ce se întâmplau la Budapesta după venirea la putere a regentului Horthy, mai ales după restaurarea discursului revizionist. În aceste condiții, el atrăgea atenția că Bucureștiul trebuie să fie într-o permanentă stare de veghe, existând senzația, în opinia sa, că "*după împlinirea hotarelor, stropite cu mult sânge, a intervenit o oboseală de plumb care a luat în stăpânire psihologia celor mulţi. Moralul colectiv şi individual a slăbit şi un moment se părea că nu mai este o ţintă care să planeze dinaintea noastră*"[13] și s-a trecut le reluarea mai vechilor metehne ale societății românești care slăbesc statul, autoritatea lui și dezvoltă un fenomen de corupție periculos și care poate fragiliza România Mare. Mihail G. Samarineanu sesisează faptul că la doar câțiva ani de la momentul 1 Decembrie 1918 în societatea românească și-au făcut apariția "*tot felul de fenomene morbide care s'au ridicat la suprafaţă*"[14]. Vinovate de acest fapt ar fi "*o indulgenţă vinovată în faţa păcatului care a început să ridice capul şi un spirit meschin de aventură ce s'a. aşternut peste societatea conducătoare*"[15]. În plus, spune acesta, "*mici negustori au umplut arena, trivializând viaţa publică cu sgomotul lor sterp. Politica şi negoţul au început să se confunde, în vreme ce legendele se destrămau pe rând şi diferite mărimi şi-au redus proporţiile la adevărata valoare. Această amorţeală cu slăbiciunile ei a fost utilizată, fireşte, de către duşmanii interesaţi şi grandoarea retorică a României-Mari s'a pomenit nu peste mult copleşită de o puternică reţea angajată la scopuri străine*"[16]. Principalul dușman interesat în reducerea "grandorii" României Mari era identificat de Mihail G. Samarineanu în Ungaria.

Acesta era convins că în condițiile de pace existente la începutul perioadei interbelice elita românească nu trebuia să "se culce pe o ureche" ci să apere interesele naționale "*nu numai cu pușca soldatului, ci cu toate armele omului civilizat*"[17], adică, spune el, pentru păstrarea României Mari în fața pretențiilor Ungariei horthiste "*lupta continuă mai departe arme nevăzute, cu tăişuri nevăzut de multe*"[18]. Motivul pentru care trebuie vigilență crescută este acela că "*cei învinşi îşi ascut în fundul inimei lor armele revanşei; sângele clocoteşte în vine, în timp ce mâinile le întind cu aer de prietin. Un popor trunchiat de veacuri, îşi scutură încă durerea după ce s-a ridicat şi se pregăteşte de viaţă nouă, viaţă liberă. Cel ce a ţinut sub călcâiul cizmei sale nu înţelege că vremea robiei a trecut şi că lupta din urmă, între două neamuri, s-a terminat cu gânduri negre de revanşă şi nu de a te împăca cu dreptatea lui Dumnezeu vrea să-şi facă singur dreptate, iar noi, cari ne-am ridicat până la veghea timpurilor, cari ne muncim să ne purtăm ertători, ultimul grăunte de ură din sufletele noastre, noi să fim totuşi cu arma la picior. Nu pentru a lovi, ci pentru a păstra ceea ce era al nostru. Nu numai cu pușca soldatului, ci cu toate armele omului civilizat. Vom învinge şi cu aceste arme, căci ele sunt făurite în focul nobil şi iubitor, generos şi puternic al rasei latine*"[19]. Semnalul ridicat de Mihail G. Samarineanu era făcut în contextual în care se dorea ca cei care erau trimiși în

[13] Misa, *Bate vânt nou*, în *Vestul României*, an I, nr. 23, vineri 24 august 1923, p. 1.
[14] *Ibidem*
[15] *Ibidem*
[16] *Ibidem*
[17] Seneca, *Soldați la graniță*, în *Vestul României*, an I, nr. 21, vineri 10 august 1923, p. 1.
[18] *Ibidem*
[19] *Ibidem*

Bihor în funcții administrative, cadre didactice, funcționari ai statului, cadre militare etc. să fie oameni asumați în demersul de întărire a structurilor statului pe frontiera de vest a României, întrucât acolo "*unde este luptă mai aprigă, trimiţi valori şi virtuţi; trimiţi soldaţi de seamă! Să înceteze odată şi cântecul celor ce se cred chemaţi a monopoliza un colţ al ţării. Înainte de toate Bihorul este al Românilor şi drept este să ne ridicăm tot atât de revoltaţi şi în contra veneticilor incapabili ca şi în contra secăturilor oportuniste locale*"[20].

Mihail G. Samarineanu era convins că "*numai cu oameni de ispravă de aici sau de acolo vom ridica Bihorul. El nu este un domeniu al politicianilor, ci un colţ al României. Ridicaţi-vă şi veniţi aici soldaţi cinstiţi şi cu inimă românească!*"[21]. Îndemnurile omului de cultură erau îndreptățite în condițiile în care nu toți cei care veneau în Bihor ocupând diferite poziții se ridicau la înălțimea vremurilor și provocărilor din spațiul frontierei.

Omul de cultură era un critic acerb al politicanismului și a "politicii făcută de dragul politicii" după cum el însuși s-a exprimat. În 1939, făcând un bilanț al perioadei interbelice, acesta sugerează că lucrurile nu au stat deloc bine din perspectiva lumii politice deoarece "*Țara, din punct de vedere politic, fusese împărțită în 17-18 partide, cu 17-18 doctrine și cu tot atâtea programe. Dela curentul extremei stângi la cel al extremei drepte. Și toate cu fanatici ai ideologiei, cari, la fiecare alegere, lăsau pe teren morți… Ce ură declanșau cluburile, unul contra celorlalte! Necunoscând realitatea, puteai fi ispitit să crezi că, în România, planează în atmosferă războiul civil…*"[22]. Afirmația trebuie privită desigur în contextul regimului politic din România anului 1939, unul autoritar sub controlul regelui Carol al II-lea, însă conține și o anumită doză de adevăr. Dealtfel, Mihail G. Samarineanu asemeni altor intelectuali ai vremii s-a lăsat cucerit de instaurarea regimului carlist, apreciind impunerea acestuia de către regale Carol al II-lea. Existența sa era salvatoare, spune Samarineanu, fiind nevoie de el în contextul politicanismului care ar fi dus țara de râpă. Carol al II-lea, văzut ca un adevărat Mesia, a reușit să impună, în opinia lui Samarineanu, ordinea și a făcut să fie uitate toate ideologiile, toate doctrinele și toate programele politice "*atunci când un graiu de sus a cuvântat rîspicat; atunci când M.S. Regele Carol II a dispus încetarea jocului periculos de-a politica. Țara are nevoie de reculegere pentru a fi pregătită pe drumul civilizației, țara are nevoie de liniște pentru a face față timpurilor grele prin cari e sortită să treacă omenirea. Și jocul a încetat. Iar frontal unic, în jurul Regelui, pentru Țară, s-a alcătuit. Dela Patriarh, la ultimul plugar, același gând și același crez: binele Țării. Iar când ziua sacrificiului se arătă întunecată și hâdă, când Țara și Regele făcură apel la nație, nația nu a pregetat. Cu o însuflețire cum rar a cunoscut istoria popoarelor, din umile colibe acoperite cu stuh de la țară sau din mândre palate de la oraș, românul a pornit hotărât spre hotare. Nu exista stavilă ca să-l poată opri, nici nevasta cu copiii, nici munca ogorului, nici gruel vremuirii…*"[23].

În egală măsură, Mihail G. Samarineanu milita pentru buna înțelegere dintre români și maghiari în interiorul României. "*Dorim sincer o înelegere cu maghiarii fiindcă, de le-am combătut defectele (după cum și ei au făcut-o cu noi), le-am apreciat la justă valoare calitățile. Dorim sincer o colaborare cu maghiarii fiindcă, în istorie și civilizație, după cum am mai spus-o, avem realizări și drum de alături de parcurs*"[24], încheia convingător cunoscutul publicist bihorean prin adopție.

Acest lucru a făcut din el unul dintre cei mai insistenți căutători ai unei relaționări normale. Pentru a vedea cum stau lucrurile, în 1935 a inițiat chiar o anchetă pentru a vedea dacă românii și ungurii se pot înțelege. Demersul a fost pornit întrucât, spune acesta, "*trăim aci, la hotarul geografic al celor două popoare. Militäm naționalism de 15 ani. Un naționalism care se aseamănă cu preceptul: cunoaște-te pe tine însuți ca să poți înțelege pe aproapele tău, și să-l apreciezi pe dânsul. Un naționalism care să nu desconsidere pe ceilalți, care să-ți fie ție însu-ți reconfortant. Am încercat să ne coborâm în inima românismului de aci, și, de acolo, să ne urcăm la intelectul său*

[20] *Ibidem*
[21] *Ibidem*
[22] Idem, *La hotare*, în *Familia*, seria III, an VI, nr. 4-5, aprilie-maiu 1939, p. 3-7.
[23] *Ibidem*
[24] Idem, *Ancheta noastră. Ne putem înțelege noi și ungurii?*, în *Familia*, seria III, an II, nr. 5-6, sept.-oct. 1935, p. 65-66.

de unde să îndreptăm radiația. E atâta căldură, atâta iubire!... Și atâta înțelegere!..."[25]. În cadrul anchetei au fost trimise mai multe chestionare unor oameni de cultură din România și Ungaria. Cu toții erau de acord că relațiile dintre români și maghiari sunt deteriorate în primul rând de implicarea politicienilor și a pretențiilor revizioniste ale Ungariei[26].

În ciuda intențiilor sale mai mult decât constructive, Mihail G. Samarineanu a rămas cu un gust amar după Dictatul de la Viena, dându-și seama că oamenii au căzut mai degrabă în febra răzbunării.

Într-o scrisoare deschisă adresată unui amic maghiar din Oradea la începutul anului 1941 prin intermediul revistei *Familia* pe care o manageria din București, acesta readucea în actualitate momentul cedării orașului Oradea și faptul că ei doi, un român și un ungur, martori oculari, au văzut la ce poate conduce degradarea umană și ura interetnică întreținută de unii politicieni. Cu regret enorm în suflet, Mihail G. Samarineanu se adresa prietenului său Ioșca din Oradea "*ții minte, Ioșca, cum ne-am stăpânit revolta în piața Primăriei. Treceam spre gară. Era în ziua de 2 Septembrie (predarea Oradiei era fixată pentru 6 Septembrie). O scară a serviciului de pompieri ridicată până deasupra fațadei somptuosului palat al Municipiului purta sus pe fuștei un ungur, care smulgea de pe frontispiciu și arunca cu scârbă, literele inscripției românești Primăria. Și în piață câteva sute de pierdevară hohoteau în râs la fiecare cădere a fiecărei litere. Era pălmuitoare jignirea …Iar la una din ferestre, d-l primar român, asista la această pălmuire. Noi nu am putut suporta și ambiții, tu bihorean și eu macedonean, am încleștat mânerul revolverului, cu hotărârea de a trage în acela care tolera netrebnicia. Noi am lăsat toate inscripțile maghiare ani de zile (…), iar bestia aceasta nu are răbdare încă 4 zile, până la termenul fixat pentru evacuare? Și aceasta fiindcă i s-a promis că va fi menținut ajutor de primar!...*"[27].

Obida pusă în aceste rânduri reiese și din gustul extrem de amar lăsat de modul în care unii etnici maghiari din Oradea au purces la îndepărtarea însemnelor românești de pe instituțile statului cu câteva zile înainte de intrarea armatelor ungare în oraș, ca o consecință a unei intense propagande politice dusă în acest sens.

Macedoneanul Mihail G. Samarineanu a rămas puternic atașat de Bihorul în care se desăvârșise ca om de presă și de cultură. Era la curent cu ce se întâmpla în perioada războiului în acest spațiu, fiind în temă cu "*întreaga suferință a celor rămași în satele lor, pe brazda atât de îndrăgită de ei a pământului care nu popate fi decât a lor, iar ei ai României. Dela masacrul dela Ip și până la torturata asasinare a protopopului dela Huedin, dela uciderі și până la cele mai netrebnice jigniri, dela confirscarea averii și pământului, până la expulzarea vlădicilor și intelectualilor în vagoane sigilate de vite, e o scară a suferinții care s-a impus amarnic românului. Și ne sângerează sufletele…*"[28]. El deplângea în egală măsură faptul că României i-a fost impusă "*sfârtecarea trupului țării. Dă la dreapta și la stânga, dă la nbord la sud hălci copioase de de țară și masse enorme de români! Sigur că nu putem găsi noi rostul acestor sacrificii ucigătoare. Dar amputarea s-a produs. Și circulația arterial a sângelui nației a suferit precipitări de cascadă și frânări brusce, frânări cari la vehicole provoacă darea lor peste cap*[29].

Mihail G Samarineanu a rămas dezamăgit de o parte a foștilor săi colegi din presa orădeană și bihoreană, maghiari mai ales, care și-au schimbat în rău atitudinea față de românii din Oradea invocându-i acolo pe Tabéry Géza, Berde Mária care în opinia lui se arătaseră dușmănoși față de români și alimentau prin scrisul lor atitudini antiromânești printre locuitorii orașului Oradea.

---

[25] *Ibidem*

[26] Întrebările din chestionar erau: 1. Credeți posibilă o colaborare culturală româno-maghiară?; 2. Dacă da, cum vedeți Dumneavoastră această colaborare? Ce eforturi trebuie și înbtr-o parte și în cealaltă?; 3. Cultura ambelor popoare poate forma piedestal suficient pentru ridicarea marelui monument al înțelegerii?; 4. Poate contracara scritorul cu scrisul său, acțiunea de desbinare pe care, conștient sau inconștient, o desfășoară politicianul?; 5. Ce credeți de curentul de apropiere pornit la Oradea de revista *Familia*?

[27] G.M. Samarineanu, *Carte lui Ioșca Depecriș*, în *Familia*, nr. 2-3, an 76, seria IV, februarie-martie 1941, p. 91-95.

[28] *Ibidem*

[29] *Ibidem*

Lui Samarineanu i se par nepotrivite aceste gesturi din moment ce, ne spune el, "*prea îi îmbrățișasem noi cu iubire. (...). Prea îi lăsasem noi să îi apere pe ai lor, în vremurile când ei se găseau sub stăpânire românească Şi la noi, situația lor era însorită, căci se bucurau de toată înțelegerea și de toate libertățile, pe când situația românilor, azi sub stăpânirea maghiară, este crâncen de maşteră*"[30]. Celor doi încearcă să le găsească circumstanțe atenuante fiind sigur că în sufletul lor nu sunt împăcați cu aceste poziționări, acestea fiind dictate de stăpânii lor politici și de presă, în acest din urmă caz fiind invocat Hegedűs Nándor (Hirschl Nándor). Acestuia îi transmitea cu ironie câteva rânduri extrem de tăioase spunând că "*are tot dreptul ca să ne urască. Noi îl deputătisem, și în fața autorităților românești se bucura de o trecere deosebită. În condițiunile speciale în cari se găsește astăzi însă el trebuie să-și înmulțească zelul maghiar invers proporțional cu românofobia. Altfel, cum poate fi el singurul gazetar evreu admis în rândurile maghiarilor*"[31].

Spirit complex, dovadă stau și scrierile sale interbelice, înțelegător cu cel de lângă el, Mihail G. Samarineanu nu se îndoia în 1941 că istoria va da dreptate românilor, subliniind că nu regretă "*nimic din ținuta omenească pe care am avut-o noi față de minoritari. Această ținută a noastră era ținuta unor oameni cari se simt siguri pe locul pe cari-l ocupă. Era domnească, după cum spune bihoreanul nostrum. Ei au nevoe de artificii, de violență, pentru a se menține artificial pe o poziție care este străină. Asta nu înseamnă că noi nu încrustăm pe răboj faptele rele ale acelora cari le comit. Că scadența va fi mine sau poimâine? Nu are importanță. Fapt e că ea va veni*"[32].

Această înțelegere superioară a lucrurilor venea și pe fondul aplecării evidente către actul de cultură. În acest context a urmărit cu obstinație ridicarea culturală a românilor, conștient de statutul inferior pe care îl avuseseră și din această perspectivă înainte de 1918. Dorea cu mare ardoare, între altele, înființarea unui teatru românesc la Oradea, așa cum au făcut-o și alți fruntași ai românilor bihoreni, convins fiind că există un public format și dornic de cultură. Acest fapt, spune Mihail G. Samarineanu, putea fi văzut cu prilejul reprezentațiilor teatrelor românești la Oradea, a celor din Cluj și București, când publicul orădean putea savura farmecul adevăratei arte[33]. Văzând aceasta, omul de cultură Samarineanu avea și argumentele necesare pentru a susține formarea unei trupe permanente românești de teatru, susținând că publicul orădean și bihorean a ajuns la maturitatea artistică**.**

El vedea rezolvarea chestiuni în primul rând în cheie națională criticând autoritățile locale pentru că nu susțin o trupă românească la Oradea, astfel că, spune acesta, "*a zăbovi încă în a-i da o trupă românească, însemnează a ţine cu încăpăţinare să încurajezi numai teatrul minoritar, însemnează nepricepere în marile interese naţionale şi o indolenţă soră cu crima"*[34]. Pe lângă aceste argumente mai aducea încă unul din ce în ce mai vizibil, anume că *"dela dezrobire încoace populaţia românească a sporit enorm în acest oraş. S'au deschis zeci de şcoli cari pe lângă un număr de câteva mii de elevi a concentrat în Oradea-Mare an însemnat număr de profesori şl profesoare: La acestea adăugaţi o garnizoană puternică, un mare număr de instituţii financiare şi an număr enorm de noi locuitori delà sate cari s'au stabilit aci şi vedea procentul de cetăţeni cari rămân an după an fără artă românească. Numai aşa se va explica de ce publicul din sala teatrului local când joacă trupa maghiară o formează românii…. Să ne mişcăm, căci interesele naţionale o cer. Un teatru românesc tn Oradea-Mare este absolut necesar*"[35].

În elanul său de a apăra, promova și susține românitatea la frontiera de vest a României, Mihail G. Samarineanu a sesizat în întreaga perioadă interbelică, atent bunăoară la minoritatea evreiască din Oradea și Bihor, una foarte puternică și consistentă, că în ciuda faptului că acest teritoriu se afla în componența României, evreii au rămas foarte atașați de Budapesta. În opinia lui,

[30] *Ibidem*
[31] *Ibidem*
[32] *Ibidem*
[33] Misa, *Turneul Teatrului Național din București. Hamlet-Vlaicu Vodă-Pe malul gârlei-Moartea lui Fulger-Arvinte și Pepelea*, în *Vestul României*, an I, nr. 43, 11 noiembrie 1923, p. 1.
[34] Idem, *E absolută nevoie de un tetaru românesc la Oradea Mare*, în *Vestul României*, an I, nr. 45. 16 noiembrie 1923, p. 1.
[35] *Ibidem* .

cunoscând nemijlocit contextul vremii, evreii orădeni și bihoreni "*sunt ai maghiarilor cu limbă, cu suflet, cu venin cu tot; iar ceilalţi (şi aici fac o distincţie pomenind numai pe intelectuali) sunt internaţionali, sau tot ce vrei afară de români*"[36].

Atitudinea lor era de neînțeles pentru Mihail G. Samarienanu întrucât era cunoscut faptul că Ungaria introdusese printre primele țări din Europa "numerus clausus" în ceea ce-i privea pe evreii din Ungaria. Cu toate acestea, ei rămâneau aproape de Ungaria și susțineau prin presa controlată de ei interesele revizioniste ale Ungariei. Lipsa de compasiune și implicare civică a lor în sens românesc era de asemenea aspru amendată, apreciind că evreii se situează astfel într-un soi de "*inferioritate civică, spirit vecinic nemulţumit şi revoltat, cu un cuvânt românesc neastâmpăraţi şi duşmani oricărei erarchii şi autorităţi*"[37]. O parte a acestei revolte interioare a lui Mihail G. Samarineanu venea din faptul că presa orădeană, aproape toată în mâinile lor, era în opinia sa una fățiș antiromânească. "*Urmăriţi cu atenţie unele ziare, sublinia acesta, şi vă veţi convinge cât de ai noştri sunt evreii cari au presa românească în mâna lor. Tot ce ar putea să ne compromită e scris cu litere groase; tot ce-i merit românesc, abia se poate citi. Unde este vorba de falsificări de diplome, de nemulţumiri, veţi citi cele mai multe nume de evrei. Iar câte un naiv, sau câte un ameţit de vorbe mari, în loc să le arate drumul firesc de înţelegere cu noi, se asociază cu ei în „Liga drepturilor omului — recte evreului", ne dă lecţii de civism, călcând în picioare cele mai elementare drepturi ale unei ţări"*[38].

Revolta sa deriva și din faptul că se aflau într-o permanentă deplângere a situației lor din România, o țară care prin Constituția din 1923 a dat drepturi depline tuturor locuitorilor țării, la diverse foruri internaționale, iar acestea dădeau curs jalbelor "*de dragul unor nemulţumiţi, a unor vecinic revoltaţi şi neîmpăcaţi cu ordinea fac cu ţipetele lor, să vină controlori străini să-i vadă, ca apoi să râdă*"[39]. Faptul că presa din Bihor, ca și o importantă parte a presei românești avea proprietari evrei, făcea ca "jălania" evreiască împotriva statului român și a românilor să fie auzită mai repede în spațiul internațional. În opinia lui Mihail G. Samarineanu, "*…presa din Ardeal, toată în mânile lor, se adapă delà metropolele din Bucureşti şi aruncă numai venin în ţară. Cei de aici citează pe cei de acolo, când e vorba să se arate păcatele inerente oricărui neam; iar cei de acolo citează pe cei de aici când e vorba de drepturile omului. Cei de aici sunt atât de înapoiaţi în drepturile ginţilor, încât nu văd absurditatea când cer să li-se permită, lor evrei, în ţara românească, să înveţe ungureşte sau chinezeşte. Cei de acolo măresc ecoul jălaniei absurde, ca să audă liga naţiunilor*"[40].

În perioada despre care discutăm, situaţia evreilor din România era însă normalizată sub aspect juridic. Constituţia din 1923 le acorda toate drepturile de care se bucura orice cetăţean român. Mihail G. Samarineanu a insistat pe acest fapt reflectând această stare de lucruri, făcând adesea trimitere chiar la statutul neclar sau chiar discriminant pe care îl aveau evreii într-o serie de state din Europa. Comparaţia cea mai frecventă era făcută cu Ungaria.

Samarineanu remarca astfel faptul că unele instituții internaționale evreiești cunoșteau situația mai mult decât favorabilă a evreilor din România, în ciuda veșnicelor nemulțumiri ale celor din țară. În ajutorul argumentației sale aducea telegrama primită la 26 septembrie 1929 de ministrul Cultelor din România, Aurel Vlad, din partea Congresului Internaţional al Evreilor Ortodocşi de la Viena, prin care era felicitat pentru reglementarea cultelor din România. Telegrama era semnată de marele rabin Friedeman. Mihail G. Samarineanu sublinia în *Gazeta de Vest* că nu înțelege de ce dacă organismele internaționale evreiești consideră regimul politic de la București bun pentru comunitatea evreiască, în țară se manifesta o „vie senzaţie" contrară sensului scrisorii marelui rabin

[36] Seneca, *Evreii noştri*, în *Vestul României*, an I, nr. 22, 17 august 1921, p. 1.
[37] *Ibidem*
[38] *Ibidem*
[39] *Ibidem*
[40] *Ibidem*

Friedman din Viena, produsă de noua lege a cultelor în cercurile evreieşti din România. Evreii români nu erau deloc încântaţi de prevederile noii legi, conform precizărilor lui Samarineanu[41].

Starea aceasta de veșnică nemulțumire și discursul antiromânesc al presei controlate de comunitatea evreiască venea în continuarea unei anumite desolidarizări de spiritul românesc și apropieri de maghiari și Ungaria. În octombrie 1929, Mihail G. Samarineanu surprindea bunăoară un fenomen sugestiv din această perspectivă, care reliefa deschiderea şi toleranţa Bisericii Ortodoxe Române faţă de sărbătoarea evreiască Ionki Pur. Era dat în acest sens chiar exemplul oraşului Oradea, unde o bună parte a locuitorilor erau evrei[42]. Cu această ocazie, se preciza în respectivul material, oraşul era în sărbătoare: *„piaţa era moartă din punct de vedere comercial, iar haina de zile alese era fluturată pe promenadă*"[43]. În sprijinul afirmaţiei conform căreia în România evreii beneficiau de libertate absolută de manifestare s-a adus argumentul că singurul post de radio din lume care a transmis rugăciunea evreiască de deschidere a acestei sărbători a fost Radio Bucureşti. Rugăciunea, spunea autorul articolului M. de San Marino, „*nu a revoltat pe nimeni, biserica dominantă şi majoritatea ortodoxiei ştie să dea fiecăreia ce e al ei, nici un interes nu se atinge, menajându-se credinţa fiecăruia*"[44].

Nu de aceeaşi deschidere s-a bucurat sărbătoarea evreiască în mediile maghiare. Astfel, conform *Gazetei de Vest* care a preluat informaţii publicate în gazetele de limbă maghiară, acestea au insistat pe faptul că interesele comerţului maghiar au fost lezate de respectiva sărbătoare şi că viaţa economică maghiară ar fi fost diminuată. În fapt, aşa cum semnala şi *Gazeta de Vest*, această atitudine n-a fost decât un *pretext*, fiind bine cunoscut faptul că în Oradea comerţul era deţinut de evrei, nicidecum de maghiari care erau minoritari în acest domeniu. „*Am căutat să verific azi comerţul maghiar*", spunea gazetarul M. San Marino, „*de la administraţia financiară la Podul de pe Criş acelaşi lanţ de obloane trase îmi face mărturie absenţei lui. Unde-i comerţul maghiar?*"[45].

Tevatura presei maghiare din Oradea legată de acest subiect a aruncat în derizoriu un eveniment istoric important precum moartea regentului Constantin Buzdugan. *Gazeta de Vest* a amendat atitudinea presei maghiare, evenimentul neprezentând interes pentru aceasta. „*Doliul morţii regentului Buzdugan ne-a fost tulburat de gălăgioşii matadori ai apărării comerţului maghiar*"[46], susţinea *Gazeta de Vest*.

În fapt, M. San Marino considera că reacţia presei maghiare la sărbătoarea Ionki Pur s-ar datora unei atitudini antisemite a presei maghiare şi nicidecum lezării intereselor comerţului maghiar întrucât „*comerţul Orăzii e deţinut de evrei. E un fapt notoriu*"[47], spunea Samarineanu..

În general, când nu servea argumentelor sale, imaginea evreului nu era una tocmai pozitivă nici în paginile cotidianului *Gazeta de Vest*. De-a lungul anilor au fost prezentate mai multe cazuri ale unor membri ai comunităţii evreieşti care au făcut diverse gesturi reprobabile lăsând impresia că reprezintă o caracteristică generală a acestei comunităţi.

Conștient de faptul că pozițiile sale în apărarea și afirmarea identității românești poate fi percepută la acest capitol ca un soi de antisemitism, Mihail G. Samarineanu făcea apel la faptul că nu este cazul să fie catalogat ca atare deoarece el nu face altceva decât să afirme identitatea românească fără a știrbi din drepturile celorlalte minorități naționale din România, în continuarea naționalismului de secol XIX, un naționalism fără ură față de cel de lângă tine. Dealtfel, acesta și-a afirmat public în perioda interbelică crezul în această direcție[48]. El cerea respect și loialitate pentru România și români. Astfel, spunea Mihail G. Samarineanu, "*nu este antisemitism să le arăţi calea greşită şi nepotrivită cu vremea. Este dorinţa sinceră a unui neam, care şi-a recăpătat dreptul său*

[41] M. San Marino, *Congresul Internaţional al evreilor ortodocşi şi legea cultelor*, în *Gazeta de Vest*, an I, 27 septembrie 1929, p. 4.
[42] Liviu Borcea, Gheorghe Gorun (coord.), *Istoria oraşului Oradea*, Oradea, Editura Cogito, 1995, p. 356.
[43] M. San Marino, *Ionki Pur*, în *Gazeta de Vest*, an I, 15 octombrie 1929, p. 1.
[44] *Ibidem*
[45] *Ibidem*
[46] *Ibidem*
[47] *Ibidem*
[48] Misa, *Bate vânt nou?*, în *Vestul României*, an I, nr. 23, 24 august 1921, p. 1.

Ia viaţă. Este un neam de pe spinarea căruia evreii la rând cu toţii, au trăit şi trăesc şi azi. Veniţi de vedeţi munţii Bihorului cum se dezbracă de podoaba lor sub uneltele de exploatare; veniţi de vedeţi pe badea Ioan Moţul cum îşi varsă toată averea adunată într'o săptămână delà exploatatorul cu pădurea, în tejgheaua cu rachiul. Şi povestea nu se potriveşte numai aici ; jalea este mai mare. întrebăm dar: ţăranii aceştia nu sunt şi ei oameni? Nu avem oare dreptul în numele vorbelor mari ale: drepturilor omului!! să pretindem „evreilor noştri" să fie mai înţelegători, deci mai Români? ! E datoria noastră, cari privim lucrurile mai obiectiv, să le spunem evreilor delà noi: Fiţi evreii noştri şi prin aceasta sunteţi şi ai voştri şi sunteţi mai la înălţimea vremurilor[49].

Același Mihail G. Samarineanu se îndoia însă de capacitatea unora dintre liderii comunității evreiești de a se situa într-un spațiu al deplinului respect și al loialității necondiționate față de o țară, România, care le oferea toate drepturile așa cum în puține locuri se întâmpla în Europa vremii. „*Istoria dovedeşte că Semiţii sunt lipsiţi de acest echilibru armonios al tuturor puterilor sufleteşti, prin care se disting indo-europenii. Pasiunea, personalitatea, voinţa energică, raţiunea ascuţită predomină la Semiţi. Ei nu pot concepe lucrurile în mod obiectiv. Ei sunt subiectivi*!"[50], sublinia cu amărăciune omul de cultură și jurnalistul Mihail G. Samarineanu.

[49] Seneca, *Evreii noştri*, în *Vestul României*, an I, nr. 22, 17 august 1921, p. 1.
[50] *Ibidem*

THE CAPITULAR SCHOOL IN ORADEA IN THE MEDIEVAL PERIOD

Sorin Șipoș, Traian Ostahie[1]
Prof., PhD, University of Oradea, PhD Student, University of Oradea

Abstract: Through their training, concernings and culture, the members of the chapter have been the repositories of European culture. In their activity, they developed on both the knowledge gained in the chapter schools and those acquired during university studies. These clerics, through their specific training, characterized by the combination of judicial instruction and knowledge of writing and their familiarity with the writing of documents, were best placed to keep up with the teaching of the art of writing in schools, in medieval Hungary, with the gradual progress realised in this domain. The cathedral, the monastery, or to a lesser extent, the parish church, were not limited to educating the crowd of the ignorant only through images. The organization and establishment of the chapter schools were decided at the Council of Aachen, in 789, in order to raise the level of education of the secular clergy. The chapter school was subordinate to the canon lecturer.

Keywords: chapter, chapter school, clergy, education, cathedral

1. Introducere

Prin pregătirea, preocupările și cultura lor, membrii capitlului au fost depozitarii culturii europene. În activitatea lor, ei au valorificat atât cunoștințele acumulate în cadrul școlilor capitulare, cât și cele dobândite în cursul studiilor universitare. Eficiența, randamentul ridicat al locurilor de adeverire s-a datorat, nu în ultimă instanță, acelui sistem al cunoștințelor, nu numai juridice, pe care și l-au însușit membrii capitlului în școala capitulară, respectiv la universitățile europene[2].

Acești clerici, prin pregătirea lor specifică, caracterizată de îmbinarea instrucției juridice și a cunoașterii scrisului și de familiarizarea lor cu redactarea actelor, erau cei mai indicați să țină la curent predarea artei scrisului în școlile din Ungaria feudală, cu progresele ce se realizau treptat în acest domeniu[3].

Temeiul pregătirii în cursul Evului Mediu a fost limba latină, una din limbile sfinte, care a devenit limba științelor și a activității științifice din Europa.

Catedrala, mănăstirea, sau într-o măsură mai mică, biserica parohială, nu se limitau la a educa mulțimea de neștiutori doar prin intermediul imaginilor. Biserica avea, și a conservat pentru aproape opt secole, monopolul culturii și al educației active, mijloc puternic pentru a conserva direcția atât cea spirituală, cât și cea intelectuală a societății occidentale[4].

Dincolo de atribuțiile ei spirituale, societatea ecleziastică a dat ajutor puterii lumești, nu numai pe linie ideologică, dar și practică. Pregătirea superioară a nu puțini dintre membrii săi a permis ocuparea unor posturi de răspundere în aparatul de stat, unde ei vor fi aceia care vor contribui la încetățenirea practicii scrisului, la constituirea instituțiilor ce o deserveau[5].

[1] The research has been funded by the University of Oradea, within the Grants Competition "Scientific Research of Excellence Related to Priority Areas with Capitalization through Technology Transfer: INO - TRANSFER - UO", Project No. 314/21.12.2021.

[2] Karoly Vekov, *Locul de adeverire din Alba - Iulia, secolele XIII–XVI,* Fundația Culturală Română, Casa de Editură și Tipografie Gloria, Cluj, 2003, p. 334.

[3] Jakó Zsigmond, *Paleografia latină cu referire la Transilvania, secolele XII–XV*, în *Documente privind istoria României*, Introducere, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1956, p. 193.

[4] Robert Delort, *La vita quotidiana nel medioevo,* Editori Laterza, tradotto da francese in italiano di Maria Garin, ottava edizione, Bari, 2011, p. 187.

[5] Karoly Vekov, *op. cit*., p. 41; a se vedea și Istvan Hajnal, *L'enseignement de l'ecriture aux universites medievales*, Maison d'édition de l'Académie des Sciences de Hongrie, Budapesta, 1959.

Oradea a fost unul dintre primele focare ale umanismului în Europa răsăriteană. Profesorii şcolii capitulare de aici se bucurau de prestigiu. Printre ei se găseau istoricul grec Filip Padocataros, adus tocmai din Cipru, Pietro Paolo Vergerio, bun cunoscător al limbii eline din care a făcut numeroase traduceri, muzicianul Pierre, templier francez, care conducea orchestra şi corul din catedrală, savantul Grigore Szamoszky, devenit mai apoi episcop de Lemberg, şi, în sfârşit, renumitul Georg Peuerbach, provenit de la Universitatea din Viena, autorul tabelelelor eclipselor solare, cunoscute în istoria astronomiei sub numele de *Tabulae Varadiensis*[6].

2. Organizarea şcolii capitulare

Organizarea şi întemeierea şcolilor capitulare a fost hotărâtă la Conciliul de la Aachen, din 789, cu scopul de a ridica nivelul educaţiei clerului secular. Una dintre primele şcoli capitulare din spaţiul românesc a fost organizată la Cenad, undeva prin 1028, unde apar primii profesori, magistrul Walter şi călugărul Henry. Sistemul şcolar capitular era împărţit pe trei niveluri: şcoală elementară, şcoală gimnazială şi colegiu.

Şcoala capitulară din Oradea era văzută ca „o adevărată pepinieră de secretari şi diplomaţi pentru curtea regală”[7]. Era subordonată canonicului lector. Pe lângă această responsabilitate, canonicul lector mai avea în grijă şi activitatea de loc de adeverire, *loca credibilia* sau *hitelesh-hely*[8]*-„Lector Ecclesiae nostrae obtinet primum locum in levo Choro in Capite in Ecclesia majori, ratione sui lectoratus, est dignitas, vel potus personatus, hic habet vocem in nostro Capitulo immedietate, post Praepositum...”*[9].

Canonicul lector, în zilele de sărbătoare şi în cele de duminică, apărea îmbrăcat în ornate bisericeşti, împreună cu toţi elevii, la sfânta liturghie. Acesta oferea ocazia ca elevii mai mici să poată alege ce lecţii nu au înţeles, urmând ca acestea să fie repetate de vicele acestuia.

Instituţia avea un local propriu care se afla lângă una din casele canonicilor, fiind situată pe locul actualei pieţe mari a Oradiei. Alături de canonicul lector şi vicele acestuia, de treburile şcolii se ocupau şi canonicul cantor sau locţiitorul său, în calitate de profesor de muzică şi cânt (*cantus et accentus*) –„*Cantor Ecclesiae nostrae ratione sui Cantoratus, qui est dignitas, vel potius personatus obtinet locum in Choro dextro circa Praepositum Ecclesiae nostrae, et vocem in Capitulo immedietate post lectorem, hic praest omnibus Ministris in Divino officio, quod canendo publice in majori Ecclesia expeditur, tales enim Cantus orationes sunt*”[10].

În şcoala capitulară, sistemul de învăţământ nu era organizat pe clase, ci pe manuale, bazat pe cele două mari unităţi ale *trivium* – ului şi *quadrivium* – ului, era capabil să suplinească sau chiar să echivaleze treapta de *artes* de la universitate[11].

Alături de corpul didactic al şcolii, era şi un curator – *curator scholarum* – care îndeplinea rolul unui administrator din ziua de azi – *„Curator Scholarum in nostris Scholis Paterfamilias dici folet, qui nimirum aperiendarum, claudendarumque, atque mundandarum Cholarum curam habet”*[12].

Profesorul din şcoală a fost denumit „magister”[13]. Ne întâlnim şi cu denumirea-„rector schole” la Esztergom în 1397, la Eger în 1463 şi la Alba-Iulia în 1496, 1504 şi 1513, dar în mod normal denumirea a fost „scholasticus”.

Înţelegerea rolului acestui curator se poate apropia şi mai mult de rolul acelui personal din zilele noastre care se ocupă cu lucrările de mentenanţă a şcolii şi cu buna funcţionare a tot ceea ce poate să însemne sălile de clasă, spaţiul şcolar şi tot ceea ce ţine de el. Întreţinerea acestui curator

---

[6] Nicolaus Olahus, *Corespondenţă cu umaniştii batavi şi flamanzi*, cuvânt înainte, antologie, note şi bibliografie de Corneliu Albu, traducerea textelor din limba latină de Maria Capoianu, Editura Minerva, Bucureşti, 1974, p. IX.
[7] Maria Capoianu, *Nicolae Olahus europeanul*, Editura Libra, Bucureşti, 2000, p. 6.
[8] Karoly Vekov, *op. cit.*, p. 256.
[9] *Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae et provinciarum adiacentium*, Ignatii, Comites de Battyan, Episcopii Transilvaniae, tomus tertius, Claudionopoli, 1878, p. 254. (în continuare vom cita *Leges*...).
[10] *Ibidem*, p. 256
[11] *Ibidem*, p. 303.
[12] *Leges*, p. 255.
[13] Békefi Remig, *op. cit.*, p. 239.

era susținută de veniturile din partea elevilor, în sensul în care fiecare elev avea obligația să plătească lunar câte un dinar[14].

Despre școala capitulară, în afara Statutelor școlii, ce menționează diferite situații școlare din ultima parte a secolului al XIV – lea, nu am găsit încă alte documente, neavând astfel puterea de a forma o imagine cât mai completă despre această instituție. Spațiul dedicat școlii era separat de casele care stăteau pe teritoriul Capitlului[15].

A fost obligatoriu purtarea vestimentației superpelliceum și caputium. Sublectorul și elevii au fost îmbrăcați la fel. La restul „hora canonica", canonicii nu au fost prezenți, numai succentorul cu praebendarii și cu membrii mai puțin însemnați ai capitlului. La fel a fost și în anul 1496[16].

3. Materiile studiate

În mod sigur, prima dată au învățat rugăciunea *Tatăl nostru, Crezul* și elementele de bază ale religiei creștine, după care s-a trecut la citirea în limba latină. Pentru a învăța aceasta, au folosit–ca și romanii și grecii-tăblițe sau file, pe care au trecut literele în ordinea alfabetică.

După ce au învățat literele, au trecut la citirea cursivă din cărțile cu psalmii. S-a urmărit pronunțarea corectă, accentuată și inteligibilă a silabelor. Aceasta a avut o importanță deosebită în cor și la rugăciunile de la masa comună. Pentru a exersa citirea, au repetat lectura psalmilor de mai multe ori, învățându-i pe de rost. Nu au înțeles multe din aceste texte, deoarece psalmii erau scrișI în limba latină. Până când au învățat să citească și au învățat și psalmii, au trecut trei ani. După ce elevii au învățat să citească, s-a trecut la *scris.* Metoda a fost ca la romani. Tăblița a fost unsă cu ceară și elevii au gravat literele în ceară cu ajutorul unui bețișor ascuțit la un capăt și mai lat în extremitatea cealaltă. Învățătorul a demonstrat întâi elevilor cum trebuie gravat litera după care băieții au imitat și ei după model.

Dacă a fost necesar, învățătorul a condus mâna elevului în gravare. Scrisul/gravarea în ceară s-a practicat de obicei doar la compunere sau la socotire. Cine a învățat să scrie în ceară, în continuare a primit în mâna lui o pană din trestie.

Pana de gâscă a fost folosită pentru scris din secolul X. În țările din sud se scria pe papirus, în țările din nord pe pergament, eventual pe coajă de copac, folosind cerneala. Cerneala a fost preparată din funingine, cărbune, tartru și mai târziu cu adăugare de acid sulfuric. Călimara a fost confecționată din coarne de animale și a fost fixată pe masa de scris.

Aptitudinea de scriere a avut o importanță deosebită în acele vremuri, copierea cărților a fost o îndeletnicire excepțională. Elevii mai sârguincioși au învățat să scrie ca să-și poată copia cărți, în felul acesta și-au elaborat propriile codexuri. Au fost cazuri, când textele în limba latină au fost copiate de copii, care nu au știut și nici înțeles limba latină și aceștia au făcut foarte multe greșeli. Din această cauză, ulterior, li s-a interzis copierea Sfintei Scripturi sau a altor cărți liturgice. Codexurile copiate de acești copii au fost denumite-„puerili police scriptus".

Primul manual era Tabula, din care elevul învăța să citească. Cel de-al doilea manual era Donatus[17], unul dintre cele mai populare manuale din Evul Mediu, o carte de gramatică latină în versuri din care, în afară de regulile gramaticale, se învăța și pronunția corectă a cuvintelor. Această carte era completată de alte două, intitulate Cato și Aesop conținând maxime și expresii celebre, respectiv fabule și legende[18].

---

[14] Bunyitai Vincze, *A váradi püspokség káptalanai és monostorai. A püspokség alapitásától 1566. Évig*, Nagyvárad, 1883, p. 22.

[15] *Ibidem*, p. 18.

[16] Békefi Remig, *A káptalani iskolák története Magyarországon 1541–ig, (Istoria școlilor capitulare din Ungaria până la 1541)*, Budapesta, 1910, p. 28.

[17] Titlul manualului era *De partibus orationis ars minor*, scris de Aelius Donatus (320 – 380), profesor de retorică, tutorele Sfântului Ieronim. Manualul a fost utilizat cu precădere în secolul al XV – lea. Gramatica lui Donatus era foarte cunoscută pentru claritatea și concizia expunerii, cf. Maya Petrova, ''*The reception of latin grammar in the Early Middle Ages: Bede and Donatus*'', în ''Mirabilia'', XVIII, nr. 1, Leeds, 2014, pp. 45–66.

[18] Liviu Borcea, *op. cit.*, p. 92.

Cel de-al treilea grad avea ca manual de bază cartea Doctrinale[19], care, pe lângă reguli gramaticale în versuri, conținea și cunoștințe de istorie, geografie și morală. Până când la unul din niveluri avea loc predarea, elevii repetau în cor, într-unul din colțurile curții, materia predată. Din aceste trei cărți și-au însușit elevii bazele culturii generale în Evul Mediu, cea mai importantă din componentele educației fiind cea morală[20].

Aritmetica a fost esențială în calcularea sărbătorii Paștelui. În această procedură s-a urmat total practica romanilor, pentru că și ei foloseau la fel abacul și degetele. Și-au folosit degetele poziționate în diferite forme, pentru a exprima cifrele. A fost nevoie de un timp îndelungat pentru învățarea cifrelor și a tablei înmulțirii.

S-a pus un accent deosebit pe cântecele gregoriene, pentru că copiii au fost folosiți în cadrul liturghiei pentru a cânta în cor. Învățarea cântatului a fost deosebit de grea. Numai cu învățarea gramaticii s-au mai chinuit atât de mult copiii. Notele, scrierea și citirea lor, ritmul, folosirea tonurilor mai joase sau mai ridicate, modularea vocii au necesitat mult efort. Cântatul în general a fost o problemă sensibilă.

Limba latină a fost învățată la nivel de începător. S-a început cu expresii, declinări și conjugări, după aceasta au exersat cuvintele învățate în conversații. Pentru a atinge scopul, s-au pregătit mici texte de conversație, reprezentând diferite aspecte din viață. Învățând aceste modele de text, silitorii au putut să învețe cât de cât limba.

După însușirea cunoștințelor elementare, de scris și de citit în limba latină, precum și a cântatului–toate laolaltă constituind de fapt pregătirea sau școala primară–se trecea la studiul materiei cuprinse în trivium. Acesta se compunea din trei „materii" principale: gramatica, retorica și dialectica. În cadrul gramaticii erau cuprinse cunoștințele necesare pentru a citi și scrie corect în limba latină. Retorica se rezuma în Evul Mediu la arta de a întocmi corect acte și scrisori. Ulterior, se va reveni la adevăratul său conținut și va crește preocuparea pentru însușirea artei de a compune – oral și în scris – pe baza celor mai de seamă autori antici[21].

După terminarea acestui ciclu „inferior", urma ciclul al doilea, numit *„quadrivium"*, care cuprindea: aritmetica, muzica, geometria și astronomia, așa–numitele materii ale fizicii. Aritmetica deslușea elevilor arta operațiilor aritmetice, dar și știința calculelor calendaristice. Ea presupunea totodată și însușirea unor elemente de astronomie, legate de principalele corpuri cerești și fenomene astronomice, desigur la nivelul cunoștințelor și concepțiilor din acea vreme. În cadrul muzicii, elevii s-au ocupat atât de pregătirea practică, inclusiv de utilizarea unor instrumente muzicale – suflătoare sau cu coarde – cât și de teoria muzicii.

Geometriei nu i se acorda prea mare atenție, exceptându-i pe cei care se ocupau de construcții, unde această materie dobândea o importanță deosebită la calculele de statică. Îndeobște sub acest titlu se predau geografia, cunoștințele despre Pământ, formele de relief, fenomene legate de acestea, precum și cunoștințele despre locuitorii și animalele din anumite zone[22].

Cu ocazia predării acestor materii se intercalau și cunoștințele teologice absolut necesare, după cum o serie de activități practice și chiar de însușire a unor materii se bazau pe „materiale didactice" bisericești (la citire, la scriere, muzică etc.).

În cadrul școlii era o disciplină strictă impusă de reguli, care a prevăzut și pedeapsa corporală (se folosea varga, nuiaua și uneori chiar și biciul), deoarece disciplina ocupa un loc important în educația elevilor și se încerca să se insufle respectul și ascultarea față de autoritatea didactică prin toate aceste mijloace enumerate mai sus. Procesul instructiv educativ se derula pe durata întregului an[23].

Sarcina cadrelor didactice era ca duminica și în zilele de sărbătoare, să participe la cultul divin, să explice evanghelia citită la momentul respectiv și să facă cuvântul de învățătură. În zilele

[19] Titlul manualului era *Doctrinale puerorum*, scris de un călugăr franciscan francez, Alexander de Villedoiun (1175–1540). Manualul era în variantă versificată, și a fost compus în jurul anului 1200.
[20] Liviu Borcea, Gheorghe Gorun, (coordonatori), *Istoria orașului Oradea*, ediția a III–a, Editura Arca, 2007, p. 92.
[21] Karoly Vekov, *op. cit*., p. 310.
[22] *Idem*.
[23] http://adattar.vmmi.org/fejezetek/2202/03_az_egyhazi_iskolazas_kora.pdf, site accesat la data 05.01.2022, ora 16.45.

lucrătoare, aceștia explicau noțiuni de gramatică latină prin lecturarea din poeții latini: Virgilius, Horațiu, Ovidiu, Terentius Affer. Recitarea se efectua din textele oratorilor Cicero și Quintilian, iar istoria se învăța din cărțile scrise de Titus Livius, Salustius și Caesar[24].

Din punct de vedere financiar, elevii erau împărțiți în trei categorii: cei săraci, care nu își permiteau să-și plătească taxele, elevii care își plăteau taxele doar parțial și elevii care au plătit în întregime taxele școlare. De la cei care plăteau taxa integral, se lua 12 dinari în fiecare primă duminică a Adventului, de la elevii cei mai mari, iar de la cei mai mici, doar câte 4 dinari[25].

Toți elevii, indiferent de locul sau starea de proveniență, erau obligați ca în fiecare an, de Crăciun să aducă un clapon[26] și două pâini, de Paște, să aducă două pâini, un caș și opt ouă, iar de sărbătoarea sfântului Gal, prăznuit la 1 iulie, un cocoș și o găină[27].

Față de studenții săraci exista o oarecare îngăduire de la plata cursurilor–*"de pauperibus scholaribus, qui mendicant vel mendicarent, si ab aliis pietatis intuitu non subveniretur eisdem, directe vel indirecte...nihil petat sublector"*[28].

Elevilor săraci li se asigura doar un loc de dormit, nu și hrana zilnică. Neavând de unde să își procure hrana, ei erau forțați să cerșească. Elevii mergeau pe străzi, cântând cântări și imnuri religioase, primind deseori și mâncare gătită, nu doar hrană rece. Produsele alimentare primite se împărțeau. Cerșitul devenea o sursă foarte serioasă prin care elevii își procurau cele materiale spre a subzista. Foarte interesantă este și perspectiva prin care era privită această activitate – cerșitul –, nu era o înjosire sau o umilință, așa poate cum ne-am aștepta noi, astăzi să fie, cât mai mult era văzută ca o ocazie în care se puteau acumula comori spirituale, prin acceptarea și practicarea virtuții umilinței.

Tehnica alcătuirii arborelui genealogic era împărtășită de materia *arbor* și era strict necesară în întocmirea actelor feudale (testamente, drepturi de moștenire în caz de desherență)[29].

Orarul școlii se prezenta astfel: dimineața – gramatică, noțiuni de limbă, pe la prânz–retorică și logică, după–masă–recitare, pentru a se însuși pronunția corectă a limbii latine. Poetica era o disciplină în afara programei. Aceste materii se predau cu precădere spre jumătatea secolului al XV–lea, mai ales în școlile patronate de Biserică[30].

Sâmbăta sau, dacă sâmbăta era sărbătoare, vinerea și cu o săptămână înainte de Crăciun și Paști se exersa cântul, respectiv muzica:–*„clericos chorum frequentantes instruat ad artem musicam et peritiam cantandi in divino oficio, quamis hoc per succentorem consveverit exerceri ex ordinatione et comissione cantoris. Dies autem musicae artis predictae instruendi deputati sunt: 1–mo ante festum nativitatis domini dies octo immediati; item ante diem resurrectionis domini similiter octo immediati...item una dies praecedens singula quinque festa B. Virginis, utriusque festa exaltationis sanctae crucis, B. Joannis Baptistae, dedicationis sancti Michaelis Archangeli, omnium sanctorum, beatorum Petri et Pauli apostolorum, sancti Stephani regis et translationis sancti Ladislai regis; item singuli dies praecedentes festa proprias habentes historias et dies sabbathi semper pro diebus Dominicis nisi tunc festum occurrat, pro quo feria sexta cedat cantori...vocabuntur scholares...ad cantum scribendum pro die vel diebus futuris"*[31].

Este surprinzător, că între materii nu se aflau nici dogmatica, nici religia. Probabil că aceste discipline, care nu sunt precizate în Statutele Capitlului orădean, erau predate și dirijate direct de către Episcopie[32]. Prin anii 1439–1440 școala capitulară este reorganizată de canonicul lector Vépi

[24] Bunyitai Vincze, *op. cit*., p. 20.
[25] *Ibidem*, p. 22.
[26] Cocoș castrat, cf. https://dexonline.ro/definitie/clapon, site accesat la data de 05.01.2022, ora 16.30.
[27] Bunyitai Vincze, *op. cit*., p. 22.
[28] *Ibidem*, p. 23.
[29] Liviu Borcea, *op. cit*., p. 78.
[30] Bunyitai Vincze, *op. cit*, p. 19.
[31] *Idem*.
[32] Liviu Borcea, *op. cit*., p. 93.

Péter, creând o fundație în favoarea învățăceilor de aici[33], și un internat pentru elevii ce studiau aici[34].

Până în secolul al XIV-lea, majoritatea elevilor ce păşeau pragurile şcolii capitulare, erau tineri ce doreau să se angajeze pe drumul preoției, însă o dată cu creşterea nevoilor societății, a crescut și numărul elevilor laici, care nu își luau vreun angajament pe drumul preoției, ci alegeau diverse cariere, cum ar fi și cea de *litteratus*, sau ocupau, prin pregătirea dovedită, vreun post de secretar sau notar.

Mediul de proveniență a acestor elevi este unul destul de divers: rural, fiind fiii unor țărani aserviți, sau urban, copii de meşteşugari sau comercianți.

De dreptul de a fi internist nu au beneficiat decât acei elevi care se aflau în școală pentru a se pregăti pentru preoție, ceilalți elevi locuind în oraș sau în zonele limitrofe ale orașului.

De la mijlocul secolului al XV–lea nu a mai existat un sistem închis al disciplinelor predate în școala capitulară. Răspândirea gustului pentru cultura clasică greacă și latină adusă, mai ales după căderea Constantinopolului în fața turcilor, de către învățații din Răsărit, a făcut să înceteze vechiul sistem scholastic și, pe lângă istorie, retorică și poetică, începe să se răspândească predarea limbilor și a artelor clasice. Odată cu apariția lui Ioan Vitéz de Zredna (1442-1445 prepozit al capitlului; 1444–1465 episcop) în scaunul episcopal al Oradiei și cu revenirea lui Csezmicseyi János–Janus Panonius de la școlile italiene, artele liberale devin materii obligatorii, pe lângă limba latină, și greaca primește un statut aparte[35].

Cariera lui Ioan Vitéz, diplomat iscusit și cancelar al regelui Matia Corvinul, este o dovadă evidentă că la începutul secolului al XV–lea, în școlile capitulare, îmbibate de influența umanismului vremii, se putea însuși nu numai cultura epocii, dar existau și condițiile necesare ca studenții cei mai capabili să devină maeștri admirați și imitați în arta scrisului și în redactarea documentelor[36].

În cadrul acestui sistem instrucțional, echivalent cu cele *„septem artes liberales”*, pătrunderea și utilizarea în număr tot mai mare a operelor autorilor antici, ca urmare a avântului umanist, va schimba calitativ procesul de învățământ, școlile capitulare devenind ele însele lăcașuri ale culturii umaniste[37].

Măcar o dată pe săptămână se dădea un test scris, pentru a se pune în valoare efortul depus de a fi învățat proza și poezia. Pe lângă acestea existau și discuții libere cu scopul ca elevul să se deprindă cu exercițiu discuțiilor libere și cu dialogul. Se reține că artele liberale pot ajuta pe intelectualul creștin să câștige o cunoaștere profundă a Sfintei Scripturi. De fapt, unicul scop al artelor liberale este de a înțelege și aprofunda credința în Cuvântul lui Dumnezeu, grație formării pe care acestea o oferă. Aceste cuvinte vor constitui în perioada următoare unul dintre principiile culturii creștine[38].

Introducerea astronomiei va fi făcută necesară și abordarea științelor complementare: artimetica și geometrica. Probabil și știința vindecării ca parte a științelor naturii. Din scrisoarea lui Nicolae Olahus către episcopul de Transilvania, Nicolae Gerendi, rezultă că, pe când erau împreună la școala capitulară din Oradea, s-au ocupat și cu studiul limbii grecești[39].

În 1554, ca mitropolit, Nicolae Olahus a emis un regulament prin care a reorganizat școala mitropolitană de la Târnavia[40]. Acest regulament reflectă, cu siguranță, organizarea școlii unde

[33] *Ibidem*, p. 104.
[34] Jakó Zsigmond, *Philobiblon transilvan*, traducere de Livia Bacâru, Editura Kriterion, București, 1977, p. 51.
[35] Bunyitai Vincze, *op. cit*., p. 20.
[36] Jakó Zsigmond, *Paleografia latină*, p. 195.
[37] Karoly Vekov, *op. cit*., p. 309.
[38] Pierre Riche, *Da Gregorio Magno a Pipino il Breve (dal secolo VII alla meta del secolo VIII)*, în *Storia del Cristianesimo. Religione–Politica–Cultura,* sotto la direzione di Gilbert Dagron, Pierre Riche, Andre Vauchez, traduzione Piero Brugnoli, vol. IV, *Vescovi. Monaci e imperatori (610–1054)* , a cura di Andre Vauchez, edizione italiana a cura di Giorgio Cracco, pp. 619 – 690.
[39] Liviu Borcea, *op. cit*., p. 93.
[40] *''Reverendissimi Domini Nicolai Olahi Dei gratia Archiepiscopi Ecclesiae Strigoniensis cum Delegatis personis Capituli, nec non adhibitis etiam Judice et Civibus iuratis Civitatis Thyrnaviensis, super restauratione Scholae*

mitropolitul şi-a început învăţătura. Astfel, în programă figurau poeţii Virgiliu, Horaţiu, Ovidiu, Terentiu, oratorii Cicero şi Quintilianus şi istoricii Titus Livius, Sallustius şi Caesar. În afară de aceasta, Olahus a mai introdus dialectica, retorica, matematica şi celelalte arte libere[41].

4. Evoluţia şcolii capitulare

Şcoala capitulară a asigurat formarea de cadre cu nivel mediu de pregătire, capabile să facă faţă obligaţiilor de natură bisericească, prin ocuparea fie a unor funcţii bisericeşti inferioare, fie a unor activităţi mirene, ca de exemplu, administratori, provizori etc. Atât unele, cât şi altele asigurau ascensiunea socială a celor care îşi însuşeau aici cunoştinţele de bază ale *trivium*–ului şi *quadrivium*–ului. Totodată, prin aceste cunoştinţe, studioşii şcolii dobândeau acele mijloace prin care puteau desluşi tainele culturii clasice şi să se apropie chiar de noile curente culturale, ce se infiltrau din diferite colţuri ale Europei în Transilvania, până la Alba-Iulia[42].

Nivelul relativ ridicat de instrucţie din aceste şcoli capitulare este exemplificat de şcoala capitulară din Oradea. Cât de serioasă pregătire putea să asigure elevilor săi acest aşezământ o dovedeşte cazul lui Nicolae Olahus, care a studiat aici, în perioada 1502–1510, împreună cu viitorul arhidiacon de Alba–Iulia, Emeric Kálnai, şi cu viitorul episcop al Transilvaniei, Nicolae Gerendi. Cazul lui Olahus este cu atât mai relevant cu cât se ştie despre el că nu a urmat studii universitare şi că faima sa europeană de umanist şi-a câştigat-o pe baza cunoştinţelor dobândite la Oradea, şi apoi, desigur, ca autodidact[43].

S-a remarcat, nu fără temei, că la şcoala capitulară din Oradea, se practica învăţământul cel mai avansat din Transilvania şi Regatul Ungariei în secolul al XVI-lea. Astfel, într-o scrisoare adresată de Nicolae Olahus, fostului său coleg de clasă, Nicolae Gerendi, va evoca anii când *„ne ocupam împreună de literatură şi citeam Apologia lui Aesop, despre care face menţiune şi Aulus Gelius*''[44].

Şcolile medievale, organizate şi în Oradea, la fel ca în alte părţi, nu au uitat că numărul elevilor trebuie să fie unul cât mai mare, care să-şi însuşească cât mai bine cunoştinţele predate, scop dorit de atins prin comportament blajin, ţinându-se cont şi de elevii cei săraci[45].

Destinul acestor elevi absolvenţi ai şcolii capitulare din Oradea era destul de clar, şi depindea în marea lui majoritate de comportamentul şi randamentul elevului dat în timpul formării lui. Cei mai buni erau îndreptaţi spre o universitate de prestigiu din Europa, aşteptându-i o muncă grea şi un viitor pe măsură, fiind inseraţi apoi în structurile eparhiale locale în diverse calităţi, cum ar fi cea de canonici, profesori, protopopi, arhidiaconi, iar unii dintre ei ajungeau chiar episcopi, în timp ce elevii mediocri intrau direct în câmpul muncii, în calitate de scribi sau secretari la vreun oficiu notarial.

Pe lângă funcţia de educare, şcoala capitulară era şi un mediu propice copierii şi transcrierii diferitelor opere importante ale vremii. În acest sens, se poate evidenţia unul dintre primele produse ale activităţii de copiere, devenită acum prosperă, întinsul codex scris pe hârtie, pe două coloane, copiat - după datele din colofon - de Gordovai János, în anul 1444, la şcoala din Oradea, sub îndrumarea canonicului lector, şi, deci, a conducătorului şcolii, Szegedi Lászlo. Acesta conţine informaţii legate de viaţa sentimentală a fericitei Briggitta, încadrabilă în literatura mistică medievală – *Libri coelestes revelationum dei beatae Brigittae*[46].

Şcoala capitulară, a cărei activitate s-a împletit cu cea a capitlului, a reuşit să facă faţă noilor cerinţe impuse de dezvoltarea culturii, asigurând o temeinică pregătire discipolilor ei, care, în

---

Thyrnaviensis. Anno Domini 1554 in die videlicet Circumcisionis Domini facta ordinatio'', în Fraknói Vilmos, *A hazai és külföldi iskolázás XVI században*, Akadémia Könyvárusnál, Budapesta, 1873, p. 323.

[41] Liviu Borcea, *op. cit*., p. 93.

[42] Karoly Vekov, *op. cit*., p. 284.

[43] *Ibidem*, p. 303.

[44] Nicolae Olahus, *op. cit*., p. X.

[45] Bunyitai Vincze, *op. cit*., p. 21.

[46] Jakó Zsigmond, *op. cit*., p. 52.

posesia acestei pregătiri, puteau face față nu numai feluritelor obligații mirene sau ecleziastice, dar și noilor cerințe culturale, chiar fără să urmeze studii universitare[47].

O consecință a existenței unor astfel de școli a fost lupta eficientă împotriva ereziilor, acesta fiind și unul dintre scopurile apariției acestor școli.

6. Concluzii

Școala capitulară, a cărei activitate s-a împletit cu cea a capitlului, a reușit să facă față noilor cerințe impuse de dezvoltarea culturii, asigurând o temeinică pregătire discipolilor ei, care, în posesia acestei pregătiri, puteau face față nu numai feluritelor obligații mirene sau ecleziastice, dar și noilor cerințe culturale, chiar fără să urmeze studii universitare.

O consecință a existenței unor astfel de școli a fost lupta eficientă împotriva ereziilor, acesta fiind și unul dintre scopurile al apariției acestor școli.

Școala capitulară a permis însușirea unor cunoștințe, care atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ a atins un nivel cultural relativ înalt, trezind în elevi interesul și preocuparea pentru a învăța mai departe[48].

Importanța culturală a acestor școli în istoria educației este că dintre cei care au învățat aici nu toți au devenit preoți. Mulți dintre ei s-au întors la viața obișnuită și și-au valorificat cunoștințele în alte perspective. Autoritățile superioare, curiile și palatinii au avut nevoie de serviciile notarilor de la începuturi, deoarece aceștia au elaborat, redactat și au publicat actele, reglementările, eventual sentințele judecătorești. În a doua parte a secolului al XIII-lea numărul notarilor de la principalele instituții a crescut semnificativ și a necesitat o organizare administrativă proprie. Existența protonotarilor, a voievozilor sau a trezorierilor dovedesc acest aspect.

Până la apariția universităților, școala capitulară a fost școala superioară a clericilor seculari. Perioada sa de aur a fost în secolele XI și XII. Școala capitulară a fost influențată în mod favorabil de hotărârile Sinodului al III-lea de la Lateran din 1179, care a prevăzut lângă fiecare catedrală un magister, care să-i învețe pe clericii seculari și pe copiii săraci gratuit.

Satisfacția corespunzătoare nevoilor de educație a preoților a fost asigurată în mod natural. Sufletul omului medieval s-a hrănit cu idei religioase. Părinții își instruiau copii cu gândul că vor deveni preoți. Ca și în zilele noastre, și în trecut mamele se simțeau fericite dacă fiii lor deveneau preoți. Un eveniment din viața lui Pesti Miser Gabor este foarte instructiv din acest punct de vedere: în 9 iunie 1538 el îl informează pe Peregi Albert, prepozit în Pecs, de origine din Buda, că și-a găsit părinții în regulă, vizitându-le casa, și că a fost primit ca un frate în familie. Dar a produs o mare tristețe mamei sale, dezvăluind taina că nu mai vrea să fie preot. Mama sa acum crede că în zadar și-a cheltuit tot ce a avut pe fiul său de mic copil ca să devină preot, deși a fost ferm convinsă că *sfârșitul educației este preoția.* Acum el, săvârșind o ingratitudine și o dezamăgire mamei sale, fără să aibă o funcție/pregătire stabilă a devenit un posomorât, iar pentru faptul că nu a ajuns în pragul disperării îi mulțumește cuvintelor încurajatoare lui Cristos și sfintei Margareta[49].

[47] Karoly Vekov, *op. cit.*, p. 311.
[48] *Ibidem*, p. 304.
[49] Békefi Remig, *op. cit.*, p. 60.

APOLLINARIANISM AND THE FIGHTING AGAINST IT BY ST. GREGORY OF NAZIANZUS

Marius Telea

Assoc. Prof., PhD, „1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: *The study deals with the manner in which Saint Gregory of Nazianzus addressed the problem of the union of the Divine and human natures in Jesus Christ and the theological insight which is evinced in his solution. The significance of his solution is seen more clearly against the backdrop of the solutions represented by Apollinaris from Laodicea, Saint Gregory's chief foe in the last years of his life, and the Antiochene writers.*

To explain the union of the Divine and human natures in Christ is a question of how could two τελεία come together in a real unity in the Person of Jesus ChriSaint

Even though he lacks precise philosophical terms when seeking to describe the union of God and man in Jesus Christ, Saint Gregory of Nazianzus nonetheless evinces a clear theological understanding of the true nature and destiny of man that is firmly anchored in, the heart of Tradition. Subsequent Tradition made advances in terminology, but in so doing only clarified what Saint Gregory already said.

Keywords: The Second Ecumenical Synod, Jesus Christ, Saint Gregory of Nazianzus, Apollinarism,

I. The historical-theological context

In the works as well as in the documents issued following the Second Ecumenical Council of Constantinople in 381, following the dogmatic decisions of the First Ecumenical Council of Nicaea in 325, theology of the Most Holy Trinity was definitively clarified, a fact valid until today for all the Christian Churches in the world.

The dogmatic decisions and the composition of the Nicene-Constantinople Symbol were made, possibly, under the presidency of Saint Gregory of Nazianzus, and, under Nectarius, the bishops did nothing but give them their final form.

As can be seen from the first canon of the Synod under the presidency of Nectarius, the Synod Fathers, who confirmed and reinstated the dogmatic decisions of the First Ecumenical Council of Nicaea, they pronounced anathema against the heresies until then, namely: against the various Aryans factions, the Eunomians or the Anomians, the Aryans or the Eudoxians, against the Semi-Arians, also named in some texts Pneumatoma, then against the Sabellians, the descendants of the modalist anti-Trinitarian Sabelie († 3rd century) of the Marcellians, the adherents of Marcel de Ancira († 376) and the Apollinarians, supporters of the heresy of Apollinarius of Laodicea in Syria († 392). The Eudoxians were the moderate wing of Arianism.

Thus the Holy Fathers of the Second Ecumenical Council condemned all the Trinitarian heresies of the fourth century and the first Christological heresy of the time, Apollinarianism, which opened a wide field to Christological heresies of the fifth and sixth centuries. The Synod Fathers also drafted a definition and statement of faith (το εκτεθεν), in which they confessed the divinity, consubstantiality, and equality of the three Divine Persons of the Holy and of one substance Trinity, to combat the heresy of Pneumatomahs, as well as the perfect incarnation of Jesus Christ, the Son of God, to combat the heresy of Apollinarius of Laodicea.

Although the "Doctrinal Tomos" called the "Exposition of Faith" (Το εκτεθεν) of the Second Ecumenical Council of 381 was unfortunately lost, its dogmatic decision is mentioned in summary in the "Letter of the Synod" who took place in Constantinople in the summer of 382, and was sent to Pope Damasus of Rome and Western bishops.

According to the quoted text, at the end of the Synod, the Bishops concluded two official acts: an "Exposition of Faith" (Το εκτεθεν) and an "Act of Anathematization" (Το αιρεσεως ανατεματισμών εγγραφών)[1].

It is known that Apollinarius of Laodicea wanted to rationally explain the union of the divine nature with the human nature in the one person of the Savior Christ, starting from the well-known trichotomic conception of Plato. According to Plato, man is composed of a material body, σώμα or σάρξ, soul animal, ψυχύ άλογος and rational soul ψυχύ λογική or νοῦς. Apollinarius claims that, at the incarnation, Christ received a human material body, with the animal soul, but devoid of the rational soul (ψυχύ λογική or νοῦς) because the place of reason or of the human mind was taken by the Logos (Λόγος) The Word or Reason of God. However, as tempting and appealing as Apollinaire's theory seemed, it was evident from its inception that it destroyed the integrity or fullness of the human nature of Christ received at the incarnation and endangered His entire saving work. Only the Son of God, Jesus Christ, clothed with whole human nature, substantial body and soul endowed with reason or mind, which is the leading and noblest part of man, without which man cannot be man, could bring to salvation the whole human race.

Saint Epiphanius, bishop of Salamis in Cyprus, fighting the Apollinarian heresy in his work "Panarion" or "Against All Heresies" in 377, urged the clergy and believers of the true Church to firmly adhere to the orthodox doctrine which teaches: "*His Logos incarnate, that is, he became a perfect man, receiving a rational soul, body, reason, and all that constitutes man, except sin*"[2].

Apollinarius is also the author of the well-known Christological formula "*One Incarnate Nature of God the Word*"[3] which was, later, used in the Orthodox sense by Saint Cyril of Alexandria († 444).

To explain the union between the divine and human nature in Jesus Christ, "*the problem that Gregory faced was finding an answer to a question that Apollinarius asked himself to enlighten the Nicene people: how could they unite two τελεία in true harmony?*"[4] Of course, this is a whole other matter than explaining the unity of essence and the distinction of the Persons in the Holy Trinity. In the latter situation, we are dealing with Persons of the same essence, while in the former, we are dealing with a Person of two different essences. The distinctions that the Cappadocian Holy Fathers made in Trinitarian theology between οὐσία and ὑπόστασις[5] cannot be applied directly to Christology as long as the philosophical notion of ὑπόστασις is strictly Trinitarian in the context of an οὐσία.

The ontological distinction in Stoic philosophy is in the indeterminate matter (essence), the determination of quality (which, when added to essence, forms a nature or a species) and particular characteristics (which, added to species, form the individual or ὑπόστασις). Although lacking interest in concretizing of a conceptual terminology for the distinction of the Persons of the Holy Trinity, the distinction could be somewhat useful to nature in the One Person of the Savior Jesus Christ if, in this context, the notion of person is integrated into that of nature. It is subordinated to nature so that, in the concept of nature, it governs the concept of person. The philosophical aspect of the Christological problem that Christian thinkers faced at the end of the fourth century is not difficult to notice.

Applying the philosophical notions of ὑπόστασις and ομοούσιος to the Holy Trinity, the Son is ὑπόστασις, ομοούσιος with the Father. This means that He is a Person "composed of" an essence that He shares with the other Persons of the Holy Trinity. However, simultaneously, the Savior appears as a Person with a human body. However, beyond His outward appearance, what is He

[1] Theodoret of Cyrus, *Historia ecclesiastica,* V, 9*,* PG 82, col. 1216-1217.

[2] Saint Epiphanius of Cyprus, *Panarion,* 120, PG 43, col. 233C.

[3] Pseudo-Athanasius Apollinarius, *Profesiune de credinţă către împăratul Jovian I*, in Hans Lietzmann (Ed.), *Apollinarius von Laodicea und seine Schule,* Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1904, p. 251.

[4] Karl Holl, *Amphilochius von Ikonium in seinem Verhältnis zu den Grossen Kappadoziern*, Tübingen und Leipzig: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1904, p. 186.

[5] A broader approach to the Cappadocian doctrine of the Holy Trinity and the concept of ὁμοούσιον can be found in J. Lebon, *Le sort du «Consubstantiel» Nicéen*, II, *Saint Basile et le « Consubstantiel» Nicéen*, in „Revue d'Histoire Ecclesiastique", 1953, no. 48, pp. 632-682.

really? If He is the Son of God, the second Person of the Holy Trinity ομοούσιος with the Father, then His nature is also divine, but in what way is He human? Or, more precisely, what is the relationship between His identity as a divine nature and His incarnation?
These are just a few questions in which Saint Gregory of Nazianzus addresses the issue of the unity of divine and human nature in the person of the Savior Christ so that his teaching in this regard will be set forth below. The significance of his conception is more evident when compared with that of Apollinarius of Laodicea, the main enemy of Saint Gregory in his last years as well as to the Antiochian writers. Nevertheless, let us see first what the Apollinarians were saying.

II. The Apollinarian Christological Solution

Apollinarius of Laodicea was the only Christian thinker of the fourth century other than Theodore of Mopsuestia who considered the trinity aspect of the term ὑπόστασις and applied it to Christology[6]. The concept of ὑπόστασις for Apollinarius is a close synonym for πρόσωπον, and the latter is his preferred term when referring to the teaching of the Holy Trinity.
In the work "Detailed Confession of the Faith", attributed to Saint Gregory the Thaumaturgist, the distinction of the Persons in the Holy Trinity that Apollinarius makes is this: in the divine οὐσία, each Triune Person is defined in the πρόσωπον of His Nature[7]. Οὐσία is the more abstract concept, and nature a more concrete one, which indicates the essence beyond which each πρόσωπον is particularized[8]. The essence, in this case, possesses individual πρόσοπα so that numerous πρόσοπα can possess οὐσία, and an πρόσωπον - because its nature derives from the common οὐσία - cannot be possessed by more than one οὐσία. Consequently, because Jesus Christ is One, He has a φύσις, a ὑπόστασις, an ἐνέργια and a πρόσωπον [9].
Apollinarius understands the connection between nature and the person and its significance as residing not so much in the fact that they are improperly different but in the fact that the essence or nature possesses the individual. Therefore, to say that Jesus Christ is a Person means to say He is also a Nature. The person is the last ontological level at which nature is customized. The result is the ontological subordination of the person to nature so that the person is conceived strictly within the limits of nature. As a philosophical approach to the Holy Trinity, in the philosophical treatment of Jesus Christ, Apollinarius considers πρόσωπον to be composed of one φύσις, a single nature, precisely because πρόσωπον derives from φύσις. If there were two complete natures in Jesus Christ, He would have had two πρόσοπα, two ὑπόστασις, and two πρόσωπον.
The Christological solution given by Apollinarius is to understand the nature of Christ on two levels: one that can be called the essential level and the other the level of form. Only at the level of form Jesus Christ can he be called man since His composition of the Logos and body corresponds to the composition of man, who is also Logos and body[10]. However, at no level is the person of Christ essentially human. At both levels, we encounter only one divine nature[11]. At the level of form, the humanity of Jesus Christ is not a human nature of body and soul, but only an unconscious body that makes the Logos incarnate[12]. In other words, the second πρόσωπον of the Trinity, which in its nature is the perfect God[13], it does not take a human nature, but only the human characteristics of

[6] Marcel Richard, *L'Introduction du Mot «Hypostase» dans la Théologie de l'Incarnation,* in „Opera Minora", nr. 2, Turnhout, Brepols: Leuven University Press, 1977, chapter. 42, p. 29.
[7] Apollinarius of Laodicea, *Η κατὰ μέρος πίστις*, in Hans Lietzmann (Ed.), *Apollinarius von Laodicea und seine Schule,* Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1904, especially pp. 172 and following, paragraphs14-19 and p. 176, paragraphs 25-27.
[8] *Ibidem,* p. 176, paragraphs19 and the following.
[9] Idem, *Περὶ πίστις καὶ σρκώσεος,* in Hans Lietzmann (Ed.), *op. cit.,* p. 199, paragraphs 16-17. Also, see Aloys Grillmeier, *op. cit.*, p. 339.
[10] Idem, *Τομοῦς Σένοδαλις*, in Hans Lietzmann (Ed.), *op. cit.*, p. 262, paragraph 28 şi p. 263, paragraph 5.
[11] In fact, Apollinarius refuses to consider Jesus Christ Man because man cannot save, only God. See *Ἀνακεραλαιωσ 2*, in Hans Lietzmann (Ed.), *op. cit.*, p. 242, paragraphs 27-29.
[12] Idem, *Η κατὰ μέρος πίστις*, in Hans Lietzmann (Ed.), *op. cit.*, p. 177, paragraphs 4-9.
[13] *Ibidem.*

the body and the irrational soul. This is the incarnation of the Logos: a new creation, a miraculous mixture of God and flesh[14].
Apollinarius' understanding of the relationship between nature and the person, in which the person represents the final stage of the particularization that derives from nature, makes it impossible to attribute to Christ two complete natures. Conceptually it is impossible. Only by the way he conceives the relationship between the human and the divine logos is he able, in any way, to describe Jesus Christ as a man.
How Apollinarius understands nature and the person from a philosophical point of view is related to that of the Antiochian writers, even if the latter developed a different conception[15]. In the classical Christology of the Antiochian writers, both the divine and the human, both complete natures, possess by their fullness their πρόσωπον which unite to form the Πρόσωπον of Jesus Christ the Incarnate. However, the will, rather than the body, was their point of union. On the other hand, for Antiochian writers, πρόσωπον is the last ontological level derived from nature. Two natures, both particularized by their πρόσωπον, are juxtaposed in a larger Πρόσωπον of the Incarnation of the Logos, which serves as the ontological background for the union of nature with the human[16]. In this case, however, we do not have a single person but two, the Πρόσωπον in which the divine and the human πρόσοπα reunite; Himself is not a person and is not personal with His centre. It is rather an impersonal ontological framework in which two personalized natures come into close contact.
In the relationship between nature and the person, when the latter is understood in the context of the essence, the concept of person is lost in that of the essence. If, in this case, the divine Essence cannot suffer, no divine Person can suffer. Consequently, considering the passions of the Savior together with the unity of His being as God and Man leads either to the acceptance of two independent natures conjugated into a (impersonal) Πρόσωπον, in which suffers only the human πρόσωπον, or, on the other hand. to the acceptance of a divine nature to which the particular πρόσωπον has attached the part of humanity that suffers, i.e. the body.
Another conception that both Apollinarius and the Antiochian writers share is more important than the conceptual subordination of the person to nature, going right to the heart of what separated the Cappadocian Fathers, Saint Cyril of Alexandria, and the Byzantine tradition from the Antiochian writers and the Monophysites, is the relationship between God and man or, more precisely, the meaning of communion and its θέωσις (knowledge of God).
For both Apollinarius and the Antiochian writers, the separation of God from man is maintained. He states that there is no communication between God and man at the most intimate level of the human being. For Apollinarius, the connection point is at the body level, which is deified by union with the divine Logos. However, human reason has no role in the Incarnation, so in the end, there is no contract between human and divine nature. For Antiochian Christology, the two parts of Jesus Christ, the divine and the human, are separated by the prosopic union. The point of connection is the will, which is not nature but the manifestation of nature. For Saint Gregory of Nazianzus, on the other hand, the point of connection is the reason, which in the thinking of the Cappadocian Fathers is the essential part of man[17].
We have before us a totally different conception between nature and person. This conception leads to a correspondingly different understanding of the union of the two natures in Jesus Christ and the relationship between God and man. We shall now see what Saint Gregory of Nazianzus thinks.

III. Christ-Logos in the Gregorian conception

When the term ὑπόστασις was introduced into Christology, it was more difficult to satisfactorily explain the union of the two natures, divine and human, without involving two people on one side or denying the existence of one of the natures on the other part. Apollinarius'

[14] Idem, *Florilegium* 10, in Hans Lietzmann (Ed.), *op. cit.*, p. 207.
[15] Marcel Richard, *op. cit.*, pp. 21-19.
[16] *Ibidem,* p. 25.
[17] Saint Gregory of Nazianzus, *Epistola 101 către Cledoniu lui Apolinarie*, PG 37, col. 184.

conception was the most philosophically satisfying. He was able to clearly express the divinity of Jesus Christ and His Incarnation without falling into the difficulty of considering two persons in Christ.

The problem arose when the soteriological aspect of the Incarnation was considered. Developing a solid doctrine of salvation, Apollinarius points out that if the body was the one who urged the man to sin, then salvation should be achieved by deifying the body, which only the Logos can do. Thus the body is no longer an obstacle to God in the way of reason. As such, one cannot say that the Apollinarian system was soteriologically inadequate, given the premises from which it started[18].

The problem was not that Apollinarianism was such a strictly philosophical teaching that ignored soteriology, but it emerged when the premises that formed the basis of the Apollinarian system were analyzed.

Several authors have noted that the theology of Saint Gregory of Nazianzus is the expression of his deep spirituality[19] and this spirituality can help us explain his reaction to Apollinarius of Laodicea. Some have suggested that the Cappadocian Fathers' teaching on sin failed because of its inability to break with the categories of Platonic dualism[20]. Sin is explained, in this context, as a result of carnal passions or ignorance. There is no sign of that "*inner strength by which Augustine became aware of the nature and understanding of sin as a deliberate choice of the small good and thus as a conscious revolt against God*"[21]. But Saint Gregory of Nazianzus was deeply sensitive to the spiritual dimension of sin because, for him, sin is the result of the choice that makes him the most human part of man, that is, reason[22]. Thus, salvation is not a mere revelation given to correct an essential ignorance but a purification that must encompass every aspect of human nature and, in particular, reason, and "*those who have departed from humanity and the inner face, purify by their invented pretext only the outer ones*"[23].

Important for Saint Gregory is especially the correct understanding of human nature, of human destiny, but also the economy of salvation because: "*If he trusts in a foolish man, he has no mind, and does not deserve to be saved.*"[24].

Communion with God is the core of the theological speculation of Saint Gregory of Nazianzus, and this preoccupation brings together in a coherent structure all those assertions of Saint Gregory which indicate some ambiguity and even contradiction in his Christology[25]. The fundamental ideas of Saint Gregory's teaching on the relationship between man and God are evident compared with Apollinarius. A similar agreement is needed when both Apollinarius and Saint Gregory of Nazianzus refer to the suffering in God the Incarnate and the unity that exists in the historical person of the Savior Christ[26]. However, while one goes beyond this understanding, the other shows some essential differences.

First of all, the differences lie in the conception of man. For Apollinarius, the soul is something other than the body[27]. Reason is the governing principle, and the body is the organ through which it manifests itself, which means that the human principle cannot act in the Incarnation of the Logos

[18] The Apollinarian soteriological understanding depends on the understanding of his conception of the nature of the human soul. R. A. Norris, in *Manhood and Christ A Study in the Christology of Theodore of Mopsuestia*, Oxford, 1963, p. 116, claims that Apollinarius, borrowing from Neoplatonic psychology, considered the soul to be divine in nature. Consequently, according to Apollinarius, the fall results from the inability of the soul to control the passions of the body. So the body is the one that needs to be deified.

[19] Emile Mersch S. J., *The Whole Christ,* translated by J. R. Kelly, Milwakee, The Bruce Publishing Company, 1938, pp. 303-314; Karl Holl, *op. cit.*, pp. 178-183; Aloys Grillmeier, *op. cit.*, p. 370.

[20] Brooks Otis, *art. cit.*, pp. 97-99.

[21] *Ibidem,* p. 123.

[22] Saint Gregory of Nazianzus, *op. cit.*, col. 188.

[23] Idem, *Epistola 102 către Cledoniu lui Apolinarie*, PG 37, col. 197.

[24] Idem, *Epistola 101 către Cledoniu lui Apolinarie*, PG 37, col. 181.

[25] David F. Winslow, *Christology and Exegesis in the Cappadocians,* in "Church History", no. 40, 1971, pp. 390-391.

[26] *Ibidem*, p. 186.

[27] Apollinarius of Laodicea, *De unione corporis et divinitatis in Christo*, in Hans Lietzmann (Ed.), *op. cit.,* p. 187, paragraphs 5-14.

because then there would be two life-giving principles, which would be absurd and human nature would suffer a loss of its freedom[28]. The difference, in Saint Gregory, on the other hand, is not between soul and body but between God and man. However, through the Incarnation, God is different from man because the guiding principle is the divine, and the one who is guided is the human one, seen as complete.

In this context, the soteriological implications are only apparent. For Apollinarius, human reason is not put in the service of salvation but instead must be freed from the flesh. For Saint Gregory, on the other hand, it is precisely the reason that needs to be saved because it is she who has fallen[29]. Thus Apollinarius' conception leads to the conclusion that the body is the one that made Adam sin, which established the rigid dichotomy between soul and body. For Saint Gregory, the human soul, which is man himself (human identity) and the mediator between God and man, is the one who has sinned. Because man himself sinned, he had to be fully committed to being saved. For Saint Gregory of Nazianzus, the difference between body and soul does not necessarily mean that the body is inevitably the cause of evil, but instead that the body is material while the soul is immaterial.

Saint Gregory of Nyssa more clearly highlights the relationship between body and soul. To him, the body is nothing but man and is the material part of the human being. Even the shape of the body reflects the creation of man in the image of God[30]. For Saint Gregory of Nyssa, as for Saint Gregory of Nazianzus, the reason is the one that most closely resembles the Divine. However, this does not mean that reason is different from the body, just as virtue is different from vice. The logos can become man, body and soul, because the difference between God and man is that between the Uncreated Good and the created Good, and it is not like that between someone who is essentially virtuous and someone who is essentially evil[31].

In such a conception, the whole emphasis shifts to the relationship between God and man and the understanding of the communion between them. There is a shift from thinking of man as a body and a soul to thinking of man as conceived as a real spiritual being that exists in bodily form. Nevertheless, if the man is essentially a spiritual being, this spiritual existence must necessarily be taken into account in the process of salvation. Thus the divine Logos must become man both in soul and in the body. If, as Apollinarius argues, He assumes only the human body, then, in fact, He has not become a man at all, and not only is the human body not saved, but the man himself is not saved[32].

No matter how many changes have occurred in the Christology of Saint Gregory of Nazianzus, which he developed following disputes with the Aryans and Apollinarians, at least one concept remains entirely constant and this is the reason as a point of connection between God and man. This assertion dates back long before the dispute with Apollinarius when Saint Gregory endeavoured to argue the union of the divine with the human in Jesus Christ as well as to assert the duality of Christ the Savior as a justification for His material needs[33]. It is significant that, even though Saint Gregory places this union in the essential part of man, he is still able to describe, even at that time, the humanity of Christ as a complete existence outside the Logos[34]. But the most significant thing is that while Saint Gregory speaks of the humanity of Christ conceived outside the Logos, he also mentions the bringing together of the two natures with the term μιξις, which defines a mixture in

[28] Idem, *Florilegium* 107*,* in Hans Lietzmann (Ed.), *op. cit.,* p. 232, paragraphs 16-21.

[29] Saint Gregory of Nazianzus, *op. cit.*, col. 188.

[30] Saint Gregory of Nyssa, *Despre crearea omului,* 8, PG 44, col. 144.

[31] Idem, *Marea Cuvântare Catehetică*, 9, PG 45, col. 40-41.

[32] Saint Gregory of Nazianzus, *op. cit.*, col. 177. Saint Gregory argues that if God can save separately from reason, He can save separately from the body just as well, thus turning the Incarnation into something meaningless, cf. *Epistola 101 către Cledoniu contra lui Apolinarie*, PG 37, col. 188.

[33] On the historical circumstances that led to the controversy with Saint Gregory, see David F. Winslow, *art. cit.,* pp. 389-396.

[34] Of course, in the essence of the later Apollinarian conflict, even in the union in being, humanity is still complete, and its freedom is not destroyed.

which weak nature has become strong or in which each allows the others to become truly part of the whole[35].

This constant of the reason being a point of connection between two worlds is the basis of the reflections that will follow. In the light of the apparent ease with which Saint Gregory treats humanity as if it were outside the Logos, we can ask how we understand Saint Gregory when he states this union is achieved as intimately as possible at the deepest level of the human being? What does the great Cappadocian mean when he says that: "*If anyone says that Jesus Christ was inspired by grace as a prophet but was not and is not united essentially, let the anathema be upon him*"[36] or that: "*Names are mixed like natures, and they flow into each other by the law of their intimate union?*"[37]

In opposition to Apollinarius and the Antiochian writers, the union of God with the man in Jesus Christ κατ' οὐσίαν is, for the Cappadocian theologian, a simple statement that when man comes into contact with God, his nature is not destroyed but instead, becomes truly human. In other words, man does not cease to be man, but he becomes truly man in communion with God. Through the Incarnation, God can, of course, assume a complete human nature, including human νους, without the need to raise barriers between the two sides to protect the integrity of humankind. The relationship between God and man means that there can be total communion between God and man at the deepest ontological level. The result of this divine-human contact is indeed a transformation, not in the sphere of divinity, but it produces a transformation of humanity. However, the transformation is not foreign to the human essence. Instead, it is undoubtedly the realization of his natural destiny or, in other words, to be full of the glory of God, for man is above all a fact of divine origin, created for communion with God.

By asserting that there can be a true union of God with man at the deepest ontological level of the human being, we return to the problem from which we started, the relationship between nature and the person. We now see how Saint Gregory of Nazianzus understood these concepts and how he applied them in his Christology. We will find that we are at the heart of his theological concerns about God's relationship with man and his assertions about man's true nature and destiny.

It is interesting to note that even in the controversy with Apollinarius, Saint Gregory did not apply the term ὑπόστασις in his Christology. The Cappadocian theologian probably did not use this term because of the way Apollinarius used it; in his view, the term was still too close to that of οὖσία for him to make the transition from three ὑπόστασις of one οὖσία to one ὑπόστασις of two οὖσίαι. Last but not least, if we analyze the dogma of the Holy Trinity and how it applies the terms, we find that beyond philosophical expression, the differences between Saint Gregory and Apollinarius are significant. The impact of these differences is felt in Christology.

While in Apollinarius and the Antiochian writers, the concept of person seems to be subordinate to that of nature, in Saint Gregory of Nazianzus, the Trinity is not contained in essence, but the essence is contained in Persons[38]. The Trinity Himself, and not οὖσία opposed to Divine Persons, is the source of trinity unity[39]. Therefore, the critical point is not so much the terms as the way they are applied[40]. For Apollinarius and Antiochian writers, the essence is the first ontological level characterized by πρόσοπα and ὑπόστασις. Instead, in Saint Gregory of Nazianzus, the first ontological level is ὑπόστασις. His concept of nature and person is consistent with the philosophical

---

[35] H. A. Wolfson, *The Philosophy of the Church Fathers,* vol. I, *Faith, Trinity Incarnation*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1976, pp. 397 and 420-424.

[36] Saint Gregory of Nazianzus, *op. cit.,* col. 180.

[37] *Ibidem,* col. 181.

[38] Idem, *Cuvântarea 31. 14*, PG 36, col. 148D-149A.

[39] See M. Jourjon's *Introduction*, in "Sources Chrétiennes", vol. 250, Paris, Les Éditions du Cerf, 1978, pp. 63 and the following.

[40] See for comparison, for example, the similar expression of Apollinarius in Hans Lietzmann (Ed.), *op. cit.,* p. 172, paragraphs 3-4. From the context, it is pretty clear that Apollinarius does not think on the same coordinates as Saint Gregory of Nazianzus but states that every Trinity Person, by His nature, incorporated into the being, is in the Divine Self, cf. *Ibidem*, paragraphs 10 -11.

distinctions made in the sixth century in which "*Ὑπόστασις is not a product of nature but is one in which nature exists as a basic principle of its existence*"[41].

Conclusions

We may say that Saint Gregory can equally affirm the essential unity of Jesus Christ and the complete integrity of nature, based on his conception of nature and person and his theological vision of the relationship between God and man.

When nature is possessed by the person so that the person is the ontological foundation of existence, the way is open to describe the union of God with the man in Jesus Christ as conceived by Saint Gregory not as two persons but as two natures. The Person of the Logos and not the impersonal Πρόσωπον is the receiver for the union of the two natures. If for Cyril of Alexandria, the keyword describing the union of nature in Jesus Christ is ὑπόστασις, for Saint Gregory, it is εαυτός. The union of God with the man in Jesus Christ is accomplished at the deepest level of human nature.

Man's destiny and the content of salvation is to be absorbed in divinity, that is, to be deified.

The prevalence of the higher nature in the human person means its affirmation and not the denial of humanity. Man's freedom and the integrity of his human nature are affirmed only with God, which is due to the very nature of the human being. "*Our reason is perfect and can rule only over soul and body, but it is not perfect; he is a servant and a subject of God. He is not a masterful colleague, nor does he rise to equal honour*"[42]. Therefore, union with God at the deepest level of being does not lead to the loss of human freedom, nor does it destroy the integrity of human nature, but it clearly shows what man is, a subject of God. It is, therefore, wrong to believe, as Apollinarius and the Antiochian writers did, that man's union with God destroys, or at least endangers, the complete integrity of human nature and freedom, for intimate communion with God is precisely the reason man was created. Only in full communion with God is true human nature and destiny fulfilled. "*A small flame by the great fire is neither destroyed nor seen, nor extinguished, but it is entirely the fire, the greatest predominating over the weak*"[43]. The term "*to predominate*" obviously means the transformation of the weakest and its integration into the Strong, achieving a true union where the Strong and the weak remain what they are. The transformation of the weak does not realize another nature but is the glorification of his nature in the glory of the Mighty One, this being the true destiny of man[44].

When man, by his liberty, decides to follow the Savior Christ, his nature is delivered from the curse of sin and death by the water of Baptism[45]. With his nature united with God's, the man is now called to realize in his liberty (or his gnomic will as expressed by Saint Maximus the Confessor) who he is, a creation in the image and likeness of God.

Although devoid of the precise philosophical terms of our day, when seeking to describe the union of God with the man in Jesus Christ, Saint Gregory of Nazianzus seeks to achieve a clear theological understanding of the true nature and destiny of man that is firmly rooted in the ecclesial Tradition. However, later Tradition advanced in terminology, they only clarified what Saint Gregory said in his time. By this fact, Saint Gregory became a witness even before Chalcedon to the Byzantine synthesis and the same theological conceptions that led the Christian Church to formulate the Chalcedonian definition of the Person of the Savior Jesus Christ

[41] John Meyendorff, *Hristos în gândirea creştină răsăriteană*, translated from English by Nicolae Buga, Bucharest, Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române Publishing House, 1997, p. 77.

[42] Idem, *Epistola 101 către Cledoniu contra lui Apolinarie*, PG 37, col. 185.

[43] *Ibidem*.

[44] John Meyendorff, *A Study of Gregory Palamas,* The Faith Press, New York, Saint Vladimir's Seminary Press, 1984, pp. 182-184.

[45] David F. Winslow, *Orthodox Baptism – A Problem for Gregory of Nazianzus,* in Elizabeth A. Livingston (Ed.), "Studia Patristica", no. 14, Berlin: Akademie Verlag, 1976, p. 371.

Bibliography

1. Grillmeier, Aloys, *Christ in Christian Tradition,* vol. I, *From the Apostolic Age to Chalcedon (451),* translated by John Bowden, 2-nd Revised Edition, Atlanta, John Knox Press, 1975.
2. Holl, Karl, *Amphilochius von Ikonium in seinem Verhältnis zu den Grossen Kappadoziern*, Tübingen und Leipzig: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1904.
3. Lebon, J., *Le sort du «Consubstantiel» Nicéen*, II, *Saint Basile et le « Consubstantiel» Nicéen*, in „Revue d'Histoire Ecclesistique", 1953, nr. 48, pp. 632-682.
4. Lietzmann, Hans (Ed.), *Apollinaris von Laodicea und seine Schule,* Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1904.
5. Mersch S. J., Emile, *The Whole Christ,* translated by J. R. Kelly, Milwakee, The Bruce Publishing Company, 1938.
6. Meyendorff, John, *A Study of Gregory Palamas,* The Faith Press, New York, Saint Vladimir's Seminary Press, 1984.
7. Meyendorff, John, *Hristos în gândirea creştină răsăriteană*, translated from English by Nicolae Buga, Bucharest, Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române Publishing House, 1997.
8. Norris, R. A., *Manhood and Christ A Study in the Christology of Theodore of Mopsuestia*, Oxford, 1963.
9. Winslow, David F., *Christology and Exegesis in the Cappadocians,* in "Church History", no. 40, 1971, pp. 389-396.
10. Winslow, David F., *Orthodox Baptism – A Problem for Gregory of Nazianzus,* in Elizabeth A. Livingston (Ed.), "Studia Patristica", no. 14, Berlin: Akademie Verlag, 1976, pp. 371-374.
11. Wolfson, H. A., *The Philosophy of the Church Fathers,* vol. I, *Faith, Trinity Incarnation*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1976.

.

CONTRIBUTION OF THE LAW ACADEMY OF ORADEA TO THE MODERNIZATION OF THE SOCIETY IN BIHOR DURING THE INTERWAR PERIOD

Florentina Chirodea[1]
Lecturer, PhD, University of Oradea

Abstract: In the context of current processes of globalization and societal development, a higher education institution plays the role of a specialized socio-economic entity, whose main object of activity is the production, reproduction and dissemination of knowledge. Thus, it can contribute substantially to the sustainable development of a region / country / macro-region. In the context of the first four decades of the twentieth century, universities were at the centre of processes whereby national values were consolidated, fully contributing not only to the modernization of nations but also to the development of communities living in the space where they were located. This study aims to highlight the contribution of the Law Academy of Oradea to the development of interwar society in Bihor County, based on arguments put forward by two contemporary theories, i.e. the regional development theory and the human capital theory.

Keywords: the Law Academy of Oradea, interwar period, regional development, human capital

Introduction

A rich body of literature has emphasized the idea that the presence of a higher education institution in a region can be a factor of success in the respective area, while the improvement of the economic background may also be associated with the collaboration between a local university and the institutions in that territory. Young minds and a highly skilled workforce, as "provided" by universities, are the source innovative ideas, which in turn may have a direct impact upon local development[2]. Therefore, the entire scientific community has insisted on the relevant role of universities, and has drawn the attention of decision makers on the function of high-level educational institutions in improving the life-quality and the well-being of a community.

Currently many investigations conducted under the triple HELIX umbrella are based on case studies that have demonstrated the role of the academic system in underdeveloped, developing or high-performing countries. During the first half of the twentieth century, the university was at the centre of attempts aimed at national consolidation in most European countries. Its purpose was to place a strong emphasis on the specific character of each national culture, the universalism symbolized by Latin culture being abandoned in favour of particularisms. Certainly, in the course of that period as well, successive generations of students and teachers had been in pursuit of the truth, which contributed to the improvement of human knowledge and led understanding to unprecedented levels. However, the results were directed not towards the universal commitments of the past, but rather in the service of the nation to which they belonged[3].

After 1918, the democratization of the Romanian society was accompanied by a difficult process aiming at the unification of all educational levels, which allowed a rapid dynamics of academic education. Access to higher education was stimulated by three factors: the presence of an expanding network of university centres, the diversification of study domains and, above all, the

[1] The research has been funded by the University of Oradea, within the Grants Competition "Scientific Research of Excellence Related to Priority Areas with Capitalization through Technology Transfer: INO - TRANSFER - UO", Project No. 314/21.12.2021.

[2] Shiri M. Breznitz, *The Fountain of Knowledge. The Role of Universities in Economic Development*, Stanford University Press, 2014, p. 1

[3] Sorin Mitu, *Transilvania mea. Istorii, mentalităţi, identităţi*, Polirom, Iaşi, 2006, p. 102 - 103

requirements of a rapidly growing economy. In addition to such phenomena, the theories of human capital had proven that an educated person was more productive and therefore brought a more relevant contribution to the development of a region[4]. Thus, universities were determined to mass-produce highly educated citizens. During the period referred to above, the vast majority of young Romanians enrolled in law schools with the view of either becoming able to practice a profession that would bring them significant material benefits or as a means of acquiring the knowledge from the legislative domain, which was required by their political careers. Their academic training was provided by the Universities of Bucharest, Iași, Cluj, Chernivtsi and, up until 1934, by the Law Academy of Oradea.

The Law Academy of Oradea was the oldest "public institution of academic culture in a vast region of Eastern Europe". Founded by Empress Maria Theresa on October 30, 1777, the Academy began its activity in November 1780 with the Faculty of Philosophy, to which the Faculty of Legal Studies was added 1788[5]. For over a century, the Academy successfully fulfilled its task of forming the elements that could ensure the cohesion of a powerful empire. After 1918, its role was reaffirmed and consolidated, at least for the Crișana-Maramureș region, an area where most students came from, although in 1918 the University of Dacia Superior was founded, as the fulfilment of an old desideratum of the Romanians in Transylvania[6].

Starting from the context presented above, this study aims to highlight the role of the Law Academy from Oradea in the development of the interwar society of Bihor County, the approach being undertaken from the perspective of two major contemporary currents of thought, i.e. development theories and human capital theory.

The role of higher education institutions in the development of communities

Early in the twentieth century, the word development became a major theme in academic and political discourse, being used in most cases in definitions referring to economic growth and industrialization. After World War II, the concept was used more often in Western academic and public circles in order to characterize a process of societal change based mainly on economic modernization. Currently, Ricciardelli argues that the definition should not be limited to the economic dimension only, as it is much more complex if we take into account other concepts such as globalization, human rights or welfare. Thus, the researcher proposes a "generally valid" definition in which the term development "has a dynamic connotation and a multifaceted profile, which includes processes of change, growth or evolution with social, cultural, gender, political, environmental and economic dimensions"[7]. Drawing on various well-known theories, Ricciardelli highlights two models for the development of a nation. The first of these is based on the theory of endogenous factors, published after 1980, which explains economic progress based on socio-economic factors, especially human capital. In order to achieve a positive increase in GDP/capita, the model involves, in addition to reducing government spending, the targets of lowering inflation, strengthening legislation or increasing the level of foreign trade, along with the idea of improving the population's educational level. The second model uses the neo-classical theory of development and establishes the bases of economic growth on the level of economies, the accumulation of capital (including human capital), labour and technological progress, which are considered external factors[8].

---

[4] Jason E. Lane, "Higher Education and Economic Competitiveness" in Jason E. Lane and Bruce Johnstone (eds.), *Universities and Colleges as Economic Drivers. Measuring Higher Education's role in Economic Development*, State University of New York Press, 2012, p. 11

[5] *Buletinul Academiei de Drept din Oradea. 1918/19 – 1927/28*, The Romanian Printing House and Bookshop S.A. Oradea, Oradea 1928 (in what follows it will be referred to as *Buletinul ...*), p. 3

[6] Florentina Chirodea, *Învățământul superior la granița de vest a României Mari. Academia de Drept din Oradea (1919-1934)*, The University of Oradea Publishing House, 2011

[7] Alessandra Ricciardelli, *The Role of Universities in the Europe 2020 Strategy. The Case of Slovenia, Croatia, Serbia and Kosovo*, Springer, 2017, p. 17

[8] *Ibidem*, p. 18

In the case of both models, the importance of developing education is considered by Ricciardelli a "well-known axiom"[9] in deciphering the role of higher education institutions in society, starting from the finding that they are organizations whose mission is to manage knowledge - seen as "a product that can be accumulated, imported, exploited and distributed"[10]. Dabić, Švarc and González-Loureiro consider that the first way to meet this challenge is influenced by the level of demand for highly skilled workers, expressed by employers and always imposed by industrial revolutions[11]. This phenomenon forces any university to mass-produce highly educated citizens, since human capital theories have demonstrated that an educated person is more productive and therefore contributes more to the economic development of an area. One of the mechanisms for increasing the number of highly skilled workers is to expand access to higher education, and states need to align their tertiary educational interest with national development strategies[12]. Therefore, the primary mission of universities, that of preserving and disseminating knowledge, respectively that of increasing human capital through teaching and learning, can be found in a traditional curriculum, adapted to the needs of industry and society.

The second major component of academic activity, the production of knowledge through research, emerged when technology ceased to be empirical and became scientifically grounded, first in the field of chemistry and then in that of electricity. The first modern university, founded by Wilhelm von Humbolt in Berlin, also had the first institute as an auxiliary institution, which integrated all academic research[13]. The need for interaction between science and the socio-economic environment has revealed that research is not always a source of added value. The connection, theoretically described by the concept of the triple Helix, as defined by Etzkowitz and Leydesdorff in 1995, is materialized in a relationship established among universities, industries and governments, which takes the form of an evolved type of communication network[14]. The model is evolving and becoming a quadruple Helix, as civil society becomes a factor in the equation that describes the relationship among universities, industry and government. First proposed by Carayannis and Campbell, the concept was introduced to emphasize the idea that policies and strategies, which refer to knowledge and innovation, must also take into account the important role of the citizen in achieving the programmed objectives. The two researchers argue that the citizens of a country have a culture, a system of values or a lifestyle that can be influenced by the creative industries (theatre, film, dance, music, etc.)[15].

[9] *Ibidem*, p. 90
[10] Marina Dabić, Jadranka Švarc and Miguel González-Loureiro, *Entreprenorial Universities in Innovation – Seeking Countries. Challenges and Opportunities*, Palgrave Macmillan, 2016, p. 22
[11] *Ibidem*, p. 26
[12] Jason E. Lane, *op. cit.*, p. 11-16
[13] Marina Dabić, Jadranka Švarc and Miguel González-Loureiro, *op. cit.*, p. 28
[14] Henry Etzkowitz, Loet Leydesdorff, "The Triple Helix---University-Industry-Government Relations: A Laboratory for Knowledge-Based Economic Development" in *European Association for the Study of Science and Technology Review*, no. 14/1995, p. 14-19
[15] Elias G. Carayannis, David F. J. Campbell, "'Mode 3' and 'Quadruple Helix': Toward a 21st Century Fractal Innovation Ecosystem" in *International Journal of Technology Management Review*, vol. 46, no. 3-4/January 2009, p. 218–219

From this perspective, universities can contribute to the vitality of the community in which they are located by providing a creative cultural environment and numerous recreational resources (botanical gardens, facilities for stimulating sports performance, attractive campuses for artistic events or debates, etc.). Academics can assist authorities and NGOs in finding solutions to various local problems or can be involved in supporting community needs. Universities can also invest in academic infrastructure, student dormitories or staff accommodation, channel local preferences for goods and services or employment with considerable consequences for the community within which they are located. In this way, an indirect role of universities in building community identity may be outlined[16].

In all the models presented above, universities have a role, a mission, functions and objectives clearly defined by the needs of a developed or a developing society. However, the functioning of a university in a community does not guarantee its success, because it does not have control over historical factors and the local context, but has only a certain level of control over resources and knowledge transfer procedures[17].

The Reaffirmation and Consolidation of the Law of Academy from Oradea in the society of Bihor County

During the nineteenth century and in the first half of the twentieth century, the European university became one of the main institutions called upon to build, defend and strengthen the nation. Starting with 1830, the scientific spirit developed in Germany, especially at the University of Berlin, transformed higher education in the German-speaking countries, spreading until the end of the nineteenth century in most European countries. Completing courses with seminars and laboratories, setting up research institutes, directing doctoral theses to the investigative side, the emergence of scientific societies and journals, as well as organizing national and international conferences, while also respecting the freedom of teaching, studying and research, were elements that defined European academic life in modern universities at the beginning of the twentieth century[18].

At the south-eastern extremity of Europe, Romania, Greece and Bulgaria provided an example of the development of universities simultaneously with the establishment of nation states. Under a strong foreign influence, in the first case France, and for the others Germany, the small states in south-eastern Europe perceived the establishment of higher education institutions as an important symbol of independence, gained after centuries of foreign domination[19]. The rapid dynamics of university education materialized in a context in which Romania was in the process of defining its national state status, while in its society the currents of political, economic and social development, already perceptible a century or even earlier, were maturing and the elaboration of laws for higher education took a long time[20]. The decades that followed were marked by vitality and creativity, as well as disputes and divisions, as institutions had to be reorganized, traditions reexamined, and old arrangements cancelled[21].

During the interwar period, law education in the Romanian universities reached its maximum development, both in terms of the number of professors and in terms of the number of students and graduates[22]. Along with law faculties in Bucharest, Iași, Chernivtsi and Cluj, the fifth

[16] Jason E. Lane, *op. cit.,* p. 21

[17] Breznitz, *op. cit.,* pp.14–15; Julia Gremm, Julia Barth, Kaja J. Fietkiewicz, Wolfgang G. Stock, *Transition towards a Knowledge Society*, Springer, 2018, p. 70

[18] Walter Rüegg , „Themes" in Walter Rüegg (ed.), *A History of the University in Europe,* Vol. III, Cambridge University Press, Great Britain, 2004, p. 13-14

[19] *Ibidem*, p. 42-43

[20] Marcela Sălăgean, "România între 1919 şi 1947", in Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan (eds.), *Istoria României. Compendiu*, The Publishing House of The Romanian Cultural Institute, Cluj-Napoca, 2004, p. 597

[21] Mihai Bărbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României. Ediţie revăzută şi adăugită*, Corint Publishing House, Bucharest, 2006, p. 346

[22] Constantin C. Giurescu (ed.), *Istoria învăţământului din România*. *Compendiu*, The Didactic and Pedagogical Publishing House, Bucharest, 197, p. 328

one functioned in Oradea[23]. Since 1919, started the Romanian era of the Academy[24], with takeover of the institution by the Governing Council for Transylvania, Banat and the Hungarian Lands inhabited by Romanians. The academic life being influenced by interwar political, economic and social transformations, the process of unification of higher education and the interests of the other four major law schools operating within the borders of Greater Romania.

The process that the educational institution on the banks of Crișul Repede went through, after the entry of the Romanian Army in Oradea, on April 20, 1919, was one of regional reaffirmation, and also of self-assertion in the Romanian university landscape and consolidation of the mission of over a century of schooling. The strategy was based on two pillars, the first aiming at preserving and disseminating knowledge through a traditional curriculum capable of training future civil servants, lawyers or politicians and transforming them into local and even national intellectual elites. Efforts to achieve these goals were considerable, in the context of frequent changes of government and constant transformations in higher education legislation.

Naturally, the problems arose since the Romanian authorities took over the institution (September 23, 1919). The dean appointed by them to assume the management of the institution, Iuliu Hovany, had to ensure a normal environment for the development of teaching activities[25] and to modify the curriculum in accordance with the new realities[26]. In the autumn of 1921, the first new appointments of full professors, were issued by the relevant Ministry for Bogdan Ionescu and Lazăr Iacob[27], and Iuliu Hovanyi was elected as Dean[28]. In the following 10 years, the teaching staff was completed with Eugeniu Sperantia, Constantin Petrescu - Ercea, Victor Cădere, George Strat, Gheorghe Sofronie, Ion I, Polydor, Dumitru Mototolescu, Tiberiu Moșoiu, Liviu Lazăr, Aurelian Ionașcu and Alexandru Angelescu, succeeding to be an example of the happy union of two generations of specialists in legal sciences. The young experts in Law, professionally matured in the academic environment of Oradea, introduced in the curriculum new, valid disciplines and implemented innovative teaching methods, which would allow students to perform. Moreover, with the same young enthusiasts, the deans who followed, managed to open in 1927 a canteen and a dormitory where 65-70 students could be accommodated, to equip the Academy Library with books and magazines[29] necessary for the students and to obtain the approval for the establishment of doctoral studies, so as to meet the legislative requirements according to which it was compulsory for those who aimed at becoming members of the Bar to hold a doctorate in law[30]. The teaching staff was also maintained, despite the financial difficulties imposed by the economic recession[31].

What the professors of the Academy failed to do, perhaps because of their youth and

[23] *Buletinul …*, p. 3

[24] In the evolution of the institution, of over two centuries, the researchers of the history of education in Romania, identified 5 stages, four under the Habsburg government, respectively the Austro-Hungarian one and the Romanian one. The "Ratio Educationis" era (1780 - 1848), in which the language of instruction used to be Latin (initially) and then Hungarian was followed by the "Bach" era (1850 - 1861), in which only the Faculty of Law continued to function, with three-year courses. The period between 1861 - 1867 was known as the era of the "Hungarian Provisional", characterized by the reintroduction of the Hungarian language and until 1918 during the "constitutional" era, the Academy was transformed into "a full faculty of law and state sciences, with four academic years, excluding only the attribution to grant the title of doctor and that of empowering teachers". See Dorel Moţiu, Augustin Ţărău, "Academia de Drept din Oradea – repere istorice", in *Aletheia*, no. 13/2002, Oradea, University of Oradea Publishing House, 2002, p. 39; *Buletinul …*, p. 3-4; Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualităţii româneşti din Transilvania şi Banat în epoca modernă*, Cluj University Press, Cluj-Napoca, 2000, p. 135

[25] Of the 16 tenured professors of the Academy, Dr. Horvàth Eugen, Dr. Sigmond Andor, Dr. Kocsán János and Dr. Hovanyi Gyula took the oath of allegiance to the Romanian authorities. See The National Archives – The Service of Bihor County (in what follows A.N. – S.J.Bh), *found of the Oradea Law Academy*, dossier 562 / 1919-1920, f.39

[26] The National Archives – The Service of Cluj County (in what follows A.N. – S.J.Cj), *found of the Law Faculty from Oradea*, dossier 76, f. 53, 78-79, 99

[27] *Buletinul…,* p. 21-22

[28] A.N. – S.J.Cj, *fond cit.*, dos. 35, f.17 – 18

[29] *Buletinul ….,* p. 45-49

[30] A.N. – S.J.Bh., *fond cit.*, dos. 589/1930-1931, f .25-28

[31] Florentina Chirodea, *op.cit.,* p. 49-68

enthusiasm, was to maintain the status of an independent institution in the Romanian university landscape. In the political context of 1930 - 1934, amid the economic crisis and the delayed reform of higher education, the crisis of universities and the adoption of the Law for University Autonomy and the Law for the Organization of University Education, in 1932 the Academy became the Faculty of Law "King Charles the Second" from Oradea, attached to the Senate of the Bucharest University[32]. Another unaccomplished project was the establishment of a university in Oradea, but the transition to a secondary plan of this project, by the central authorities, had as a consequence the isolation of the Faculty of Law from Oradea within the Romanian university landscape, and between 1933 and 1934 the institution had to face initiatives from parts that aimed at its dissolution. Despite the fact that at the beginning of the academic year 800 students were enrolled in the Faculty of Law and that the institution could offer complete programs of study (undergraduate and doctorate) for legal or civil servant careers, political interests or perhaps personal ambitions put an end to the Academy's over 150 years of uninterrupted operation[33].

The second pillar of the process directed at regional and national reaffirmation and the consolidation of the institutional mission was represented by the production of knowledge through research, an action that the professors of the Academy had carried out at national and even international level. The research topics addressed were, of course, limited to the field of legal and administrative sciences and had been translated into a significant number of books and specialized articles. The publications had not only an academic utility, necessary in consolidating the students' training, but also a practical one, most of the subjects being related to the concrete problems that both the Romanian society and the authorities faced in the interwar period. The following arguments may be brought forth in support of such a hypothesis:

- Professor Iuliu Hovany contributed to the administrative reform through a series of articles published in *The Journal of Public Law*, issues of 1926, 1927 and 1928. In 1932, in the same magazine, Andrei Sigmond published an article about the popular vote in modern constitutions[34];

- Bogdan Ionescu, before becoming professor of the Academy of Law, had already published 5 books, the most important of which referred to "the realization of life and its attributes" with references to the notions of society, morality, state, rights and debts[35]. The prolific professor addressed criminal law in the next two publications[36], and another field of interest for him was that of civil law, in his last work published as a teacher in Oradea addressing the issues of paternity from the perspective of critical and comparative law;

- In 1911, Lazăr Iacob completed the work *Căsătoria a doua a preoților*, and in 1917 he published a paper proposing solutions for the reorganization of theological education and seminary life[37]. Then, 10 years after his tenure in Oradea, he printed the book *Regimul cultelor în România întregită*, and in 1933 he made an account of the negotiations to conclude the act whereby Romania was included in the "series of states linked to the Vatican"[38];

- In the field of commercial law, Constantin-Petrescu Ercea stood out as one of the best specialists. In 1931, besides commercial law courses, he also published the study entitled *Acte de comerț. După dreptul în vigoare în Transilvania şi după dreptul comercial aplicat în Vechiul Regat*.

---

[32] ***, *Antologia legilor învăţământului din România,* Sciences of Education Institute Publishing House, Bucharest, 2006, p. 257

[33] By the royal decree of August 20, 1934, the 14 departments in Oradea "passed with the situation they had and with the rights won at the Faculty of Law in Cluj". Students were also transferred to the Faculty of Law in Cluj. The movable assets and the Library were transferred to the patrimony of the University of Cluj, and the immovable assets became the property of the Romanian state. See Florentina Chirodea, *op.cit.*, p. 75-84 and A.N. – S.J.Cj., *fond cit*., dos.147, f. 4

[34] *Memoriu cu privire la Facultatea de Drept „Regele Carol II" din Oradea* (in what follows *Memoriu…*), Diocesan Printing House, Oradea, 1933, p 13

[35] Bogdan Ionescu, *Modul de formare al dreptului şi în special al dreptului penal*, Luceafărul S.A. Institute of Graphic Arts, Bucharest, 1920, p. 5-11

[36] Idem, *Observaţiuni critice relative la judecarea daunelor de interese în caz de absoluţiune şi achitare*, Luceafărul S.A. Institute of Graphic Arts, Bucharest, 1920, pp. 5-8

[37] *Memoriu…,* p. 14

[38] Lazăr Iacob, *Cultul catolic din România. Concordatul cu Vaticanul*, Diocesan Printing House, Oradea, 1933, p. 3-4

The well-known theoretician and pioneer in the Romanian Law was preoccupied with the draft laws regarding the Romanian Commercial Code[39];

- Prestigious personality of international relations from the interwar period, Professor Victor Cădere published in 1928 the *Tratatul de procedură civilă*, followed by numerous other studies published in journals from both Romania and abroad[40];

- Eugeniu Sperantia, started his research activity with studies in the field of philosophy, then in 1925 he directed his research to the field of psychology. Four years later, sociological and educational topics could be found in his publications. Eugeniu Sperantia's publishing activity was not limited to the scientific side, the professor from Oradea demonstrating true literary aspirations in his collaborations with numerous magazines: Viaţa Nouă - Bucharest, Revista de Filosofie - Bucharest, Przeglad Wspolczesny - Krakow and Chowanna - Krakow. Another aspect of his personality was fully manifested as a member of various cultural societies in Oradea, on which occasion he gave lectures in front of a large audience;

- George Start came to the attention of the national scientific world with the article *Criza economică românească şi inflaţiunea* (1921). Against the background of the debates among the economists of the time, on the type of economy that Romania should adopt, George Strat published in 1925 the article *Agricultură ori industrie?*. Labour law were another topic addressed by the professor from Oradea in another article published in 1928. Also between 1930 and 1933, George Strat resumed research on economic topics, managing to bring to the attention of the national scientific community many aspects of the rising economic crisis[41];

- The specialist in international law, Gheorghe Sofronie brought an important contribution to the substantiation of the ideas of nation, state and border in international law. His debut on the national scientific scene was recorded in 1927, when he published, in Bucharest, the work entitled *Contribuţii la cunoaşterea Societăţii Naţiunilor*. The study immediately attracted attention, in the same year receiving the Romanian Academy Award. Since that date he has also published: *Dezvoltarea contemporană a Dreptului internaţional şi tendinţele actuale (1928), Dobrogea - consideraţiuni istorice*; *Pactul Briand-Kellogg* (1929); *Principiul Naţionalităţilor în Dreptul Internaţional Public* (1929); *Organizarea juridică a Păcii şi Pactul de la Paris* (1930)[42]. Perhaps the most important study completed by the professor from Oradea, *Protecţia Minorităţilor de rasă, de limbă şi de religie sub regimul Societăţii Naţiunilor*, was published in 1930 with the help of the cultural society National House of Bihor County[43]. Another work aimed at consolidating the theoretical and practical knowledge of students was the *Tratatul de la Trianon şi Acţiunea Revizionistă*, published in 1933 as the first issue of the "Scientific and National Propaganda Publications of the Student Centre of Oradea"[44];

- Immediately after being awarded the title of doctor in law at the University of Brussels, in 1928 and after being appointed associate professor at the Law Academy of Oradea, Tiberiu Moșoiu published, in Bucharest, his first work, *Legea agrară din anul 643*. In the 1931, he published the study, *Filosofia, ca factor determinant în elaborarea doctrinară a Dreptului Roman*[45];

- Aurelian Ionașcu published, at the "Ramuri" Publishing House in Craiova, the study *Inviolabilitatea secretului scrisorilor şi caracterul lor confidenţial*, followed by the study *Indiviziunea ca formă juridică de apropriere a bunurilor în sistemul legislaţiilor latine*. In 1933, the study Le Travail (Elements of Legislation) was included in the volume "Roumanie" from the

[39] A.N. – S.J.Cj., *fond cit*, dos. 117, p. 28
[40] A.N. – S.J.Cj., *fond cit*, dos. 102, f.39, 51
[41] *Memoriu…,* p. 16-17
[42] Livia Ghiurcuţa, *Rolul politic şi cultural al lui George Sofronie la Oradea. Aspecte ale vieţii culturale orădene*, 1926-1934, Primus Publishing House, Oradea, 2009, p. 62-64
[43] Gheorghe Sofronie, *Protecţia Minorităţilor de rasă, de limbă şi de religie sub regimul Societăţii Naţiunilor*, "National House of Bihor County" Publishing House, Oradea, 1930, p. 4-5
[44] Idem, The Treaty of Trianon and the Revisionist Action, Scrisul Romînesc Printing House, Oradea, 1929, p. 28-29
[45] *Memoriu...,* p. 19

collection of contemporary law "La juridique de peuples" coordinated by professors H. Lévy-Ullmann and B. Mirkine - Guetzévitch and published in Paris[46];

- In 1931, another teacher from Oradea, a specialist in civil law, Alexandru Angelescu, published in Bucharest, the work entitled *Publicitatea imobiliară*, in the following two years he had three studies in print: *L'Avant – Project de Code Civile roumain, L'incapacité de la femme mariée roumaine* and *Jurisprudence en matiére de droit civil*[47].

Even this brief review of the scientific and the didactic activity carried out by each university professor from Oradea offers sufficient arguments for emphasizing the outstanding role played by the scientific teaching staff of the Law Academy from the city on the banks of Crișul Repede River.

Conclusions

This study has related (1) the theories on development and human capital and (2) the models that describe the role of a higher education institution in stimulating economic growth and raising the quality of life and standard of living in a region, both to the activity of the Law Academy of Oradea in its Romanian era and to the scientific concerns of its tenured teachers from 1919 to 1934. As a conclusion, we can say that, for 15 years, the contributions of the Law Academy from Oradea to the formation of the Bihor intellectual elite, the solutions offered to the problems the local business environment or the authorities from Bucharest were confronted with were the result of a triple helix connection between the university, the business environment and the government. The result of the relation of the evolved communication network type of is reflected, in fact, in the transfer of knowledge to students, future civil servants and lawyers who carried out their professional activity in a modernized Romania and through the contribution of Oradea magistrates.

In addition, if one takes into account the quadruple helix model, the teachers from Oradea became prominent in the interwar local society due to their prestige, being recognized as elites who brought to the ones forming the audiences to their conferences significant moral benefits. As with other academics across the country, they were the ones who trained individuals in the circuit of ideas, giving them the illusion that they were better involved in national culture and core values. Coming from different parts of the country, the university students from Oradea quickly integrated into the local cultural life, bringing with them the heritage of Romanian national values on the basis of which they managed to develop in Oradea branches of the main companies and national culture associations. Their indefatigable work of mass cultivation and refinement was also acknowledged, most of the teachers collaborating with the main local cultural societies in Bihor[48]. The recognition of the contribution made to the development of the local cultural life was not long in coming, the professors of the Academy being elected in management positions or in the leading committees of cultural associations, positions which gave them the possibility to organize numerous cultural activities. Constituting a true bridge between the cultural life of Oradea and the national cultural sphere, the activity of the teaching staff from the Law Academy of Oradea was acknowledged by all the governments from the interwar period, the professors of the Academy receiving numerous decorations for the work done for the benefit of the Romanian people. Like most intellectuals of the time, the Academy took an active part in local and national political life, this side manifesting itself intensely in the local organizations of major national parties, as representatives of Bihor County in the Romanian Parliament or as high government representatives. Being part of different governments or receiving high positions in the local administration, the value of the Oradea teaching staff was once again acknowledged nationally and even internationally, by electing Oradea teachers as representatives in the Chamber of Deputies, from whose tribune they did their full duty, tirelessly supporting national and local interests[49].

[46] Florentina Chirodea, *op.cit.*, p. 123-124
[47] *Memoriu ...,* p. 19
[48] Radu Romînaşu, *Asociaţii culturale româneşti din Oradea şi judeţul Bihor în perioada interbelică*, University of Oradea Publishing House, Oradea, , 2008
[49] Florentina Chirodea, *op.cit.*, p. 136-141

For the city of Oradea, the presence in its area of a higher education institution[50], meant the regaining, in the interwar period, of the status of an important Romanian cultural and spiritual centre at the western border. It also acted as a kind of vector on the economy, culture and institutions of this region, facilitating their organic integration within Greater Romania. For the local cultural life and the national academic community, the legacy left by the Academy of Oradea in over a century and a half of functioning had and has a special significance. This heritage was transferred to the University of Cluj, in October 1934, to the professors from the Faculty of Law from Cluj, who were joined by famous personalities from their field of activity, which boosted the didactic and scientific activity of the lawyers from Cluj. The loss of the "pioneers of Romanian culture" at the western border was regretted by many local elites, who felt that they did not protest vigorously enough against the dissolution of the higher education institution.

[50] Cornel Sigmirean, *op.cit.*, p. 134

ACTION AT MACIN IN MAY 1877

Andrei Alexandru Achim
Lecturer, PhD, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: This paper aims to present a comprehensive description and analysis of the action at Măcin (Dobrogea, Romania) on 13/14 May (25/26 May 1877, when the young Romanian Navy's torpedo boat NMS Rândunica (Swallow) (on loan to the Russian Navy under the name Tsarevich, but crewed by Russian and Romanian sailors), together with other three Russian torpedo boats, sank the Ottoman armoured gunboat (monitor) Seyfi. This success marks one of the first successes of the Romanian Navy and the first ever successful torpedo attack in which the vessel that fired the torpedo survived.

Keywords: Russo-Turkish War, Romanian Independence, torpedo boat, naval engagement

At the outbreak of hostilities in the Russo-Turkish War of 1877-1878 (or, as the Romanians call it, The War of Independence of 1877-1878), the Russian Black Sea Fleet was in the process of belated rebuilding, after it being nearly completely destroyed in the Crimean War. Its Danube squadron consisted mainly of steam launches armed with mines or spar torpedoes. In order to boost its numbers, the Romanian Flotilla agreed to loan some of its vessels to the Russian Fleet: thus, the gunboat *Fulgerul (Lightning*) – under the name *Veliky Kniaz Nikolay*, the armed ships *România (Romania), Ștefan cel Mare* (*Stephen the Great*) – under the Russian name *Stefan*, and the torpedo boat *Rândunica* (*Swallow*) – under the name *Tsarevich* were transferred to the Russian fleet in May 1877 (and were, subsequently returned to Romanian command in August 1878).

The overall naval plan for the Russian Danube squadron was protecting and facilitating the crossing of the Danube in order to access the Bulgarian theatre of operations, including mining the Danube to interdict the access of Turkish ships in key sectors. On the other hand, the Turkish plan was to impede the Russian crossing, defending the line of the Danube as much as they can, given overstretched resources (given that the Turkish operations took place between the Danubian Iron Gates and the Black Sea).[1]

The Turkish squadron in the area of Măcin – Brăila beginning with the start of hostilities in April consisted of the ironclads: *Hizber* (Turtucaia, from early April Sulina, from mid-April Măcin), *Seyfi* (Sulina, from late April Măcin), *Feth-ül Islam* (Ruse, from early April, Silistra, Grisovo, from mid-April Măcin), and the armed steamer *Kiliç Ali* (initially Silistra, from mid-April Măcin).[2]

The beginning of the operations was marked by mining the Danube in the Reni and the mouth of Siret areas[3], then downstream from the town of Braila.[4] Between the 3rd and the 5th May (15th-17th of May), Lt. Dubasov, with 3 launches and five boats, laid 17 mines in three rows in the mouth of the Măcin canal. On the 6th and 7th / 18th-19th of May the Russo-Romanian laid another barrage of mines (32 in three rows) upstream from Brăila using *Velikiy Kniaz Nikolay*, four launches and a few row boats, commanded by captain Rogul thus, preventing an attack from Hârșova.[5]

The Russians also installed a series of coastal batteries – four batteries in Reni, one at the mouth of the river Siret near Bărbos-Sat, and four near Brăila. This soon paid off, because on the

[1] Piotr Olender, *Russo-Turkish Naval War. 1877-1878*, Stratus, MMP Books, Petersfield, 2013, pp. 46.
[2] *Ibidem*, pp. 48.
[3] *Ibidem*, pp. 64.
[4] *Ibidem*, pp. 65.
[5] *Ibidem*, pp. 68.

29th of April/11th of May the ironclad *Lütf-ü Celil* was sank by Russian artillery.[6] Then a daring, successful mining operation (due to lack of mines) was completed at the southern inlet of the Măcin canal which ensured that "the Turkish ships, fearing the mines, did not dare to go out to the Danube and stayed idly at Măcin)."[7]

This opened the way for a more daring torpedo night attack by *Rândunica/Tsarevich* and her other three companions.

According to the *Istoria Marinei Militare Române* /*The History of the Romanian Navy*, the torpedo boat *Rândunica* was built at the Yarrow & Co shipyard, London, England, in 1874 and entered the service in 1875, being the first of its kind in the Romanian Flotilla.[8] It was made available to the Russian fleet under the name of *Cesarevich* / *Tsarevich*. According to other sources, the year in which it was ordered and received was 1872, being built by the Thornycroft company, inspired by the boat used by lt. Cushing in the American Civil War.[9] This is most certainly a mistake, because the same source mentions, in line with the name of the boat, in the specifications, the year 1875. The confusion probably stems from the fact that Thornycroft began offering torpedo boats to interested governments in 1872, driven by the fact that the torpedo boat promised so much after Cushing's success.[10]

Rândunica was a nine-tonne steam launch with a displacement of nine tons, a length of 15 m, a width of 3 m, a draft: 0.75 m, an alternative engine developing 31 HP, with a maximum speed of 13.8 km / h and an armament consisting of 1-2 spar torpedoes and a crew of 5 people.[11] The crew seems to be the bare minimum, because according to some sources, in the attack from Măcin, *Rândunica* had a crew of 14 members.[12] The spar torpedo was essentially a 5-6 m long rod at the end of which the charge was attached, practically an ogival container filled with explosives, with mechanical strikers at the peak, armed by two wires, one white and one red, stretched along the shaft, with a third wire ensuring the manoeuvring of the spar in the attacking position.[13] Aiming was done along the spar and usually aimed at hitting the enemy ship at or just below the waterline.

On the night of the 13rd/14th of May (the 25th/26th of May) 1877, the Russian-Romanian forces carried out an attack with spar torpedoes at Măcin, the first of its kind on the Danube.[14] The Russian-Romanian forces consisted of NMS *Rândunica* / *Tsarevich*, under the command of Captain-Lieutenant Fyodor Dubasov (who also had the command of the group of torpedo boats). On board of the *Rândunica* was, also, Major Ioan Murgescu, deputy commander of the Romanian Flotilla[15], and the torpedo boats of the Russian Imperial Navy *Xenia* (commanded by Capt. Lt. Shestakovich or Shestakov[16]), *Djigit* (commanded by midshipman Persin) și *Tsarevna* (commanded by midshipman Bell).[17]

The *Hizber* and *Seyfi* monitors (armoured gunboats), of the same class, were relatively new ships, launched in 1873 (built in Istanbul), entered service in 1876. Their characteristics were:

---

[6] *Ibidem*, pp. 71.
[7] *Ibidem*.
[8] Andreea Atanasiu-Croitoru, *Istoria Marinei Militare Române. Repere cronologice 1860 – 2020*, Ed. M.N.M.R. (Muzeul Național al Marinei Române), Constanța, 2020, p. 25.
[9] Cristian Crăciunoiu, Raymond Stănescu, *Oțel, aburi și torpile. Marina în Războiul de Independență 1877-1878*, Ed. Modelism, București, 2001, p. 14.
[10] Cristian Crăciunoiu, *Romanian Navy Torpedo Boats/Vedetele torpiloare din Marina Română*, Ed. Modelism, București, 2003, p. 10 et urm. In fact, the sources do not agree on the dimensions either: Croitoru (2020) gives the length of the boat 15m (see below), Crăciunoiu & Stănescu (2001) - 13 m, Olender (2013) - 13.1m. Also, related to speed: Croitoru (2020) - 13.8 km / h (approx. 7.45 knots), Crăciunoiu & Stănescu (2001) - 8 knots (approx. 14.8 km / h); Crăciunoiu (1979) and Olender (2013) - 9 knots (approx. 16.6 km / h).
[11] Andreea Atanasiu-Croitoru, *op. cit.*, p. 25, nota 14.
[12] Cristian Crăciunoiu, *Navomodele. Vechi nave românești*, Ed. Sport-Turism, București, 1979, p. 83.
[13] *Ibidem*.
[14] Andreea Atanasiu-Croitoru, *op. cit.*, p. 27.
[15] *Ibidem*.
[16] Piotr Olender, *op. cit.*, p. 71.
[17] Cristian Crăciunoiu, Raymond Stănescu, *Oțel, aburi și torpile. Marina în Războiul de Independență 1877-1878*, *ed. cit.*, p. 37.

displacement: 404 tons, length: 43.9 m, width: 9.4 m, draft: 1.6 m, steam engine: 400 HP, speed: 15 km / h, armament: two 120 mm guns in a forward turret, two 25 mm guns; armour: 25-75 mm side armour, 105 mm – turret.[18]

The Turkish forces anchored at Măcin were represented by the ironclad corvette *Hifz-Ur-Rahman*, the monitors *Fet-ül-Islam*, *Duba-Seyfi* and the armed steamer *Kiliç Ali*. At midnight, the Russian-Romanian group started out, in line astern (a formation in which the ships move one after the other, one after the other's stern[19]), from Brăila to Măcin, each boat being armed with a spar torpedo. The group arrived at the Măcin branch at 02.30 at night[20]. According to Piotr Olender, the Russian-Romanian boats were actually sailing in the line abreast formation ("a formation in which ships move on parallel roads, revealing each other across"[21], and would have entered the double column formation (double front line, with two boats per line), probably a few hundred meters before the target. The Polish historian argues that they adopted this formation to make it less detectable, following the shoreline closely. However, this seems unlikely: between the two formations (line astern and line abreast), the line astern formation seems more plausible in terms of a night march and the chances of not being discovered.[22] The battle line had the following configuration: *Rândunica / Tsarevich* and *Xenia* in the first line, and *Djigit* and *Tsarevna* in the second line. The *Rândunica / Tsarevich* was indicated as the first to attack, supported by *Xenia* and *Djigit*, and *Tsarevna* was to be in reserve.[23]

Dubasov remembers that night as an extremely quiet one so that the croaking of frogs could be heard in the nearby flooded lands,[24] but Piotr Olender puts forward the explanation that the wind blew very hard that night, so that it covered the noise of the engines.[25]

Arriving at 02.30 at night, the Russo-Romanians spotted three vessels anchored in the middle of the canal. The biggest and most attractive target, *Seyfi* was anchored ahead of the other two by about 400 metres in the middle, to her left was the paddle steamer *Kiliç Ali*, and to her right, the ironclad gunboat *Feth-ül Islam.*[26] Dubasov identified the monitor as the primary target ordering that the first to attack would be the flagship *Rândunica/Tsarevich*[27], followed by the others in the established order.[28]

The first pair of launches managed to get undetected to the monitor as close as to 110-120 metres or less, from about 70 meters the group is spotted, a Turkish sentry asks them who they are, from the *Rândunica/Tsarevich* ”your man” is answered.[29] The crew on the monitor was alerted and the launches were shelled by small arms fire and three ”blind” grapeshot shots. *Rândunica/Tsarevich* moved in close contact with the Turkish monitor and detonated the spar torpedo by port side quarter of the monitor, between the centre and the stern, managing to damage it, without sinking it[30], but getting hit by debris from the explosion.[31] *Djigit* is also hit by a shell in the stern.[32]

---

[18] Andreea Atanasiu-Croitoru, *op. cit.*, p. 27.
[19] Comandor (r) Anton Bejan (coord.), *Dicționar enciclopedic de marină*, Ed. Societății Scriitorilor Militari, București, 2006, p. 302.
[20] Cristian Crăciunoiu, Raymond Stănescu, *Oțel, aburi și torpile. Marina în Războiul de Independență 1877-1878*, *ed. cit.*, p. 38.
[21] Comandor (r) Anton Bejan (coord.), *op. cit.*, p. 302.
[22] There may be an error in the text: Olender says the group has moved "line abreast, with Carevich in the lead," but it's hard enough to have someone at the head of a line abreast, where the ships run parallel. (”shoulder to shoulder”); on the other hand, it makes perfect sense to have someone at the head of a line astern.
[23] Cristian Crăciunoiu, Raymond Stănescu, *Oțel, aburi și torpile. Marina în Războiul de Independență 1877-1878*, *ed. cit.*, p. 38.
[24] *Ibidem*, p. 39.
[25] Piotr Olender, *op. cit.*, p. 75.
[26] *Ibidem*.
[27] *Ibidem*.
[28] *Ibidem*.
[29] Cristian Crăciunoiu, Raymond Stănescu, *Oțel, aburi și torpile. Marina în Războiul de Independență 1877-1878*, *ed. cit.*, p. 39.
[30] Piotr Olender, *op. cit.*, p. 75;

Dubasov gave the order "full astern" to the *Rândunica/Tsarevich*, to clear the way for *Xenia*. The mechanic had a hand, but, with help from major Ion Murgescu, carries out the order.[33] The sailors on *Xenia* detonated the spar torpedo near the bow, by the turret[34], by which point *Seyfi* started to sink. *Xenia* herself also got into trouble, because her propellor was caught in the debris, and the interior was flooded by the column of water generated by the explosion.[35] Tsarevna, instead of attacking another vessel was ordered to offer cover for Xenia and then the entire Russo-Romanian attack group withdrew.[36]

The entire operation took only around 30 minutes and ended with no losses on the Russo-Romanian side (although three launches were damaged, but *Rândunica*/*Tsarevich* was not among them). On the Turkish side: the monitor sunk, and 20 crew members were dead.[37] There was panic among the crews of the ships anchored at Măcin; so much so, that Delaver Pasha, the Măcin squadron commander, ran away to Ruse, abandoning his ships.[38] The Danube Flotilla commander, Mehmed Arif Pasha ordered the remaining vessels at Măcin (namely *Feth-ül Islam*, *Semendire*, *Akka*, *Kilic Ali* and *Arkadi*) to move to Hârșova.

On 26 May (7 June), *Veliky Kniaz Nikolay* (Romanian gunboat *Fulgerul*, manned by a Russo-Romanian crew), *Tsarevich/Rândunica*, *Xenia* and *Djigit*, and the steamer *Zagrazednyie* mined the waterways between Hârșova and the southern inlet of the Măcin canal, preventing the return to Măcin of the Turkish ships and thus securing Brăila.[39]

On the 16th of May, the overall commander Grand Duke Nicholas decorates lt. Dubasov and pe lt. Șestakov with the order of St. George. Dubasov went on to become an admiral and was the governor-general of Moscow shortly before[40] and during the Russian Revolution of 1905, where he was credited with crushing the rebellion.[41]

Major Ion Murgescu received the Russian Order of St. Vladimir and the Order of "The Star of Romania" in "Knight" rank.[42] He was also promoted to lieutenant-colonel and was made commander of the Romanian Flotilla the following year (in 1878).

On June the 8th, 1958, on the Măcin branch, at km 6, a memorial stone was unveiled bearing the inscription: "In this place, the Romanian-Russian fleet sank the Turkish monitor Duba-Seifi. Glory to the Romanian and Russian sailors who fought against the Turks, for the national independence of Romania".[43]

In 1900 *Rândunica* underwent major repairs, and a superstructure was installed. Then, it became a river inspection boat, and in 1916, when Romania entered the First World War, it was requisitioned together with the ships *Cătina* and *Bujorescu* and carried out an attack, this time with self-propelled torpedoes, on the group of Austrian monitors at Giurgiu (August 16, 1916, 9.30 pm). She failed to sink any monitors, only a barge that exploded[44], but managed to get the Austro-

---

[31] Cristian Crăciunoiu, Raymond Stănescu, *Oțel, aburi și torpile. Marina în Războiul de Independență 1877-1878*, *ed. cit*., p. 39.
[32] Cristian Crăciunoiu, *Navomodele. Vechi nave românești*, *ed. cit.*, p. 84.
[33] Cristian Crăciunoiu, Raymond Stănescu, *Oțel, aburi și torpile. Marina în Războiul de Independență 1877-1878*, *ed. cit.*, p. 39.
[34] *Ibidem*, p. 40.
[35] Piotr Olender, *op. cit.*, p. 75.
[36] *Ibidem*, p. 76.
[37] *Ibidem*.
[38] *Ibidem*.
[39] *Ibidem*, p. 76-77
[40] Abraham Ascher, *The Revolution of 1905. A Short History*, Stanford University Press, Stanford, California, 2004, p. 101.
[41] *Ibidem*, p. 106.
[42] Cristian Crăciunoiu, Raymond Stănescu, *Oțel, aburi și torpile. Marina în Războiul de Independență 1877-1878*, *ed. cit.*, p. 40.
[43] Cristian Crăciunoiu, *Navomodele. Vechi nave românești*, ed. cit., p. 84.
[44] Raymond Stănescu, Cristian Crăciunoiu, *Marina Română în Primul Război Mondial*, 1916-1918, Ed. Modelism, București, 2000, p. 73-74.

Hungarian command to withdraw the monitors from that area, more than 130 km upstream [45] *Rândunica* was scrapped in 1984[46], although it is no doubt that her lace would have been in the Romanian National Museum of the Navy.

As for the wreckage of the ship *Seyfi*, a failed attempt to refloat it in 1987 resulted in the total loss of the ship. [47]

This was the first successful spar torpedo attack in which the attacker survives, for although in October 1864, Union lt. William B. Cushing sinks the Confederate ironclad CSS Albemarle with a steam launch armed with a spar torpedo, the steam picket he used sinks as well; of the 15 men who took part in the attack only Cushing and one more escaped death or capture. [48]

The Romanian torpedo boat arm fell prey to its own success, because, very quickly, the self-propelled torpedo proved to be the future: in 13 (25 January) 1878, Whitehead torpedoes, fired by the torpedo boats *Sinop* and *Chesma*, sunk the Turkish gunboat *Intibah*.[49] However, due to the success of the action at Măcin, the Romanian navy will continue to rely for decades on the obsolescent spar torpedo. The next classes of torpedo boats in the Romanian Navy would be exclusively spar torpedo bearing (the Thornycroft boats *Șoimul/Hawk* and *Vulturul/Eagle*, built after the Russo-Turkish War and already scrapped in 1900[50]) or had spar torpedoes beside self-propelled torpedo tubes (*Smeul/The Drake*, *Năluca/The Ghost*, *Sborul/The Flight*, built in 1888, in Le Havre[51]). It is relevant that the semi-success in 1916 was a semi-failure because at one of the self-propelled torpedoes fired by *Rândunica* got stuck in the wooden, *improvised*, torpedo rack.[52]

BIBLIOGRAPHY

Ascher, Abraham, *The Revolution of 1905. A Short History*, Stanford University Press, Stanford, California, 2004

Atanasiu-Croitoru, Andreea, *Istoria Marinei Militare Române. Repere cronologice 1860 – 2020*, Ed. M.N.M.R. (Muzeul Național al Marinei Române), Constanța, 2020

Bejan, Anton, Comandor (r) (coord.), *Dicționar enciclopedic de marină*, Ed. Societății Scriitorilor Militari, București, 2006

Crăciunoiu, Cristian, *Navomodele. Vechi nave românești*, Ed. Sport-Turism, București, 1979

Crăciunoiu, Cristian, *Romanian Navy Torpedo Boats/Vedetele torpiloare din Marina Română*, Ed. Modelism, București, 2003

Crăciunoiu, Cristian, Stănescu, Raymond, *Oțel, aburi și torpile. Marina în Războiul de Independență 1877-1878*, Ed. Modelism, București, 2001

Olender, Piotr, *Russo-Turkish Naval War. 1877-1878*, Stratus, MMP Books, Petersfield, 2013

Roberts, William H., *Now for the Contest. Coastal and Oceanic Naval Operations in the Civil War*, University of Nebraska Press, Lincoln and London, 2004

Stănescu, Raymond, Crăciunoiu, Cristian, *Marina Română în Primul Război Mondial*, 1916-1918, Ed. Modelism, București, 2000

[45] *Ibidem*.
[46] Cristian Crăciunoiu, *Romanian Navy Torpedo Boats/Vedetele torpiloare din Marina Română, ed. cit.*, p. 13.
[47] Andreea Atanasiu-Croitoru, *op. cit.*, p. 27.
[48] William H. Roberts, *Now for the Contest. Coastal and Oceanic Naval Operations in the Civil War*, University of Nebraska Press, Lincoln and London, 2004, p. 152 – 153.
[49] Piotr Olender, *op. cit.*, p. 155.
[50] Cristian Crăciunoiu, *Romanian Navy Torpedo Boats/Vedetele torpiloare din Marina Română*, *ed. cit.*, p. 19 et urm.
[51] *Ibidem*, p. 21 et urm.
[52] Raymond Stănescu, Cristian Crăciunoiu, *Marina Română în Primul Război Mondial*, 1916-1918, *ed. cit.*, p. 73.

SOFT POWER DURING WARTIME

Arthur Mihăilă
Lecturer, PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Soft power is the ability to get what you want without using force or coercion. In international relations states are using soft power to promote their interests, their culture and their ideology. During war times soft power is used to establish the legitimacy of war, to get financial assistance or weapons from other states and to obtain better terms of the peace agreement. In this paper the author analyses the methods of soft power used in wartimes with examples from Iraq, Afghanistan and Ukraine wars.

Keywords: Soft Power, War, Political Marketing, Diplomacy, Foreign Relations.

Conceptul de "soft power"[1] a fost utilizat şi analizat pentru prima dată de către politologul american Joseph S. Nye jr. în cartea *Soft Power. The Means to Success in World politics*. Nye înţelegea prin puterea soft "abilitatea de a obţine ce vrei mai degrabă prin atracţie decât prin coerciţie sau plată. Ea derivă din atractivitatea culturii ţării respective, a idealurilor politice şi politicilor"[2]. Exercitarea puterii soft este de fapt o activitate de seducţie cu ajutorul produselor culturale şi de impunere a unor standarde ideologice pe care ceilaţi doresc să le emuleze. Statele care deţin o cantitate mai mare de putere soft vor beneficia de diverse avantaje economice sau politice din partea cetăţenilor altor state care le admiră.

După cum se poate observa, Nye considera că statele obţin ce doresc prin intermediul ameninţării cu forţa, deci a puterii militare, prin oferirea de avantaje financiare, sau prin atragerea şi seducerea altor state. Cei mai mulţi autori consideră că exercitarea puterii pe plan internaţional se face pe două căi: prin intremediul mijloacelor de coerciţie militară sau economică, reunite sub numele de ***putere hard*** şi prin intermediul ***puterii soft***. Walter Russell Mead adaugă un nou tip de putere, ***puterea lipicioasă*** (sticky power). El consideră că S.U.A. atrage alte state prin oferirea unor avantaje economice pe piaţa americană iar după ce acestea fac investiţii importante, pot fi constrânse să ia unele decizii pentru ca interesele lor să nu fie ameninţate. Modul de exercitare a "puterii lipicioase" seamănă cu felul în care acţionează o plantă carnivoră: prin intermediul puterii soft a mirosului florii, insectele vor fi atrase, iar în momentul în care aterizează pe floare se vor lipi de ea nemaiputând să se desprindă. Un exemplu de utilizare eficientă a "puterii lipicioase", dat de autor, este cel al Marii Britanii. Pieţele financiare din Londra oferă numeroase oportunităţi de investiţie de care au beneficiat americanii. Ajutorul dat de S.U.A. Marii Britanii în timpul războiului se explică şi prin dorinţa de protejare a investiţiilor americane pentru că în eventualitatea în care aceasta ar fi pierdut războiul un mare număr de companii americane ar fi avut de suferit[3].

Dintre aceste forme de putere cea mai eficientă şi economică este puterea soft.

Puterea soft este un concept uşor de înţeles dar mai greu de cuantificat, pentru că nu toţi autorii sunt de acord în privinţa factorilor care trebuie luaţi în considerare atunci când se stabilesc ierarhii mondiale. Cea mai cunoscută ierarhie de putere soft a fost elaborată de Compania de consultanţă în materie de branduri Brand Finance[4]. Brand Finance foloseşte mai mulţi parametri

[1]. Termenul de "soft power" este dificil de tradus în limba română. Traducătoarea cărţii lui Nye a folosit echivalentul "putere blândă" însă mulţi autori români au preferat să reproducă termenul din limba engleză. Am ales varianta din urmă în lipsa unui echivalent fidel.

[2]. Nye, Josph S., ***Soft Power. The Means to Success in World politics***, New York: Public Affairs, 2004, p. X.

[3] . Mead, Walter Russell, "America's Sticky Power" în ***Foreign Policy***, nr. 141/2004. Pp. 46-53.

[4]. Trebuie remarcat faptul că ierarhiile făcute de diverse comapanii de mass-media sau branding (de exemplu Institute of Government, Monocle sau Portland) nu coincid chiar dacă în top 10 există aproximativ aceleaşi ţări iar diferenţele de plasare pe scara ierarhică sunt mici.

pentru cuantificarea puterii suft iar cei mai importanți sunt familiaritatea, reputația și influența[5]. Prin familiaritate se înțelege nivelul cunoștințelor pe care le au oamenii despre țara respectivă, talentele, afacerile și resursele ei. Prin influență se înțelege impactul pe care îl are țara în cauză asupra altor țări. Influența poate fi globală sau restrânsă la unele regiuni sau la țările cu o cultură similară (de exemplu influența Arabiei Saudite asupra altor țări islamice sunite).

Este evident că țările mai mari au un avantaj în fața altor țări, pentru că beneficiază de resurse financiare mai mari, au o populație mai numeroasă, care circulă în lume, și au un număr mai mare de companii economice care reușesc să pătrundă pe piața internă a altor țări, uneori dominând chiar piața unui tip de produs (de pildă compania Windows care furnizează sisteme de operare pentru calculatoare sau Coca-Cola care domină zona băuturilor răcoritoare). Mărimea unei țări sau populația numeroasă nu sunt însă suficiente. India, care are atât o suprafață mare cât și cea mai numeroasă populație de pe glob, nu se află în nici una dintre ierarhiile mondiale printre primele 10 locuri. Chiar dacă mărimea prezintă unele avantaje, puterea soft poate fi exercitată și prin metode relativ mai puțin costisitoare, care au un impact mare. În perioada comunistă România a ajuns cunoscută pe tot globul în momentul în care Nadia Comăneci și alte gimnaste au ajuns să domine competițiile de gimnastică. Tot în aceeași perioadă activitatea diplomatică exercitată de Nicolae Ceaușescu, care a reușit să contribuie mai întâi la activitatea de mediere între U.R.S.S. și China, atunci când relațiile dintre aceste state s-au înrăutățit, iar apoi la cea dintre Israel și Organizația pentru Eliberarea Palestinei a făcut ca România să fie considerată cea mai progresistă țară din lagărul sovietic. Ca urmare România a fost prima țară comunistă care a fost vizitată de către un președinte american (Richard Nixon) iar ulterior Ceaușescu a fost invitat și în Marea Britanie și alte țări occidentale.

Unele țări sunt avantajate datorită faptului că limba pe care o folosesc este mai cunoscută pe glob. Limba engleză, folosită în Imperiul Britanic, care a fost cel mai mare imperiu din istorie, este cunoscută de majoritatea locuitorilor globului și a devenit în epoca contemporană o lingua franca, înlocuind limba latină ca limbă de comunicare științifică. Din această cauză ea este în momentul de față principalul vehicul de răspândire a culturii și implicit a puterii soft. Britanicii au fost conștienți de faptul că dacă pun la dispoziția unor cetățeni ai unor țări străine informații culturale și științifice vor câștiga bunăvoința lor. În consecință, în 1934 au înființat Comitetul Britanic pentru Relații cu Alte Țări, denumit pe scurt Consiliul Britanic. Consiliul Britanic are filiale în mai mult de 100 de țări. Datorită activității Consiliului Britanic, Marea Britanie apare în majoritatea ierarhiilor privind puterea soft pe locul 2 după S.U.A.

Atunci când nu este implicată într-un război care îi amenință reputația S.U.A.se clasează de obicei pe primul loc sau măcar între primele 3 locuri. Acest lucru se datorează hegemoniei culturale pe care a reușit să o impună, alături de hegemonia economică și politică. Și S.U.A. a înființat centre culturale, care oferă produse culturale americane, în mai multe țări. Un aport mai mare la puterea soft a acestei țări o reprezintă însă produsele culturale de consum, și în special muzica pop și filmele hollywoodiene, care sunt purtătoare a ideologiei democratice și a viziunii despre lume americane. Aceste filme au reușit să domine piața cinematografică pentru că au folosit un model simplist prin care reproduceau realitatea. Filmele americane delimitau clar eroii de personajele negative și eliminau orice raționamente sofisticate reducând intriga la lupta între un bine absolut și un rău absolut[6]. Filmele au contribuit la exercitarea puterii soft a S.U.A. și în timpul războaielor în care a fost implicat acest stat și au fost folosite uneori ca instrumente ale propagandei de război.

Puterea soft este deosebit de utilă chiar și atunci când un stat se hotărăște să declanșeze un război, fiind folosită în paralel cu puterea hard. Nu trebuie să confundăm puterea soft cu propaganda de război chiar dacă în mare parte ea se suprapune cu aceasta. Scopul principal al

[5] . Thomson, Steve, ***Familiarity, reputation, and Influence: All Three Drive Soft Power Succes***, 15 March 2022, consultat la https://brandfinance.com/insights/2022-soft-power-success în data de 08.05.2022

[6]. Procesul prin care a fost impus acest model cultural a fost numit dysneificare de către unii sociologi pentru că prelua stilul de narațiune din desenele animate pentru copii, simplificate pentru a fi înțelese de către aceștia, și le folosea și in filmele pentru adulți în contextul altei tematici.

puterii soft, exercitată în timpul unui război este ”de a stabili simbolic legitimitatea războiului și, odată cu ea, legitimitatea noii viziuni despre lume”[7].

În timpul războiului, puterea soft se exercită de obicei prin intermediul discursului politic sau prin intermediul mesajelor transmise de mass-media[8]. Între cele două canale există totuși o convergență, pentru că și discursul politic este transmis de obicei prin mass-media, fiind însoțit de comentarii din studio, iar mesajele din mass-media sunt în multe cazuri controlate de factorii politici, care uneori stabilesc temele care pot să fie abordate, cenzurează unele informații, sau furnizează materiale a căror sursă nu este menționată pentru a părea neutre. Dacă războiul durează mai mult, mesajele din mass-media sunt completate de mesaje transmise prin intermediul instituțiilor de învățământ care promovează ideologia oficială.

Impunerea ideii că războiul este legitim se face prin invocarea unor precepte morale. Tocmai din această cauză, în cazul războaielor din ultimele decenii, părțile au încercat să dovedească faptul că beneficiază de sprijinul comunității internaționale sau că sunt mandatate de aceasta. Discursurile politicienilor invocă necesitatea combaterii terorismului care poate afecta și alte țări ale globului, a unei intervenții umanitare care să protejeze o minoritate sau populația unei țări de abuzurile conducătorilor, a restabilirii păcii sau a corectării unor nedreptăți istorice. Deseori agresorii insistă asupra faptului că nu au declanșat un război ci de fapt acțiunea lor constituie o ”intervenție armată” sau este doar o ”operațiune specială”. În momentul invadării Irakului sau Afghanistanului[9], S.U.A. a încercat să minimalizeze această acțiune denumind-o intervenție armată sau operațiune specială și nu război. Declararea războiului împotriva Irak-ului sau Afghanistanului ar fi creat imaginea unei coaliții extrem de puternice care atacă un stat din lumea a treia, a unei lupte între Goliat și David. În cazul războiului din Ucraina, Rusia a folosit aceeași metodă susținând că nu este vorba de un război sau de o invazie ci numai de o operațiune specială care are drept scop eliminarea unor grupări teroriste periculoase, animate de ideologia nazistă.

Atunci când este posibil sunt invocate ca motiv al declanșării conflictului nedreptăți istorice care trebuie să fie corectate. În momentul invadării Kuweitului, Irakul a justificat atacul susținând că teritoriul acestui emirat a făcut parte din provincia Basra, din Irak, fiind desprins de statul mamă de către colonialiștii britanici care au creat un stat artificial. Invazia avea deci drept scop repararea unei nedreptăți istorice, a unei relicve a colonialismului. Invazia din Ucraina a fost motivată în mod asemănător. Pe de o parte se invoca o greșeală istorică – cedarea peninsulei Crimea în perioada lui Hrusciov, cedare care atunci avea doar o valoare simbolică pentru că Ucraina făcea parte din U.R.S.S., iar pe de altă parte se susținea chiar că Ucraina, care a obținut independența doar în anul 1991, era de fapt o parte a Rusiei care nu avea dreptul la o existență separată.

În perioada contemporană, când războaiele de cucerire sau de pedepsire sunt considerate imorale, justificarea intervențiilor armate se face deseori prin invocarea unei crize umanitare. În prima fază a războiului din Golf, S.U.A. a declarat că intervenția urmărește eliberarea Kuweitului. În a doua fază, care a culminat cu invadarea Irakului, pe lângă faptul că s- a susținut că Irakul deține arme chimice, americanii au invocat abuzurile lui Sadam Hussein împotriva populației kurde și împotriva propriului popor. În presa au fost prezentate relatări privind execuții ale dizidenților, faptul că adversarii politici sunt torturați și alte atrocități. După infrângerea Irakului președintele Bush a declarat că ”Irakul a fost eliberat”.

Invadarea Afghanistanului a fost motivată de faptul că Osama bin Laden și o parte din membrii organizației teroriste al-Qaeda se adăposteau pe teritoriul acestui stat. Totuși, după ocuparea Afghanistanului, și după ce s-a dovedit că bin Laden nu mai era pe teritoriul acestui stat, S.U.A și statele membre ale coaliției învingătoare au hotărât să rămână aici până ce la putere se va instaura un guvern democratic. Coaliția și-a sumat deci rolul simbolic de civilizator, de aducător de

[7] . Chouliaraki, Lilie, ”Introduction: The Soft power of war. Legitimacy and community in Iraq war discourses” în Lilie Chouliaraki (ed), ***The Soft Power of War***, Amsterdam: John Benjamin Publishing Company, 2007, p.2.

[8]. Chouliaraki, Lilie, ***op. cit.***, p. 1.

[9]. Nu facem aici o judecată de valoare privind oportunitatea acestor intervenții și nici nu încercăm să dovedim că ele nu au fost justificate, ci doar subliniem metodele de putere soft utilizate pentru justificarea acestor acțiuni și obținerea sprijinului internațional.

progres social. Ocupația s-a prelungit timp de 20 de ani, perioadă în care au continuat luptele de guerillă cu talibanii. În cele din urmă coaliția s-a retras cedând puterea talibanilor și recunoscând implicit înfrângerea[10].

În momentul invadării Ucrainei, Rusia a invocat pe lângă considerentele strategice și suferințele populației de origine rusă, care era persecutată de către grupări teroriste naziste cu complicitatea guvernului ucrainean[11]. Scopul invaziei, denumită după model american ”intervenție specială”, ar fi fost unul umanitar.

Pentru unii observatori neutri a devenit evident faptul că aceste intervenții, chiar atunci când erau motivate prin invocarea considerentelor umanitare, aveau și un scop strategic sau au rezultat din interese economice. În lume există permanent războaie și crize umanitare neglijate de marile puteri. Intervenția S.U.A. în Irak a fost provocată și de faptul că atât Kuweitul cât și Irakul sunt țări producătoare de petrol, având deci un rol strategic din punst de vedere economic, politic și militar. Intervenția Rusiei în Ucraina s-a datorat în special pericolului ca această țară, aflată la graniță, să fie acceptată ca membru N.A.T.O. După cum s-a putut vedea și în cazul crizei rachetelor din Cuba, nici o superputere nu acceptă ca un rival să își stabilească baze militare la granițele ei. Reacția Rusiei era previzibilă și a fost anticipată de mulți politologi însă S.U.A. au încurajat ambițiile Ucrainei pentru că un eventual război proxy ar fi slăbit Rusia ca putere militară[12]. Invocarea unor interese strategice, a sferelor de influență sau a intereselor economice nu mai poate justifica în momentul de față declanșarea unui război sau sutele de mii de victime omenești care rezultă ca urmare a conflictului armat. Din această cauză puterea soft este folosită pentru a obține aprobarea opiniei publice și a invoca moralitatea intervenției.

Moralitatea unei intervenții armate poate fi susținută dacă un număr de țări se declară aliate ale puterii implicate în război. Din această cauză, dacă este posibil, statele agresoare se străduiesc să atragă alte state care să facă parte dintr-o coaliție, își ”construiesc” o comunitate internațională[13]. În cazul intervențiilor din Irak și Afghanistan, S.U.A. a creat o coaliție a mai multor state, care nu au adus un aport militar semnificativ dar care, prin prezența lor legitimau aceste intervenții. Chiar dacă Rusia nu a atras alte state, în cazul intervenției din Ucraina, a reușit în schimb să obțină aprobarea tacită și complicitatea Chinei și Indiei, care s-au manifestat pe canale oficiale și neoficiale în sprijinul Rusiei.

Orice război are ca rezultat pierderea unui mare număr de vieți omenești. Prin intermediul puterii soft se încearcă atenuarea impactului emoțional în urma victimelor cauzate de propria armată și provocarea unor sentimente de dezgust, ură și frică față de adversar, pe seama căruia se pun diverse atrocități, reale sau de multe ori fictive. Manipularea emoțională prin intermediul puterii soft are scopuri multiple. Statele implicate în război au drept scop desensibilizarea opiniei publice naționale și internaționale față de victimele din rândul inamicilor și în același timp crearea unor puternice sentimente de empatie și compasiune pentru victimele din rândurile propriei populații.

---

[10]. Acțiunile din Afghanistan și Irakul au fost încercări de impunere a culturii occidentale și standardelor democratice în zone complet ostile Occidentului. Un sondaj recent de opinie efectuate de Institutul de cercetare a opiniei publice PEW arăta că 99% din populația Afghanistanului se declară în favoarea dreptului sharia. Acest lucru arată că intențiile talibanilor sunt aprobate de aproape întreaga populație și eforturile americanilor de occidentalizare au eșuat complet. (vezi https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/08/09/muslims-and-islam-key-findings-in-the-u-s-and-around-the-world/ consultat în data de 8.05.2022.)

[11]. Ca întotdeauna în cazul propagandei, aceste afirmații aveau un sâmbure de adevăr care a fost exploatat și exagerat de către ruși. În încercarea de întări statul național, ucrainenii au interzis învățământul în limba rusă și au înlăturat din structurile administrației de stat persoanele de origine rusă care erau considerate ca fiind apropiate de Rusia. Aceste acțiuni au dus la mișcări de protest urmate de declararea autonomiei zonelor ocupate de populația rusofonă. Separatismul, sprijinit de Rusia, a dus la formarea unor grupări paramilitare care au adoptat simboluri naziste și o ideologie de extremă dreaptă. Cu toate acestea, grupările extremiste, dintre care se detașa ”Batalionul Azov”, nu dețineau un rol important în statul ucrainean, fiind doar tolerate. Eticheta de ”neonaziști” a fost pusă și de către unele ziare americane și de persoane din departamentul de stat al S.U.A. nu numai de Rusia.

[12]. Incercarea de a slăbi Rusia printr-un război proxy nu este unică. S.U.A. a finanțat guerilele talibane și cele ale altor state care amenințau interesele rusești. La rândul ei Rusia a sprijinit Vietnamul și Coreea pentru a slăbi puterea și prestigiul americanilor.

[13]. Chouliaraki, Lilie, ***op. cit.,*** p.3.

Acest efect este obținut prin intermediul unor metode asemănătoare dysneizării din cultura americană. Personajele politice și membrii armatei proprii sunt transformați în supereroi, reprezentanți ai binelui, care luptă împotriva unor monștri malefici, însetați de sânge. Herman Göring observa cu cinism că ”în mod natural oamenii nu doresc să meargă la război și să își rișteviețile pentru o cauză dubioasă. Dar dacă liderii lor politici pot să-i convingă că inamicul este un monstru, care dorește să distrugă civilizația, este mult mai ușor să îi atragi alături de tine”.[14] Propagandiștii răspândesc în mod conștient știri false sau materiale vizuale falsificate pentru a crea această imagine.

Metodele de diabolizare a adversarului sunt vechi iar temele folosite sunt perene. O metodă de obținere a empatiei este sugerarea faptului că adversarul ucide persoane neajutorate, necombatanți. Iar cei mai neajutorați membrii ai societății sunt nou născuții si femeile însărcinate sau care se află în perioada de lăuzie. Din această cauză propaganda de război recurge deseori la acuzarea adversarului de atrocități comise împotriva acestor categorii.

John Oddo face o analiză detaliată a cazurilor în care propagandiști diverselor state au folosit această temă în perioada contemporană[15]. Un prim caz relatat este cel al propagandiștilor britanici din Primul Război Mondial, care au răspândit pamflete și au scris articole în care se relatau crime fictive ale soldaților germani, care ar fi ucis cu baioneta femei gravide și copii nou născuți. Într-un caz se relata cum un soldat german a înfipt baioneta într-un copil de șase luni și apoi l-a purtat un timp cu el ca pe un trofeu macabru. Alte relatări inventate avea drept obiect retezarea mâinilor unui bebeluș sau omorârea altora prin lovirea cu capul de un zid sau de un copac. În timpul războiului din Golf, o companie de relații cu publicul a produs o peliculă cu mărturisirile unei fete de 15 ani din Kuweit, care ar fi asistat la omorârea copiilor nou născuți care se aflau in incubatoarele unei maternități. Ulterior s-a aflat că fata respectivă era de fapt membră a familiei regale kuweitiene și învățase un scenariu pe care l-a prezentat în fața unei comisii fictive. Filmul realizat a fost ulterior distribuit televiziunilor și agențiilor de presă ca fiind autentic. Un episod asemănător s-a înregistrat în timpul revoluției române când reprezentanților presei străine li s-au prezentat mai multe cadavre, printre care piesa de rezistență era cadavrul unei femei cu burta cusută și cu un bebeluș așezat deasupra. Ziariștilor li se spunea că securiștii români au spintecat burta femeii gravide, care manifestase împotriva lui Ceaușescu, și au smuls copilul nenăscut. Un examen ulterior realizat de medici legiști a dovedit faptul că femeia nu fusese niciodată însărcinată iar copilul nu era un făt ci avusese la moarte o vârstă mai mare de 6 luni. Ambele cadavre fuseseră dezgropate din cimitirul săracilor iar scena a fost regizată pentru a stârni mila cetățenilor străini care ar fi văzut filmările respective. În cadrul propagandei de război din Ucraina această temă a fost folosită atunci când s-a relatat că rușii au tras intenționat cu proiectile de artilerie și rachete într-o maternitate și atunci când președintele Zelensky a susținut că rușii violează femei, copii iar intr-un caz au violat chiar și un nou-născut. Această ultimă afirmație precum și numeroase alte acuzații ale unor atrocități nu au fost probate iar în contextul numărului mare de informații care s-au dovedit a fi false este probabil că este tot o creație propagandistică[16].

Un rol important îl are personalizarea răului în persoana conducătorului statului atacat. În timpul războiului din Golf, Sadam Hussein a fost asemănat cu Hitler iar invadarea Kuweitului a fost prezentată ca un preambul la invadarea întregii lumi arabe. Intervenția americană era justificată de necesitatea evitării unei situații similare cu invadarea întregii Europe de către Hitler. O tactică asemănătoare a fost folosită în timpul Războiului din Ucraina pentru a justifica ajutorul acordat de

[14] Oddo, John, ***The discourse of propaganda: Case studies from the Persian Gulf War and the War on Terror***, University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2018, p. 57.
[15] Oddo, John, ***op.cit.***, pp. 57-102.
[16] Nu susținem că în războiul din Ucraina nu au fost săvârșite atrocități de către ambele părți însă cazurile extreme, prezentate fără probe, ne fac să ne îndoim asupra autenticității lor. În alte cazuri, cum ar fi cel al civililor uciși la Bucha, relatările par a fi autentice, însă lipsa unor experți independenți care să examineze acest incident face ca și asupra lor să planeze o umbră de îndoială. Cei care au citit relatări de pe diferite teatre de război știu că incidente similare au avut în majoritatea războaielor fiind provocate de panica izbucnită în rândurile soldaților care credeau că ar putea fi atacați de civili sau de sentimente de ură după o înfrângere care a dus la pierderea multor vieți omenești.

către statele NATO Ucrainei. Putin era caracterizat drept un nou Hitler, iar ziarele din Vest susțineau că după înfrângerea Ucrainei armata rusă nu se va opri, ci va ocupa toate fostele state care au făcut parte din lagărul sovietic. Putin este caracterizat în presa Occidentală ca un maniac, o persoană afectată de demență sau de altă boală psihică. Motivele oferite de liderul rus, care invocă teme ale doctrinei realismului politic și necesitatea obținerii securității naționale, sunt trecute cu vederea iar războiul este socotit a fi opera unui psihopat sau un rezultat al dorinței eterne a Rusiei de a se extinde teritorial atât cât e posibil, ca o tumoare malignă.

Acuzațiile de atrocitate și actele de cruzime atribuite adversarului au drept scop dezumanizarea lui, transformarea lui într-un monstru periculos care trebuie eliminat. În paralel cu acuzațiile aduse adversarului are loc o campanie de minimizare a victimelor provocate de propria armată. De cele mai multe ori publicului i se prezintă o imagine sanitizată a evenimentelor. Cadavrele adversarilor nu sunt arătate și nici victimele colaterale. Relatarea prezintă un fel de război al tehnicii militare. Lilie Chouliaraki descrie modul în care populația britanică, care la început se pronunța împotriva războiului din Irak, și-a schimbat opinia aprobând ulterior intervenția ca urmare a exercitării puterii soft [17]. Un rol important l-a avut aici modul în care televiziunea a prezentat evenimentele de pe front. BBC de exemplu a prezentat bombardamentele și atacurile efectuate cu avioane și tancuri fără să prezinte și victimele, selecționând în așa fel secvențele încât acestea să fie cât mai spectaculoase. Astfel s-a conturat o estetică a violenței, un spectacol al războiului, pe care spectatorul aflat în fața televizorului putea să îl privească ca pe un film, fără să sesizeze efectul asupra populației necombatante sau a forțelor armate ale adversarului. Secvențele erau însoțite de comentarii care subliniau faptul că Irakul era de fapt eliberat și nu ocupat iar trupele coaliției erau prezentate ca binefăcători care sunt primiți cu brațele deschise de o populație victimizată. Efectul acestor filmări era senzația că spectatorul vizionează un joc video, permițându-i acestuia să se detașeze de ralitate și să trăiască victoria fără să fie afectat de aspectele negative. În realitate bombardamentele americane au dus la distrugerea unui mare număr de locuințe și la pierderea unui mare număr de vieți omenești.[18]

Puterea soft presupune pe lângă sentimentele de compasiune și sentimente de admirație față de cei implicați în război. Neta Crawford consideră că aceste sentimente crează o stare de empatie din partea persoanelor care sunt ținta propagandiștilor, stare esențială pentru câștigarea aprobării lor și a sprijinului dorit[19]. Starea de empatie, adică identificarea cu persoana celuilalt precum și trăirea suferințelor sau succeselor alături de el, este esențială în considerarea acțiunilor acestuia ca fiind morale. Crearea stării de empatie este importantă pentru obținerea sprijinului pentru acțiunile proprii. Atunci când conflictul durează mai mult puterea soft este exercitată prin intermediul tuturor mijloacelor de mass-media. În timpul celui de-al doilea război mondial atât aliații cât și forțele axei au produs filme de război care înfățișau fapt eroice ale propriului popor pentru a obține mobilizarea maselor. Același fenomen poate fi observat și în cazul războiului din Irak sau Afghanistan. Filmele americane îi prezentau pe soldații proprii ca pe niște eroi ai binelui, competenți, inteligenți și frumoși. Americanii aveau însă și un capital anterior de putere soft exercitată prin tot intermediul producțiilor cinematografice. Phil Graham și Allan Luke relatează că purtătorul de cuvânt al Ministerului Apărării al S.U.A. a declarat că filmul ***Top Gun*** i-a pregătit pe americani pentru Războiul din Golf. Acest film și alte filme asemănătoare au contribuit la reabilitarea percepției pe care o aveau americanii după războiul din Vietnam. În perioada imediat următoare retragerii din Vietnam cetățenii americani erau convinși că armata americană nu poate realiza ce își propune. Top Gun le-a arătat că avioanele de pe portavioane pot ajunge oriunde în lume iar piloții americani sunt cei mai buni. Atunci când a început Războiul din Golf cetățenii

[17]. Chouliaraki, Lilie, "Spectacular ethics: On the television footage of the Iraq war" în Lilie Chouliaraki (ed), ***The Soft Power of War***, Amsterdam: John Benjamin Publishing Company, 2007, pp.129-144.

[18]. Unii autori consideră că numărul victimelor din rândul militarilor depășește cifra de 200.000 iar din rândul civililor cea de 30.000. La această cifră se adaugă câteva sute de mii de victime ale foametei cauzate de urmările războiului.

[19] , Crawford, Neta, "Institutionalizing passion in world politics: fear and empaty" în ***International Theory***, nr. 3/2014, pp. 535-557.

educați de Top Gun nu aveau nici un motiv să creadă că americanii ar putea fi înfrânți[20]. Aceiași autori subliniază faptul că puterea soft a S.U.A. a fost creată și de către companiile americane[21] care aveau de câștigat în urma războiului și care au promovat adevărate campanii de publicitate pentru a-l susține, au finanțat universitari care țineau conferințe în sprijinul războiului sau ziariști care promovau imaginea dorită, etc. Graham și Luke susțin că în cazul analizat statul american a funcționat ca un sistem neofeudal corporatist. Companiile în cauză au sprijinit statul iar ulterior au fost răsplătite primind contracte în Irak. La fel ca în cazul cruciadelor medievale, care au avut ca prim scop obținerea unor teritorii din Orientul Mijlociu, companiile respective și statul american au proiectat o imagine a unei lupte sfinte împotriva unui stat păgân. Scopul luptătorilor americani era cel al propagării libertății în zonele stăpânite de dictatorul Sadam Hussein, scop similar cu cel al cruciaților care pretindeau că vor să răspândească creștinismul în rândul necredincioșilor, salvându-le astfel sufletele.

O componentă importantă a puterii soft este și prezentarea propriilor lideri politici ca niște eroi, care se sacrifică pentru țara și poporul lor. Impactul esențial al acestui element al puterii soft a putut fi observat în timpul celui de-al doilea război mondial, în persoana lui Winston Churchill. Datorită talentului retoric dar și a unei personalități puternice, Churchill a reușit să mobilizeze populația Marii Britanii, într-un moment în care ceilalți lideri politici erau înclinați să incheie un tratat de pace cu Hitler. Churchill a convins atât clasa politică cât și pe cetățeni că Marea Britanie poate să reziste Germaniei naziste și chiar să câștige războiul. Sacrificiile grele la care a fost supus poporul britanic au putut fi îndurate doar datorită puterii soft radiată de primul ministru.

O situație similară poate fi constatată acum în Ucraina. Chiar dacă nu beneficiază de talentul literar al lui Churchill, care își scria singur discursurile, președintele Volodimir Zelensky poate să compenseze acest handicap prin talentul său actoricesc. Exercitarea puterii soft a jucat un rol extrem de important în războiul din Ucraina. Zelensky a beneficiat și de faptul că în momentul de față asistăm la un nou moment de cotitură în evoluția mijloacelor de comunicare în masă. Dominația televiziunii, a ziarelor și a radioului pare a se fi atenuat, o parte din rolul acestora fiind preluat de către platformele sociale, dintre care cele mai importante sunt Twitter, Telegram, Tik Tok, Instagram și Facebook. Aceste platforme fac posibilă răspândirea de tip viral a mesajelor cu inalt conținut emoțional. Totodată simțul critic al consumatorilor din acest mediu este puțin dezvoltat iar majoritatea mesajelor nu sunt analizate în mod rațional. Propaganda politică are un efect mai mare dacă este diseminată prin intermediul platformelor sociale pentru că mesajele sunt mult mai scurte și pot fi manipulate astfel încât să se obtureze elementele defavorabile. Zelenski a folosit atât platformele sociale, prin intermediul cărora s-a revărsat asupra Occidentului un torent de clip-uri video și de mesaje patetice, create de către firmele de relații cu publicul cât și televiziunea sau publicațiile, prin care cerea ajutorul Occidentului și atrăgea atenția asupra situației tragice în care se afla țara sa. Imaginea pe care a proiectat-o Zelensky a fost cea a unui om simplu, depășit de probleme aproape insurmontabile, transformat într-o victimă aflată chiar în pericol de a fi asasinată. Modul în care se îmbraca – în tricou militar și ținute simple, caracteristice omului de pe stradă, au ușurat identificarea empatică a spectatorilor cu persoana lui. În discursurile lui președintele ucrainean a folosit intensiv metode grosolane de propagandă, falsuri și teme pe care le putem depista cu ușurință în propaganda de război clasică. Însă acestea au fost livrate cu talent unui public nefamiliarizat cu ele, care nu a fost îndepărtat atunci când falsurile au ieșit la iveală, tocmai pentru că se atașaseră de personajul creat de actor și îi iertau aceste greșeli. Impactul emoțional al mesajelor a determinat populația țărilor occidentale să facă presiuni asupra liderilor politici, pentru ca aceștia să sprijine financiar și cu armament armata ucraineană iar refugiații ucraineni au fost

[20]. Graham, Phil; Luke, Allan, "The language of neofeudal corporatism and the war on Iraq" în Lilie Chouliaraki (ed), ***The Soft Power of War***, Amsterdam: John Benjamin Publishing Company, 2007, pp. 11-38, p. 31.

[21]. În cazul oricărui război cel mai mult au de câștigat companiile producătoare de armament, care au interesul ca războiul să se prelungească pentru a putea obține câștiguri prin vânzarea produselor lor. În cazul Războiului din Golf au avut de câștigat și unele companii care au contribuit la reconstrucția Irak-ului precum și unele care au primit dreptul de exploatare a prtrolului de pe teritoriul Irakian.

primiți cu căldură în țările europene. Totodată în Occident s-a creat un sentiment de ostilitate împotriva statului rus și a poporului rus.

În contrast cu puterea soft proiectată de Zelensky se află mesajele de tip clasic, rigide și reci, oferite opiniei publice de președintele rus Vladimir Putin. În mesajele sale Putin a invocat rațiuni care țin de sferele de influență dar uneori a încercat să obțină și compasiunea pentru populația rusă discriminată de pe teritoriul Ucrainei. Mesajele sale au fost mult mai rare și lipsite de componenta emoțională atât de prezentă în discursul președintelui ucrainean. In mare parte ele s-au adresat publicului rus față de care s-a invocat gloria imperială a U.R.S.S. și a fost valorificat sentimentul de nostalgie. Neglijarea elementelor de putere soft în mesajele adresate Occidentului a avut ca rezultat faptul că majoritatea statelor din Vest s-au mobilizat împotriva Rusiei și au pus la dispoziția Ucrainei resurse financiare și economice care pun sub semnul întrebării victoria finală a Rusiei în acest război.

BIBLIOGRAPHY

Brewer, Susan A., ***Why America Fights: Patriotism and War Propaganda from the Philippines to Iraq***, Oxford: Oxford University Press, 2009.

Chouliaraki, Lilie (ed), ***The Soft Power of War***, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2007.

Crawford, Neta C., ”Institutionalizing passion in world politics: fear and empathy” în ”International Theory”, nr. 3/2014, pp. 535-557.

Kenski, Kate; Jamieson, Kathleen Hall (eds), ***The Oxford Handbook of Political Communication***, New York: Oxford University Press, 2019.

Mattern, Janice Bially, ”On being convinced: An emotional epistemology of international relations” în ***International Theory***, nr. 6/2014, pp 589-594.

Mead, Walter Russell, ”America’s Sticky Power” în ***Foreign Policy***, nr. 141/2004, pp. 46-53.

Miskimmon, Alister; O’Loughlin, Ben; Roselle, Laura, ***Strategic Naratives: Communication Power And the New World Order***, New York: Routledge, 2013.

Nye, Josph S., ***Soft Power. The Means to Success in World politics***, New York: Public Affairs, 2004.

Oddo, John, ***The Discourse of propaganda: Case Studies from the Persian Gulf War and the War on Terror***, University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania University Press, 2018.

Ure, Michael; Frost, Mervyn (eds.), ***The Politics of Compassion***, London: Routledge, 2014.

HUMAN LOSSES AND MORALE IN THE ROMAN ARMY OF THE PRINCIPATE

Fábián István
Lecturer, PhD, UMFST Târgu Mureș

Abstract: Causalities are one of the most challenging aspects of a military conflict. The high number of human and material losses can weigh heavily on the morale of the troops and can alter the outcome of war. In the time of the Roman Empire many solutions were used to mantain a high level of morale and discipline even facing great dangers. The aim of this paper is to take into account a few of there solutions

Keywords: Morale, losses, discipline, emperor, troops.

Suetonius, descriindu-l pe Augustus, afirma că în toată viața lui nu a suferit decât două înfrângeri: cauzate de comandanții lui, Lollius și Varrus. Dacă în cazul primului este vorba mai degrabă de un fapt lipsit de onoare, înfrângerea lui Varrus a cauzat, tot după spusele istoricului latin atât o criză de securitate în Imperiu cât și o criză personală de vreme ce împăratul, consternat de gravitatea evenimentului nu și-a a tăiat părul și barba timp de mai multe luni și, lovindu-și capul de tocul ușii continua să repete: ”Varrus adu-mi legiunile înapoi”[1].

Descrierea lui Suetonius subliniază un aspect cât se poate de real al armatei romane: înfrângerea, moartea sau rănirea soldaților erau niște posibilități omniprezente. De aceea este de înțeles de ce comandanții și/sau împărații au luat măsuri pentru reducerea efectelor fizice și morale ale unor asemenea perspective sumbre. ”Deși asemenea inițiative erau mai degrabă personale decât rezultatul unei politici bine închegate, acestea au acționat ca și mijloace de menținere a moralului soldatului de rând în ce privește posibilitatea morții sau rănirii grave în timpul serviciului militar.”[2]

De-a lungul istoriei sfârșitului de Republică, dar mai ales a Principatului, propaganda a evidențiat precauțiile luate de comandanți/împărați în ce privește viețile propriilor soldați. Un prim exemplu este dat ce Iulius Caesar care în al său *De Bello Civilis* afirma că a încercat în câteva rânduri să evite confruntarea pentru a salva viețile soldaților. [3] Această atitudine a lui Caesar avea

[1]C. Suetonius Tranquillus, *Divus Augustus, 32,1-2* Publishing Editor. J. Eugene Reed. Alexander Thomson. Philadelphia. Gebbie & Co. 1889. *https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0132%3Alife%3Daug.%3Achapter%3D23. (accesat 2022.05.07).*
”Graues ignominias cladesque duas omnino nec alibi quam in Germania accepit, Lollianam et Varianam, sed Lollianam maioris infamiae quam detrimenti, Varianam paene exitiabilem tribus legionibus cum duce legatisque et auxiliis omnibus caesis. hac nuntiata excubias per urbem indixit, ne quis tumultus existeret, et praesidibus prouinciarum propagauit imperium, ut a peritis et assuetis socii continerentur.[2] uouit et magnos ludos Ioui Optimo Maximo, si res p. in meliorem statum uertisset: quod factum= Cimbrico Marsicoque bello erat. adeo denique consternatum ferunt, ut per continuos menses barba capilloque summisso caput interdum foribus illideret uociferans:'Quintili Vare, legiones redde!' diemque cladis quotannis maestum habuerit ac lugubrem. ”

[2] Jonathan Eaton, *Leading the Roman Army. Soldiers and emperors 31 BC-235 AD,* Penn and Sword Military, Yorkshire-Philadelphia, 2020, p.63.

[3] C Iulius Caesar, *De bello civilis* 1.72; 3,90 Renatus du Pontet. Oxonii. e Typographeo Clarendoniano. 1901. Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis. 1,72: *Caesar in eam spem venerat se sine pugna et sine volnere suorum rem conficere posse, quod re frumentaria adversarios interclusisset. [2]cur etiam secundo proelio aliquos ex suis amitteret? cur volnerari pateretur optime meritos de se milites? cur denique fortunam periclitaretur? praesertim cum non minus esset [3] imperatoris consilio superare quam gladio. https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0075%3Abook%3D1%3Achapter%3D72. (accesat 2022.05.07)*
3.90:”*Exercitum cum militari more ad pugnam cohortaretur suaque in eum perpetui temporis officia praedicaret, in primis commemoravit testibus se militibus uti posse, quanto studio pacem petisset, quae per Vatinium in colloquiis, quae per Aulum Clodium cum Scipione egisset, quibus modis ad Oricum cum Libone de mittendis legatis contendisset.*

câteva precedente dacă avem în vedere bătăliile de-a lungul campaniei din Gallia sau cele din Războiul civil. În ambele situații întâlnim un aspect deosebit de interesant: atitudinea personală a comandantului/comandanților în situațiile de criză. La Dyrrachium (48 A.Chr.) ori în Africa, atitudinea lui Caesar a schimbat, mai mult sau mai puțin hotărâtor, soarta bătăliei, ridicându-se astfel prin *virtus* la înălțimea așteptărilor soldaților dar și a societății romane. Campania din Gallia oferă două atitudini opuse în fața distrugerii iminente, atitudini care devin paradigmatice pentru epoca Principatului: cazul comandanților Sabinus și Cotta. Dacă primul pleacă să negocieze cu galli, luând cu el toți ofițerii (și eșuează fiind cu toții executați), al doilea se comportă așa cum societatea romană se așteaptă de la un ofițer: prin curajul său personal motivează soldații și cade la datorie în fruntea lor[4]. Tot Caesar este cel care în Cartea a V-a din *De bello Gallico* descrie comportamentul antitetic al lui Sabinus și Cotta: "*Sabinus a ordonat tribunilor și centurionilor primelor cohorte să-l urmeze (*la negocierile cu liderul gallilor Ambrionix-n.n.*), iar pe când s-a apropriat de Ambrionix, inamicul l-a somat să-și arunce armele,ceea ce a și făcut împreună cu toți ai lui. Au început negocierile dar Ambrionix a tras de timp până când soldații lui l-au înconjurat și l-au masacrat pe legat. Barbarii au început să strige după cum le era obiceiul și au atacat rândurile noastre. Acum a căzut, cu arma în mână Cotta și, împreună cu el, cea mai mare parte a soldaților. Ceilalți s-au retras în tabără. L. Petrosidius acviliferul legiunii a aruncat acvila în tabără și a continuat să lupte până la ultima suflare în fața taberei. Ceilalți soldați au rezistat eroic asaltului până la amurg, dar după ce au luat în considerare situația lor disperată au preferat să se sinucidă în cursul nopții*".[5] Caesar scoate în evidență un fapt destul de interesant: pentru un comandant militar a se comporta conform așteptărilor sociale (a avea *virtus*) era mai important decât a avea succes în bătălie. Sabinus prin înclinația sa către negocieri prin faptul că și-a lepădat armele la cerința inamicului s-a dovedit a fi lipsit de *virtus*, în timp ce Cotta, Petrosidius și soldații care preferă să moară în luptă (sau să se sinucidă) se ridică la înălțimea expectanțelor sociale.

Virtus rămâne o coordonată importantă a epocii Principatului, iar propaganda imperială evidențiează faptul că un aspect important al acestei trăsături este și preocuparea comandanților/împăraților de-a nu expune soldații unui risc lipsit de sens. Exemplele sunt destul de multe de la Augustus și până la împărații Severi, trecând prin Tiberius, Claudius, Traianus, Hadrianus etc. Deși epoca Principatului debutează, cel puțin din punctul de vedere ale moralului trupelor cu stângul, dacă avem în vedere dezastrul de la Teutoburg din anul 9 p.Chr., împărații romani și propaganda vor reuși să tragă concluziile de rigoare. Acest dezastru (care de altfel nu a fost nici primul, nici ultimul din istoria militară romană), a schimbat strategia imperială, trecându-se la o politică defensivă aspect observabil și din sfaturile lui Augustus redate de Suetonius: "o bătălie sau un război nu trebuie niciodată începute doar dacă șansele de câștig depășesc pe cele ale pierderii bătăliei" [6] Sfatul lui Augustus se pare că a fost respectat de urmașii săi: conform istoriografiei oficiale, campaniile lui Tiberius în Germania și cele ale lui Claudius în Britannia au avut loc fără pierderi umane din partea romanilor. "Aceste afirmații probabil că reprezintă propaganda oficială și nu realitatea dar indică o conștientizare a faptului de a nu expune soldații fără rost pericolului"[7].Un exemplu interesant este dat de Agricola (socrul lui Tacitus) care, în bătălia de la Mons Graupius (84 p.Chr.), a folosit masiv auxiliarii împotriva britonilor în așa fel încât legiunile, ținute în rezervă, nu au angajat lupta. Auxiliarii au fost plasați în fața liniei legiunilor în timp ce cavaleria auxiliară era situată pe flancuri. Legionarii nu ar fi trebuit să intervină decât atunci când auxiliarii ar fi fost respinși[8] Bineînțeles, tactica lui Agricola, a dat naștere la o serie de dezbateri privind rolul și

---

[2] neque se umquam abuti militum sanguine neque rem publicam alterutro exercitu [3] privare voluisse. hac habita oratione exposcentibus militibus et studio pugnae ardentibus tuba signum dedit ". https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0075%3Abook%3D3%3Achapter%3D90%3Asection%3D1. (acessat 2022.05.07)

[4] Adrian Goldsworthy, *The Roman army at war 100BC-200AD,* Clarendon Press, Owford, 1996, p.164.

[5] Julius Caesar, *A Gall Haboru, 5.37* Szukits, Szeged, 1994, p.87-88.

[6] Caius Suetonius Tranquillus, *A Caesarok élete. Tizenkét életrajz,* Második könyv: Augustus Octavianus, 25, s.a. p. 36

[7] Eaton, *op.cit.* p. 63.,

[8] Catherine Gilliver, *Mons Graupius and the Role of Auxiliaries in Battle,* în *Greece & Rome,* 2nd Ser., Vol. 43, No. 1. (Apr., 1996) p. 55 sqq.

importanța auxiliarilor. Acesta, cu atât mai mult cu cât Tacitus afirma: ”*legiones pro vallo stetere, ingens victoriae decus citra Romanorum sanguinem bellandi, et auxilium si pellentur*”[9]. Afirmația lui Tacitus reda o stare de fapt generalizată: auxiliarii angajau lupta dar nu doar în virtutea faptului că erau considerați ”carne de tun” ci și datorită echipamentului mai ușor și a specializării de care dispuneau (de exemplu Batavii excelenți cavaleriști și înotători).

Dincolo însă de aceste precauțiuni, rănirea și/sau decesul în caz de conflict erau certitudini cu care atât soldații cât și comandanții trebuiau să se confrunte. În primul caz situația este destul de clară: în timpul Principatului serviciile medicale oferite soldaților erau destul de bune deși ”nu este clar cât de repede putea fi evacuat rănitul de pe câmpul de luptă pentru a primi îngrijirile necesare”.[10] De asemenea, în timpul campaniilor, comandanții/împărații își arătau grija personală pentru răniți, menținând astfel moralul trupelor și câștigând și popularitate. În funcție de gravitatea rănii, soldatul putea să continue să exercite serviciul militar sau, putea primi *missio causaria* (lăsare la vatră din motive medicale), după ce era examinat de o comisie medicală. Odată lăsați la vatră, ei aveau aceleași beneficii ca și cei care primeau *honesta missio*, astfel se evita ca răniții să fie priviți cu dispreț de foștii camarazi sau de societatea romană. Acest tratament oferea soldaților un grad de comfort în campanii, ei fiind conștienți că nu erau abandonați de armată în cazul în care erau răniți.[11]

O situație aparte era decesului pe câmpul de luptă. Soldații se așteptau ca decedații să fie îngropați cum se cuvine, de vreme ce este atât un act de reverență față de cei căzuți la datorie, cât și un exemplu de moralitate și susținere față de supraviețuitori. În aceste condiții, este de înțeles de ce Tacitus îi critică pe Apronius[12] și pe Vitellius[13] că nu și-au îngropat morții din bătălii. Exemplul pozitiv este oferit tot de Tacitus[14] care, descrie modul în care Germanicus s-a ocupat de rămășitele

---

[9] Cornelius Tacitus, *De vita Agricolae, 35*, Henry Furneaux. Clarendon Press. Oxford. 1900. https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Tac.+Ag.+35&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0084. (accesat 2022.05.07). B. Campbell, în Teach *yourself how to be a general?* în *Journal of Roman Studies*, volume LXVIII, 1987 p.29 Considera că utilizarea extensivă a auxiliarilor nu prea a avut relevanță tactică cim, reflecta ideologia vremii privind diferențierea clară între legiunile alcătuite din cetățeni și auxiliile ale căror soldați nu erau cetățeni romani, cei din urmă fiind mai ușor de” sacrificat” în cazul unie confruntări.

[10] Eaton, *op.cit.* p.63. Pentru serviciile medicale militare din din timpul Principatului: R.W Davies, *The medici of the Roman armed forces*, în *Epigraphische Studien*, 1969, pp.83-99; Idem, *The Roman military medical service*, în *Saalburg Jahrbuch. Bericht der Saalburg Museums*, Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1970, pp. 84-104; R.J. Evans, *Displaying honourable scars. A Roman gimmick* în *Acta classica*, XLII (1999), pp.77-94; C. Salazar, *The treatment of war wounds in Graeco-Roman Antiquity*,Brill, Leiden-Boston- Köln 2000; Ido Israelowich, *Medical care in the Roman army during the High Empire* în V.V. Harris (ed.), *Popular Medicince in Graeco-Roman Antiquity*, Brill, Leiden-Boston, 2016, pp.215-231.

[11] Eaton, *op.cit.* p.64

[12] Cornelius Tacitus, *Annales* 4.73.3” Charles Dennis Fisher. Clarendon Press. Oxford. 1906. *neque dux Romanus ultum iit aut corpora humavit, quamquam multi tribunorum praefectorumque et insignes centuriones cecidissent.*https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Tac.+.+Ann+.+4.73.3.&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0077. (accesat: 2022. 05.08). Tacitus se referă la evenimentele legate de revolta Frizienilor. De altfel, descrierea confruntărilor oferă un alt exemplu clasic de utilizare a auxiliarilor aflați în serviciul Romei.

[13] Cornelius Tacitus, *Historiae,* 2,45. Alfred John Church. William Jackson Brodribb. Sara Bryant. edited for Perseus. New York. : Random House, Inc. Random House, Inc. 1873. reprinted 1942.”*requisitum Orfidii legati corpus honore solito crematur; paucos necessarii ipsorum sepelivere, ceterum vulgus super humum relictum*”. https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Tac.+Hist.+2.45.&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0077 (accesat: 2022.05.08). Istoricul roman face referire la bătălia de la Bedriacum din” anul celor patru împărați” când forțele lui Vitellius au înfrânt pe cele ale lui Otho.

[14] Cornelius Tacitus, *Annales 1.62.* Alfred John Church. William Jackson Brodribb. Sara Bryant. edited for Perseus. New York.: Random House, Inc. Random House, Inc. reprinted 1942.” *Igitur Romanus qui aderat exercitus sextum post cladis annum trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnis ut coniunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, maesti simul et infensi condebant. primum extruendo tumulo caespitem Caesar posuit, gratissimo munere in defunctos et praesentibus doloris socius. quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive exercitum imagine caesorum insepultorumque tardatum ad proelia et formidolosiorem hostium credebat; neque imperatorem auguratu et vetustissimis caerimoniis praeditum adtrectare feralia debuisse.* ” *https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Tac.+Ann.+1.62.&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0080*. (accesat 2022. 05.08).

pământești ale soldaților căzuți în Bătălia de la Teutoburg. ”Totuși este important de menționat că el (Germanicus-n.n.) nu a avut acordul imperial pentru acțiunile sale și, Tiberius l-a dezaprobat motivând că o armată în campanie nu trebuie expusă la rămășițele unui dezastru anterior și, că Germanicus nu ar fi trebuie să se expună morților în lumina autorității sale religioase. Este posibil ca Tiberius să fi fost gelos pe popularitatea printre soldați a lui Germanicus obținută odată cu îngroparea resturilor armatei lui Varus”. [15] Gestul lui Germanicus era cu atât mai mult ieșită din comun, cu cât politica de ”leave no man behind” atât de caracteristică armatelor moderne, nu se putea aplica întotdeauna în cazul armatei romane. Poate de aceea nu prea există nici monumente oficiale dedicate soldaților căzuți: pe de o parte se încerca evitarea unei motivații politice în spatele ridicării monumentului, dar pe de altă parte era prevenită cunoașterea de către marele public al numărului soldaților căzuți. ”O înregistrare permanentă a celor căzuți în campanii imortaliza și incompetența împăratului. Poate din acest motiv Germanicus a acoperit mormântul colectiv al legiunilor lui Varus cu o ridicătură înierbată fără nicio inscripție monumentală”.[16] Practic avem de-a face cu o altă formă de *virtus*:soldatul roman era răsplătit pentru sacrificiul său dar, cel puțin din punctul de vedere a propagandei oficiale, el era un membru anonim al”frăției” celor căzuți pentru Roma. Probabil această idee se află și în spatele refuzului lui Traianus de-a plăti pentru recuperara corpului generalului Longinus (și pentru schimbul de prizonieri romani), dar în schimb e depus eforturi serioase pentru recuperarea însemnelor de legiune capturate de daci în timpul lui Domitian.

De altfel, legat de confruntările dintre romani și daci, avem un exemplu singular de monument dedicat soldaților, căzuți la datorie: ”Monumentul triumfal *Tropaeum Traiani* (din Dobrogea de la Adamclisi, jud. Constanța), a fost construit ca urmare a confruntărilor dramatice de la sfârșitul primului război daco-roman, petrecute acolo și în împrejurimi”[17] și este dedicată celor 3800 de soldați legionari și auxiliari. Monumentul, inaugurat în 109 p.Chr., a fost inspirat de mausolelul lui Augustus, a fost dedicat lui *Mars Ultor* fapt subliniat și de inscripția:

”*MARTI ULTOR[I]*
IM[P(erator) CAES]AR DIVI
NERVA[E] F[ILIUS] N[E]RVA
TRA]IANUS [AUG(USTUS) GERM(ANICUS)
DAC]I [CU]S PONT(IFEX) MAX(IMUS)
TRIB(UNICIA) POTEST(ATE) XIII
IMP(ERATOR) VI CO(N)S(UL) V P(ater) P(atriae)
?VICTO EXERC]ITU D[ACORUM]
?----ET SARMATA]RUM
---------E”[18]

Trofeul lui Traian are un nucleu cilindric cu diametrul de aproximativ 40 m, terminat în formă conică. În vărfului turnului hexagonal se află trofeul în sine: o sculptură ce reprezenintă armele, scutul și armura dacilor învinși. Înălțimea ansamblului este egală cu diametrul său.

Sub inscripția ”*fortissimi viri qui pro republica morte occubuerunt*” sunt redate scene de luptă dar și de viață cotidiană în 54 de metope, împărțite în 6 grupuri de registre organizate cronologic: șarjele cavaleriei romane și angajarea luptei cu infanteria daco-germanică; pregătirea (contra)ofensivei infanteriei romane; luptele infanteriei romane cu cea dacică; *adlocutio* rostit de Traianus adresată armatei victorioase; lupta infanteriei romane cu rezistența dacică în zonele montane; înfrângerea definitive a dacilor populației ilustrată și prin conducerea prizonierilor în fața lui Traianus. [19] Scenele de luptă sunt destul de realiste ca abordare (unele sunt de un dramatism de esență expresionistă) dar, deficitare din punctul de vedere al proporțiilor (voit sau nu soldații romani

[15]Eaton, *op.cit.* p. 65
[16] *Ibidem* p.66
[17] Adriana Panaite, Alexandru Barnea, *Tropaeum Traiani*. *Monument și propagandă* în *Caiete ARA*, 1, 2010, București., p.223
[18] Theodor Mommsen, *Corpus Inscriptionis Latinarum* III 14214, Berlin, 1880.
[19] Mihai Gramatopol, *Arta imperială a epocii lui Traian,* Ed. Meridiane, București, 1984, p.180 sqq.

sunt redați mai mari decât barbarii, de asemenea există disproporționalități la nivelul membrelor etc.)[20].

Monumentul de la Adamclissi este despre *virtus,* victorie și răzbunare. Acest fapt este subliniat de inscripția dedicată lui *Mars Ultor* care, arată clar că Traianus dorea să se înfățișeze cu un răzbunător al soldaților căzuți, atât în campaniile lui Domitian cât și în cele proprii. Gestul de ”răzbunare” a împăratului era menit a menține moralul soldaților săi și a-i crește popularitatea printre locuitorii Imperiului. Columna lui Traian și Monumentul de la Adamklissi ”sunt exemple ale unui program vizual bine închegat prin folosirea unor imagini și simboluri variate în contexte socio-culturale diferite.”[21]

BIBLIOGRAPHY

Izvoare antice:

Caius Julius Caesar, *A Gall Haboru,* Szukits, Szeged, 1994.

Caius Suetonius Tranquillus, *A Caesarok élete. Tizenkét életrajz,* Második könyv: Augustus Octavianus. S.a..

Lucrări de specialitate:

Campbell, Brian, Teach *yourself how to be a general?* în *Journal of Roman Studies*, volume LXVIII, 1987

Eaton, Jonathan, *Leading the Roman Army. Soldiers and emperors 31 BC-235 AD,* Penn and Sword Military, Yorkshire-Philadelphia, 2020.

Gilliver, Catherine, *Mons Graupius and the Role of Auxiliaries in Battle,* în *Greece & Rome*, 2nd Ser., Vol. 43, No. 1. (Apr., 1996).

Goldsworthy, Adrian *The Roman army at war 100BC-200AD*, Clarendon Press, Owford, 1996.

Gramatopol, Mihai *Arta imperială a epocii lui Traian,* Ed. Meridiane, București, 1984, p.180 sqq.

Mihuț Florica (Bohîlțea),- Fulger, Anca-Cezarina *Reading the art of Tropaeum Traiani (Romania). Some considerations* în ABDELLATIF MRABET (coord.) FLORICA (BOHÎLȚEA)MIHUȚ (coord.) *Africa et in Moesia Frontières du monde romain Partager le patrimoine de l'Afrique du Nord et du Bas Danube Borders of the Roman World Sharing Heritage of North Africa and the Lower Danube*, Bucharest University Press, 2021.

Mommsen, Theodor, *Corpus Inscriptionis Latinarum* , Berlin, 1880.

Panaite Adriana, - Barnea ,Alexandru, *Tropaeum Traiani*. *Monument și propagandă* în *Caiete ARA*, 1, 2010, București.

Surse web:

https://www.perseus.tufts.edu.

[20] Florica (Bohîlțea) Mihuț,- Anca-Cezarina Fulger, *Reading the art of Tropaeum Traiani (Romania). Some considerations* în Abdellatif Mrabet (coord.) Florica (Bohîlțea)Mihuț (coord.) *Africa et in Moesia Frontières du monde romain Partager le patrimoine de l'Afrique du Nord et du Bas Danube Borders of the Roman World Sharing Heritage of North Africa and the Lower Danube*, Bucharest University Press, 2021, p.173 sqq.

[21] Ibidem. p.188

RENAISSANCE AND HUMANISM IN ORADEA. CULTURAL CONTRIBUTIONS TO THE EUROPE OF 15TH AND 16TH CENTURIES

Laura Ardelean[1]
Lecturer, PhD, University of Oradea

Abstract: Oradea was in the Middle Ages one of the most important cities in the Kingdom of Hungary, being also an episcopal residence. Although the new breath of the Renaissance entered at first quite timidly in this part of Europe, being felt especially in the royal court and in the courts of some great nobles, in the 15th century, during the reign of Bishop John Vitez of Zredna in Oradea, the cultural life registers an unprecedented boom. During his time, the city opened wide its "gates" to the Occidental culture, especially to the Italian one, becoming in a short time one of the humanist centers. The library established with the efforts of the same bishop was one of the first libraries in Central Europe. All this cultural effervescence lasted until the middle of the 16th century, when the last medieval renaissance manifestations in Oradea will be extinguished.

Keywords: humanism, cultural relations, Oradea, Roman Catholic Episcopate, John Vitéz of Zredna

Renaissance humanism is in most cases presented as the rediscovery of the material and spiritual values of antiquity, but it was in fact a much more complex phenomenon, which manifested itself especially in the mental and way of life of medieval man. Antiquity is not a world unknown to him, being in fact one of the main pillars on which the medieval culture was built. The writings of ancient philosophers and historians about various events and deeds of emperors were known to scholars, and most of the subjects taught in schools (*trivium* or *quadruvium*) had their roots in antiquity. Antiquity was therefore present in medieval society, but it was perceived in a limited and selective way. Rid of the relative immobility of the society in which he lived, the Renaissance man is the one who gradually changes his attitude towards the values of antiquity, reinterprets them in a more relaxed way, adapts them to his world, thus turning them into tools of science and progress[2]. The European culture of the 14th-15th centuries was dominated by the humanist current, which insinuated itself in almost all segments of the Renaissance intellectual life.

In Transylvania in the 15th and 16th centuries, a special humanist current was born, the specificity of which derives from the influences coming from the west, especially from the Italian and German space, in the medieval urban cultural environment, intertwining here the religious traditionalism with modernism, scholastic traditions with western humanist influences, mysticism with rationalism. There is an elite marked by interest in knowledge, springing, we believe, from the desire for personal affirmation. Beyond goals, as individuals, we are witnessing a fruitful period in terms of the mobility of people and ideas[3]. In time, inevitably, real humanist circles began to take shape around personalities who were open to the new cultural breath, one of the hotbeds of "European-sized culture"[4] being the city of Oradea. The cult of King Ladislaus the Saint, the

[1] The research has been funded by the University of Oradea, within the Grants Competition "Scientific Research of Excellence Related to Priority Areas with Capitalization through Technology Transfer: INO - TRANSFER - UO", Project No. 314/21.12.2021.

[2] Kornis Gyula, *A humanizmus történeti alakjai* (*Historical Figures of Humanism*), in *Budapesti Szemle*, red. Voinovich Géza. Hungarian AcademyL vol. 245, No. 713-715, Budapest, p.3.

[3] Ioan Aurel Pop, *Voievodatul Transilvaniei şi părţile vestice în sec. XII-1541* (*The Transylvanian Voivodeship and the western parts in the 12th century-1541*), in *Istoria României. Transilvania* (*Romanian History. Transylvania*), vol.I, „George Barițiu" Publishing House, Cluj-Napoca, 1997, p.451-543.

[4] Doru Marta, *Istoriografia cetăţii Oradea* (*Historiography of Oradea Fortress*), in *Crisia*, XXX, Cris County Museum Publishing House, Oradea, 2000, p.163-181; Idem, *Cetatea Oradiei. De la începuturi până la sfârşitul secolului al*

economic development of the city, the formation of an urban social environment, the income of the canons sufficient to cultivate, the ties with other dioceses, especially Zagreb[5], but also the ties that those who come from or studied in the West, they kept them and cultivated them with the protagonists of the humanist circles there, proven by a vast correspondence that facilitated the exchange of ideas between them.

The time segment under our analysis extends from the 15th century to the first half of the 16th century, after which less emphasis will be placed on cultural life due to new political realities. Although Bishop George Martinuzzi (1534-1551), an opponent of the Reformation, managed to alleviate the tensions that were being felt more and more, after his death, however, the situation changed. This is also due to the conflict between the supporters, of course Catholics, of Emperor Ferdinand of Hapsburg, and the Reformed supporters of Prince John Sigismund[6]. With the siege of 1557 there were changes in the socio-economic environment of the city, the triumph of the Reformation caused the disappearance of the "Catholic master" represented by the chapter and the bishopric of Oradea[7], the importance as an ecclesiastical center decreased. The city becomes a political and military center[8]. It is interesting that in the second half of the 15th century the Catholic monasteries in Bihor County were facing a crisis and that this crisis corresponds to the period when John Vitéz of Zredna was on the episcopal see in Oradea, but the situation continues even in the time of the descendants, the reason being that they were more concerned with the ideas of the Renaissance and humanism than with the affairs of the church[9]. The hypothesis has even been circulated that the success of the Reformation here is the result of the negligence which the ecclesiastical ilk has shown towards their fundamental obligations. Therefore, in addition to the benefits, the circulation of humanistic ideas in the ecclesiastical environment also had detrimental consequences for the Catholic church in Oradea[10].

We can say without exaggeration that Oradea became the most important eastern center of Hungarian royalty, which should not be surprising given the early and constant contacts with the West, especially with the Italian space, even before the 15th century. The presence and efforts of the Italian bishops, but also the activity of those from other European areas, but trained in Italian schools, have created a favorable environment for cultural development. The urban works for the restoration and enlargement of the Oradea fortress in its various phases attracted a large number of architects and builders, but also merchants and other craftsmen, the neighborhoods around the fortification bearing Italian resonant names such as Velence (Hungarian name for Venice), Padua (Badua), Bolonya (Bologna), Olosig (Olaszi, which means Italian in Hungarian) are mentioned in documents of the 13th century, according to some researchers by the place of origin of those who came and sat here[11]. Others consider that they were so named by virtue of the fact that many were

---

XVII-lea (*Oradea Fortress. From the beginning to the end of the 17th century*), Cris County Museum Publishing House, Oradea, 2013, p.44.

[5] Kornél Szovák, *Tradiţia culturii scrise la Oradea* (*The tradition of written culture in Oradea*), in vol. *Oradea şi Bihorul în evul mediu timpuriu Studii despre istoria Ţării Bihorului 1.* (*Oradea and Bihor in the early Middle Ages. Studies on the history of the Land of Bihor*), coordinator: Attila Zsoldos, Tanoda Association and Cultural Association Varadinum, Oradea, 2017, p.160-161.

[6] Doru Marta, *Istoriografia cetăţii*..., p.169.

[7] Constantin Ţoca, *Oradea oraş frontalier - o analiză istorică* (*Oradea a border city - a historical analysis*), in vol. *Politici imperiale în estul și vestul spațiului românesc* (*Imperial policies in the east and west of the Romanian space*), coordinators: Sorin Șipoș, Ioan Horga, Igor Șarov, Mircea Brie, Ion Gumenâi, University of Oradea Publishing House, Oradea, and Cartdidact Publishing House, Chișinău, 2010, p.560.

[8] Katalin Szende, *„Civitas opulentissima Varadiensis"*, in vol. *Oradea şi Bihorul în evul mediu timpuriu Studii despre istoria Ţării Bihorului 1.* (*Oradea and Bihor in the early Middle Ages. Studies on the history of the Land of Bihor*), coordinator: Attila Zsoldos, Tanoda Association and Cultural Association Varadinum, Oradea, 2017, p.157.

[9] Liviu Borcea, *Bihorul medieval* (*Medieval Bihor*), Arca Publishing House, Oradea, 2005, p. 90-91.

[10] Bunyitay Vince, *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig* (*The History of the Bishopric of Oradea*), vol. II, Nagyvárad (Oradea), 1883, p. 358.

[11] *Istoria oraşului Oradea* (*The history of Oradea*), coordinators: Liviu Borcea, Gheorghe Gorun, 3rd, Arca Publishing House, Oradea, 2007, p. 101; Florina Ciure, *Interferenze culturali veneto-transilvane nel Cinque–Seicento*, in *Crisia*, XXXVII, Cris County Museum Publishing House, Oradea, 2007, p.141-142; Aurel Chiriac, *Artă și societate* (*Art and*

sent to Italian cities, especially Bologna and Padua, to complete their education there, and that Velence is also supposed to have been named after its appearance which resembled the city of lagoons thanks to the Criș channel networks[12].

Also, in addition to those who came for the urban works, plastic artists (painters, sculptors) also arrived in Oradea for the decoration works related especially to the buildings in the fortress. Bishop Báthori András, a close relative of King Carol Robert of Anjou, initiated works to widen the cathedral in the city of Oradea, but died before Tommaso da Modena arrived honoring his invitation to paint the chapel of the Roman Catholic Cathedral in Oradea, somewhere after 1357[13]. During his time, Bishop Demetrius, commissioned in 1370 a statuary composition from the two famous sculptor brothers Martin and Gheorghe from Cluj[14]. They executed the statues of the three canonized kings Saint Stephen, Saint Emeric, and Saint Ladislaus that were placed in front of the Cathedral. Later they executed a fourth work representing the equestrian statue of the King Ladislaus the Saint. Sadly, these works are lost, we have only some records[15].

The cult of King Ladislaus the Saint determined that after its sanctification, Oradea became a very popular place, where pilgrims came from all over, from different social categories, from kings, princes, members of the royal family and other nobles, to various prelates, but also ordinary people. A series of crowned heads were buried here, near the remains of the holy king, namely King Andrew II, Beatrix of Luxembourg, the second wife of King Carol Robert of Anjou. The Chronicle of Simon of Kéza also mentions Ladislaus Cuman, King Sigismund of Luxembourg, his first wife Mary of Anjou[16]. King Sigismund of Luxembourg seems to have been in Oradea several times. He first came immediately after his coronation, in 1387, with his wife, to worship at the tomb of St. Ladislaus. His first wife, Maria, often visited Oradea, preferring as a place to stay a monastery in the Velența (Venezia) neighborhood. The second wife, Barbara of Cilli, will also have a long stay in Oradea, she has been living in exile here for 8 years[17]. The King of Poland Vladislav II of Iagello was also twice on a pilgrimage to Oradea, where he met Sigismund each time[18].

The religious center of Oradea was an attraction for the whole European Catholic world. In this sense, we highlight the arrival of many monks of different orders, of Italian and French origin (Dominican, Franciscan, Augustinian, Clarissan and Premonstratensian) which contributed to maintaining relations with the Western world[19]. The city developed and expanded far beyond the citadel, having in the 15th century 9 parish churches and 3 hospitals[20].

Through the efforts of those who occupied the episcopal see and their entourage, Oradea becomes a humanist city of European stature. The presence of bishops of Italian origins facilitated even starting with the 14th century and continuing with the next one that Oradea could benefit of first-hand spread of Renaissance and humanist inspired ideas. Thus we mention bishops: László de Deménd (1377-1382), from the Kingdom of Naples and Andrea Scolari (1409-1426), of Florentine origin, the firsts who gave Oradea Renaissance elements, Giovanni di Piero Melanesi (1427),

---

society), in vol. *Istoria Bihorului. Civilizație, societate, economie, mentalități* (*History of Bihor. Civilization, society, economy, mentalities*), coordinators: G. Moisa, S. Șipoș, A. Chiriac, R. Romînașu, Cris County Museum Publishing House, 2018, p.1044-1045.

[12] Katalin Szende, *op.cit.*, p.148-149.

[13] Florina Ciure, *op.cit.*, p.154.

[14] *Istoria orașului...*, p.101.

[15] Vasile Florea, *Arta românească de la origini până în prezent* (*Romanian art from its origins to the present*), Litera Publishing House, Bucharest, 2020, p.57-58.

[16] Mihai Georgiță, *Legăturile lui Sigismund de Luxemburg cu Oradea și mărturii privind mormântul său din cetate* (*Sigismund of Luxembourg's connections with Oradea and testimonies regarding his tomb in the fortress*), in *Crisia*, XLIII, Cris County Museum Publishing House, Oradea, 2013, p.58.

[17] *Ibidem*, p.58-59.

[18] *Ibidem*, p.59.

[19] Aurel Chiriac, *op,cit.*, p.1044

[20] Tamás Emődi, *Topografia orașului medieval Oradea și perspectivele cercetărilor arheologice* (*The Topography of Mediaeval Oradea and the Prospects of Archaeological Researc*h), in *Transsylvania Nostra*, anno 10, No.2, 2016, p.18.

Giovanni de Dominis (1441- 1444)[21]. Oradea, being located on the road connecting Buda to Transylvania, and being an important trading center becomes a destination city for many immigrants, so it is not surprising that the Episcopal Palace often hosted businessmen or churchmen from the Italian Peninsula, especially from Scolari's Florentine environment[22]. The presence of Andrea Scolari in Oradea also attracted important names from the Italian space: the canons Conradus de Cardinis de Florentia, Cargniani de Scolaribus and Matteo Scolari, but also the doctors Jeronimus of Sancto Miniato and Alessandro Antonii of Florentia[23].

Education at prestigious European universities has over time become one of the launching pads for political or ecclesiastical careers, so it is no wonder that many of the high prelates who occupied the episcopal see of Oradea enlisted for higher education: Giovanni di Piero Melanesi graduated in law from the University of Padua, Dionysius Kusalyi attended the University of Vienna, Nicholas Stolz graduated in law from the University of Bologna, John Filipec (Filipecz de Prosznicz), was a student at Charles University of Prague, Dominic Kálmáncsehi was at the University of Vienna, George Szatmáry attended the universities of Bologna and Krakow, Sigismund Thurzó, whose name is associated with the rebuilding of the episcopal palace, was at the University of Padua[24]. Over time, universities became attractive not only to young people who wanted to assert themselves ecclesiastically or politically, but also to those who wanted to receive a chosen education. The condition was to support themselves financially, so they came from the families of nobles who had estates around Oradea or wealthy craftsmen and merchants[25]. It was fashionable to go to a university abroad. However, not all of them were serious enough to complete their studies, most likely a large number of them went on to study in a spirit of adventure and curiosity, but once they arrived it was impossible not to come in contact with the new ideas circulating in humanist circles in the 15th and 16th centuries in Europe.

So, the economic development of the city made it easier for this to happen. In this context we mention briefly that since the 14th century the first guild was formed in Oradea, being mentioned in 1395 the weavers' guild, and in the following centuries more and more guilds will be formed, of which we mention the guild of spur-makers, blacksmiths, saber-makers, bell-makers, glass-makers, goldsmiths, stone carvers, painters, gold-embroiderers and so on[26.] At the same time, Oradea was an important commercial center, evidence emerging from the sporadic sale-purchase contracts that we have left[27] , but we have enough data about the annual fairs that were organized here. In the late Middle Ages, such fairs were held 12 times a year, in addition to the weekly ones[28]. Obviously, the taxes and the dues from the fairs went mostly to the budget of the Chapter of Oradea, which claimed that it was due to it, although there were no documents attesting to this. For this reason,

---

[21] Răzvan Mihai Neagu, *Episcopii italieni de Oradea (Secolele XIV-XV)* (*Italian bishops of Oradea (14th-15th centuries)*), in *Crisia*, XLVI, Cris County Museum Publishing House, Oradea, 2016, p.26-32.

[22] Katalin Prajda, *Network and Migration in Early Renaissance Florence, 1378-1433. Friends of Friends in the Kingdom of Hungary*, Amsterdam University Press, 2018, p.83

[23] Fábián Edith, *Várad reneszánsz püspökei és reneszánsz emlékeik* (*Renaissance bishops and renaissance memories of Oradea*), in *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve* (*Yearbook of the Hajdú-Bihar County Archives*), XXX. 2004-2005 Debrecen, 2005, p.5-6; *Istoria oraşului...*, p.103.

[24] Răzvan Mihai Neagu, *Considerations regarding the intellectual background of the Bishops of Oradea in the Middle Ages up to the year 1526*, in *Anuarul Institutului de Istorie "G.Barițiu"* (*Yearbook of the "G.Barițiu" Institute of History*). Series Historica, Supplement 1, (*Literacy Experiences concerning Medieval and Early Modern Transylvania*, editors: Susana Andea, Adinel Ciprian Dincă), Cluj-Napoca, 2015, p. 212-217.

[25] Vasile Mărculeț, Ioan Mărculeț, *Umaniști și cercuri umaniste din Transilvania în secolele XV-XVI* (*Humanists and humanist circles in Transylvania in the 15th-16th centuries*), in *Patrimonium Apulense X-XI, Anuar de: arheologie, istorie, cultură, etnografie, muzeologie, conservare, restaurare* (*Yearbook of archeology, history, culture, ethnography, museology, conservation, restoratio*n), coordinator Matei Drîmbărean, Altip Publishing House, Alba Iulia, 2011, p.61.

[26] Veronica Covaci, *Din istoricul breslelor oraşului Oradea* (*From the history of the guilds in Oradea*), in *Crisia*, IX, Cris County Museum, Oradea, 1979, p.747.

[27] Katalin Szende, *op.cit.*, p.152.

[28] *Ibidem*, p.151.

there was a great trial in Oradea in order to clarify the situation[29]. A significant branch of the economy was also represented by the exploitation of hydro-power. The documents frequently mention water mills, many of which are owned by the chapter[30]. The Saxon humanist Georg Reicherstorffer, a diplomat of King Ferdinand I of Hapsburg, gathered his impressions of his travels in Transylvania in a volume[31], in which he wrote that Oradea "is richer than the average in goods necessary for daily life"[32].

Since the 14th century, more and more ecclesiastical institutions have appeared, the news spread about the chapter's school in Oradea and it became very sought after, attracting the efforts of those who were concerned with its administration to increase the number of books and the organization of the library[33]. It was a competition to attract Italian teachers to schools. Their favorite places were renowned European universities (Salamanca, Lerida, Krakow, Paris, Orleans, Oxford and Cambridge, Erfurt, Leipzig, Strasbourg, Basle, Leuven and Vienna), and were less attracted by Western Europe[34]. So, sending promising young people to Italian universities becomes a pragmatic necessity. Most took courses in canon law and law, but in the humanistic spirit that gradually crept into the Italian education system, to the detriment of previous scholasticism, they learned here about Greek and Latin authors, the art of poetry and composition[35]. Upon their return to Transylvania, after graduation, they capitalized on their acquired knowledge and experiences, which allowed them to enter the hierarchy of the Catholic clergy, became chancellors, notaries, etc. John Vitéz of Zredna himself, the most impressive Renaissance figure in Central Europe, had plans to continue his studies in Italy, but it seems that he had to abandon his dream, being too caught up in the affairs of the state. Pier Paolo Vergerio can be said to have been one of the models who inspired the first humanists in the Hungarian kingdom, including John Vitéz of Zredna. Humanism at this time was a court "business", John Vitez was the professor and advisor to the humanist king Matthias Corvinus, and his nephew, Janus Pannonius, the first Renaissance poet in Central Europe, whom he had sent to study at Guarino, then he became the king's vice-chancellor[36]. It was a great honor to be taken under the wings of John Vitéz. It is noteworthy that he supported not only young people from illustrious families or from his extended family, but also young people who during their studies at the capitular school were noted for their qualities. We mention here the case of Váradi Péter, born around 1450, most likely in Oradea, in a modest family. His father, Imre, is believed to have been a small craftsman. He was sent to the prestigious University of Bologna, and on his return, John Vitéz will take care of his initiation into political life, where he will hold important positions as secretary and royal chancellor and later archbishop of Kalocsa[37]. Another example of the greatest patron of humanism in this part is the case of Handó György, who after

[29] Boglárka Weisz, *Rădăcinile din epoca Arpadiană ale procesului vămilor din Oradea din secolul al XV-lea* (*The roots of the Arpadian era of the customs process in Oradea from the 15th century*), in vol. *Oradea şi Bihorul în evul mediu timpuriu Studii despre istoria Ţării Bihorului 1*. *(Oradea and Bihor in the early Middle Ages. Studies on the history of the Land of Bihor*), coordinator: Attila Zsoldos, Tanoda Association and Cultural Association Varadinum, Oradea, 2017, p.181.

[30] Katalin Szende, *op.cit.*, p.150-151

[31] *Chorographia Transylvaniae, quae Dacia olim appellata, aliarumque provinciarum et regionum succincta Descriptio et explicatio*, Viennae, 1550.

[32] *apud* Katalin Szende, *op.cit*, p.154; Mihai Georgiță, *Bihorul în secolul XVI-XVII, II. Populaţie, economie şi structuri sociale. Comerț* (*Bihor in the 16th-17th century, II. Population, economy and social structures. Trade*), in *Istoria Bihorului. Civilizație, societate, economie, mentalități* (*History of Bihor. Civilization, society, economy, mentalities*), coordinators: G. Moisa, S. Șipoș, A. Chiriac, R. Romînașu, Cris County Museum Publishing House, 2018, p.421.

[33] Jakó Zsigmond, *Philobiblon transilvan* (*Transylvanian philobiblon*), Kriterion Publishing House, Bucharest, 1977, p.40.

[34] Hilde de Ridder-Symoens, *Italy and France*, in vol. *A History of the University in Europe. Volume I. Universities in the Middle Ages*, editor: Hilde ee Ridder-Symoens, Cambridge University Press, 1992, p.298.

[35] Florina Ciure, *op.cit.*, p.144.

[36] Walter Ruegg, *The emergence of humanism outside Italy*, in vol. *A History of the University in Europe. Volume I. Universities in the Middle Ages*, editor: Hilde ee Ridder-Symoens, Cambridge University Press, 1992, p.460.

[37] Laura Ardelean, Doru Marta, *Váradi Péter - un umanist uitat (I. Origini și educație)* (*Váradi Péter - a forgotten humanist (I. Early Life and Education)*), in *Crisia*, LI, Cris County Museum Publishing House, Oradea, 2021, p.111-112.

studying civil and ecclesiastical law in Padua, was part of the circle of John Vitéz of Zredna[38]; who has also been a supporter of many young people in completing their education in Italy; Handó Gergely, canon, possibly the nephew of the aforementioned, but in any case, his supporter, obtained his diploma in Padua, and after his return in 1471 he occupied the position of canon in Oradea. Várday István, from the prestigious Várday family, began his career as a canon in Oradea, after which, from his own income, but also with the support of his uncle and especially his nephew, he studied in Krakow, Vienna and later in Ferrara, where after graduating from canon law, he returned to Transylvania, dedicating himself to both ecclesiastical and political life. He became one of King Matthias' trusted men. After the union of the principal chancellery with the secret chancellery in 1464, the king appointed him at its head along with John Vitéz of Zredna. Another member of the family, Francis Várday, who became bishop of Transylvania, studied for a year and a half in Padua and a half year in Bologna, being supported by the Archbishop of Kalocsa Váradi Peter and the Bishop of Pécs Ernuszt Zsigmond[39]. One of the craftsmen of the secret peace concluded in Oradea in 1538, Stephanus Brodaricus studied for 5 years in Padua as an ecclesiastic. Nicolaus Olahus, although he did not study in Italy, supported serious young people to reach Padua, who did not necessarily occupy positions in Oradea, but in one way or another maintained ties with the well-known humanist of Romanian origin. Among them we mention the polyhistorian János Zsámboki, known as Sambucus, who attended several universities (Wittenberg, Strassbourg, Paris, completing his studies in Padua), obtaining a degree in law and medicine. His many travels in Europe resulted in one of the largest private libraries of his time, with a collection of thousands of publications and manuscripts. Ferenc Forgách, who later became bishop of Oradea between 1571-1575, also enjoyed the protection of Olahus[40], and Miklós Istvánffy, who studied in Bologna and Padua[41], and became a figure in political life, was the palatine governor of Hungary, but also a respected and important figure in humanism, especially for his poetry, and Dudith Andras (Sbardellatus), who after completing his studies would become Nicolaus Olahus's secretary for a long time, and in the meantime became Archbishop of Strigonius[42]. Humanist education at universities became not only an opportunity to gain access to certain positions, but it was a matter of social elite status[43].

It was unthinkable that a humanist center would not have serious libraries. In Oradea, this was satisfied by the libraries of the clergy, but in Italy there were booksellers who sent books to the sponsors of the Kingdom of Hungary, some of the loyal buyers of the Florentine merchant Vespasiano Bisticcia were John Vitéz of Zredna, Janus Pannonius, and Handó György, then the Archbishop of Kalocsa. Orders were also placed at Buda after the opening of the printing house there. John Filipec commissioned a book for liturgy for the diocese. The contacts they had with humanist circles from outside also contributed to the acquisition of books through them[44]. From a letter addressed to John Vitéz by Georg von Peuerbach, one of the most famous physicists of the time, it appears that he even dedicated to the Oradea prelate his book entitled *Tabula Varadiensis* (1464), by which he fixed the zero meridian in Oradea and calculated the solar and lunar eclipses from here[45]. On his part, Johannes Müller, also known as Regiomontanus, Peuerbach's disciple,

[38] Florina Ciure, *op.cit.*, p.143

[39] Borbély Zoltán, *A kisvárdai Várday család* (*The Várday family in Kisvárda*), in *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae, Sectio Historiae,* Nova Series, editor: Gebei Sándor, Tome XLVI, Eger, 2019, p.65-66.

[40] Almási Gábor, *Reneszánsz és humanizmus* (Renaissance and humanism), chapter *Forgách Ferenc és társai* (*Forgách Ferenc et al*), Budapest, 2017, p. 72.

[41] Florina Ciure, *op.cit.*, p.144

[42] Almási Gábor, *Értelmiségi apák a 16. században* (*Intellectual fathers in the 16th century*), in *Publicationes Universitatis Miskolcinensis Sectio Philosophica*, Tomus XXI - Fasciculus 2, Miskolc, 2017, p. 50.

[43] John M. Najemy, *Italy in the Age of the Renaissance 1300-1550*, Oxford University Press, 2005, p.35.

[44] Sz. Koroknay Éva, *Magyar reneszánsz könyvkötések kolostori és polgári műhelyek* (*Hungarian renaissance bookbinding monastic and civic workshops*), Művészettörténeti Füzetek/ Cahiers d'Histoire de l'Art, No.6, Academy Press, Budapest, 1973, p.25-26.

[45] *Istoria orașului..*, p.105.

dedicates his book *Tabulae directionum profectionumque in nativitatibus multum utiles* to John Vitéz[46].

For example, the Italian Pier Paolo Vergerio (1498-1565), a promoter of humanism in the Hungarian space, who lived in Buda after the death of Sigismund, and who was not very much in the graces of Albert of Hapsburg and Vladislav I Iagellon, who apparently did not appreciate literature and as such also not the writers, was invited to Oradea by Bishop Giovanni de Dominis, who took him under his wings. Symposia were held quite often in Oradea, on which occasion he met John Vitéz of Zredna, the Polish Gregory of Sanok and the Cypriot Filippo Podocataro, a former student of Guarino in Ferrara. All these maintained close cultural relations between Oradea and Italy[47]. Although there are doubts that the 4 saw each other on the date mentioned in Oradea (after 1444), it is certain that meetings between the protagonists took place, even if not in this formula[48]. It is believed that Vergerio brought with him many books from Italy, with a substantial personal library that did not return to Italy after his death, but found their place in the house of John Vitéz, known as a notorious reader. In this case it can be considered that his library preceded the impressive collection of humanist writings of John Vitéz and Janus Pannonius and later of King Matthias Corvinus, who laid the foundations of the greatest library outside the Italian space, *Biblioteca Corviniana*[49].

The fact that a printing workshop has been operating in Buda since 1473, so quite early even compared to Western Europe, is the merit of the Archbishop of Strigonius, John Vitéz of Zredna, royal chancellor[50]. During the presence of John Vitéz of Zredna in Oradea, through his role of visionary and patron, the city knows the most flourishing humanist period[51]. He arranged an impressive library in the episcopal palace[52], so we can rightly say that he was a worthy successor of Andrea Scolari (bishop: 1409-1426), who built a special space dedicated to a library in the episcopal palace, but also of his predecessor, Giovanni de Dominis, who fell in the battle against the Turks in Varna (1444) [53].

John Vitéz is the one who elevated the city to the rank of important humanist European center. Pier Paolo Vergerio, Pilippo Podocataro, Johannes Regiomontanus, and Georg Peuerbach are well-known names with whom he had ties, but also with Pope Enea Silvio Piccolomini[54]. In the 15th and early 16th centuries, following the example of their predecessors, there were other bishops who collected books, at the same time giving an example to the richer citizens of the city. We mention the bishops John Filipec (bishop: 1476-1491), Bálint Farkas (bishop: 1491-1496), Dominic de Kálmáncsehi (bishop: 1496–1501) or Szatmári György (bishop: 1501-1505). The latter, in order to enrich his personal library, established collaborative relationships with Venetian book publishers, namely with Giordano e Aldo Manuzio[55]. Sigismund Thurzó who studied in Padua[56], whose

---

[46] Mikonya György, *Az európai egyetemek története (1230-1700)* (*History of European Universities (1230-1700)*), Eötvös Loránd University, ELTE Publishing House, Budapest, 2014, p.281.

[47] Gizella Nemeth, Adriano Papo, *Pier Paolo Vergerio il Vecchio, 'Referendario' dell'imperatore Sigismondo di Lussemburgo*, in *Crisia*, XLV, Cris County Museum Publishing House, Oradea, 2015, p.74.

[48] Szilágyi Emőke Rita, *Vitéz János mecenatúrája, Johannes Tröster és az 1450-es évek* (*Patronage of János Vitéz, Johannes Tröster and the 1450s*), PhD thesis, Budapest, 2013, p. 63.

[49] Gizella Nemeth, Adriano Papo, *op.cit.*, p.74.

[50] Monok István, *A humanizmus és a protestantizmus áttűnései a Magyar Királyság és Erdély olvasmányműveltségében* (*Transitions of humanism and Protestantism in the literacy of the Kingdom of Hungary and Transylvania*), Eszterházy Károly University, Kossuth Publishing House, Budapest-Eger, 2020, p.183-184.

[51] *Istoria oraşului…*, p. 83; Kornél Szovák, *op.cit.*, p.162.

[52] *Ibidem*, p.162.

[53] Bunyitay Vince, *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig* (*The History of the Bishopric of Oradea*), l-III, Nagyvárad (Oradea), 1883-1884.

[54] Doru Marta, *Aspectele ale istoriei medievale a Bihorului văzută prin cetăţile sale* (*Aspects of the medieval history of Bihor seen through its fotresses*), in vol. *Istoria Bihorului. Civilizație, societate, economie, mentalități* (*History of Bihor. Civilization, society, economy, mentalities*), coordinators: G. Moisa, S. Șipoș, A. Chiriac, R. Romînaşu, Cris County Museum Publishing House, 2018, p.350.

[55] Florina Ciure, *op.cit.*, p.154.

[56] *Ibidem.*

collection of ancient books preserved in the Archives of the State of Oradea has 90 valuable titles; 14 of them were printed in the 16th century[57]. We also emphasize the contribution of Márton Haczaki (1495–1547), who after his studies in Vienna and Krakow became canonical in Oradea and then bishop. After his death, the prince of Transylvania, John Sigismund, bought his books, in order to enlarge the collection of the royal library from Alba Iulia, having also the intention to set up a university[58]. In addition to collecting volumes, especially in order to capitalize on works by authors from Central and Eastern Europe, book printing was encouraged. Bishops George Szatmári and Sigismund Thurzó are names that must be remembered in this regard, as they were the ones who tried to initiate the publication of the work of Janus Pannonius[59].

In the 16th century, a prestigious Calvinist school was founded in Oradea, the history of which is very little known. Unfortunately, since the city's archives were destroyed in the Turkish conquest, we know almost nothing about the activity of purchasing the prints of the local urban bourgeoisie. We know that there was no permanent printing house in the city, however, Raphael Hoffhalter (1565-1568), then Rudolf Hoffhalter (1570, 1584-1585), traveling printers were also present at some point in Oradea, with their help a number of nine publications were printed, of which we only have five left - a calendar, the others are translations of the Calvinist Bible and a Reformed document[60]. Raphael received orders from important personalities, even from Nicolaus Olahus, who was already Chancellor and Archbishop of Strigonius[61]. In the 16th century, the number of books printed in Hungary and Transylvania fell sharply. So far, only 881 titles have been identified[62]. Among the reasons for the small number of publications, we can blame the general poverty, including the lack of material, ie. paper, the illiteracy of the vast majority of the population and the fact that for active readers it was not a problem to read in Latin and German, respectively so many times it turned out to be cheaper to import printed books from abroad than to publish them in the country[63]. It should be noted that among the prints, the vast majority were in Hungarian, but 41 in German, 11 in Romanian, 23 in Slavonic, 1 in Slovenian, 2 in Croatian and 2 in Slovak, and surprisingly 14 in Greek, proving the existence of the humanist school[64]. It is worth mentioning that in Oradea, between 1567-1568, the printer Török Mihály was also active, his book production not being significant[65].

At first the new breath of the Renaissance penetrated quite timidly into this part of Eastern Europe, only later, in the 15th century, to be felt especially in the royal court and in the courts of some great nobles, during the times of bishop John Vitéz of Zredna in Oradea. During its time, the city opened its doors to Western culture, especially Italian, becoming in a short time one of the most important centers visited by many representatives of humanism.

Although in the 15th century the use of the Italian language in Oradea "was part of the urban ethnic landscape itself", to which are added the elements of architecture and decoration specific to both ecclesiastical and secular constructions, the economic development of the city surroundings denotes the fact that humanism has taken root in secular society, shaping an urban environment specific to the period[66], we must not forget that the foundation of the society of the 15th-16th centuries remains the divine will, the religious spirit being ubiquitous everywhere. Oradea, being

---

[57] Gheorghe Gorun, *Colecţia de carte veche străină de la Filiala Arhivelor Statului Oradea (sec. XVI-XVII)* (*Foreign old book collection from the Oradea State Archives Branch (16th-17th centuries)*), in *Crisia*, XIV, Cris County Museum, 1984, p. 601; Florina Ciure, *op.cit.*, p.156.
[58] Monok István, *op.cit.*, p.188.
[59] Iulian Mihai Damian, *Oradea vescovile e l'umanesimo*, in *Convergenze culturali: umanesimo e spazio romeno (secoli XIV-XVI) Atti del Convegno di Studio (Cluj-Napoca, 24-25 maggio 2018)*, coordinators: Iulian Mihai Damian, Monica Fekete, Cluj University Press, Cluj-Napoca, 2020, p.61.
[60] Monok István, *op.cit.*, p.189.
[61] *Istoria oraşului...*, p.139.
[62] Monok István, *op.cit.*, p.189.
[63] *Ibidem.*
[64] *Ibidem*, p.189-190.
[65] *Istoria oraşului...*, p.139.
[66] *Ibidem*, p.103.

open to Renaissance and humanist ideas on the Italian connection, managed to connect to the European intellectual and cultural space of the 15th and early 16th centuries.

Notes

STUDENTS FROM THE LAW ACADEMY IN ORADEA BETWEEN 1800 AND 1918. GENERAL VIEWPOINTS

Radu Romînaşu[1]
Lecturer, PhD, University of Oradea

Abstract: The history of the culture institutions, including among them of the universities, is a priority issue in historiography. Aware of this reality, in this paper we have opted for the reconstruction, in general, of the student life that proved to be particularly fruitful in the university educational institution. This has been operating in Oradea since the 18th century, being one of the oldest in Central and South-Eastern Europe, as well as a forerunner of today's university education in Oradea. The period of time on which we focused extends over more than a hundred years and tries to capture the didactic and cultural activity of the students enrolled at the Academy of Law in Oradea, coming from different cultural backgrounds, and who, many of them, have become authentic personalities of the Romanian and Hungarian political and cultural life, etc. or well-known lawyers.

Keywords: education, culture, Oradea, students, academia

Pentru istoriografia românească actuală a devenit, ca o prioritate evidentă, cercetarea şi recuperarea – prin studii, lucrări ştiinţifice şi cărţi – a istoriei regionale şi locale, pentru ca elemente constitutive şi particularizante ale acesteia să fie cuprinse în contextul mai larg al istoriei naţionale şi, în final, în fluxul celei universale. Preocuparea pentru reconsiderarea unor aspecte semnificative ale acestei istorii este, deci, o îndatorire ştiinţifică, dar şi una obligatorie pentru instituţiile de învăţământ şi de cercetare care funcţionează în diferite provincii ale ţării. De altfel, investigaţia istorică referitoare la instituţiile publice de învăţământ din România este de mare actualitate, constituind una dintre priorităţile istoriografiei contemporane româneşti.

Istoria şcolii trebuie transpusă în mediul social viu care a creat-o, impunându-se receptarea tuturor realităţilor – de ordin uman, spiritual şi material – legate de această instituţie, vitală pentru progresul unei societăţi.

Ideea dominantă – în această acţiune de reconstituire - este surprinderea şcolii la nivelul comunităţii, în directă legătură cu viaţa acesteia.

Conștienți de aceste realități, am optat în prezentul studiu pentru reconstituirea, în linii generale, a vieții studențești care s-a manifestat deosebit de fecund în Academia de Drept din Oradea, o instituție de învățământ universitar care a funcționat în urbea de pe Crișul Repede, fiind una dintre cele mai vechi din centrul și sud-estul Europei, ea fiind și un precursor al învățământului universitar orădean de astăzi. Academia a luat ființă în contextul iluminist din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când, în anul 1780, s-a înființat la Oradea o instituție pentru învățământul filosofic, care din anul 1788 a fost completată cu încă doi ani de studii juridice. Prin Decretul Regal din 4 mai 1874 această instituție a fost ridicată la nivelul unei Facultăți de Drept, funcționând în această formă până în anul 1934, când a fost înglobată în structura Facultății de Drept a Universității din Cluj.

Facultatea a funcţionat cu opt catedre: Drept Roman, Drept Penal, Procedură Civilă, Drept Civil, Drept Comercial şi Cambial, Drept Financiar, Drept Public şi Drept Canonic, cursurile având o durată de patru ani.

[1] The research has been funded by the University of Oradea, within the Grants Competition "Scientific Research of Excellence Related to Priority Areas with Capitalization through Technology Transfer: INO - TRANSFER - UO", Project No. 314/21.12.2021.

Segmentul temporal supus analizei noastre se întinde pe mai bine de o sută de ani, și încearcă să surprindă activitatea didactică și culturală a studenților înscriși la Academia de Drept din Oradea, proveniți din medii culturale diverse, și care, mulți dintre ei, au devenit ulterior autentice personalități ale vieții politice și culturale românești, maghiare etc. sau avocați cu un renume consolidat[2].

Academia de drept din Oradea a instruit și educat aproximativ 25.000 de studenți. Este o cifră destul de convingătoare pentru a susține afirmația că Oradea secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea a fost un important centru educațional și de cultură[3].

Sistemul școlar al academiilor regale a fost reglementat prin *Ratio Educationis* din 1777. Potrivit acestuia, orice academie cuprindea două facultăți: una de drept și alta de filosofie, fiecare dintre ele putând fi absolvite după doi ani de studii. Absolvirea filosofiei era o chestiune obligatorie pentru cei care doreau să-și continue studiile universitare în medicină, teologie și drept. Cei care absolveau facultatea de drept din cadrul Academiilor, fără a mai continua studiile universitare, aveau posibilitatea să ocupe un post în administrația publică. Studenți puteau deveni cei care terminau ciclul de opt clase gimnaziale și obțineau diploma de bacalaureat[4].

Obligațiile profesorilor și studenților au fost reglementate prin mai multe ordonanțe emise de Consiliul Locumtenențial. Astfel, prin decretul nr. 11.777 din anul 1788, se solicita cadrelor didactice să nu se limiteze doar la expunerea narativă a cunoștințelor de specialitate, ci să facă apel și la metodele moderne de explicare a noțiunilor noi, astfel încât „studentul să înțeleagă materia”[5]. Un alt decret stipula obligația profesorului de a preda potrivit curriculei școlare, să se evite emiterea de concluzii false, iar studentul să fie încurajat să-și exprime liber ideile și concluziile la care a ajuns printr-un efort intelectual propriu, în urma studiului. În anul 1806, sunt aduse modificări în celebrul *Ratio Educationis*, potrivit cărora profesorii au posibilitatea să introducă în sistemul de predare-învățare informații noi, care nu se regăseau în planurile de învățământ, iar din anul 1855 cursurile la Academii se prelungeau la trei ani[6]. Din anul 1874 s-a mai adăugat un an, astfel că din totalul celor patru ani de studii, doi se puteau finaliza în Academii, iar ceilalți doi în sistemul universitar. Începând din anul 1818, în urma unor noi reglementări, studenții proveniți de la instituțiile de învățământ protestante s-au putut transfera sau înscrie la Academii, pe baza unor înscrisuri oficiale[7].

Cursurile totalizau 18 ore pe săptămână, într-o zi susținându-se aproximativ patru ore de curs, cu excepția zilelor de joi și duminică. Potrivit legislației din sistem, fiecare student avea obligația să participe la 20 de ore de curs, săptămânal. Pe lângă disciplinele obligatorii, existau și materii speciale denumite „colegii speciale”. Amintim doar câteva dintre acestea: filosofie, istoria culturii, istoria politicii actuale, dreptul mineritului, teoria statisticii, finanțe, criminalistică, sănătate publică etc. Primele trei materii au dobândit, ulterior, statut obligatoriu. Pe ani de studii, disciplinele studiate de cursanții Academiei de drept din Oradea erau: **anul I**, semestrul I și II – Introducere în drept și științele de stat, Drept roman, Constituție maghiară și istoria dreptului; **anul II**, ambele

[2] Dintre personalitățile de prestigiu care au studiat și au activat în cadrele Academiei amintim pe: Alexandru Roman – membru fondator al Academiei Române, îndrumător cultural, publicist, unul dintre primii profesori români care a ținut prelegeri și a predat în limba română în Transilvania, inclusiv la Academia de Drept din Oradea, inițiatorul „Societății de lectură a junimei române studioase”, prima societate studențească română cu caracter național, Eugeniu Speranția - fondatorul primului curs de *Filozofie a Dreptului*, George Sofronie - strălucit profesor de Drept Internațional, Vasile Mangra - episcop ortodox de Arad și mitropolit al Ardealului etc. Dintre cei mai renumiți absolvenți ai Academiei de Drept din Oradea amintim pe Emanuil Gojdu – avocat și mare filantrop, fost deputat, dr. Aurel Lazăr – avocat, deputat, lider național al românilor transilvăneni (membru în Marele Sfat Național Român din Transilvania și în Consiliul Dirigent al Transilvaniei), ministru, fost primar al Oradiei, Gheorghe Pop de Băseşti - întemeietor al Partidului Naţional Român, organizatorul pedagogiei române în Ardeal, dr. Gh. Plopu - prim preşedinte de secţie la Înalta Curte de Casaţie din România etc.

[3] Petre Dejeu, *Instituțiile culturale din municipiul Oradea și județul Bihor*, Oradea, 1937, p. 250.

[4] Bozóky Alajos, *A nagyváradi királyi akadémia százados multja 1788-tól 1888-ig* (*Trecutul de un secol al Academiei regale din Oradea între 1788-1888*), Budapesta, 1889, p. 110, 117.

[5] *Ibidem*, p. 112.

[6] *Ibidem*, p. 113.

[7] *Ibidem*, p. 116.

semestre: Economie națională, Drept privat maghiar, Filosofia dreptului, Drept internațional, Științe economice, Drept public maghiar; **anul III** – Drept constituțional și politică guvernamentală, Drept administrativ maghiar, Drept bisericesc, Legi financiare maghiare, Statistica monarhiei austro-ungare; **anul IV** – Procedură penală, Drept privat austriac, Drept penal, Drept maghiar de comerț și schimb[8]. Sistemul de evaluare prevedea examene semestriale și anuale, scrise și orale, cât și de stat, iar la încheierea programului de studii studenții trebuiau să susțină un examen final la două materii: *drept cetățenesc* și *drept penal austriac*. Examenele puteau fi susținute doar la instituția unde studentul a urmat cursurile. Doar Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, în cazuri speciale, putea să admită unele excepții. Pe lângă aceste forme de evaluare clasică, au fost organizate și o serie de dezbateri publice (*disputationes publicae*) la care participau, într-un cadru festiv, cei mai buni studenți ai academiei. Pe baza reglementărilor succesive din sistemul educațional, absolvenți erau considerați acei studenți care au promovat cei patru ani de studii. La absolvirea Academiei, fiecare student care a trecut cu bine de examenul de stat intra în posesia unei diplome de absolvire redactată între anii 1850 și 1860 în limba germană, iar ulterior în limba latină. Pe diplomă erau consemnate calificativele obținute la fiecare disciplină, și calificativul la purtare. Numai pe baza acestei diplome, absolvenții se puteau înscrie la examenul de stat pentru obținerea titlului de judecător[9]. Academia de drept din Oradea a pregătit, în primul rând, funcționarii necesari aparatului administrativ de stat și ai celui domenial. Titularii unei astfel de diplome, în anii anteriori revoluției pașoptiste, puteau ocupa un post în magistratura administrației locale sau în cea comitatensă. Absolvenții aveau dreptul să-și continue studiile superioare la oricare universitate din imperiu, diploma eliberată de instituția orădeană nefiind echivalentă cu o licență universitară, ci se situa undeva între aceasta și bacalaureat[10]. Fiecare student deținea un carnet de student în care erau trecute informații despre rezultatele obținute la evaluări, pentru fiecare disciplină în parte, sub formă de calificative (*in classem eminential* - excelent, *primam* – categoria întâi și *secundam relatus est* – categoria a doua), date despre comportamentul (*plene conformes* - exemplară, *conformes* - bună și *minus conformes* - neconformă) și hărnicia studentului. După înfăptuirea dualismului austro-ungar, aceste înscrisuri s-au făcut în limba maghiară, limba inițială fiind latina. Alte notițe din carnetul de student făceau referiri la absențele de la examene, repetarea anului universitar sau recuperarea acestuia.

Taxa școlară percepută de Academie pe semestru era de 8 florini și 40 de crăițari. Erau scutiți de aceasta studenții cu posibilități materiale reduse și cei cu rezultate excepționale la învățătură. Pentru examenele de stat era percepută o taxă de 20 de florini, care trebuia plătită integral de toți studenții[11]. Sumele de bani erau strânse de profesori care, la rândul lor, le depuneau în conturile financiare ale statului. Pentru mulți studenți taxa era destul de mare, astfel că pe parcursul anilor universitari foarte mulți dintre ei depuneau cereri de scutiri de taxe. Acestea erau analizate de corpul profesoral, pe baza regulamentelor emise de Ministerul Instrucțiunii Publice. Au beneficiat de aceste scutiri studenții care au putut dovedi - pe baza unor înscrisuri oficiale - că provin din familii nevoiașe, iar rezultatele lor la învățătură se încadrează în primele două tipuri de calificative. În multe cazuri, aceste cereri au fost depuse de părinții studenților, așa cum a procedat și mama studentului român Ioan Borbola, care dovedea printr-o adeverință că este „văduvă și săracă" și nu poate plăti taxele școlare pentru fiul său, ori parohul localității Șoim, Georgiu Maniu, care intervenea pentru studentul Iacob Brândușan, care „este sărac și are o comportare bună cunoscută de toți locuitorii orașului". În alte cazuri concrete, chiar membrii corpului profesoral orădean și personalitățile publice ale orașului (primarul urbei de pe Crișul Repede, Csorba János, notarul Nagy István, judecătorul Szilágyi Péter) au intervenit pentru scutirea de la taxe școlare pentru o serie de studenți a căror situație materială și financiară o cunoșteau în mod personal.

[8] *Ibidem*, p. 122.
[9] *Ibidem*, p. 120.
[10] *Istoria orașului Oradea*, (în continuare: *Istoria orașului*...), Liviu Borca (coordonatori), Editura Cogito, Oradea, 1995, p. 190.
[11] Bozóky Alajos, *op.cit.*, p. 124.

Din această perspectivă, s-a apelat la mai multe fundații filantropice întemeiate de persoane particulare, prin intermediul cărora studenții fără posibilități materiale să fie sprijiniți până la finalizarea studiilor. Aducem în prim-plan fundația canonicului Szenczy István, cea a episcopului Kondi Miklos și a canonicului Jedlicska Antal. Cele trei fundații au fuzionat, iar capitalul unificat a fost împărțit între Gimnaziul Premonstratens și Academia de Drept. Bursele au fost acordate studenților de confesiune catolică cu rezultate bune la învățătură și purtare. În anul 1874, episcopul greco-catolic Ioan Olteanu a întemeiat o fundație filantropică, cu un capital de 100 de florini. Consiliul director a hotărât ca dobânzile primite după cei 100 de florini să fie adăugate la capital până se va aduna o sumă de bani din care să se poată acorda o bursă în valoare de 30 de florini[12]. La 25 martie 1846 Fogarassy Mihály, prorectorul Academiei, a înființat o fundație cu un capital de 1000 de florini, cu scopul ca în fiecare an dobânzile primite după capital să fie acordate, sub formă de burse, unui student de la Facultatea de filosofie și unuia de la Facultatea de drept[13]. Și studenții de confesiune greco-catolică și ortodoxă au beneficiat de burse de sprijin datorită, în special, mecenatelor lui Emanuil Gojdu, Nicolae Jiga și Vasile Stroescu[14]. Alte burse au fost acordate studenților de confesiune protestantă, cum a fost, de exemplu, bursa Balassa Zsuzsanna[15], iar altele au venit din partea episcopului Lippay de Győr și a contelui Harroch; amintim și bursele de tip „Maria Tereza", „Váczi" și „Alapy"[16]. De remarcat este și inițiativa profesorului Neupauer (Földy) János din anul 1847 care a organizat un seminar științific deschis publicului larg, cu scopul de a strânge bani pentru înființarea unui spital propriu al Academiei. Cu ocazia acestui eveniment s-a strâns suma de 213 florini și 30 de crăițari. În același scop, profesorul Hoványi Lajos a mai adăugat sumei încă 500 de florini. În anul 1882, capitalul acestui fond a crescut la 2350 de florini și 41 de crăițari, sumă insuficientă pentru a atinge scopul propus inițial. Ca urmare, s-a hotărât ca banii să fie donați spre studenții bolnavi care se aflau sub tratament medical și nu aveau posibilitatea de a primi vreun ajutor de la familie[17].

În ceea ce privește numărul studenților, acesta a crescut treptat de la 97, câți erau înregistrați în anul 1780, la 173 în anul 1800. Peste 20 de ani erau înmatriculați 182, iar în 1840 documentele școlare vorbesc de 299 de studenți. În preajma revoluției pașoptiste erau înregistrați 241 de studenți. Între anii 1850[18] și 1918, numărul studenților este fluctuant, observându-se, față de anii anteriori, o diminuare vizibilă a numărului: în 1860 – 83 de studenți, în 1870 – 217, în 1880 – 103, în 1890 – 98, în 1900 – 194, în 1910 – 188, iar în 1918 – 199 de studenți[19].

În intervalul 1850-1918 au studiat la Academia de Drept din Oradea nu număr de 698 de studenți români, în medie câte 10 pe an. Desigur, cei mai numeroși proveneau din comitatul Bihor (233) și din comitatele limitrofe acestuia Arad (107) și Satu Mare (91), adică un procentaj de 61.6% din total. În mod pragmatic, românii din părțile vestice au valorificat la maximum posibilitatea a-și trimite fiii la studiu la Academia orădeană, care era pentru ei cea mai apropiată instituție prestigioasă de învățământ superior. Desigur, în Academie au venit să învețe și studenți din aproape toate comitatele din Transilvania și Ungaria, iar un student a venit tocmai din București. De remarcat este și faptul că 268 de studenți români proveneau din familii de intelectuali care locuiau atât în mediul urban, cât și în cel rural, 109 erau fii de țărani, 66 erau fii de funcționari, 16 de meseriași, iar 5 de muncitori. Părinții acestor studenți, majoritatea dispunând de mijloace materiale modeste, au depus eforturi considerabile pentru a-i susține pe copiii lor în această „școală înaltă". Din rândurile acestora s-au ridicat o serie de reprezentanți de marcă ai vieții politice și culturale

[12] *Ibidem*, p. 146.
[13] *Ibidem*, p. 149.
[14] *Istoria orașului*..., p.188.
[15] Arhivele Naționale-Serviciul Județean Bihor (în continuare: AN-SJBh), *fond Academia de drept din Oradea*, dos. 288, f. 19.
[16] *Ibidem*, dos. 280, f. 20.
[17] Bozóky Alajos, *op.cit.*, p. 147.
[18] Până în anul 1850, datele includ și studenții de la Facultatea de filosofie.
[19] AN-SJBh, *fond Academia de drept din Oradea*, dos. 350, f. 1-30; dos. 429, f. 1-45; dos. 499, f. 1-42; dos. 555, f. 1-40; *Istoria orașului*..., p.189; Bozóky Alajos, *op.cit.*, p. 175-185.

românești, care s-au angajat în mișcarea națională a românilor transilvăneni, mai ales după 1867, când se declanșează o virulentă politică de deznaționalizare de către monarhia bicefală[20].

Dacă încercăm și o analiză având ca punct de reper **structura etnică** a studenților, ajungem la următoarele cifre: în anul universitar 1866/67 la Academie studiau 143 de maghiari, 35 de români, 8 ruși, 1 sârb și 1 slovac. În anul următor, numărul maghiarilor (163) și a românilor (45) a crescut, iar cel al rușilor a scăzut (5), noutatea constând din înmatricularea unui student german. În ultimii doi ani ai secolului al XIX-lea, erau înregistrați 124 de studenți maghiari, 38 de români, un german și un slovac.

Din punct de vedere confesional, pe același eșantion de ani universitari vorbim despre 113 studenți romano-catolici, 19 greco-catolici, 16 ortodocși, 21 reformați și 4 iudei. Anul universitar următor înregistrează 132 de romano-catolici, 42 de greco-catolici, 20 de ortodocși, 5 protestanți, 4 iudei și un agostian, pentru ca în anul universitar 1899/90 să studieze 66 de romano-catolici, 34 de iudei, 29 de ortodocși, 18 greco-catolici și 17 reformați[21].

Tineretul studios de la Academie s-a implicat cu elanul și entuziasmul specific vârstei și în marile evenimente politice cu care au fost contemporani. Cel mai reprezentativ episod a fost momentul de la 1848. Astfel, pe tot parcursul lunii aprilie 1848, tineretul român studios din Oradea, şi în mod special studenţii de la Academia de drept, au avut mai multe întâlniri şi dezbateri legate de evenimentele revoluţionare petrecute în spaţiul românesc şi în cel european. Rezultatul acestor întruniri s-a materializat în redactarea unei *Proclamaţii*, datată 9 mai, concepută după modelul memoriilor politice anterioare. Ea se încadrează în tradiţia legalistă, petiţionară din mişcarea românească, caracteristică perioadei premergătoare revoluţiei de la 1848[22]. De remarcat că, în luna anterioară, tânărul Aron Pumnul lansase o *Proclamaţie* care, în linii generale, are acelaşi mesaj pentru români cu cea de la Oradea, mai ales în sensul sfătuirii românilor de a-şi cere toate drepturile pe cale paşnică şi în numele „frăţietăţii" şi „libertăţii" cu toate etniile conlocuitoare din Transilvania[23].

Proclamaţia orădeană cuprindea o serie de revendicări cultural-naţionale de o certă importanţă. Tinerii şi-au publicat cerinţele şi au încercat să le argumenteze cu idei preluate din tumultul fenomenului paşoptist[24]. Din această perspectivă, îndemnurile spre libertate, unitate naţională şi progres au entuziasmat, firește, inimile tuturor tinerilor români din Imperiul habsburgic, astfel că este pe deplin justificată apariţia la Oradea, ca demers al celor care se aflau aici la învăţătură, a primului document cu adevărat revoluţionar pe plan local, care debuta cu afirmaţia că datoria patriotică a tinerei generaţii este de a se angaja în lupta pentru progresul naţiunii române. *Proclamația* se adresa tuturor românilor din extremitatea vestică a spațiului românesc. De asemenea, se preciza faptul că dincolo de experienţele dureroase prin care au trecut naţiunile, este momentul ca timpul lor să înflorească sub pronia „providenţei divine". Desigur este şi cazul naţiunii române pe care „a ţinut-o Dumnezeu până acum". Este invocat şi contextul revoluţionar, care era unul stimulativ, deoarece „toată lumea fierbe", pentru a ieşi din „Vechiul Regim", purtător de numeroase nedreptăţi şi pentru românii din Transilvania. Prezentul se întrevedea plin de speranţă: „*vedem în jurul nostru minuni, înviu popoarele cele moarte, se deşteaptă mintea ce a fost până acum degerată şi prinsă*". Ca urmare, ei au avansat un îndemn la luptă pentru recunoaşterea naţionalităţii şi pentru libertate. *Libertate* era „cuvântul timpului" sau „spiritul secolului", iar românii nu mai puteau rămâne în afara acestui timp cu adevărat decisiv. Ca urmare, tinerii nu au altă dorinţă decât aceea de a progresa în cadrele monarhiei, alături de cei cu care coexistă, adică

[20] Viorel Faur, Ioan Fleisz, „Studenți români la Academia de drept din Oradea (1850-1918)", în *Crisia*, 1987, p. 131.
[21] AN-SJBh, *fond Academia de drept din Oradea*, dos. 195, f. 2; *Istoria oraşului...*, p.297.
[22] Viorel Faur, *Românii din Crişana în evenimentele revoluționare de la 1848-1849*, vol. I (1848). Studii, (în continuare: *Românii din Crişana...*) Editura Universității din Oradea, Oradea, 2005, p. 64-65
[23] Iulian Oncescu, Ion Stanciu, *Introducere în istoria modernă a românilor (1821-1918)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009, p. 110
[24] Bogdan Alin Florea, *Tinerii români şi Revoluţia de la 1848-1849 din Transilvania: propunere pentru un indice al tinerilor* în vol. *Statutul istoriei şi al istoricilor în contemporaneitate*, Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Igor Șarov (coordonatori), Cluj-Napoca, 2013, p. 337-340; *Ancheta Kozma din Munţii Apuseni*, coordonatori Gelu Neamţu, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 1998, p. XI-XII

maghiarii, saşii, sârbii, slovacii etc. Avem de a face cu o primă mărturie despre modul cum au înţeles românii din părţile Crişanei existenţa comună cu naţionalităţile conlocuitoare. Se preciza că, dacă maghiarii iubesc naţionalitatea şi libertatea lor, atunci se impune ca şi ei să preţuiască drepturile celorlalte naţionalităţi, pentru că şi acestea sunt de la natură egale cu maghiarii, şi ele sunt create de acelaşi Dumnezeu. Observăm că era invocat dreptul natural (baza lumii moderne, exprimată prin *Contractul social* a lui Jean-Jacques Rousseau din 1762) de care trebuie să se bucure toate popoarele. Mai mult, opinia tinerilor orădeni era că „*românul totdeauna fu credincios către maghiar ... şi acela va rămâne*", dar în acelaşi timp avertizau, dovedind un început de maturitate politică, că numai atunci va fi egalitate, frăţietate şi libertate când maghiarii vor răspunde cu dreptate românilor şi celorlalte naţionalităţi, adică folosind o măsură unică pentru toţi. Textul proclamaţiei este grăitor în acest sens: „*deie-ne şi ei (maghiarii) nouă ce dreptul naturei, simţul omeniei şi spiritul timpului d-acum oftează…Deie-ne nouă ce până acum doară nu putură, facă şi ei pentru noi, ca în ziua învierii să se poată îmbucura împreună cu noi*"[25].

În continuare, autorii proclamaţiei considerau că românii nu au „cugete de revoltare" şi nici de superioritate faţă de alţii, ci numai de „existenţă". Ei nu au înţeles libertatea aşa cum au făcut-o alţii, făcându-se referire la sârbi, de aceea se feresc de a da „mâna cu ei", adică de a colabora împotriva guvernului ungar. Este o primă critică făţişă a românilor faţă de autorităţile ecleziastice sârbeşti, cărora le erau subordonate episcopiile ortodoxe române transilvănene, pentru modul în care i-au tratat pe români. Spre partea finală a primei părţi a documentului, tinerii români orădeni declarau că se încred în mărinimia maghiarilor şi că aşteaptă „energica lucrare a ministerului" ungar, care să asigurare bunăstare generală, fapt la care trebuie să contribuie şi „mişcarea noastră".

Ultimele trei pasaje ale preambulului cuprind îndemnuri la acţiune şi unitate, în formulări caracteristice vârstei: „*sculaţi-vă din întunericul de demult, şi cu lumina înaintării aprinsă păşind, să arătăm lumii, că şi în noi este amoare către tot ce e frumos, bun, necesariu… Tot ce e nume român, şi simte în sine viaţă, acum să se împreune cu voia, cu mintea, cu sufletul, că atunci vom fi stanul acel puternic, care nici fulgerul nu-l poate crepa*". Repetatele chemări la acţiune şi la unitate ale tinerilor români din Oradea demonstrează existenţa unei conştiinţe politice, capabilă să identifice cel mai de seamă deziderat politic al naţiunii române. De altfel, întreaga construcţie a părţii de început a documentului este centrată pe două chestiuni fundamentale: acţiune şi unitate. Partea a doua a *proclamaţiei* lăsa loc prezentării unor revendicări importante:

1. Limba şi naţionalitatea română să fie asigurate; românii să fie reprezentaţi în „toate locurile unde se poate";
2. Acolo unde românii sunt majoritari, să fie aleşi – din rândurile lor - dregători şi deputaţi;
3. Înfiinţarea la Oradea a unei preparandii greco-catolice, iar pe spesele statului să funcţioneze catedre de limba şi literatura română;
4. „eliberarea" românilor de confesiune ortodoxă de „sub sârbi şi ruşi", în sens religios şi politic; să fie instalaţi numai episcopi români, aleşi în cadrul unui Congres Naţional bisericesc;
5. Acest congres să se îngrijească de chestiunile şcolariceşti şi bisericeşti române;
6. Românii ortodocşi să aibă influenţă decisivă, prin reprezentanţii lor, în numitul congres, aşa cum se întâmplă în rândul credincioşilor de confesiune protestantă;
7. În fiecare sat românesc să se ridice şcoli româneşti, iar învăţătorii să fie numiţi de către o „direcţie scolastică" românească;
8. Să se tipărească, pe „spesele satului", cărţi în limba română pentru şcolile româneşti;
9. La acest punct, apare următoarea formulare: „să provocăm noi înşine pe fraţii noştri români ardeleni la unire cu Ungaria"[26].

Se poate constata că cele opt revendicări lansate la Oradea de către tinerii studioşi români se încadrează în programul general naţional paşoptist, trecând prin componenta lui politică, bisericească şi şcolară. Ultimul punct era formulat dintr-o raţiune de strategie politică pentru a nu se

[25] Viorel Faur, *Românii din Crişana…,* p. 65-68
[26] *Ibidem*, p. 70-71

ajunge la o confruntare cu autorităţile revoluţionare maghiare. De altfel, şi în alte locuri ale proclamaţiei sunt vizibile semnele unei asemenea atitudini de înţelegere şi colaborare cu revoluţionarii unguri, de la care aşteptau să fie trataţi pe picior de egalitate. Desigur, avem de a face şi cu o percepţie diferită a situaţiei istorice de către românii din părţile vestice, determinată de realităţile locale şi de lipsa unor informaţii precise despre impresionantele adunări naţionale ale românilor din Transilvania, precum şi despre programul politic adoptat în cadrul lor, unde figura ca un punct fundamental respingerea categorică a punctului 12 din programul revoluţionar de la Pesta din 15 martie, acela de unire necondiţionată a Transilvaniei la Ungaria.

Proclamaţia de la Oradea constituie o primă tentativă politică de această natură a românilor din părţile vestice. Este vorba despre un document colectiv care îşi are modelul în *Supplex Libellus Valachorum*, redactat în forma sa finală la Oradea, la curtea episcopului greco-catolic Ignatie Darabant. Tinerii autori ai proclamaţiei dovedesc că aveau o serie de cunoştinţe juridice şi istorice, la care s-au adăugat entuziasmul specific tinereţii şi impulsurile paşoptiste, venite din zona incandescentă a evenimentelor[27].

Până la Marea Unire din 1918, cultura a reprezentat unul dintre cele mai importante mijloace de afirmare naţională pentru românii din monarhia habsburgică, devenită ulterior bicefală. Ei au desfăşurat o activitate susţinută în sensul dinamizării vieţii spirituale, prin constituirea de societăţi de lectură şi asociaţii culturale, cu scopul de a conserva „tradiţiile şi limba română..., de a contribui la progresul culturii şi pentru a rezista tendinţelor de deznaţionalizare. De la Oradea şi Satu Mare până în Braşov şi Sibiu, din Timişoara în Maramureş, şi peste munţi, în Suceava şi Siret, românii din teritoriile de sub stăpânirea habsburgică şi apoi austro-ungară îşi creează astfel de aşezăminte naţional-culturale care devin, treptat, focare de cultură şi mici fortăreţe ale renaşterii româneşti”[28].

Primele încercări ale tineretului român studios din Oradea de a se asocia într-o grupare literară s-au concretizat în anul 1843, având ca principal grup de iniţiativă studenţii de la Academia de Drept. Autorităţile habsburgice s-au alarmat în faţa unor asemenea iniţiative, acţiunea culturală de la Oradea nefiind concretizată, din cauza obstacolelor impuse de autorităţi.

După îndelungate tergiversări, tineretul studios de pe lângă Academia de Drept din Oradea s-a organizat într-o societate de lectură, ale cărei statute au fost aprobate abia la 21 martie 1852. Scopul acesteia a fost învăţarea limbii române prin intermediul lucrărilor poetice, gramaticale, filosofice etc. Societatea a fost condusă de personalităţi remarcabile ale culturii româneşti locale, precum Iosif Roman şi Iustin Popfiu.

Principalele forme de activitate, implementate în societatea românească locală şi regională, au fost: susţinerea de disertaţii, prezentarea unor lucrări originale, declamări de versuri în şedinţele publice organizate, editarea de creaţii literare (culegeri de versuri: *Viorele* - 1852, *Sentimente filiale* - 1853, *Sentimente de bucurie* – 1854; redactarea unei antologii de versuri intitulată *Versuinţii români*, care grupa poezia din perioada 1838-1854; proză şi versuri: volumul *Diorile Bihorului*, cu nuvelele *Cămârzana* – I. Brenduşian, *Cursoriul lui Horea şi Cloşca* – D. Sfura, almanahul *Fenice*, cu nuvelele *Fata pădurii* şi *Fiica lui Menumorut*), colaborări la presa timpului (*Gazeta Transilvaniei* şi suplimentul ei literar *Foaie pentru inimă, minte şi literatură*, *Aurora Română*, *Concordia*, *Federaţiunea*, *Albina*, *Familia*), preocupări folclorice şi etnografice, constituirea de biblioteci etc[29].

Activitatea culturală a Societăţii de lectură a fost continuată de corul „Hilaria”, a cărui apariţie, în anul 1875, s-a datorat unui grup de tineri români, cursanţi ai Arhigimnaziului şi ai Academiei de Drept din Oradea, dornici de a promova o viaţă cultural-naţională autentică în rândurile românilor din Crişana[30]. Constituirea „Hilariei” a fost strâns legată de încetarea, în acelaşi an, a activităţii Societăţii de lectură a tinerimii studioase din Oradea. Tinerimea, care animase acţiunile acestei societăţi de cultură încă din anul 1852, a fost pe deplin conştientă de necesitatea

[27] *Ibidem*, p. 71
[28] V. Curticăpeanu, *Mişcarea culturală românească pentru Unirea din 1918*, Bucureşti, 1968, p. 23
[29] Viorel Faur, *Societatea de lectură din Oradea*, 1852-1875 *(studiu monografic)*, Oradea, 1978, p. 110-161
[30] „Prefaţă”, în *Reuniunea de cântări “Hilaria” din Oradea (1875-1975*), Oradea, 1975, p. 5

continuării misiunii culturale sub o altă formă, treptat conturându-se ideea înfiinţării unei reuniuni de cântări, care să ducă mai departe idealul naţional şi cultural.

Academia de Drept din Oradea a reprezentat un veritabil indicator al gradului de racordare a Oradiei și a comitatului Bihor la valorile central și vest-europene. În mod firesc, pregătirea universitară a ameliorat poziția socială a multor tineri absolvenți. Frecventarea Academiei a avut o contribuție importantă la racordarea societății bihorene la cultura și valorile europene. Pe parcursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, rolul social al intelectualilor a crescut constant și a evoluat spre statutul de profesie, pusă de foarte multe ori în serviciul statului. Astfel, tinerii absolvenți au avut o contribuție semnificativă la răspândirea culturii în mediile în care au profesat și activat, perpetuând etosul instruirii, care își are originea în generosul proiect al Aufklärung-ului, căruia i s-a adăugat organicismul programului romantic.

ABOUT THE HISTORIOGRAPHY OF THE MIDDLE AGES

Ştefan Lifa
Lecturer, PhD, West University of Timişoara

Abstract: Initially, a review of a book on general historiography was sought. Gradually in a first article I approached the ancient historiography and part of the medieval one. The review turned into a larger study and in this second article we approached Christian historiography and medieval ecology in general. We analyzed features such as messianism, egalitarianism, redemption sacrifice specific to Christian doctrine. I also analyzed the issues of Christian chronology.

Keywords: Middle Ages, Historiography, Christianity, Medieval Philosophy, Christian Chronology

Aşa cum am afirmat studiul nostru s-a dorit la început a fi o recenzie,o prezentare a unei cărți mai vechi însă de mare valoare. Este vorba de *Istoriografia generala* scrisă de Vasile Cristian. Am mai făcut referiri la această carte și am considerat-o ca fiind fundamentală în domeniu.

Istoriografia se referă la istoria scrisului istoric și încearcă să analizeze în diverse perioade caracteristicile lui fundamentale. Prezentarea evenimentelor a ajuns de multe ori să fie la fel de importantă ca și evenimentul în sine .

În acest sens cunoaștem că dintre izvoarele scrise cele mai aproape de adevăr ar trebui să fie izvoarele diplomatice . În ceea ce privește conținutul lor putem spune că este exact din diplome aflăm diverse lucruri. Diplomele de asemenea arată situația juridică de la un moment dat . Nu oferă însă o imagine de ansamblu a vieții sociale, politice sau economice .

În acest izvoarele narative sunt mult mai interesante ,însă trebuie avut în vedere faptul că ele pot și greși.

Autorii din toate timpurile a istoriilor scrise sunt subiectivi. De multe ori mai ales în evul mediu nu au avut acces la toate sursele de informații . În unele cazuri ei au prezentat evenimentele așa cum ar fi dorit ei să fie sau cum li s-a impus . De asemenea trebuie să luăm în considerare faptul că unii autori au fost sau nu participanți la evenimentele pe care le-au descris . Dacă aparțineau unui anume curent cultural ,politic au scris într-un anume fel . În ceea ce privește interpolatiile , și de acestea se ocupa critica textelor .

În paginile care urmează vom încerca să arătăm câteva linii directore ale istoriografiei și implicit ale ideologiei evului mediu european. Vom încerca să și ne oprim asupra a catorva aspecte mai interesante sau demne de amintit referitoare la Nordul Dunării de Jos .

Un lucru cunoscut este faptul că din punct de vedere ideologic diversele concepții s-au referit la rolul în desfășurarea fenomenelor istorice într –un mod diferit.

Foarte multe concepții au privit societatea umană ca fiind în declin sau în ascensiune însă exista și argumente care susțin istoria ciclică .Creștinismul nu face excepție .

Găsim și în literatura istorica creștină mitul vârstei de aur , al căderii omului în păcat cu toate acestea creștinismul are o escatologie proprie deosebita conceptia crestina considera că societatea merge tot înainte chiar dacă exista suișuri și coborâșuri. Scopul omenirii rămâne mântuirea și pocăința . În acest proces însă spre deosebire de alte religii ideologie crestina ii da omului dreptul la liber albitru.

Ideologia crestina are și un profund caracter istoric în acest sens putem menționa ca vechiul testament este o istorie a poporului evreu . Nici noul testament nu este așa cum stim în afara istoriei .

Monoteismul, stim că presupune și unitate din punct de vedere politic . Este foarte cunoscută ideea conform căreia imperiul roman a constituit un cadru propice pentru răspândirea noii ideologii.

Aici crestinismul a oferit și elementul de legătură între popoare cu culturi și concepții diferite .

Împărații și în general conducătorii politici ai vremurilor respective au luat măsuri împotriva ereziilor ,pentru unitate ideologica(Constantin cel Mare, Carol cel Mare ,etc .cele mai elocvente exemple).

Unitatea ideologica i-a făcut pe mulți oameni politici sau de cultură ai vremurilor respective să vorbească despre națiunea creștină.

În evul mediu termenul de națiune nu avea la baza unitatea din punct de vedere al etniei .Conta mai mult religia, ideologia decât etnia .

Creștinismul s-a răspândit repede și datorită faptului că păcatele omenirii erau considerate a fi iertate prin sacrificiul de răscumparare al lui Iisus Cristos. Legat imediat de acest sacrfiuciu de rascumparare este mesianismul creștin . Societatea umană a funcționat intr un mod deosebit în timp ce astepta a II a venire al lui Iisus pe pământ .

Un element important a fost egalitarismul crestin .Conform acestei ideologii oamenii erau egali și deopotriva puteau pătrunde în împărăția ceruruilor.

Ideologia creștină a avut așa cum este și firesc și un rol sau un scop politic .

Cel mai important în acest sens ar fi să pomenim viziunea milenaristă .

A existat profeția lui Daniel referioare la existenta dintre care ultimul era Imperiul roman .

Ca sa duca mai departe moștenirea acestui Imperiu Otto cel Mare a proclamat *Restitutio Imperii Romanorum* și s-a porclamat împărat .Mai târziu Otto al III lea a și mutat capitala Imperiului pentru scurt timp la Roma . În secolul al XII lea Otto de Freysing a elabora ideea numită *Transaltio Imperii* , conform acestei idei Dumezeu a luat puterea de la romani a dat-o francilor vestici iar mai apoi germanilor . Ideea sta la baza ideii sfantului imperiu de neam de germanic.

Cronologia la care istoriografia creștina se raportează este net superioară cronologiilor folosite de istoriografia necrestina . Dacă până la momentul aparitiei crestinismului evenimentele erau raportate mai ales la diferite domnii ,cronologia creștină se raporteaza în legatura cu divinitatea sau cu lucrarea divinității .

În primul mileniu călugărul Dionisie cel mic a calculat anul nașterii lui Iisus însă după toate verificările a greșit cu 4,5 sau chiar 6 ani .

Până în prezent folosim această cronologie .

La sfârșitul antichității și începutul evului mediu, evenimentele se calculau însă de la facerea biblica . La sfârșitul secolului al VI lea și începutul celui de al VII secol ,episcopul Isidor din Sevilla a propus o prima cronologie pornind de la patristica în preocupările sale pentru istorie .

Cel mai mult s-a preocupat de aceasta problemă Venerabilul Beda. El a trăit la sfârșitul secolul al VII și începutul secolului al VIII lea și a scris două lucrări în acest sens ,cele două lucrări sunt *De Temporibus* și *De temporum ratiorum* ,a făcut tot felul de calcule și a socotit că începutul lumii nu ar fi putut avea loc în anul 5211 iHr. ,așa cum a calculat .

După calculele sale facerea lumii a avut loc în anul 3952. În legătură cu facerea lumii au existat și diverse moduri de a impartii în perioade distincte istoria societății umane .

Referitor la această problemă probabil cel mai mare istoric creștin al acestei perioade ,Sf. Augustin sau Fericitul Augustin s-a referit în mai multe rânduri, după Sfântul Augustin nici societatea umană nici natura , fiind creatii ale lui dumnezeu nu puteau fi lăsate la voia întâmplării

Tot Dumnezeu a înzestrat mersul istoriei în progres . La un moment dat Sfântul Augustin a asemanat istoria omenirii cu istoria ființei umane. În lucrarea *Istoriografie generala* mai sus pomenită de mine ,autorul le a explicat ca în vreme ce la individ bătrânețea însemna decădere ,la omenire ea ar trebui să însemne perfecțiunea .

Vasile Cristian în lucrarea pe care am discutat-o aici –*Istoriografie generala* a explicat ca în aceest sens tineretea este echivalenta cu domnia naturii , iar maturitatea societății umane este echivalenta cu domnia legii . Spre deosebire de individ aici bătrânețea este echivalenta cu domnia grației divine.

Oricum pentru Sf. Augustin (sau Fericitul Augustin) Cetatea lui Dumnezeu nu are o organizare terestra și apartenența la aceasta cetate depinde de criterii etice și religioase .

Așa cum vedem însă mai departe Sfântul Augustin a acceptat și o periodizare asemănătoare cu aceia a zilelor noastre împărțind istoria societății în evenimente petrecute inainte nașterea lui Iisus Hristos și după nașterea Sa .

Împărtirea istoriei umane în acest mod a determinat și apariția concepției milenariste asupra societății . Astfel după diferite calcule (explicate mai pe larg de V.Cristian) de la facerea lumii și până la nașterea lui Iisus au trecut în jur de 5000 de ani ceea ce ar echivala cu V perioade iar la implinirea de 1000 de ani de la nașterea lui Iisus ar fi trebuit să se intre în ultima perioada a VII a .

Lumea însă nu s-a sfârșit nici în anul 1000 ,nici în anul 1033 când s-au împlinit 1000 de ani de la crucificarea și învierea lui Iisus . Toma de Aquino a explicat că până la urmă omul nu are cum să afle și să știe când a hotărât Dumnezeu sfârșitul lumii .

Istoriografia generala , tot referitor la impartirea în trei etape a istoriei mai ne explica și unele amănunte . De aceasta data fara a se face asemanarea cu varstele omului Ioan Scot Erigene în secolul al XI lea a conceput aceasta periodizare . Prima etapă reprezintă perioada vechiului testament . A doua etapă corespunde perioadei noul testament iar etapa a III a , cea a domniei gratiei divine se deruleaza în continuare .După cum observăm a III a etapa se deruleaza tot în cadrul istoriei terestre și din aceasta cauză teoria nu a fost agreată de papalitate .

Din aceași lucrare aflăm și că cea mai cunoscuta dintre periodizarile Sf.Augustin este cea în sase etape la care se mai adauga inca una . Aceasta periodizare este in legatura cu cele șase zile ale creatiei și care trebuie sa reprezinte pentru omenire istoria terestra .

Din acest punct de vedere revenind la Beda cel venerabil și la anul 3952 propus de el ca an al facerii lumii autorul a aratat ca a VI a varsta a omenirii nu va dura 800 de ani asa cum calculase Isidor din Sevilla ci va dura 2000 de ani .

Autorii din evul mediu timpuriu si dezvoltat au folosit toate aceste periodizarii atunci când au descris istoria societății umane .

O altă problemă care ar mai putea fi discutată se referă la influența culturii antice asupra istoriografiei medievale.

Istoricii medievali nu au avut șansa de a participa efectiv la unele evenimente pe care le-au descris. Majoritatea nu au mai avut acces nici la documente sigure pe care să se bazeze . Exista autorii care își pun problema unui nou inceput atunci cand se refera la istoriografia medievală .

Cu toate acestea cel putin până intr-un anume timp multe din operele lor au preluat discursurii asemanatoare cu cele din operele autorilor antici . Nici în evul mediu știința de carte nu era prea răspândită. Discursurile cu care erau presarate operele autorilor antici sunt o dovada a faptului că aceste opere erau de multe ori citite pentru cei care nu știau carte .

Lumea ideilor și primordialitatea ideii asupra materiei au fost preluate de la Platon . Era imposibil ca doctrina lui Platon să nu influențeze lumea medievală. Aratam în acest sens un singur exemplu . Doctrina politica a imperiului bizantin a fost neopltonicismul .

Filosofia lui Aristotel a fost de asemenea cunoscuta de autorii medievali , în acest sens mentionam logica artistotelica si scolastica care a dominat lumea medievală.

În ceea ce privește preluarea de către crestinism a unor elemente ideologice și culturale anterioare cel mai elocvent exemplu ni se pare a fi la nordul Dunării de jos (dar și în alte părți ale Imperiului roman).

Diversele religii și sisteme filosofice propovaduiesc credința în viața de apoi , dualitatea corp-suflet . Aceasta credinta exista și în Zalmoxis . Am spus inaite avand în vedere faptul că probabil Strabon s-a inspirat din opera lui Herodot , iar aceasta din urma greciza multe dintre lucrurile ce le văzuse sau auzise . Hellanicos din Mitrene afirma ca zalmoxiasnismul (dacă nu cumva persoana celui zeificat , incerta) a precedat doctrina lui Pythagoras , din Obiceiuri barbare putem observa ca el afirma la un moment dat : |Dar mi se pare că Zalmoxis a trăit cu mult înaintea lui Pythagoras. Același autor mai aduga , referindu-se la geto-daci : *ei spuneau ca cei doi morți pleaca la Zalmoxis și că se vor întoarce.*

Herodot a scris în acest sens (*Istorii,IV*,95) ca Zalmoxis conducea intrunirile fruntasilor tarii , învățându-i că nici el , nici oaspeții săi și anume loc ,unde vor trăi pururi și vor avea parte de asemenea de toate bunatatitile.

Se găsesc și unele asemănări între religiile misterelor și crestinismul vechi .

Motivul banchetului ritual a fost pomenit de Herodot (*Istorii,IV*,95) : Zalmoxis ii primea și ii punea sa banchetuiasca pe fruntasii tarii carora li se adresa în primul rând . Banchetul ritual este prezent și în reliefurile cei-i reprezinta pe Cavalerii Danubienii . Cele mai multe dintre aceste reprezentări sunt foarmate din câte trei registre , banchetul fiind reprezentat în cel superior.

Mai putem aminti apoi și Cavalerul trac divinitate despre care cunoastem prea putin . El se găsește frecvent pe altarele funerare , calul său fiind un animal solar care reprezenta apoteoza defuntcului ,credința în viața de apoi .

Doctrina propovaduită s-a extins în timpul lui Strabon , fiind pentru unii daci un mod de viață pentru unii daci un mod de viata . În *Geografia* ,VII,3,5 acest autor scria că practica pythagoreica de a se abține de la carne a rămas la ei ca o poruncă dată de Zalmoxis.

Tot de la Strabon avem informația confrom căreia aceștia se hrănesc cu miere ,lapte și brânză ducând un trai linistit . Unii traci își petrec viața fără să aibă legături cu femeile ei su onorati si socotiti sacri, trăind feriți de orice primejdie(*Geografia*,VII,3,3) . Toate acestea au determinat adancirea cercetrilor privind asemanarile dintre moxianism și releigiile msiterelro(Hermes,Orfeu,Osiris si corespondetul său în lumea elenistica –Dyonisos, Pythagoras,Platon).

În ceea ce privește zeii misterelor ,Strabon (*Geografia*,VII,67) îl aseamana pe Zalmoxis ci Amphioraus, Trophius,Orfeu ,Musaios. Din screrile lui Platon (*Republica* ,II,363,c-d) aflăm unele informatiii mai ample refritoare la acesta din urma –Musoios era un personaj care, asemenea lui Orfeu a coborât în Infern.

Pythagoras ,alături de care a foist pus Zalmoxis , a fost și el comparat cu Aristeas, Alaris, Epimenide , Phomion ,Empedocle și Dyonisos.

Despre Artisteas ,Alaris din Proconesos a scris și Herodot *(Istorii,IV*,14-15) .El era un deovotat al zeului Apollo și avea capacitatea de a muri și a invia , de a disparea și apărea în diverse locuri .

Confrom lui Plinus cel Batran (*Istoria naturala* ,VII, 174) , Hermotimus din Clazomene putea să si părăsească corpul și să călătorească în diverse locuri deodată.

Revenind la geto-daci ,Strabon(*Geografia* ,VII,3,5VII,3,11) dupa descrierea asemanarilor pomenite mai sus a scris ca mereu se gasea cineva gata sal sfatuiasca pe rege și acestui om geti ii spuneau zeu. Iordanes (69-71) scria în aceasi termeni și despre Deceneu.

Eroii civilizatori ,profetii,zeii care se specifica au fost prezenti în tot arealul cuprins între Egipt , Orientul Apropiat ,zonele grecilor antici , Roma și teritoriile locuite de traci ,iar metempsihoza nu era o notiune necunoscută.

În acest sens N.Godtar a susținut ideea confrom căreia zeul suprem al geto-dacilor era un zeu asemanator lui Marte. Prin prisma acelei ipoteze deducem încă o dată rolul preponderent de erou civilozator , de profet al lui Zalmoxis (s-ar putea vedea în acest sens și *Vergilius ,Eneida* ,III,35, precum și Ovidius , Tristele ,V,2,69,V,3,21,22,Iordanes etc.).

Gnosticismul geto-dac începea probabil cu asa numita scoala zalmoxiana și existau în acest sens mai multe metode de a obtine nemurirea . Exista interpretări pe această temă; Al.Vulpe propune insa să ne limităm la informatiile oferite de izvoarele literare.

Zalmoxis a dezvaluit adeptilor săi un sistem filosofico-religios ce face cunoscuta calea pe care se poate merge spre nemurire era o idee raspandita printre toate triburile tracice.

Pentru M.Eliade moartea și revenirea din patru ani a lui Zalmoxis constituia un fel de initiere și în acest din urma caz concluzia privind legătura strânsă cu doctrina pythgoreica se impune de la sine fapt observat și de scrierile antice mai sus amintite.

Gnosticismul zalmoxian putea fi probabil sa fie un sistem dualist : spirit –materie , lumina-întuneric.

Revenind la primele idei ,Herodot i-a dat mai putina atentie ,dar conform lui Platon (*Charmide* ,156) si acesta acorda o mai mare importanță sufletului decât trupului . La fel , Zalmoxis

avea în preajma sa o serie de medici care adepti , ai primatului sufletului ,aplicau în vindecări ceea ce am putea numi o metodă totală.

Strict din aceste punct de vedere , în Vechiul Testament profetul Iesaiahu afrima și el că trebuie să nu se mai asocieze sferei spirituale ceva ce aparține corporalității și să se meargă până la ultima cosecința a contractului dintre materie și spiritualitate , iar profetul Hagai ajungea ,spre exemplu până la ideea de reședință a lui Dumnezeu , aceste concepții fiind mai aproape de zalmoxianism decât de doctrina lui Platon .

BIBLIOGRAPHY

E.A.Cairns ,*Crestinismul de-a lungul secolelor, O istorie a Bisericii Crestine* ,Dallas, 1992
E.R.Dodds ,*Dialectica spiritului grec*,București, 1985
Al.Vulpe, Geto –dacii, Editura Militară, 1987
Victor Kernbach, *Biserica în involutie*, București 1984
Andres Martinez Lorca De la al Farabi la Ockham, *Filosofia medievala*, București 2021
Mircea Pacurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe romane*, vol .I, București 1992

EMERGING TECHNOLOGIES IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Angela Ioniță
Senior Researcher, The Research Institute for Artificial Intelligence, Romanian Academy

Abstract: Technologies and globalization are closely intertwined. The movements of ideas, goods, and people are accelerated and widened by new forms of communication as well as new forms of transport. In turn, technological development upgraded by the diversity of notions and the rising scale coming from global reach. The critical nature of decision-making has been highlighted by recent events. The efficiency of decisions making had and has an impact on the quality of international relations no matter in which field it manifests itself. This article emphasizes on decision intelligence and how it could help create a better outcome in decision-making. The first section defines the usual terms and reviews issues related to crisis management and the impact of Artificial Intelligence on decision making. This section followed by a section dedicated to the tools supporting decision intelligence. The last section covers few typical connections with ethical aspects and misuse of Artificial Intelligence.

Keywords: globalization, artificial intelligence, decision making, crisis situations, decision intelligence

Introduction

Both World Economic Forum (WEF), Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) but also United Nations (UN) agree that humanity is on the verge of the fourth industrial revolution represented by new technologies and the extended connectivity of the systems underlying what is becoming known as the fourth industrial revolution: technologies and systems such as artificial intelligence, machine learning, 3D printing, the Internet of Things, virtual and augmented reality, big data and mobile networks (Skilton, and Hovsepian, 2017). As smart systems become integrated into every aspect of life, this revolution will bring about far-reaching cultural and societal changes. unforeseen so far. By redefining and encapsulating new value structures with emerging smart technologies, new innovative models are being created and brought to market. Understanding the potential and impact of these changes will be a key requirement for leadership in the coming years. The global society is undergoing an accelerated development to become a multilingual information and knowledge society, based on science and technology, characterized by the ubiquitous influence of emerging technologies including AI. Various digital solutions commonly involve data analysis, which determines the success of a wide variety of digital innovations. Emerging digital technologies have generated new opportunities while creating new legal challenges, particularly related to copyrights, trademarks, patents, royalties, and licensing. For example, the development of new digital communication technologies and media has given rise to novel issues relating to the digital reproduction and distribution of copyrighted works. The governments, affected industries, and groups advocating for the public interest have taken (and continue to take) action to craft appropriate protections and offer legal certainty to copyright owners, digital technology companies, the public, and other interested parties.

Participating in an increasingly digitalized world requires not only a rational understanding, but an understanding of what is in itself, and how the digital world is experienced and perceived determines what kinds of future can be imagined. To address these issues, computer, and data scientists along with social scientists and humanities scientists need to learn and use the right terminology. For this reason, the first section of the paper dedicated to some terminological aspects defining the usual terms and reviews issues related to crisis management and the impact of Artificial Intelligence on decision making. This section followed by a section dedicated to the tools

supporting decision intelligence. The last section covers few typical connections with ethical aspects and misuse of Artificial Intelligence.

1. Some terminological aspects

Globalisation

Globalization is a term used to describe how trade and technology have made the world into a more connected and interdependent place. Globalization captures in its scope the economic and social changes that have come about as a result. It may be pictured as the threads of an immense spider web formed over millennia, with the number and reach of these threads increasing over time. People, money, material goods, ideas, and even disease and devastation have traveled these silken strands and have done so in greater numbers and with greater speed than ever in the present age. (https://www.nationalgeographic.org/en cyclopedia/globalization/)

Emerging technology

According to Winston& Strawn (https://www.winston.com/en/legal-glossary/emerging-technology.html) ***emerging technology*** is a term generally used to describe a new technology, but it may also refer to the continuing development of an existing technology; it can have slightly different meaning when used in different areas, such as media, business, science, or education. The term commonly refers to technologies that are currently developing, or that are expected to be available within the next five to ten years, and is usually reserved for technologies that are creating, or are expected to create, significant social or economic effects.

Decision Intelligence

According to Gartner Glossary (https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/dec ision-intelligence) *Decision Intelligence* is a practical domain framing a wide range of decision-making techniques bringing multiple traditional and advanced disciplines together to design, model, align, execute, monitor, and tune decision models and processes. Those disciplines include decision management (including advanced nondeterministic techniques) and decision support as well as techniques such as descriptive, diagnostics and predictive analytics.

In (Van Loon, 2022) mentioned that "*Decision intelligence is a relatively new discipline that's gaining more industry attention lately, particularly as the COVID-19 pandemic and digital disruption continue to magnify the complexity of both business problems and decision-making processes*".

A more comprehensive definition could refer to the fact that *Decision Intelligence* encompasses all combinations of artificial intelligence, machine learning, deep learning, operational research, statistics, simulation. Even though decision-making intelligence is based on large input data and is not subject to cognitive bias, these systems still need human validation, especially when the choices made may lead to conflicts of interest or values. As a result, decision intelligence combines different perspectives on decision-making and allows for consideration of any relevant information.

Crisis and Crisis management

Broadly speaking, a *crisis* is any event that is or is expected to lead to an unstable and dangerous situation that affects an individual, a group, a community, or society as a whole. Crises could be considered as negative changes in security, economic, political, societal, or environmental affairs, especially when they occur suddenly, with little or no warning. This term is used in different ways by different professions. In general, the term implies an undesirable and unexpected situation that has a latent effect on people, organizations, or society. Assuming that the systems are not normally in crisis, it follows that a crisis would be an abnormal event (Almond et al., 1973). Although this is more evident in stable systems, it also applies to systems that are normally chaotic and operate in crisis mode. An interesting point of view (Kiel, 1994) on the ways of organizing comes from the perspective of systems. From this perspective, crises are thought of as inherent

chaotic components of any system that are fully expected but not predictable. As a result, they are not seen as exceptional events, some inexplicable, but rather as "normal" aspects of reality. The idea is that human systems have evolved over time to reach increasing levels of complexity in response to events (Waldrop, 1992). In other words, adaptation has taken place to such an extent that crises are estimated to occur, and instinctive action is taken to prevent and manage them. It can be stated (Bertuglia and Vaio, 2005) that the universal is linear and is occasionally affected by nonlinear events that are not related to the same rules and have a different dynamic. These nonlinear events can be crises and are explored in chaos theory. In (Waldrop, 1992) it is said that a system in chaos is "*constantly changing ... between stagnation and anarchy, the only place where a complex system can be spontaneous, adaptable, and alive*" But this evolution is not limited to slow change, as seen in the wild; it also applies to organizations. The human brain is constantly adapting and increasing or decreasing in complexity in response to its environment due to the urge to survive. Organizations do the same in their efforts to survive and thrive. Thus, people and organizations exposed to different levels of instability develop different response capabilities due to different skills, knowledge, and experience.

As far as *crisis management* is concerned, there is far from an agreement. Some definitions (Drennan and McConnell, 2007) describe crisis management as a comprehensive approach that involves a cycle that begins with preparedness and prevention and extends through the response to recovery and learning. In (Ali and Wood-Harper, 2022), presented an interdisciplinary approach, which allows a decision maker to assess crisis situations a variety of perspectives, applying scenario planning for the purpose of identifying strategic alternatives. This approach not only structures potential scenarios, but also highlights the appropriate management and communication measures that can be applied before, during and after the said crisis. four relevant typologies can be identified, which provide guidelines for risk and crisis management as well as for assessment of the crisis cause and impact (Taleb, 2004; Gundel, 2005) or for crisis communication stratagems as well as appraisal of stakeholders' perspectives (Weiner, 1995; Bundy et al., 2017) (Figure 1).

2. Tools supporting decision intelligence

In order to understand what tools can support decision intelligence, especially for the crisis situations that are characteristic of the recent events of humanity one must start from understanding the concept. The Cambridge Dictionary classifies a decision as a choice made about something after reviewing several possibilities, regardless of the field. It is difficult to imagine a holistic view because the decision is usually influenced by a combination of several external and internal factors. The situation changes when the role of Artificial Intelligence (AI) is involved. Unlike people who consider limited data and information, AI systems could process and analyze massive amounts of data in real time. This leads to finding possible decisions based on the data and parameters initially set. Decision intelligence is crucial to the AI era and is also listed as one of the top 12 trends in Gartner's strategic technology for 2022 (Gartner Research, 2021), as it emerges as a solution that can connect decision support, decision management and complicated systems applications.

Source	Dimensions of Crisis Management	Position and discipline	Implications and application stage
Gundel (2005)	Predictability and influence possibilities on the cause of crisis	Crisis and disaster management	Crisis management measures and can be applied in pre-crisis and crisis scenarios
Taleb (2004, 2007)	Probability of crisis occurring and impact	Mathematics Risk and crisis management	Worst case scenario, resilience of organisations and applied in pre-crisis and post-crisis scenarios
Weiner (1995)	Root causes of crisis (both internal and externally) as well as how to control/mitigate the cause	Sociology General audience and stakeholders	Responsibility by stakeholders attributed, emotions, behaviours, etc. Can be applied in pre-crisis and crisis phase
Coombs et al., (1995)	Root cause of crisis	Crisis communication for stakeholders	Stakeholders, emotions, behavioural factors, etc. Applicable in pre-crisis and crisis phase

Figure 1: Crisis typology theories (adopted from (Ali and Wood-Harper, 2022))

Without claiming to be original, in this section an attempt has been made to formulate a point of view synthesized from several sources (CSIRO, 2016; Mehr, 2017), a robust point of view that can be shared and subsequently supplemented by both specialists and potential users of emerging technologies. The ability of emerging technologies including AI to turn large amounts of complex and ambiguous information into a point of view has the potential to reveal long-standing secrets and help solve some of the world's most enduring problems. The emerging technologies including AI can be used to discover the prospects for treating disease, forecasting the weather, and managing the global economy. They are an unquestionably powerful tool. And like all powerful tools, great attention must be paid to their implementation and development. However, to reap the benefits of emerging technologies, we must first trust them. The right level of confidence will be gained through repeated experience, in the same way that we learn to trust that a car will stop when the brake is applied. Simply put, we trust things that behave as we expect. Trust is built on responsibility. As such, the algorithms underlying emerging technologies must be as transparent or at least interpretable as possible. In other words, they need to be able to explain their behavior in terms that people can understand - from how they interpreted the input to why a particular production was recommended. To do this, it is recommended that all these systems include collateral systems based on explanations. But trust will also require a system of good practice that can help ensure safe and ethical management, including alignment with social norms and values; algorithmic responsibility; compliance with existing legislation and policy; ensuring the integrity of data, algorithms, and systems; and the protection of privacy and personal information.

In the literature, there are several attempts to classify crises, exposing the need to adopt a structure in the academic body of knowledge. Recent advances and global events (e.g., COVID-19, the war in Ukraine) reinforce the shortcomings and expose the inadequacy of existing typologies for managing complex crises that occur now and in the future. As represented in (Paraskevas et al., 2013), there are similarities - and differences - between different categories of exceptional circumstances. For example, a conventional view of crises may characterize disasters, riots, terrorist acts, and so on. as direct crises. However, if it is accepted that crises can be seen as decision-making opportunities, then an approach that is specifically designed to manage decision-making and crisis management issues may be appropriate and timely. There have been several attempts at literature in the literature to characterize or typify crises. Crisis analysts have made efforts to impose some structure on this variety of crises, originally discussed in (Rosenthal and Kouzmin, 1993). More recently, there is a coherent agenda for classifying these criteria, some of which come from previous research (Drabek, 1986).

Within the existing literature investigated in (Ali and Wood-Harper, 2022), adopting AI for crisis management has been proven to help humans make better decisions (Duan et al., 2019), leading to concerns that the technology may soon replace humans in decision-making. There are two contrasting schools of thought relating to the adoption of AI for decision making in existing literature. According to (Wirtz et al., 2019) of the opinion that AI is more beneficial in crisis situations for decision-making due to the speed of decision-making, a trait that humans lack from.

On the other hand, opinion presented in (Polonski, 2018) concerns the fact that AI might be better in complex decision-making, but humans still outperform the smart agents in uncertain and rationally unbounded situations.

Machine Learning, Deep Learning, Visual decision modeling, Continuous and dynamic system and Analytical prediction are used to support decision intelligence and all combinations with operations research, statistics, simulation, businesses can become more data-driven, resilient, optimized, and cost-effective in their decision- (SAGARA Technology, 2022).

Decision intelligence software tools enable scientists and data managers to make better decisions using machine learning, artificial intelligence, business intelligence and statistics. Decision-making platforms overpower an organization's decision-making processes by providing

advanced analysis of data from disparate data sources in an organization's systems and applications. In (Ionita, 2022) is presented a list of some of the best decision information software.

The nature of decisions requires a certain level of automation, especially for real-time, higher-volume decisions. Automation is enabled by algorithms (rules, predictions, constraints, and logic that determine how a decision is made). And these decision-making algorithms are often embedded in AI (Ioniță, 2020). The critical question is how human manage these types of algorithm-powered systems. When a person is involved, care must be taken to design a decision-making system that allows the person to have a meaningful interaction with the machine. The four main management models that have developed and appear in the literature (Ross and Taylor, 2021) vary depending on the level and nature of human intervention. They are known as Human in the loop (HITL), **Human in the loop for exceptions (**HITLFE), Human on the loop (HOTL), Human Out of the Loop (HOOTL). It is important to recognize that there are sub-variants based on the division between man and machine and the level of management abstraction in which man is involved in the system.

3. Ethical aspects and misuse of Artificial Intelligence

Emerging technologies including AI have substantial societal and cultural implications. Like many other information technologies, AI raises issues of freedom of expression, confidentiality and surveillance, ownership of data, bias and discrimination, manipulation of information and trust, power relations and environmental impact. In addition, AI brings new challenges, which are related to its interaction with human cognitive abilities. Systems based on artificial intelligence have implications for human understanding and expertise. Social media and news site algorithms can contribute to the spread of misinformation and have implications for the perceived significance of "facts" and "truth", as well as for political interaction and involvement. Machine learning can incorporate and exacerbate bias, which can lead to inequality, exclusion, and a threat to cultural diversity. The magnitude and power of emerging technology including AI accentuates the asymmetry between individuals, groups, and nations, including the so-called "digital divide" within and between nations. Digital divide may be exacerbated by a lack of access to key elements such as learning and classification algorithms, algorithm training and assessment data, coding human resources, software configuration and data preparation, and computing resources. for data storage and processing. As a result, emerging technologies including AI requires careful analysis. Ethical issues can be viewed and discussed from several points of view (Stahl, 2021), each of which also highlights the misuse of AI. From a UNESCO perspective (UNESCO, 2019), the most central ethical issues regarding AI relate to its implications for culture and cultural diversity, education, scientific knowledge, and communication and information. In addition, given the global orientation of (UNESCO, 2019), the global ethical themes of peace, sustainability, gender equality and specific challenges also deserve separate attention.

According to (Završnik, 2020) "*there is a sentiment that AI tools will vaporize the biases and mental shortcuts (heuristics) inherent to human judgment and reasoning. This is a powerful reason why AI technologies have too quickly been given too much power to tackle and solve essentially social (and not technological) problems. Social scientists, including lawyers, must engage more intensively with computer and data scientists to build a human-rights-compliant approach*".

How to cope these aspects?

There are many initiatives and organizations designed to minimize the potential negative impact of emerging technologies including AI. Some good practices for addressing these ethical dilemmas are transparency, explainability, inclusion, alignment.

Transparency AI developers have an ethical obligation to be transparent in a structured and accessible way because AI technology has the potential to break the law and have a negative impact on human experience. To make AI accessible and transparent, knowledge sharing can help. Some initiatives concern:

• Research on emerging technologies including AI, even if it takes place in private companies, for profit, tends to be publicly distributed.

• The opening of large companies to spread their knowledge and make their results known and accessible as an open source beneficial to humanity.

Explainability Developers of emerging technologies including AI and companies need to explain how their algorithms arrive at predictions to overcome the ethical issues that arise with inaccurate predictions. Various technical approaches can explain how these algorithms reach these conclusions and what factors affected the decision.

Inclusion Research in emerging technologies including AI tends to be done by researchers in rich countries. This contributes to the bias of AI models. Increasing the diversity of the emerging technology community, including AI, is key to improving model quality and reducing bias. There are many initiatives to increase diversity within the community, but their impact has so far been limited. This can help address issues such as unemployment and discrimination, which can be caused by automated decision-making systems.

Alignment Many countries, companies and universities are building emerging technologies including AI, and in most areas, there is no legal framework adapted to recent developments. Modernizing legal frameworks at both the national and higher levels (e.g., the UN) will be able to clarify the path to the ethical development of emerging technologies including AI.

The Committee on Culture and Education (CULT) on the Artificial Intelligence Act CULT formulate a proposal for amending the Artificial Intelligence Act in March 2022 (Kolaja, 2022). The draft focuses on several key areas of artificial intelligence (AI), such as high-risk AI in education, high-risk AI requirements and obligations, AI, and fundamental rights as well as prohibited practices and transparency obligations. The regulation is aiming to create a legal framework that prevents discrimination and prohibits practices that violate fundamental rights or endanger the safety or health of the society. One of the most problematic areas is the use of remote biometric identification systems in public space. Unfortunately, the use of such systems has increased rapidly, especially by governments and companies to monitor places of gathering, for example. It is easy for law enforcement authorities to abuse these systems for mass surveillance of citizens. Therefore, the use of remote biometric identification and emotion recognition systems is over the line and ask for supplementary regulation and CULT mention that is necessary to set rules that will prevent governments from abusing AI systems to violate fundamental rights. The proposal of CULT includes a definition of so-called high-risk AI systems. HR tools that could filter applications, banking systems that evaluate our creditworthiness and predictive control systems all fall under the definition of high-risk because they could easily reproduce bias and have a negative impact on disparity. With AI being present in education as well, the proposal includes test evaluation and entrance examination systems. Currently, universities are investing in new technologies without knowing whether they are authorized to use them or if they are going to be fined.

In addition to education, the CULT committee focuses on the media sector, where AI systems can be easily misused to spread disinformation. As a result, the functioning of democracy and society may be in danger. "*When incorrectly deployed, AI systems that recommend content and learn from the responses can systematically display content which form so-called rabbit holes of disinformation. This increases hatred and the polarization of society and has a negative impact on democratic functioning*" (Kolaja, 2022).

BIBLIOGRAPHY

ALI, Mohammed and Trevor WOOD-HARPER (2022), Artificial Intelligence (AI) as a Decision Making Tool to Control Crisis Situations, DOI: 10.4018/978-1-7998-9815-3.ch006, In

book: Future Role of Sustainable Innovative Technologies in Crisis Management, Publisher: IGI Global, ISBN: 9781799898153

ALMOND, G. A., FLANAGAN, S. & MUNDT, R. (Eds.) (1973) Crisis, choice and change: historical studies of political development., Boston, Little Brown

BERTUGLIA, C. S. & VAIO, F. (2005) Nonlinearity, Chaos, and Complexity: The Dynamics of Natural and Social Systems, Oxford University Press, USA

BUNDY, J., PFARRER, M. D., SHORT, C. E., & COOMBS, W. T. (2017). Crises and crisis management: Integration, interpretation, and research development. Journal of Management, 43(6), 1661–1692. doi:10.1177/0149206316680030

CANYON, Deon (2020), DEFINITIONS IN CRISIS MANAGEMENT AND CRISIS LEADERSHIP, in Security Nexus, available at: https://apcss.org/wp-content/uploads/2020/01 /Definitions-in-crisis-management-and-crisis-leadership-01242020.pdf

COOMBS, W. T. (2014). Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding. Sage Publications

CSIRO, 2016, Tomorrow's Digitally Enabled Workforce, https://www.acs.org.au/content/dam/acs/acs-documents/160026_DATA61_REPORT_TomorrowsDigiallyEnabledWorkforce_WEB_1601 28.pdf

DILMEGANI, Cem (2022), AI in analytics: How AI is Shaping Analytics in 2022 in 4 Ways, available at: https://research.aimultiple.com/ai-analytics/

DILMEGANI, Cem (2021), Top 9 Ethical Dilemmas of AI and How to Navigate Them in 2022, available at: https://research.aimultiple.com/ai-ethics/

DRABEK, T. E. (1986). Taxonomy and disaster: Theoretical and applied issues. Taxonomy and disaster: Theoretical and applied issues, 27.

DRENNAN, L. & MCCONNELL, A. (2007) Risk and Crisis Management in the Public Sector, Routledge.

DUAN, Y., EDWARDS, J. S., & DWIVEDI, Y. K. (2019). Artificial intelligence for decision making in the era of Big Data–evolution, challenges and research agenda. International Journal of Information Management, 48, 63–71. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2019.0

Federal Trade Commission, (2019), FTC Imposes $5 Billion Penalty and Sweeping New Privacy Restrictions on Facebook FTC settlement imposes historic penalty, and significant requirements to boost accountability and transparency, available at: https://www.ftc.gov/news-events/news/press-releases/2019/07/ftc-imposes-5-billion-penalty-sweeping-new-privacy-restrictions-facebook

FELDSTEIN, Steven (2019, The global expansion of AI Surveillance, available at: https://carnegie endowment.org/2019/09/17/global-expansion-of-ai-surveillance-pub-79847

GARTNER RESEARCH, (2021), Top Strategic Technology Trends for 2022: Decision Intelligence, available at: https://www.gartner.com/en/documents/4006925

GUNDEL, S. (2005). Towards a new typology of crises. Journal of Contingencies and Crisis Management, 13(3), 106–115. doi:10.1111/j.1468-5973.2005.00465.x

IONIȚĂ, A. (2022), Inteligența artificială și luarea deciziei, TR ICIA, (to be published)

IONIȚĂ, A. (2020), The governance of decision-making algorithms. The ethics of algorithmic decision making, in IDENTITIES IN GLOBALISATION. INTERCULTURAL PERSPECTIVES Section: Social Sciences, ISBN: 978-606-8624-10-5, Arhipelag XXI" Press, Tîrgu Mureș, 2020, pg. 282 – 291

JAIMAN, Ashish (2020), Debating the ethics of deepfakes, available at: https://www.orfonline.org/expert-speak/debating-the-ethics-of-deepfakes/

KIEL, L. D. (1994) Managing chaos and complexity in government: a new paradigm for managing change, innovation, and organizational renewal, San Francisco, Jossey-Bass Publishers.

VAN LOON, Ronald (2022), Decision Intelligence: The Trending Tool in the Data Scientist's Kit, available at: https://www.simplilearn.com/decision-intelligence-article

KOLAJA, Marcel (2022), How to amend the Artificial Intelligence Act to avoid the misuse of high-risk AI systems, available at: https://newsessentials.wordpress.com/2022/04/22/how-to-amend-the-artifici al-intelligence-act-to-avoid-the-misuse-of-high-risk-ai-systems/

MEHR, Hila (2017), "Artificial Intelligence for Citizen Services and Government, August 2017, https://ash.harvard.edu/files/ash/files/artificial_intelligence_for_citizen_services.pdf

PARASKEVAS, A., ALTINAY, L., MCLEAN, J., & COOPER, C. (2013). Crisis knowledge in tourism: Types, flows and governance. Annals of Tourism Research, 41, 130–152. doi:10.1016/j.annals.2012.12.005

PETERS, Jay (2020), IBM will no longer offer, develop, or research facial recognition technology, available at: https://www.theverge.com/2020/6/8/21284683/ibm-no-longer-general-purpose-facial-recognition-analysis-software

PIACENZA, Joanna (2020), News Media Credibility Rating Falls to a New Low, available at: https://morningconsult.com/2020/04/22/media-credibility-cable-news-poll/

POLONSKI, V. (2018). People Don't Trust AI—Here's How We Can Change That. The Conversation, 9.

ROSENTHAL, U., & KOUZMIN, A. (1993). Globalizing an agenda for contingencies and crisis man management: An editorial statement. Journal of Contingencies and Crisis Management, 1(1), 1–12. doi:10.1111/j.1468-5973.1993.tb00001.x

ROSS, Michael and TAYLOR, James (2021), Managing AI decision-making tools, available at: https://hbr.org/2021/11/managing-ai-decision-making-tools

SAGARA TECHNOLOGY, 2022, Decision Intelligence: AI-Powered Decision-Making Tool, available at: https://sagaratechnology.com/blog/decision-intelligence-ai-powered-decision-making-tool/

SKILTON, Mark, HOVSEPIAN, Felix (2017), The 4th Industrial Revolution Responding to the Impact of Artificial Intelligence on Business, Publisher Springer, 2017, ISBN: 319624792, 9783319624792

SMITH, Brad (2018), Facial recognition technology: The need for public regulation and corporate responsibility, available at: https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2018/07/13/faci al-recognition-technology-the-need-for-public-regulation-and-corporate-responsibility/

STAHL, BC. (2021), Ethical Issues of AI. Artificial Intelligence for a Better Future. 2021;35-53. Published 2021 Mar 18. doi:10.1007/978-3-030-69978-9_4

TALEB, N. (2004). Opinion | Learning to Expect the Unexpected. The New York Times. available at: https://www.nytimes.com/2004/04/08/opinion/learning-to-expect-the-unexpected.ht ml

UNESCO, (2019), World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology, SHS/COMEST/EXTWG-ETHICS-AI/2019/1, available at: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223 /pf0000367823

WALDROP, M. M. (1992) Complexity: The Emerging Science at the Edge of Order and Chaos, Simon & Schuster

WEINER, B. (1995). Judgments of responsibility: A foundation for a theory of social conduct. Guilford Press

WIKIPEDIA, the free encyclopedia, Facebook–Cambridge Analytica data scandal, available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Facebook–Cambridge_Analytica_data_scandal

WIRTZ, B. W., WEYERER, J. C., & GEYER, C. (2019). Artificial intelligence and the public sector—Applications and challenges. International Journal of Public Administration, 42(7), 596–615. doi:10.1080/01 900692.2018.1498103

World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology, (2019), Preliminary study on the Ethics of Artificial Intelligence, available at: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367823

ZAVRŠNIK, A. (2020). Criminal justice, artificial intelligence systems, and human rights. ERA Forum. 10.100712027-020-00602-0

POLITICAL MILESTONES OF THE 1920-1926 PERIOD AND THEIR INFLUENCE OVER THE INTERNAL COHESION OF THE GREAT ROMANIA

Florin F.Nacu

Scientific Researcher, PhD, ICSU „C.S. Nicolăescu-Plopşor", Romanian Academy, Craiova

Abstract: The article reveals the milestones of 1920-1926. It was the period of settling the basis of Great Romania but also the period when the first mistakes have been made and the main consequence was the collapse from the summer of 1940.

Keywords: milestone, Great Romania, 1922-1926, cohesion, politics

Perioada 1920-1926 este pentru România Mare, o perioadă de construcție și de asigurare a profilului cultural și administrativ al României contemporane. Pot fi identificate numeroase elemente de natură constituțională, administrativă, legislativă. În perioada pe care o analizăm, au fot învestite patru guverne: Guvernul Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919- 12 martie 2020) Guvernul Alexandru Averescu (13 martie 1920-13 decembrie 1921), Guvernul Ion I C Brătianu (19 ianuarie 1922-27 martie 1926), Guvernul Alexandru Averescu (30 martie 1926-4 iunie 1927).

Guvernul Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919- 12 martie 2020)

Acest Guvern a fost format din reprezentanții Blocului parlamentar. Parlamentul a votat legile prin care s-au ratificat unirea Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei și Banatului cu România. Prin puternica presiune exercitată de către Marile Puteri, a fost semnat Tratatul de Pace cu Austria de la Saint-Germain en Laye, concomitent cu semnarea Tratatului de la Neuilly sur Seine cu Bulgaria. Atunci când a considerat că PNL nu era suficient de bine poziționat public și nici puternic organizat ca partid politic, Ion I. C. Brătianu a intervenit pe lângă Regele Ferdinand pentru a determina căderea Guvernului. Profitând de popularitatea ascendentă fulminant în Vechiul Regat, mai ales printre veteranii Războiului de Reîntregire a generalului Alexandru Averescu, Ionel Brătianu i-a acordat sprijinul pentru ca Alexandru Averescu să formeze Guvernul[1].

În „*Memorii*", omul politic Alexandru Vaida Voevod nota: „*La Bucureşti am dat de un haos, care era temelia însăşi a vieţii publice. Ne simţeam ca într-o casă de nebuni. Autohtonii găseau că totul e firesc şi bine. Ei vedeau în concepţiile noastre lipsa experienţei de a guverna. Eram, pentru ei, oameni de opoziţie, străini de arta şi beneficiile guvernării, un fel de ţărani maniaci, bieţi boangheni declasaţi (...)Deputaţii din noile provincii nu înţelegeau nimic. Erau buimăciţi în mijlocul acestor stări, pentru ei cu totul noi şi inexplicabile. Eram aproape singurul care îmi puteam da seama întrucâtva de miile de maşinaţiuni politicianiste ()Maniu a fost rugat mai mult să primească. Zadarnic. Atunci, după ce se făcuse apel la dânsul din toate părţile, întâmpinându-se rezistenţa lui, cu motivarea că nu poate primi – fiind dator să desăvârşească organizarea Ardealului ca prezident al Consiliului Dirigent – Goga, luând cuvântul mă propuse pe mine. El făcu apel la mine, declarând că sunt dator să primesc, situaţia politică internă şi externă nemaipermiţând tărăgănarea. Restul expunerii erau cuvinte obişnuite în asemenea situaţii. Maniu şi Iorga se alăturară propunerii lui Goga iar ceilalţi aplaudară, aclamându-mă"*[2].

Guvernul Alexandru Averescu (13 martie 1920-13 decembrie 1921)

[1] Georgeta Smeu, *Dicționar de Istoria Românilor*, Editura Trei, București, 1997, p.226-228.

[2] Nicolae C. Nicolescu, *Şefii de stat şi de guvern ai României (1859 - 2003)*, Editura Meronia, Bucureşti, 2003, p.246-250

Guvernul a fost format din reprezentanți ai Partidului Poporului și ai Partidului Democrat. Cea mai importantă reformă a fost Reforma financiară din 1921. S-a realizat unificarea monetară. O altă reformă capitală a fost Reforma agrară din 1921. În 8 decembrie 1920, s-a produs atentatul cu bombă de la Senat provocat de Max Goldstein, care s-a soldat cu morți și răniți. Acesta a fost opera unui grup de anarhiști care aveau legătură cu bolșevicii din Rusia sovietică. În această perioadă, a avut prima grevă generală din istorie în luna octombrie 1920, pe fondul neajunsurilor provocate de proaspăt încheiata primă conflagrație mondială. S-a adoptat Legea privind sindicatele profesionale. S-a semnat Convenţia de alianţă defensivă cu Polonia din 1921. La 4 iunie 1920, s-a semnat Tratatul de la Trianon cu Ungaria care recunoștea internațional Unirea de la 1 Decembrie 1918. Pe plan internațional, s-a consemnat constituirea Micii Înţelegeri în anul 1921, o alianță între Iugoslavia, Cehoslovacia și România. În urma demisiei ministrului de Externe, Take Ionescu (PD), se provoacă o criză politică iar cabinetul își va depune mandatul[3].

După „mitul dreptului Cuza" din perioada modernă și personalitatea generalului Averescu (mareșal din 1930) avea să facă obiectul unui mit. Averescu, „tătuca soldaților" avea să fie primul lider „mesianic" din România Mare. Ulterior, fiecare lider a încercat în felul său să copieze acest mit. Iată ce nota colaboratorul său, ulterior adversarul său, Constantin Argetoianu în *Memorii:*

„*Oamenii nu mai voiau pământ, nu mai voiau pace, nu mai voiau merinde, nu mai voiau odihnă, haine şi bocanci, voiau pe Averescu, fiindcă pentru ei Averescu, şi numai Averescu le rezuma şi le reprezenta pe toate. (...) Averescu cobora din automobil îmbrăcat în mantaua sa albastră fără galoane, din timpul războiului, şi înainta spre sătenii emoţionaţi. Generalul le strângea mâna, nu le spunea nimic şi pornea pe jos de-a lungul rândurilor de oameni.. Şi atunci începea nemaipomenitul spectacol. Bărbaţii cădeau în genunchi, sărutau poalele mantalei albastre, dau din cap, oftau şi şopteau: Ţine-l Doamne, ţine-l pentru mântuirea noastră*"[4].

Încă de la început se poate observa cum a existat un decalaj între noile teritorii unite și Vechiul Regat. Deja am văzut mărturiile lui Alexandru Vaida Voevod. Mitul descris de Constantin Argetoianu avea și el limitele sale. Alexandru Averescu nu era nici pe departe mesianic pentru studenți și intelectuali, după cum în Transilvania, Bucovina, Basarabia sau Banat, personalitatea sa trecea oarecum indiferentă.

Soția lui Ionel Brătianu, Eliza Brătianu, fosta soție a conservatorului Alexandru Marghiloman, cel mai mare rival al lui Ionel Brătianu are o părere destul de rezervată față de generalul Averescu: „*Ridicat din mijlocul trupei, îşi ascundea lipsa de cultură prin fraze enigmatice, se exprima de preferinţă în mod sibilinic. (...) Când se exprima ca Pitia* (preoteasa incultă de la oracolul antic al zeului grec Apollo din Delphi n.a.) *prin fraze cu duble înţelesuri, care au atâta priză asupra oamenilor simpli, nu o făcea pentru a induce în eroare, ci pentru că îl ajuta să iasă din încurcătură şi aceasta oglindea comportamentul lui în viaţă şi cadra cu concepţia pe care o avea despre propria persoană*"[5].

Guvernul Ion I C Brătianu (19 ianuarie 1922-27 martie 1926)

Guvernul a fost constituit exclusiv din membrii PNL. A fost prima legislatură completă în carea condus un guvern al PNL. S-a adoptat o politică economică protecţionistă şi de sprijinire a burgheziei industriale (politică denumită sugestiv „prin noi înşine"). Cel mai important moment al acestei guvernări a fost adoptarea Constituţiei din martie 1923. Aceasta asigura cadrul constituțional de conducere a României Mari, consfințind aducerea tuturor teritoriilor unite cu România din 1918, la același nivel legislativ. A fost în vigoare până în 1938, fiind repusă parțial în drepturi în timpul guvernării antonesciene și chiar după 23 august 1944[6].

În octombrie 1922, a avut loc ceremonia de încoronare a lui Ferdinand I ca rege al tuturor românilor. Au fost adoptate următoarele legi importante pentru evoluția ulterioară a României.Vorbim aici de Legea minelor din 1924 care reglementa acest aspect esențial al industriei

[3] Stelian Neagoe, *Oameni politici români*, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2007, p. 45-48.
[4] Petre Otu, *Mareşalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, Bucureşti, 2005, p.7.
[5] *Ibidem*, p.292.
[6] Ioan Scurtu, *Viaţa politică a României în anii 1918-1940. Evoluţia regimului politic de la democraţie la dictatură*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1996, p.23-29.

extractive; Legea Mârzescu pentru persoane juridice- din 1924; Legea pentru învăţământul primar; Legea pentru unificarea administrativă. Din 1925, s-a creat Patriarhia Română, Biserica Ortodoxă Română fiind autocefală din 1885. A fost adoptată Legea electorală din 1926. care reglementa cadrul necesar alegerii senatorilor şi deputaţilor în Parlamentul României.. În timpul acestei guvernări a survenit şi criza dinastică provocată de renunţarea la tron a principelui Carol. Ca urmare a acestei renunțări, s-au adoptat Actele de la 4 ianuarie 1926, prin care Carol a fost dezmoştenit, a plecat din ţară luându-şi numele de Carol Caraiman. Acesta a avut interdicția să mai revină în România[7].

În această perioadă, se petrec două evenimente care vor influența politica interbelică. Între 1921 și 1924 funcționează legal Partidul Comunist din România, care este scos în afara legii în 1924, după ce se dovedise implicarea sa în agitațiile bolșevice de la Tatar Bunar, Neruşai, Galilevka, agitații ce vizau ruperea Basarabiei de România. Din 1924, PCdR va intra într-o ilegalitate de două decenii, în timpul căreia se vor crea două aripi, una pro-moscovită şi o alta națională care se vor confrunta pentru preluarea leadership-ului politic în perioada de după 1933 până în 1944, când câștigă aripa națională. Comuniștii, învinovățiți pentru grevele de la Lupeni și Grivița vor ajunge ân condițiile contraofensivei sovietice de pe Frontul de Est din 1943-1944 să fie parte a noii configurații politice post-belice în intervalul 1944-1947, la finalul căruia vor prelua complet controlul politic în România[8].

În octombrie 1924, Corneliu Zelea Codreanu un tânăr avocat cu vederi extremiste de dreapta, discipol și ulterior adversar al profesorului AC Cuza, nepot al lui Alexandru Ioan Cuza, fondator al antisemitismului politic românesc îl împuşcă pe prefectul Poliției din Iași, Constantin Manciu. Procesul, judecat la Turnu Severin, în Oltenia, în 1925 îl achită pe Codreanu a cărui stea politică începe să urce iar în 1927 va înființa Legiunea Arhanghelului Mihail, partid cu o existență fulminantă, o traiectorie hiperbolică, de la interziceri, represiuni, la poziția a III-a la alegeri, partid de guvernare, apoi partid debarcat de Armată în urma unei rebeliuni şi interzis definitiv.

Dacă PCdr era exponent al ideilor bolșevice, Legiunea Arhanghelului Mihail se apropia ca viziune de fascismul italian, nazismul german, bazându-se pe un fundamentalism religios ortodox de factură antisemită, considerând creştinismul drept valoarea națională românească principală, deși creştinismul nu era creația religioasă a românilor, românii fiind în avangarda popoarelor creştinate în Antichitate.

Aşadar, în această perioadă apar partidele care au contribuit la degradarea democrației în România, evident, aceasta fiind coroborată şi cu degradarea democrației în Europa şi cu puternicele frământări ale crizei economice din 1929-1933 şi cu setea de putere personală a regelui Carol al II-lea.

Acesta nu a tolerat faptul că Ionel Brătianu şi PNL îl convinseseră pe Regele Ferdinand să-şi dezmoştenească întâiul născut în ciuda exceselor pe care Carol le făcuse prin dezertarea de la Odessa din 1918 şi prin renunțarea la tron din iarna lui 1925. Carol sperase la un soi de mustrare paternă şi la menținerea sa în Casa Regală, ceea ce Brătianu care dorea să controleze Casa Regală nu a fost de acord.

Istoricul Nicolae Iorga avea să numească momentul din 1926 drept „închinarea Dinastiei de Hohenzollern în fața Dinastiei de la Florica", aluzie la ascendentul „Vizirului" cum era supranumit Ionel Brătianu.

Aşadar, extremismul cu influențe naționale dar şi externe, ambiția personală a unor lideri, criza, rivalitățile s-au repercutat în slăbirea României Mari încă din momentul când i s-a realizat fundamentul politic.

Guvernul Alexandru Averescu (30 martie 1926 - 4 iunie 1927)

Cabinetul generalului a venit la putere ca şi prima oară, cu sprijinul lui Ionel Brătianu. Cel mai important evniment pe plan internațional, a fost semnarea Tratatului de prietenie cu Franța în

[7] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, în Arhivele Istorice Centrale. Arhiva C.C. al PCR, fond 104, dos.8589, f.79-82.

[8] Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*.Ediția a III-a, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992, p. 207.

1926. S-a introdus totodată și prima grilă de salarizare a funcţionarilor publici. Alexandru Averescu s-a îndepărtat din nou de la linia politică dictată de Ionel Brătianu, manifestând chiar opinii favorabile unei posibile restauraţii carliste. Din nou, Ionel Brătianu a forţat căderea guvernului, iar primul ministru Averescu a fost nevoit să demisioneze.

Elanul reformator s-a temperat până în 1929, anul în care a izbucnit Marea Criză care a durat până în 1933. Reformele perioadei 1920-1926 au asigurat funcționarea României pe durata întregii perioade interbelice și chiar până în 1945-1948, când politica și economia românească au luat-o pe alt curs.

În toamna anului 1926, Iuliu Maniu liderul Partidului Național Român a decis alături de Ion Mihalache, liderul Partidului Țărănesc să creeze o alternativă la PNL, Partidul Național Țărănesc. Acesta dorea să umple golul lăsat în politica românească de dispariția Partidului Conservator, considerat vinovat de colaboraționism în perioada 1916-1918 cu Puterile Centrale[9].

Iuliu Maniu va milita deschis pentru restaurația carlistă. Moartea surprinzătoare a Regelui Ferdinand în iulie 1927 și a lui Ionel Brătianu în noiembrie 1927 au marcat sfârșitul perioadei se ascendență a democrației interbelice. Regența (1927-1930) condusă de Principele Nicolae în numele Regelui minor Mihai I care abia împlinise șase ani nu va putea înfrunta efectele Marii Crize din 1929 și se va dizolva în 1930, când sprijinit de Iuliu Maniu și de adversarii liberalilor, Carol Caraiman revine la 8 iunie 1930 și se proclamă rege sub numele de Carol al II-lea detronându-și fiul minor, Mihai.

Va fi începutul agoniei României Mari din punct de vedere politic și diplomatic în ciuda revenirii economice de după 1933, până la maximul din 1938.

Așadar, perioada 1922-1926 a marcat atât cimentarea României Mari cât și apariția fisurilor care i-au grăbit prăbușirea.

BIBLIOGRAPHY

- Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, în Arhivele Istorice Centrale. Arhiva C.C. al PCR, fond 104, dos.8589, f.79-82.
- Georgescu, Vlad, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*.Ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 1992.
- Nicolescu, Nicolae C., *Şefii de stat şi de guvern ai României (1859 - 2003)*, Editura Meronia, Bucureşti, 2003.
- Neagoe, Stelian, *Oameni politici români*, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2007.
- Otu, Petre, *Mareşalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005, p.7.
- Smeu, Georgeta, *Dicţionar de Istoria Românilor*, Editura Trei, Bucureşti, 1997.
- Scurtu, Ioan, *Viaţa politică a României în anii 1918-1940. Evoluţia regimului politic de la democraţie la dictatură*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1996.
- Idem, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947), Volumul II - Ferdninant I*. București, Editura Enciclopedică, 2004.

[9] Ioan Scurtu. *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947), Volumul II - Ferdninant I*. București, Editura Enciclopedică, 2004, p.126.

SOCIO-CULTURAL ACTIVITY OF THE ORTHODOX ROMANIAN CHURCH WITHIN THE COMMUNITIES OF OLTENIA COUNTY (1938-1940)

Diana-Mihaela Păunoiu

Scientific Researcher III, PhD, „C.S. Nicolăescu-Plopşor" Institute for Studies in Social Sciences and Humanities, Craiova

Abstract: The involvement of Orthodox Romanian Church in the project of morale regeneration of the Romanian nation was done in the internal and external context of the years 1938-1940. Immediately after the instauration of King Carol II monarchic authority regime, in Romania a process of social restructuration was started. Considering that all social and professional categories had to perform their activities in the institutional and "ideological boundaries" enforced by the carlist regime, the priests from Oltenia contributed, thru their activities, to enforcing of the "social policies" requested by King Carol II, stating, next to the other professional categories, the national solidarity, devotion to the king and his regime, raising the visibility of the priest's activity within the Oltenian communities.

Keywords: Morale regeneration of the nation, King Carol II, Orthodox Romanian Curch, Oltenia

The involvement of the Orthodox Romanian Church (B.O.R) in the reconstruction of the Romanian society represented a necessity in the period between wars. In that period, it was manifested, in the European space, inclusive in Romania, a multilateral crisis, identifiable in political plan (by the regime, by the government/ministries, by the system), economic, social, cultural and moral or identitar, of whose consequences combined led to the start of the Second World War (Păunoiu, 2021, 385-392).

Setting the base to enforce the personal monarchic regime and the justifications given by the multilateral crisis in the period between wars, King Carol II has institutionalized the moral recovery of the nation, "facilitating"/imposing in this direction a combined action of the state's institutions. In this context, the solutions, regarding the social problems of the time, have foreseen the increase of the Church's involvement in the life of local communities, with the purpose of the affirmation of the social aspects of Christian teachings and promoting fundamental values the evolution of Romanian society.

In this context, the activity of the priest exceeded the boundaries of the Churches, it could/had to be developed within school, the community and Social Service Centres, Guardian of the Country and even within the "ideological limits" of the unique party, National Renaissance Front („M. Of.", part I, an. CVI, nr. 242, October 18, 1938, 4952; „M. Of.", part I, an 105, nr. 232, October 7, 1937, 8190-8192; *Enciclopedia României*, vol. I, 1938, 489; Călinescu, 2003, 99). In theory, the priest had to be present at all important social activities, contributing, next to representatives of other institution, to morale regeneration of the humane communities and strengthening the Christian Orthodox faith in the members of these communities.

The priests community in Oltenia declared from the beginning the adhesion to the political regime enforced by the King Carol II on February 10/11, 1938, appreciating that the effort of Romanian Orthodox Church representatives "Christianisation of everyday life" was doubled by the reforms enforced by the carlist regime, something highlighted at the annual congress of the Priest's Society "Rebirth", held in Caracal, on December 15, 1938: „That was observed from the fact that political leadership spheres of the state not only there were not influenced by the religious revival, but also sign up as prime principle of recovery of the entire life of the Romanian state, the religious morale principles of our church. (…) Therefore we make an earnestly call to the entire priest community to enrol and activate with enthusiasm in these organisations like: Guardians, pre-

military and social service, being secure they will contribute not only to raising the kind, but also to capitalize of the social role they have in the middle of society" (S.J. Dj.A.N., Royal Residency of Olt County fund, Administrative Service, file nr. 7/1938, f. 391-392).

During the XVIth congress diocesan of the Society of Priests "Rebirth", that took place on March 22, 1939, in Craiova, the priests from Oltenia voted a motion where they expressed their profound devotion towards the King Carol II, "the protector of our national church", and also towards "the opera of social education for the rebirth of the Romanian people". In the same time it took a commitment to cooperate with administrative, cultural and politic authorities to "raise the people" within the Social Service and the National Renaissance Front. (*Ibidem*, file no. 25/1939, f. 50v.).

Generally, after the instauration of the carlist regime, the Church representatives sustained and spread thru various means of information the official points of view, according to which the solving of the morale crisis, and implicitly the social crisis, could be achieved thru a constant action/involvement of the Church in the life of humane communities, having necessary the coordination of the work of priests to achieve positive results at national level: „(…) The Church, more precisely the parochial Church, remains the only institution with spiritual authority over the entire individual life. (…) Only around a parochial Church a healthy and perfect social life can be organized, given the prestige of the institution and priest, opportunities and possibilities the priest has, to know the parishioners and its own means to execute this plan." (Pavel: The morale life of towns and the Church mission. „Biserica Ortodoxă Română. Revista Sfântului Sinod", year LVII, No. 11-12, November - December 1939, 654).

In this mater, the parish hat to "become a religious and morale community effectively of its own members", the priests being recommended, thru ecclesiastic magazines/press, to try to convince the believers go to the churches from the parish they belong to disagree with the bad habit of chancing the priest. And also, for the youth to have a Christian behaviour, the cultural and artistic meetings and parties could be organized under the surveillance of the priests and parents (*Ibidem*, 654-655).

A unitary plan of actions of priests from more parishes was, also, considered necessary to obtain good results on religious and social plan: "All the priests should make the same tries with the same methods. Unity Front. The same strategy. Discrepancy or misunderstanding can be observed, will cause confusion and cause harm to priests work" (Buzatu: Protia pastorală. *Renaşterea. Revistă de cultură creştină şi viaţă bisericească*, year XVIII, No. 6, June 1939, 209).

In Oltenia County, the directions for action of the priests were established by the new Oltenia Mitropoly, with an activity plan that fitted the boundaries of the carlist regime. This way, regarding the missionary activity, the mitropolit Nifor Criveanu, thru the memo addressed to the priests within Mitropoly of Oltenia, Râmnicului and Severinului, in the spring of 1940, established a few clear directions for action. The most stringent from the society's problems was considered the sectary action that led to "a graduate weakening of spiritual and moral health of our kind… following unceasing to grind the base of our country and the spiritual unity of our kind" („Renaşterea", year XIX, nr. 3, March 1940, 333).

The speech of the priests and the recommendations given by the Church authorities were consistent with the official policy to promote/reappraisal of the Orthodox Church thru tackling the religious sects. Between 1938 and 1940, "the carlist legislation" (under the form of decisions and ministerial orders) was consistent in the "offensive" declared against the religious sects. Article 1, from ministerial decisions regarding regulation of religious associations and banning the sects, published in the "Official Monitor" on June 14, 1938, respectively on July 15, 1939, stated the following: "Are really banned the religious associations that thru their doctrine they hurt the laws for State organisation and its institutions and go against the good manners, State security, order and

public peace" (S.J. Dj.A.N., fund Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serv. Administrativ, files No.: 17/1939, f. 13; 47/1939, f. 31)[1].

In this context tackling the religious sects had to be a constant activity of the orthodox priests. In the memo from the spring of 1940, mitropolit Nifon Criveanu "put the duty" on the orthodox priests "to start with new and increased powers to a live work, …, in rhythm of *order,* of *building* and passionate missionary spirit,…, new spirit of revival. (…) Times of national and spiritual revival, founded by our Great King Carol II, hat to be times of morale rebuilt of the Country" („Renaşterea", year XIX, no. 3, March 1940, 333-334).

Mitropolit of Oltenia, Nifon Criveanu, with the purpose of limitation of "sectary danger", indicated a few urgent measures that all the priests had the duty to follow: to officiate on Sundays and holidays, the holy service in churches; to use, mandatory, preaching at the religious services; to maintain and repair the churches inside and outside; to maintain and adorn, together with students, guardians and pre-militaries the graveyards; to respond promptly to the requests from the parishioners and support the spiritual needs of the parishioners (confessions, *maslu*, requiems etc.), various *ierurgii* with modest compensation demands and even without compensation when it came to poor families; to be a model for the parishioners during working hours and in the free time; to report to Mitropoly, in detail, the sectary cores or organisations, and ones per month to report over the sectary activity or of any other hidden nature; to cooperate with police for confiscation of those publication belonging to sects that are not drafted and distributed according to the law; to request from the Mitropoly and use the religious orthodox propaganda material; to observe what kind of icons the parishioners have in their houses and if they are truly orthodox; to provide spiritual and material support to poor families (*Ibidem*, 334-336).

„The urgent measures" mentioned above, that orthodox priests had the duty to apply, were very important because in the memo from the mitropolit of Oltenia, mentioned above, clearly and trenchant were specified the following: "Every detail of this nature will be considered for promotions, transfers, granting ranks and rewards and no requests will be considered, without evaluating this activity of missionary-pastoral order, performed according to the above plan using 2 methods: *direct* and *indirect"* (*Ibidem*, 337).

Also, in the same document is "recommended" to the priests to pay attention to philanthropic opera within the parish and cooperate with authorities to achieve the established plans for: school canteens, helping the families of the conscripts, assistance activity of Red Cross etc. Also attention had to be given to the duties and activities of the priests within the school, Guardian of the Country, Premilitary etc. (*Ibidem*). To support the priests in their work, the Mitropoly organized a missionary service, have at its disposal financial means, publications, icons, prayer books, and specialized personnel (*Ibidem*, 338.).

The missionary activity had at its disposal, during royal missionary, a central organisation. To know the situation of the missionary activity of the priests and laic persons (preachers, lecturers, confessors, missionaries, propagandists etc.), that worked in the official and private institutions, the Central Church Counsel asks the Ministry of Internal Affairs, in 1940, complete data about people involved in various missionary actions (religious-moral, priest's-confessional, propagandists-missionary) next to the institutions belonging to the ministry. (S.J.Dj.A.N., fund Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serv. Administrative, file No. 16/1940, f. 411).

In the letter the Ministry of Internal Affairs asked the royal residents the data requested by the Church Central Counsel, were mentioned the following institutions/organisations, activities: "schools, institutes, laboratories or hospitals, sanatoriums, asylums, orphanages, settlements for social assistance, for sanitary prevention or social or flock, cohorts, legions, camps, colonies,…,or chapels, churches, prayer houses around those Institutions,…,boarding schools for students, canteens for students, for apprentices,…, or artistic establishments, like popular theatres, cinemas, choirs,…, or athenaeums, community centres, houses of lecture and reading houses,…,or societies,

[1] Were authorized only the following religious asociations: „Asociaţia religioasă baptistă", „Asociaţia religioasă adventistă de ziua a 7-a" and „Asociaţia religioasă a creştinilor după Evanghelie".

associations, circles of culture, religion, charity, citizens, patriotic,…,or actions of tackling the religious sects and subversive currents,…, and generally any kind of settlements or associations or initiatives where is employed the active participation or active and indirect contribution or our Clerics, of our Church organisations, - teams for choir, culture, artistic, missionary…and all the persons that works in the name of the Church or try to develop a religious activity moral, cultural-missionary at various institutions and Societies" (*Ibidem*, f. 411v.)[2]. The quote above, thru the simple enumeration of institutions, organisations or activities subject to missionary activities, provides the picture of how bit the missionary action was, meant to contribute to morale and Christian regeneration of Romanian people.

Places under the directives and supervision of the Holy Synod, the missionary activity had to be organized as unitary as possible and had to be carried out harmonious and disciplined.

Given the authorisation for distribution of religious propaganda books was a right of the Romania Orthodox Church, Holy Synod exercised, this way, a strict control over newsmongers, which will receive authorisation only after there were evidences the person was Christian-orthodox (*Ibidem*, file No. 28/1939, f. 13).

In general, the priests in Oltenia fulfil the extended role given to them in the 1938-1940 periods, evidence being the reports regarding the activity of the clergy. For example, following the inspections performed in the deanery I of the Romanaţi County, Dean Mihai Teodorescu considered that most of the priests fulfil their mission. The religious teaching in the primary course was provided, for free, almost only by priests, who substitute also the conscripted teachers. The pastoral activity integrated in the royal policy of "raising the villages" was fruitful, the dean insisting that priests should operate, thru preaching, public conferences, and meetings, within school comities, Social Service and community Centres, paramilitary Training, Guardian of the Country etc. (*Ibidem*, file No. 6/1940, f. 47-47v.).

In Olt County, according to the newsletter for January 1940, published by the Gendarmes Legion of the county: "In all days of holiday after the service is finished the priests are preaching to the believers and present were also administrative authorities and the Gendarmes. These preaching held by the priests were received by the population with open heart" (S.J.Dj.A.N., fund Inspectoratul Regional de Jandarmi Craiova, file No. 7/1940, f. 94).

Also, the priests got involved in the social assistance polity started by the administrative authorities, contributing to opening and operating of school canteens, and also to activities regarding the collection from wealthier families of the sums products necessary to cover the shortages of the families of the conscripts (Idem, fund Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serv. Administrative, file No. 6/1940, 47v.). In Caracal city, at the initiative of mitropolit Nifon Criveanu, the priests started a committee to start the Church canteen, were starting with March 18, 1940 had lunch 30 poor students from primary schools in town („Vieaţa Bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei", 1941, 67-68).

At the initiative of the Mitropolit of Oltenia, Râmnicului si Severinului, besides the Church canteen in Caracal (Romanaţi County), were opened, in the first part of 1940, school canteens also in the other resident towns of County in Oltenia as follows: "Iubirea Aproapelui" of Craiova Archiepiscopate (Dolj County), "Clerul Doljean" in Târgu Jiu (Gorj County), "Iubirea Aproapelui" in Turnu Severin (Mehedinţi County) and "Iubirea de copii" din Râmnicu-Vâlcea (Vâlcea County). According to the necessities and material and financial possibilities, was served tea or milk and lunch for a variable number of poor children that attended primary schools in those cities. Also, with the help of local priests operated, in the school year 1940-1941, school canteens also in the rest of the towns in all Oltenia County. („Vieaţa Bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei", 1941, 63-69).

Next to the pastoral, missionary, philanthropic and social assistance activities, the priesthood in Oltenia give a special importance and acted to integrate its activity within Social Service, established on October 18, 1938. The combined action of the state's institutions to solve various

[2] Points of suspension from the quote are according to the document.

socio-cultural problems, enforced by the carlist regime, was appreciated by the clerics representatives as being more than welcome, because practical cooperation was seen as an extended support given by the state to the activities held by the priests within the Priesthood Society „Renaşterea”[3]: „The laws of Royal inspiration of the year 1938 saving and, in special, this work was done by the Law of Social Service, that has in it, in full, complete and finished, the entire social program needed by the Romanian village and town and placed, as natural, on the shoulders of all cultural and administrative factors etc. from the highest rank to the most humble village clerk” (S.J.Dj.A.N., fund Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serv. Administrativ, file. No. 115/1939, f. 3).

From establishment and until 1938, thru its organisms created for specific social fields (cultural committees, moralizing advice, parochial patronage, cultural canvassing, public libraries), the Priesthood Society „Renaşterea” had numerous achievements: “conferences for the people, reconciliations of the hatred, converting the lost, correcting the vicious etc.”, experience that could not be neglected and that, in the opinion of clerical representatives, could be used for the success of the program of activity of Social Service (*Ibidem*, f. 2).

Thru its specific organisations, the Priesthood Society „Renaşterea” exercise, in the opinion of church forums, a socio-cultural and moral-religious action important for human communities in Oltenia (*Ibidem*, f. 34). To continue the activity in the social field in the best conditions, the cleric decisional factors acted towards integration of the society’s program in the national program of “moral recovery of the nation”, launched by the carlist regime, that, in principle, promote also the reactivation of the Christian-orthodox precepts in Romanian society.

In this way, they took steps so that the priesthood in Oltenia receives the possibility to effectively participates in leading the organisms created for implementation of the Law of Social Service, appreciating the following: “With a well-established plan like the one marked by the Law of Social Serv[ice],…,with the experience of the 18 years of social work, the priesthood of Oltenia will be – we stated with certitude – the important pawn of the organisms called Community Centres, keeping them away from the formalism and inherent exaggerations of every action at the beginning, like ones that have been on this road already, and making them enthusiastic for the think truly useful for the communal” (*Ibidem*, f. 4).

After, on March 22, 1939, the status of the Priesthood Society „Renaşterea” was modified so that its activity from the social field to be framed within the Law of Social Service of Olt County, the Church decisional factors requested the director of the Social Service in Olt County to let them how he conceived the way of integration the priesthood in Oltenia action from the Society „Renaşterea” in the structure created by the law of Social Service. In June, after 4 months from the mentioned request, the answer was not yet received (*Ibidem*, f. 3).

Including the priests in the leadership committees of the cultural centres was a controversial and sensitive subject in the entire operational period of the Social Service. In this way, in Oltenia territory existed real conflicts between priests and teachers. So, according to the newsletter for April, issued by the Regional Inspectorate of Gendarmes “Olt” In January 1939 appeared “complains caused by the priests and teachers for the leadership of Cultural Centres” (Idem, fund Inspectoratul Regional de Jandarmi Craiova, file No. 8/1939, f. 14).

In Dolj County, in villages of Vârvor, Tencănău and Vela, because of the conflicts between priests and teachers, regarding the leadership, the cultural centres have not been established. In Goicea Mare, were the Community Centre was established since 1934 under the auspice of „Principele Carol” Royal Cultural Foundation, a choir could not be formed also due to the conflicts caused by the priests and local teachers (*Ibidem*).

[3] The Priesthood Society „Renaşterea”, the association of priests in Oltenia, with legal and moral personality from May 23, 1923, was established from the beginning with a double purpose: as professional association – to “cultivate the sense of solidarity between priests, to create their own funds to support them, to support and encourage in pastoral activity, and for training in theology”, and also as association with “a program of deepening – in vertical sense – the Gospel in the large mass of the people thru a sustained action, with social character” (S.J.Dj.A.N., fund Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serv. Administrative, file No. 115/1939, f. 1).

In Romanaţi County, in Dioşti, „were is known that the rebuilt of the village is sponsored by His Majesty The King itself" the local teacher and priest got into a fight in the school yard, because of the disagreement over how to use the money obtained at the guardians celebrations. That fight, sanctioned by the authorities, was disapproved also by the public present; the newsletter mentioned recording the following: "The entire population is appalled profoundly by this show" (*Ibidem*).

Suspending the law of Social Service, in October 1939, was received with some contentment by some priests. According to the newsletter from November 6, 1939, issued by the Police Inspectorate of Olt County, during the conferences in the autumn of the priests from Mehedinţi county, that took place in days of October 31 and November 2, 1939, in the headquarter of the Society „Renaşterea" from Turnu Severin, presided by archpriest St. Pârligras, the following were stated: „(…) lately a state of hate was created between priests, teachers and villages leaders on the matter of Social Service, thru the fact that the Law of Social Service gave higher attributions to the teachers and village leaders in Cultural Centres, and that did not match the mission that a priest had to fulfil. (…) was under priest's dignity when he took out the priests jacket and put on the white robe in the royal teams and with a picker in hand cleared the trenches of the road in villages, because part of the villages did not give them any more consideration. Part of the priests in the room say that is better what Mr Prime Minister Argetoianu did by disbanded that law" (Idem, fund Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serv. Administrative, file No. 51/1939, f. 13v.).

The disagreements that appeared between priests and teachers regarding the leadership of the Cultural Centres, increased and by the faulty communication between the Church authorities and the director of the Social Service in Olt County, and also by the law itself from October 18, 1938, that, in opinion of the clerical decisional factors, did not granted proper role to the priests, were able to affect the activity that had to take place thru the Cultural Centres, but also project, within local communities, the image of malfunction of them and lack of cooperation between authorities.

To this negative state of things was added and the insufficient activity of some priests regarding the religious services on Sundays, and the lack of interest for preservation and repair of the Churches, causing the departure of the parishioners and weakening the Christian-orthodox faith within the population. These kinds of cases were recorded, after the unannounced visit of Mitropolit Nifon Criveanu, in the winter of 1940, in the villages of Secui, Teasc, Bădoşi and Bratovoieşti in Dolj County („Renaşterea", year XIX, no. 2, February 1940, 183-186).

Beyond the malfunctions regarding the activity of priests within Cultural Centres and Churches identified and reported above, there were priests communities that appreciated the integration of priesthood in "ideological limits" of the Social Service and National Renaissance Front. This reality is seen in the report filled on November 29, 1939, by the Police Inspectorate of Olt County, related to the organisation, on November 23 and 24, in the town of Râmnicu-Vâlcea, of the conferences and autumn gathering of the members of Priesthood Society „Renaşterea", the section Vâlcea County. According to this document, Iosif Andreescu, the director of Cultural Centre of apprentice from the county, appreciated that the Vâlcean priesthood "performed the social service within the limits of cultural centres", asking for the continuation of the respective activity even in the context of suspension of the law of Social Service (S.J.Dj.A.N., fund Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serv. Administrative, file No. 9/1939, f. 235-236v.).

Involvement of the Romanian Orthodox Church in the project of moral regeneration – "rebirth"/"revival" of Romanian nation was done in the internal and external context of the years 1938 – 1940, when, right after the installation of the monarchic authority regime of King Carol II, was started a process of social transformation, of redefinition of Romanian traditional values. In the context when all social and professional categories had to activate within "ideological limits" and institutional limits imposed by the carlist regime, the Romanian Orthodox Church perform its activity, besides the one specific to Churches, within new created/reformed structures/institutions like: Social Service and Cultural Centre, School, Guardians of the Country and *Premilităria*, National Renaissance Front, various committee of social assistance etc.

Thru the analysed documents, we can state that, the priesthood in Oltenia, reunited in the Priesthood Society "Renaşterea", initially phrases and justifies the participation to the royal project of "moral regeneration of the nation", seeks new methods and directions for action, declaring its devotion towards King Carol II and his political regime, committing, in the same time, to cooperate with administrative, cultural and politic authorities to reality the royal projects. Within the parish, the priests had to be themselves a good example for community and direct the entire social life of the parishioners towards activities based on Christian moral.

Is quite difficult to appreciate what were the consequences of the involvement of the Church in the project of "moral regeneration of the nation". We can say that, based on the documents we analysed, the priesthood in Oltenia fulfil overall the extended role given to them by the carlist regime protagonists, the priest being present in the middle of communities in Oltenia thru missionary, philanthropic, social assistance activities, guardians specific activities, and also thru activities within Cultural Centres, stipulated in the law of Social Service.

In the same time, can be stated that were recorded cases when the official rigors, imposed to the priests, just like they were imposed to all representatives of state institution, were not respected, leading to frictions (fights, insults etc.) between local priests, teachers and village leaders, regarding the management of Cultural Centres, providing the people present at such events the image of lack of harmony and faulty cooperation between authorities.

Also, suspension of the law of Social Service caused also some negative appreciations from the priesthood of Oltenia, on the base that the effective work in the royal teams decreased the prestige of the priests within the population, and also because the priests received a secondary role, unable to participate in making significant decisions for the socio-cultural activities within the local communities.

Between the year 1938 and 1940, most of the priests in Oltenia contributes to the application of "social policies" enforced by the King Carol II, showing, next to other professional categories, the national solidarity, devotion to the king and his regime, raising the visibility of the priest activity within the communities in Oltenia.

BIBLIOGRAPHY

Serviciul Judeţean Dolj al Arhivelor Naţionale (S.J.D.j.A.N.), fond Inspectoratul Regional de Jandarmi Craiova, files No: 8/1939, 7/1940.

Idem, fond Rezidenţa Regală a Ţinutului Olt, Serv. Administrativ, files No.: 7/1938, 9/1939, 10/1939, 17/1939, 22/1939, 25/1939, 28/1939, 29/1939, 47/1939, 51/1939, 115/1939, 6/1940, 16/1940.

„Biserica Ortodoxă Română. Revista Sfântului Sinod", Bucureşti, 1939.

„Monitorul Oficial" (M.Of.), partea I, Bucureşti, 1937, 1938.

„Renaşterea. Revistă de cultură creştină şi viaţă bisericească" („Renaşterea"), Craiova, 1939, 1940.

„Vieaţa Bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei", Craiova, Tipografia Sf. Mitropolii a Olteniei, Râmnicului şi Severinului, 1941.

Călinescu, Armand, *Noul regim: cuvântări 1938-1939*, ediţia a 2-a, Bucureşti, Editura DoMinor, 2003.

Enciclopedia României, vol. I, *Statul*, comitetul de direcţie: Dimitrie Gusti, Constantin Orghidan, Mircea Vulcănescu, Virgiliu Leonte, Ed. I, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1938.

Păunoiu, Diana-Mihaela, *„Aspects regarding the Official Speech about the Interwar Romanian Crisis*", în „Journal of Romanian Literary Studies", Issue 24/2021, International Romanian Humanities Journal, Published by Arhipelag XXI Press, Târgu Mureş, p. 385-392.

THE LONG-TERM IMPACT OF THE SPANISH FLU (1922-1929). EPISODES OF FEAR

Ferencz-Iozsef Truța
Research Assistant, „Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences and the Humanities of the Romanian Academy, Târgu Mureș

Abstract: *The great influenza pandemic of 1918-20, often called the Spanish flu, left deep traces in the collective memory. Fear of the disease persists long after the official disappearance of the disease, which once again, confirms its severity in Romania. Sources from the interwar press periodically support the reappearance of the disease, if in 1918-1920 the tekmeria of the Spanish flu is almost untraceable to the historian, in 1922-1927 we can see a major increase in the number of articles dedicated to the subject. Most articles referring to the reappearance of the Spanish flu can be noticed in the Romanian press and in the Hungarian press from Transylvania in 1927-1929. This article follows these writings dedicated to the subject and tries to reconstruct what this disease meant for society.*

Keywords: Spanish flu, panacea, Hungarian press, Romanian press, fear

Frica, după cum afirma și Jean Delumeau, este un fenomen firesc și o componentă majoră a experienței umane[1]. Și de multe ori, mai ales în cazul unor calamități, poate deveni cel mai primejdios dușman. Se pare că „istoricul nu trebuie să întreprindă prea multe cercetări pentru a-i identifica prezența în comportamentele de grup"[2], el o descoperă la fiecare pas, indiferent de epoca sau de societatea la care se raportează cercetarea acestuia. În cazul de față cercetarea se va raporta la experiența societății din cadrul României Mari după trecerea valurile de gripă spaniolă. Mai exact la modul în care a tratat presa acest subiect.

Istoricul francez René de Livois în lucrarea „*Histoire de la presse Française*" era de părere că: „*Ecrire l'histoire de la Presse francaise est écrire l'histoire de l'Histoire*"[3]. Acest punct de vedere al istoricului este valabil atât în cazul presei românești cât și în cazul presei maghiare din Transilvania, cu precădere atunci când ne raportăm la istoria gripei spaniole. În condițiile în care urmele bolii în alte izvoare istorice sunt aproape intruvabile, presa, din perioada supusă cercetării, este o oglindă a modului în care a fost percepută boala, fiind totodată în epocă un mijloc excelent de informare și educare a publicului, sau după cum susținea și marele poet Octavian Goga „un plămân prin care respiră conștiința publică și, în același timp, un mijloc de îndrumare a maselor"[4].

Prezenta cercetare se dorește a fi nu doar o simplă sondare a presei din intervalul 1922-1927, ci și o reconstituire a istoriei gripei spaniole, mai exact a fricii care s-a menținut față de gripa ce a devenit după episoadele din intervalul 1918-1920, un adevărat personaj istoric din spațiul carpato-danubiano-pontic.

Gripa de la finele Primului Război Mondial a lăsat urme adânci în mentalul colectiv. Frica față de boală persistă mult timp după dispariția oficială a bolii, fapt ce confirmă încă o dată gravitatea acesteia și în spațiul românesc. Surse din cadrul presei interbelice susțin periodic reapariția bolii. Dar cele mai multe articole ce fac referire la reapariția gripei spaniole le putem

[1] Jean Delumeau, *Frica în Occident. Secolele XIV-XVIII. O cetate asediată*, (București: Editura Art, 2020), 9.
[2] *Ibidem.*
[3] Mircea Popa, Valentin Tașcu, *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918,* (București: Editura Tritonic, 2003), 8, *apud* René de Livois, *Ecrire l'histoire de la Presse francaise est écrire l'histoire de l'Histoire*, vol. I-II, (Lausanne: Editura Spes, 1965), *Avant-propos.*
[4] *Ibidem*, p. 9.

remarca în cadrul presei românești și în cadrul presei maghiare din Transilvania, în anul 1927 și respectiv în anul 1929.

Ceea ce am putut sesiza, din articole regăsite în cadrul presei românești, este că veștile neliniștitoare veneau din țările vestice. Primele articole din presa românească, ce fac referire la reapariția gripei spaniole, pe care le-am putut identifica în cadrul cercetării, au fost publicate de către periodicului „*România Nouă*". În 12 ianuarie 1927 periodicul alarmează cititorii prin publicarea unei știri ce face referire la situația din Elveția și Spania: „Gripa spanioală ia proporții catastrofale. S-a îmbolnăvit președintele republicii Motta. Sunt interzise toate balurile. La Madrid au murit de gripă 124 persoane"[5]. Câteva zile mai târziu, în cadrul aceluiași periodic Vasile Cijevschi scria: „*ziarele străine ne aduc știri alarmante. Toate țările din apus sunt pline de bolnavi de gripă, care a luat proporții catastrofale în Franța, iar acum a trecut în Germania, Polonia și se aproprie de noi. În orașul spaniol Barcelona din numărul de 700 000 locuitori au fost bolnavi 100 000.*

Mai spre vest, la Paris și Marsillia, se vehicula că nu ajung sicriele: lucrătorii din fabricele de sicrie lucrează ziua și noaptea. În mai multe orașe din Olanda a încetat orice viață și orice mișcare dn cauza ravagiilor boalei... Numărul bolnavilor în toată lumea astăzi întrece cifra de un million de oameni și nu se știe încă cum vor reacționa popoarele din orientul Europei la această boală. Este un lucru verosimil, că în țara noastră gripa, dacă va ajunge, va face și mai multe ravagii de oarece starea sanitară a țăranului nostrum este inferioară acelei a țăranului din Apus"[6]. Cijevschi era de părere că aceste știri trebuiau să alarmeze opinia publică din România, dar mai ales lumea medicală, singura în măsură să combată un posibil nou flagel.

Chișinevschi semnalează și cea ce am putea numii o inflexiune în istorie, el considera că gripa nu numai că era un pericol public dar era și un semn al vremurilor: „*E ceva semnificativ în această epidemie, pe care lumea antebelică n-a cunoscut-o.*

Războiul mondial ne-a lăsat ca moștenire și o oarecare schimbare în structura noastră, atât psihiică, cât și fiziologică, care astăzi este supusă la diferite boli, care inaintea războiului aveau o latură foarte restrânsă. De exemplu, de boala somnului (encefalită letargică) nu se știa în Europa până în anul 1917. Gripa înaintea războiului, era o boală ușoară trecea pe nesimțite. Or astăzi ea e o epidemie grozavă, cum era cândva holera și ciuma.

Suntem în preajma unor evenimente, care semnalează o nouă epocă în viața noastră schimbată. Trebuie să fim înarmați cu știință și cu diferite unelte, care ne vor ajuta să rezistăm tuturor furtunelor. Izvorâte din noua noastră structură, atât publică, cât și individuală"[7].

„*Unirea Poporului*" care adoptă un discurs mai moderat, în ianuarie 1927, scria că „gripa sau trohna căreia i se zice „boala spaniolă" iarăş a plecat la drum şi face pustiiri în Franţa, Elveţia şi Germania. — Şi la Viena sunt mulţi bolnavi de gripă. — Ea se întinde spre Răsărit"[8]. Totodată „*Unirea Poporului*" confirmă ravagiile, dar și incertitudinile și confuziile care planau încă asupra gripei spaniole: „„Ne aducem aminte cât de repede s-au upmlut cimitirile în toamna şi iarna anului 1918. Murea lumea atunci de o boală destul de uşoară la vedere, dar vicleană şi nemiloasă ca pe urma i s-a zis: boala sau gripa spaniolă, fiindcă se ivise mai întâi în ţara Spaniei. Iar de acolo s-a lăţit peste toată Europa şi a prăpădit mai mulţi oameni decât războiul cel mare"[9] (după cum se poate observa încă nu se știa că boala nu apăruse in Spania). Același periodic informează cititorii, o săptămână mai târziu în legătură cu extinderea bolii spre est. În Cehia, doar la Praga erau consemnați 10 mi de bolnavi de gripă. Ca simptomatologie, presupusa gripă spaniolă era mult mai blândă decât cea din 1918. Ca de exemplu, în Praga, mortalitatea era zero. Nu același lucru se poate spune însă și despre localitățile din mediul rural unde, conform periodicului, încep să se înregistreze decese datorită condițiilor de trai mai vitrege sau a unei forme mai grave ale boli. Spre deosebire de

[5] „Gripa spaniolă în Elveția" în *România Nouă*, anul IV, nr. 7, 12 ianuarie (1927): 1.
[6] V. Cijevschi, „Gripa spaniolă. Un pericol care se aproprie de noi. – să luăm învățături din trista experiență a altora și a noastră", în *Ibidem*, anul IV, nr. 10, 16 ianuarie (1927): 2.
[7] *Ibidem*.
[8] „Iarăş boala spaniolă?" în *Unirea Poporului*, anul IX, nr. 3, 16 ianuarie (1927): 5.
[9] *Ibidem.*

gripa din 1918 se pare că noua formă afecta cu precădere persoanele trecute de 50 de ani[10]. Un alt fapt curios este emitera unei noi teorii de către medicii de la Budapesta conform acestora „influenza deschide calea pentru spaniolă”[11]. La Budapesta încă nu se înregistrau îmbolnăviri, dar persista o mare teamă față de gripă[12].

Presupusa gripă spanilolă se extinde la începutul anului 1927 în toate cele patru direcții cardinale, dar conform periodicului „*se pare că spaniola spre răsărit a pierdut mult din tărie şi de va ajunge şi pe la noi, nu va face ravagii mari ca în 1918. Mai repede şi mai cu putere merge spre miază-noapte. Bântuie tare în Danemarca, unde şi regele Cristian s-a bolnăvit de spaniolă. În Germania până la începutul săptămânii trecute s-au îmbolnăvit de gripă 35 de mii de oameni*”[13]!

Urmărind cronologic desfășurarea evenimentelor, aflăm că în 6 februarie 1927 „*Unirea Poporului*” în cadrul rubricii de ştiri afirma că „*aproape nu este ţară în Europa, unde să nu fi apărut gripa spaniolă. În unele ţări gripa este mai primejdioasă, în altele este foarte uşoară. În Anglia gripa este cât se poate de grea. Astfel în oraşul Londra au murit săptămâna trecută 667 de inşi de gripă. În săptămâna de mai înainte au murit 463, iar cu trei săptămâni înainte 244*”[14]. După cum se poate observa numărătoarea macabră nu este o practică recentă, ea fiind o constantă într-un context epidemic. La fel ca și izolarea, așa cum o să putem observa în cele ce urmează.

O altă publicație a vremii, „*Gazeta Poporului*ui”, confirmă faptul că în prima lună a anului 1927 se constată în spațiul românesc câteva îmbolnăviri ce prezintă simptome asemănătoare cu cele ale gripei sapaniole, dar fără complicațiile aferente terbilului flagel din 1918. „Pentru eventualitatea unei sporiri a îmbolnăvirilor”[15], scria ziarul, „autoritățile fac pregătiri în vederea izolării contaminaților. Totodată ne roagă să atragem atenţiunea publicului asupra obligativității de-a declara la oficiile sanitare înbolnăvirea de gripă. Deocamdată izolarea bolnavilor se face la domiciliul lor. Proprietarii de localuri publice au fost îndemnați să îngrijească de dezinfectarea localurilor tot la două zile”[16]. Această publicație avertiza cititorii că boala se întinde tot mai mult și că aceasta vine din răceală și umezeală iar cei afectați, în ciuda simptomelor ușoare trebuie să se îngrijească pentru a nu dezvolta complicații[17].

După o lună ianuarie a veștilor alarmante, în luna februarie numărul de cazuri crește în spațiul românesc. Printre cei îmbolnăviți îl găsim și pe Regele Ferdinand. Pentru tratamentul acestuia s-a importat radiu în valoare de 30000000 Lei și a fost adus un medic din străinătate[18]. În aceeași lună presa consemnează infectări în Brașov, Deva, Arad și Cluj. Liceul din Deva unde s-au îmbolnăvit 185 de elevi a fost închis[19]. La Cluj, conform *Gazetei Poporlui* „deși într-o formă foarte puțin gravă, aproape nu e casă să nu fie infectată de gripă. S-au înregistrat peste 6000 de cazuri... Școalele cele mai multe - au fost închise. Cinematografele sunt considerate de medicii ca principale focare de molipsire dată fiind înghesuiala din fiecare seară”[20]. La începutul lunii martie boala spaniolă bântuie și în Aiud, unde toate școlile au fost închise[21].

Într-o astfel de admosferă apăsătoare, gripa începe să fie văzută ca o pedeapsă divină sau ca un rezultat al unor fenomene astrologice. Alexandru Munteanu (1871-1929), personailtate marcantă a societății intrerbelice Transilvănene, afirma în 7 august 1927 următoarele: „Dacă gripa spaniolă seceră vieţi omeneşti, azi și în viitor, cum a secerat şi în anul 1918, şi cum seceră actualmente, este

[10] „Gripa sau boala spaniolă” în *Ibidem*, nr. 4, 23 ianuarie (1927): 4.
[11] *Ibidem.*
[12] *Ibidem.*
[13] *Ibidem*
[14] „Ştirile Săptămânii” în *Unirea Poporului*, anul IX, nr. 6, 6 februarie (1927), 5.
[15] „Măsuri de apărarea contra gripei spaniole” în *Gazeta Transilvaniei*, anul XC, nr. 7, 19 ianuarie (1927): 4.
[16] *Ibidem.*
[17] „Ştiri. Boala Spaniolă” în *Gazeta Poporului*, anul I, nr 16, 3 martie (1927): 4.
[18] „Ştiri. Boala Regelui” în *Ibidem*, nr. 12, 3 februarie (1927): 4.
[19] „Ravagiile gripei în Ardeal” în *Ibidem*, anul XC, nr. 20, 23 februarie (1927): 4.
[20] *Ibidem.*
[21] „Ştiri. Boala Spaniolă” în *Ibidem*, anul I, nr. 15, 24 februarie (1927): 3.

o pedeapsă dela Dumnezeu, pe care n'o putem înconjura"[22]. Gavril Todică (1877-1946), personalitate extrem de dedicată în activitatea de răspândire a cunoștințelor științifice în rândul populației[23], atrăgea atenția cititorilor asupra efectelor apariției unei comete, (cometa periodică Winnecke, denumită după astrologul german Friedrich August Theodor Winnecke), într-o lume afectată de boala spaniolă.

După câte se pare, cu cât se cunosc mai puține date despre cauzele unui fenomen natural cu atât mai mult tinde omenirea să-l asocieze cu fenomene mistice, supranaturale sau cosmice. Chiar personalități precum Gavril Todică ajung să se întrebe dacă nu există o corelație între apariția unei noi boli și anumite fenomene astrologice. În încheirea articolului publicat în periodicul „*Transilvania*" din mai 1921, „*astronomul*"[24] se întreba „*dacă atâtea boale nouă pentru vegetație și animale nu ni-le produc germeni cosmici, aduși de comete și meteori?*

Eu unul nu înțeleg multe apariții simptomatice... De ce s-au ivit influenza și gripa spaniolă? Răspunsuri pot fi multe. Dar cari răspunsuri pot garanta adevărul"[25]?

Câțiva ani mai târziu Todică ajunge la o concluzie universal valabilă și anume că e doar o chestiune de timp până când o nouă boală își v-a face simțită prezența și practicanții artei lui Escuap se vor vedea din nou neputincioși: „*când doctorii învaţă a combate unele boale, se ivesc alte boale necunoscute. Când s'au putut combate, bunăoră, ciuma şi holera, s'a ivit gripa spaniolă, necunoscută de medici şi care a stins în multe părţi familii întregi. În răsboiul trecut, nu s'a ivit ciuma şi hoiera, dar s-a ivit tifosul exantematic, care secera pe oameni cu miile, mai pogan decât ciuma și holera*" [26].

Într-o astfel de lume în care știința medicală nu reușește să ofere soluții. Religia definită de Émile Durkheim ca „un fel de speculație despre tot ce scapă științei și, mai general gândirii independente" oferă alternative. Apar în presă posibile vindecări miraculoase ca urmare a unei intervenții divine[27]. De altfel, este perfect observabil, în istorie, faptul că în timpuri de răscruce societatea devine mult mai religioasă și speră la minuni.

Într-o altă ordine de idei, existența unui nou focar de gripă spaniolă, sau din perspectiva noastră a unei forme grave de gripă, este dovedită și de darea de seamă pe anul 1927 a Societății Naționale de Cruce Roșie a României, filiala Arad. Prin intermediul periodicului „*Biserica și Școala"* se emitea următorul comunicat asupra activității din anul 1927, în luna mai a anului 1928: „*în Ianuarie şi Februarie, bântuind gripa Spaniolă, în aşa măsură că şcoalele au fost închise şi foarte mulţi şcolari săraci rău bolnavi. În decursul acestei epidemii sau împărţit ajutoare pentru alimente, untură de peşte şi lemne de foc. Iar cu luna Martie s-a început vizitarea tuturor şcoalelor de pe teritorul oraşului Arad, prin D-na prezidentă Maria Botiş, D-na vice prezidentă Baroneasa Hortenisa Popp, a Medicilor D-lui Lt. Col. Dr. Knall Iosif, vice preşedintele filialei, D-l Dr. Dimitrie Cosma, Medicul şef al casei Cercuale, precum şi D-l Dr. Ioan Pleşa Rezultatul acestor vizite au fost aflarea unui număr înspăimântător de mare a elevilor predispuşi în urma gripei la diferite boale*"[28]. Din cadrul acestui comunicat putem observa că în urma gripei bolnavii rămân cu sechele, organismul slăbit fiind predispus la alte posibile boli.

Ca o observație generală, din textele ce prezintă reapariția gripei spaniole, se poate constata o relaxare a cenzurii, sau cel puțin doar așa ne putem explica numărul mare de articole. Spre

---

[22] „Cuvând de deschidere rostit de P.O.D protopresbiter Al. Munteanu la Adunarea protopopească din anul 1927" în *Foaia Diecezană*, anul XLII, nr. 32, 7 august (1927): 5.

[23] Adela Herban, „Valențe didactice în pubilcistica lui Gavril Todica (1877 – 1946)" în *Sargetia*, nr. XXX, (2001-2002): 635.

[24] *Idem*, Gavril Todica (1877-1946) – un astronom cu veleități europene, în *Ibidem*, nr. XVI-XVII, (1982-1983): 625.

[25] Gavril Todică, „Zări din univers. Cometa Winnecke. Trecerea Pământului prin cometă", în *Transilvania*, anul LII, nr. 5, mai (1921): 384.

[26] *Idem.*, „Calendarul sfinților. Învățături vechi și totuși noi" în *Unirea Poporului*, anul XI, nr. 47, 24 noiembrie (1929): 1.

[27] *Vezi* „Minunea de la Maria- Radna" în *Ibidem*, anul IX, nr. 39, 25 septembrie (1927): 4.

[28] „ Darea de seamă a Societății Naționale de Cruce Roșie a României filiala Arad, pe anul 1927" în *Biserica și Școala. Revistă bisericească-culturală. Organ Official al Eparhiei Ortodoxe Române a Aradului*, anul LII, nr. 20, 13 mai (1928): 9.

deosebire de anii 1918-1920 când presa nu acorda o atenție deosebită subiectului și oferea puține cifre, urmele gripei spaniole fiind aproape intruvabile pentru istoric, în 1927, numărul articolelor depășește vertiginos numărul celor din 1918-1920, chiar mai mult, periodicele se întrec în a oferii date despre numărul celor bolnavi și a celor decedați.

Cel mai bine se poate observa această relaxare în cazul presei maghiare din Transilvania. Dar totuși, nu putem să nu remarcăm și faptul că cenzua mediatică minuțioasă, impusă de către imperiu, a funcționat aproape perfect pe duratata conflagrației[29].

Dacă în intervalul 1918-1920 am reușit să identificăm un singur periodic care scrie despre existența gripei spaniole, în cadrul rubricii de știri[30], în 1922 încep să apară mai multe articole care susțin reapariția bolii în teritoriile românești. Primul articol l-am putut identifica în cotidianul „*Új Kelet (Noul Est)*". Conform acestuia o serie de epidemii fac ravagii în Ardeal. Scarlatina se întinde în Banat și în județele Cluj, Bihor și Bistrița Năsăud, antraxul bântuie cu furie mediul rural iar gripa spaniolă își face din nou simțită prezența. Se pare că în Cluj s-au îmbolnăvit 14 persoane. Medicii încă erau neputincioși în fața bolii și recomandă dezinfectarea fregventă a nasului și a gurii[31]. Un alt cotidian ce oferă informații despre boală, în 1922, este cotidianul clujean „*Ellenzék* („*Opoziția")*[32], care publică trei articole despre acest subiect începând cu data de 24 ianuarie, când informează cititorii despre reapariția bolii spaniole în contextul favorabil creat de condițiile meteo. Cu toate că în fiecare zi se înregistrează cazuri noi. Cotidianul, în urma consultări oficiului medical, afirma că nu se poate discută încă despre epidemie[33].

Chiar dacă la începutul anului 1922 gripa spaniolă nu era epidemică și poate nici reală, ea face totuși, indirect, victime. În luna februarie cotidianul mai sus menționat, anunță moartea tragică, la Turda în data de 30 ianuarie 1922, a unei cunoscute *soubrette primadonna* a teatrului maghiar din Ardeal, Fehér Csók Vilma, soția lui Fehér Imre[34]. Primadona a fost diagnosticată inițial ca fiind suferindă de gripă spaniolă și tratată de către medici ca atare. Dar se dovedește, ulterior, că aceasta era bolnavă de difterită[35]. Diagnosticarea greșită a grăbit probabil trecerea ei în neființă.

Mai norocos a fost Dr. Apáthy István, personaj cunoscut în lumea academică clujeană unde se remarcă în cercetare, ca decan și rector al Universității „Franz Joseph" și ulterior prin criticile care i s-au adus ca urmare a implicări în politică[36]. Biologul maghiar a fost recunoscut pe plan mondial pentru studiul neurofibrilelor, pentru noile tehnici de microscopie aplicate în domeniul histologiei și pentru contribuțiile teoretice asupra eugeniei[37]. În 14 februarie, conform cotidianului „*Ellenzék*" se îmbolnăvește de o formă a gripei spaniole care a apărut inițial în Italia. În data de 24 februarie Apáthy manifesta stările cele mai severe ale gripei, dar ulterior cu ajutorul primit din partea doctorilor Jancsó Miklós și Rudolf, reușește să se recupereze[38].

După o perioadă de relativă acalmie, care a durat un an și dăuă luni, în care nu se mai scrie despre reapariția gripei spaniole, în 14 aprilie 1923, din *Új Kelet* („Noul Est"), aflăm despre apariția unei noi epidemii în Ardeal. Din perspectiva cotidianului o nouă boală are manifestări asemănătoare cu gripa spaniolă. Ca și gripa spaniolă, aceasta, debutează cu febră, răceală și cu

[29] *Vezi* Olasz Lajos, „Sajtóirányítás és háborús propaganda az I. világháború idõszakában" în *Belvedere Meridionale*, anul 31, nr. 2, (2019): 104-122.
[30] *Medgyes és Vidéke*, anul XIV, nr. 23, 6 octombrie (1918): 3.
[31]
[32] Ziar cotidian fondat la Cluj în anul 1878, în articolele publicate abordează teme politice economice și sociale.
[33] „Kolozsvárt még nem járványszerű a spanzol-betegség" în *Ellenzék*, anul 43, nr. 17, 24 ianuarie (1922): 2.
[34] Schöpflin Aladár, *Magyar színházművészeti lexicon,* vol. 2. (Budapesta: Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, 1929), 6.
[35] „Egy primadonna tragikus halála" în *Ellenzék,* anul 43, nr. 24, 1 februarie (1922): 5.
[36] *Vezi* Aurel Gociman, *Măcelul de la Beliș din 1918: 45 moți împușcați și arși de unguri,* (București: Tipografia Universul, 1932), 28; Gottfried Barna, „Kurucok és internáltak – Székelyek a vörös és a nemzeti hadseregben, ill. román fogságban 1919–1920" în *Székelyföld*, anul XII, nr. 1, (2008): 355-380;
[37] Marius Turda, Paul Weindling. „*Blood and Homeland: Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900-1940*", , (Budapest, Central European UP, 2007), 198
[38] „Hirek. Dr. Apáthy István professyor álapota javult", în *Ellenzék,* anul 43, nr. 60, 16 martie (1922): 3.

dureri ale stomacului. Însă existența epidemiei este dezmințită de către autorități, care asociază simptomele cu gripa sezonieră[39].

După o nouă perioadă, de aproximativ doi ani, de liniște, cotidianul „*Ellenzék (Opoziția)* informează cititorul, în 27 februarie 1925, că teribila gripă se întinde cu repeziciune în Budapesta. Unde, din cauza îmbolnăvirii a peste o mie de copii, s-au închis 22 de școli, dar nu s-au înregistart încă decese[40]. În cadrul aceluiași număr al revistei se anunță și o aparentă reîmbolnăvie[41] a lui Lloyd George[42].

În 9 martie 1925 corespondentul cotidianului, din Târgu Mureș, comunica faptul că în cadrul acestei localități, datorită numărului mare de bolnavi de gripă spaniolă în rândul elevilor de gimnaziu, autoritățile au închis școlile de stat timp de patru zile, pentru a împiedica răspânirea bolii. Ulterior toate unitățile de învățământ au fost dezinfectate[43].

La fel ca și în cazul presei românești, presa maghiară începe să scrie, în anul 1927, o adevărată saga a reapariției gripei spaniole. De asemenea, se poate constata în cazul ambelor tabere o ciclicitate, în abordarea subiectului, de tipul „panică - neglijare - panică–neglijare"[44]. Abordarea este încă actuală dacă ne raportăm la modul în care societatea reacționează în cazul unei pandemii.

Revenind asupra publicațiilor din 1927, ziarul *Ellenzék* („Opoziția") deschide șirul articolelor dedicate posibilei reapariții a gripei spaniole prin articolul din data de 9 ianuarie, intitulat „*Európaszerte ujra veszedelmesen pusztit a spanyoljárvány*" („Gripa spaniolă face din nouă ravagii toată Europa"). Articolul informează cititorul cu referire la reapariția gripei spaniole în marile orașe din Anglia, Franța, Suedia și Spania[45], pe toată durata anului acest cotidian publică știri despre posibile focare de gripă spaniolă în diverse colțuri ale globului, fiind periodicul din cadrul presei maghiare ce a exploatat subiectul cel mai mult. În următorul număr al cotidianului subiectul gripei spaniole este știre de prima pagină[46], gripa se întinde dinspre vest spre est, asemenea evoluției gripei din 1918. Corespondentul din Viena informa că, din 9 ianuarie, gripa a luat proporții și în Viena, pe fondul acestei escaladări a bolii, marile spitale se pregătesc pentru a preîntâmpina o posibilă înrăutățire a situației[47]. Datorită experienței nefaste din intervalul 1918-1919, conform ziarului, toate țările europene și-au luat măsuri de precauție. De asemenea, se vehicula în presă faptul că originea noii gripe ar fi în regiunea caucazului de unde s-a extins ulterior în vestul Europei[48].

Ca și în occident, din 14 ianuarie 1927, la Cluj, sunt inițiate măsuri profliactice precum cele de dezinfectare din două în două zile a spațiilor publice închise. Primele spații publice vizate au fost cinematografele[49]. Aparentele probleme sanitare se suprapun în această perioadă pe un avânt a industriei românești de film, care oferă populației o nouă modalitate de petrecere a timpului liber[50]. La Cluj au fost implemetate la o primă vedere și măsuri de distanțare socială prin interzicerea

[39] „Uj járvány lépett fel Erdélzben. Koloyzsváron eddig tőbben megbetegedtek, ketten meghaltak. Az uj betegsegnek skárlátos és spanzolos tünetei vannak*",* în *Új Kelet*, anul VI, nr. 45, 14 aprilie (1923): 8.

[40] „Budapesten hatalmas arányokban terjed a spanzolnátha", în *Ibidem,* anul XLVI, nr. 46, 27 februarie (1925): 8.

[41] Loyd George, Georges Clemenceau și Woodrow Wilson au fost bolnavi de gripă spaniolă. Conferința de pace de după Primul Război Mondial a fost pe cale să fie abandonată din cauza faptului că W. Wilson aproape a fost omorât de virus. *Vezi* Alfred W. Crosby, *America's Forgotten Pandemic: The Influenza of 1918,* (Cambridge: University Press, 2003)

[42] „Lloyd George betegsége" în *Ellenzék*, anul XLVI, nr. 46, 27 februarie (1925): 8.

[43] „Veszedelmes spanyolnátha-jarvány Marosvásárhelyen" în *Ibidem*, anul XLVI, nr. 55, 9 martie (1925): 4.

[44] Michael Greenberger, „Better Prepare Than React: Reordering Public Health Priorities 100 Years After the Spanish Flu Epidemic", in *Am J Public Health*, November 2018, Vol 108, No. 11, p. 1467.

[45] „Európaszerte ujra veszedelmesen pusztit a spanyoljárvány" în *Ellenzék*, anul XLVIII, nr. 5, 9 ianuarie (1927): 3.

[46] „A spanyolnátha rohamosan terjed nzugatról keletre" în *Ibidem*, nr. 6, 10 ianuarie (1927): 1.

[47] *Ibidem.*

[48] „A spanyoljárvany egzre veszedelmesebb méreteket őlt" în *Ibidem*, nr. 8, 13 ianuarie (1927):. 8.

[49] „Kolozsváron megtették az intéykedéseket a spanzolnátha ellen" în *Ibidem*, nr. 9, 14 ianuarie (1927): 3.

[50] Minodora Damian, „Cinematografie bănățene în perioada interbelică" în *Acta Mvsei Devensis*, (S.N.), IX, (2018): 247-259

dansului în restaurante și cafenele. Măsura a fost impusă de către prefectul poliției Crenian Aurel[51]. Dar substratul acestei hotărâri era în principiu, după declarația organelor legii, către periodicul *Elenzék* („Opoziția") , o măsură de igienă generală. În primul rând o măsură de igienă morală, în condițiile în care dasnsurile moderne prezentau unele caracteristici erotice, iar ulterior o măsură de igienă alimentară, se pare că praful rezultat în urma dansului putea ajunge în farfuriile și paharele indivizilor[52]. De asemenea, printr-o cerere semnată de către „un manager de club îngrijorat"[53], la Cluj, se cerea amânarea începerii campionatului de fotbal până la încălzirea vremii, când pericolul gripei spaniole și a răcelii s-ar fi diminuat considerabil[54].

Părerile medicilor de la Cluj, la începutul lunii ianuarie, a anului 1927, conform periodicului *Elenzék* („Opoziția") , erau împărțite, unii considerau că boala se află „în fața porților"[55], alții erau de părere că boala deja a pătruns în teritoriu, datorită mai multor îmbolnăviri ce prezentau simptome asemnănătoare cu cele ale gripei spaniole[56]. Din a doua jumătate a lunii ianuarie se consemnează îmbolnăviri și în alte județe. Același periodic anunță îmbolnăviri în județul Mureș-Turda. Cea mai afectată localitate fiind Moldovenești (Várfalva), unde bolnavii au prezentat complicații (sângerări abundente la nivelul nasului). Aflarea acestor vești se pare că a alarmat și comunitatea din Târgu Mureș, deoarece echipamentul spitalicesc al orașului era foarte deficitar și în cazul unor îmbolnăviri în masă, nu existau suficiente locuri de găzduire a pacienților în spitale[57]. Din luna februarie apar vești și despre îmbolnăviri în Arad, unde aproximativ 50% dintre elevi erau bolnavi, fapt ce a condus la închiderea unităților de învățământ pentru o perioadă scurtă de timp[58]. Îmbolnăviri sunt menționate în presă și în județul Someș numărul acestor îmbolnăviri a fost aproximat la două mii, trei mii de cazuri[59].

Isteria declanșată în presă, toată frica pe care societatea o manifesta față de posibila reapariție a gripei spaniole a fost exploatată din 1927 de către companiile farmaceutice și farmaciști. Publicația satirică maghiară *Vágóhid* („Abatorul") scria că aceștea împreună cu coșciugarii „se roagă la Dumnezeu să dea un pic de gripă spaniolă, pentru a fi mai mare traficul"[60].

Odată identificată nevoia indivizilor de a se apăra împotriva gripei, diverse companii farmaceutice și farmaciști pun în circulație medicamente care protejează sau combat boala consumatorului, iar pentru a-și mării vizibilitatea pe piață și implicit profiturile apelează la publicitate sau mai corect spus la reclame[61].

În perioada interbelică creșterea economică, înflorirea culturală – practic racordarea la valorile occidentale – au contribuit la creșterea numărului de publicații. S-a facilitat înflorirea presei populare cu un grad de adresabilitate extrem de ridicat în comparație cu presa elitistă a secolului al XIX-lea. Presa ajunge, în această peioadă, la o categorie largă de cititori datorită prețului scăzut iar fenomenul publicitar cunoaște un „*boom*", datorită înfloririi presei independente, care pentru a supraviețuii a încercat să-și creze resurse prin publicitate. Referindu-se la această importanță crescândă a publicității, Virgil Molin[62], unul dintre marii specialiști în arte grafice și tipar din perioada interbelică[63], afirma că secolul XX este „secolul publicității"[64].

---

[51] A fost numit prefect de poliție a orașului Cluj de către ministrul de interne Octavian Goga, în timpul războiului a fost făcut prizonier în Rusia, de unde s-a întors acasă doar după încheierea războiului. *Vezi* „Instalarea noului prefect de poliție*"* în *Clujul Românesc,* anul IV, nr. 20, 16 mai (1926): 1.

[52] „A kolozsvári éttermekben és kávéházakban tilos a tánc", în *Ellenzék*, anul XLVIII, nr. 15, 21 ianuarie (1927): 4.

[53] „Spanyoljárvánz és a labdarugómérkőyesek" în *Ibidem*, nr. 49, 4 martie (1927): 7.

[54] *Ibidem.*

[55] „Kolozsváron megtették az intéykedéseket a spanzolnátha ellen" în *Ibidem*, nr. 9, 14 ianuarie (1927): 3.

[56] *Ibidem.*

[57] „A spanyolnátha megjelent Marostordamegyébe is" în *Ibidem*, nr. 15, 21 ianuarie (1927): 5.

[58] „Aradon is dühőng a Spanzolnátha*"* în *Ibidem*, nr. 43, 25 februarie (1927): 5.

[59] „Szamosmegyében is dühőng a spanyolnátha*"* în *Ibidem*, nr. 49, 4 martie (1927): 5.

[60] „A falu" în *Vágóhid,* anul XIV, nr, 8, 27 februarie (1927): 10.

[61] În condțiile în care termenul de publicitate suferă metamorfoze pe durata istoriei este mai potrivit să utilizăm termenul de reclamă. De exemplu la „Publicitate" apar și acte pierdute.

[62] N. 27 nov. 1898, Cârnecea, Caraș - m. 1968, Craiova. Studiază în țară și străinătate; licențiat în Arte Grafice la Leipzig. Subdirector al Editurii Scrisul Românesc (1923), colaborând cu E. Tătărescu peste 20 de ani, la această instituție. A contribuit la dezvoltarea şi modernizarea tipografiei, la redactarea Graficei Române şi a Almanahului

Revenind asupra reclamelor dedicate produselor ce combat sau înlătura posibilitatea contactării gripei spaniole, constatăm că acestea sunt accesibile în forme extrem de variate. Regăsim leacuri sub formă de ceaiuri, dezinfectanți, creme și medicamente. Majoritatea copleșitoare a acestor remedii, aveau cel mult un efect placebo sau în unele situați putem presupune că au agravat boala sau au facilitat apariția unor boli noi în organismele consumatorilor. Chiar și astăzi se pare că 35-40% dintre toate medicamentele au efect placebo[65]. Studiind problematica postum poate părea defectuos raționamentul consumatorului interbelic de a cumpăra un produs care promite vindecarea sau protecția în fața unei boli a căreia cauză era necunoscută, dar frica poate impulsiona un astfel de comportament. Datorită acestei frici, a unei ipohondrii sociale nu a fost deloc greu pentru producătorii de leacuri să profite de un public devenit receptiv și să obțină mici averi din vânzarea unor produse dubioase.

Una dintre primele reclame[66] identificate în cadrul cercetării aparține unei celebre comapanii, *Meinl Gyula*, poate numele în magiară nu atrage atenția, dar dacă ne raportăm la numele original de *Julius Meinl* avem convingerea că cititorul recunoaște numele. Reclama adusă în discuție avea următorul text „*Cea mai bună apărare împotriva răcelii și a gripei spaniole este o cană bună de ceai. Amestecuri deosebite de ceai la prețuri accesibile*”[67]. De asemena, din textul reclamei aflăm că ceaiurile se pot găsi în Piața Unirei, numărul 15 din Cluj, față în față cu intrarea în biserică[68]. Ceaiul a avut întodeauna succes în farmacopeea populară, reclama mizează pe acest aspect dar și pe prețul atrăgător al compusului homeopat. Chiar mai mult ceaiul era recomandat și de către medici. Ca de exemplu Dr. Iosif Stoichița în lucrarea intitulată „*Ce trebuie să știm despre boalele molipsitoare*”, publicată în colecția Biblioteca Poporală a Asociațiunii (ASTRA), scria cu referire la îmbolnăvirea de gripă spaniolă următoarele: „*în caz de boală, vom chema întodeauna medicul, iar până la sosirea lui ne vom așeza în pat, în odaie curată și caldă. Vom lua ceaiuri calde, vom lua prafuri de aspirină și chinină și vom căuta să asudăm cât mai bine. În caz de ferbinți mari, facem comprese cu cearceafuri muiate în apă rece și stoarse bine. După trecerea ferbințelilor încă cel puțin 2-3 zile vom sta în pat*”[69].

Fig .1.

Alcoolul apreciat și el în farmacopeea populară și care alături de usturoi a fost un „medicament” foarte

Laboratorul Chimic DIANA
a început fabricarea articolelor
Crema, Pudra și Săpun
Aceste preparate, compuse din materii prime, alese printre cele mai bune și a căror efecte nu se pot măcar compara cu preparatele similare vor fi puse în vînzare sub denumirea
Creme „MUGUET“, Poudre „MUGUET“, Săpun
preparate de Laboratorul chimic „DIANA“
Sumele enorme ce ar necesita reclama pentru introducerea acestor articole o voi întrebuința în beneficiul publicului care va ști să aprecieze calitățile unor preparate nelntrecute și sub forma unor premii ce se vor împărți în modul următor:
Fie-care cutie de Cremă sau Pudră va fi însoțită de un prospect numerotat; fie-care al 50-lea număr cîștigă un premiu de 5 pînă la 50 lei.
Premiile sunt plătibile la Magazinul de unde a fost cumpărată cutia cu cremă sau pudră.
Prețurile: Creme «Muguet» Lei 1.50; Pudra «Muguet» Lei 2.—
Sapun 100 gr. Lei 1.50
Cereți pretutindeni preparatele
Laboratorului chimic «DIANA»
10 REGULI PENTRU IGIENA
1. In fie-care dimineață adaogă „DIANA FRANZBRANNTWEIN“ în apa de spălat pentru a'ți întări și răcori corpul.
2. Nu uita că DIANA FRANZBRANTWEIN este cea mai bună apă de gură.
3. Frictionează-ți corpul cu DIANA FRANZBRANTWEIN pentru a te păzi de răceală.
4. Spălați părul numai cu DIANA FRANZBRANTWEIN căci întărește rădăcina și favorizează creșterea.
5. Contra năduşelei întrebuințează numai DIANA FRANZBRANTWEIN si vei obține resultatul cel mai binefăcător.
6 După fiecare masă clătești gura cu apă la care vei adăoga DIANA FRANZBRANTWEIN, cel mai bun desinfectant.
7. Dacă te simți obosit după un lung exercițiu frictionează-te cu DIANA FRANZBRANTWEIN și vei recăpăta imediat putere
8. După bae frictionează-ți corpul cu DIANA FRANZBRANTWEIN și vei avea cea mai plăcută senzație.
9. Nu uita nici odată sticla cu DIANA FRANZBRANTWEIN cînd pleci la drum căci îți va folosi în toate împrejurările.
10. Să nu-ți lipsească nici odată DIANA FRANZBRANTWEIN din casă.
„DIANA“ FRANZBRANTWEIN
de găsit la toate drogueriile și farmaciile din țară; un flacon mic 70 bani; un flacon mijlociu Lei 1.20; un flacon mare Lei 2.40.

Fig .2.

invenții în domeniul tiparului, lucrări
de a fost secretar general. A colaborat
icul Cicerone pentru orașul Timișoara
(1926); Ghidul orașului Timișoara

ologică,(Iași: Editura Polirom, 2012)

Bucureşti, Editura Corint, 2019), 153.

Asociațiunii "Astra”, 1931): 73.

Fig .3.

utilizat în timpul gripei spaniole din 1918-1920, a fost și compusul de bază al elixirului „Diana”[70], un alcool de masaj ce se promitea a fi leacul pentru orice boală. Încă de la începutul secolului al XX-lea, „Diana” franzbrantwein[71] „cel mai bun preparat la farmacistulului Bela Eréniy”[72] din Budapesta, fabricat în laboratorul din București, șoseaua Vitan , numărul 11, se recomanda cel mai bun remediu la răceli, gripă, nevralgii, dureri de cap, oboseală, etc[73]. Util în păstrarea igienei[74], folosit și pentru uz intern în cazul epuizării neprevăzute a alcoolului din casa, în contextul unei posibile reîntoarceri a gripei spaniole, în 1927, „Diana” promitea și o protecție absolută împotriva bolii[75]. Prin reclama din anul menționat producătorul susținea că are dovada certă că preparatul este util și în combaterea gripei spaniole deoarece niciunul dintre cei 150 de angajați nu s-au îmbolnăvit de spaniolă.

Egy
fényes bizonyiték
!!
Mig majdnem minden üzem szenved a spanyolnátha megbetegedések miatt, a Diana gyárban 150 alkalmazott és munkás között egyetlen egy megbetegedés sem fordult elő. — Teljes üzemmel dolgozik a
»DIANA«
sósborszeszgyár
a spanyolnátha elleni küzdelemben.
„DIANA“ sósborszesz
mindenütt kapható!

Un produs asemănător cu alcoolul de masaj „Diana” a fost „Carmol”[76]. Și acesta se remarcă prin universalitate și versatilitate în utilizare. Alături de dureri de cap, picioare și nervi, promitea să vindece și gripa spaniolă.

Fig .4.

[70] *Vezi* Fig. 2.
[71] Alcool pentru masaj în limba germană
[72] *Vezi Furnica,* anul VI, nr. 2, 17 septembrie (1909): 11
[73] *Ibidem.*
[74] Vezi *Voința națională: ziar național-liberal*, anul XXVIII, nr. 8008, 21 aprilie (1912): 3.
[75] Vezi Fig .3.
[76] *Vezi* Fig. 4. *Keleti Újság*, anul XI, nr. 155, 12 iulie (1928): 10.

În 1929 gama medicamentelor ce promiteau să trateze gripa spaniolă se diversifică și mai mult în spațiul românesc. Începând cu acest an regăsim în presa interbelică maghiară din Transilvania reclame ale aspirinei produse de către compania germană Bayer[77]. Efectele benefice ale substanței extrase din scoarța de salcie sunt recunoscute de mai bine de 3500 de ani. Utilizarea frunzelor de salcie pentru tratamentul au fost cunoscute și de către sumerieni. Vechi egipteni foloseau extracte de mirt și frunze de salcie pentru a calma durerile articulare. Papirusul Ebert ce datează din anul 1534 î.e.n și care conține o colecție de 877 de rețete medicale în 110 de pagini raportează folosirea aplicațiilor de mirt și decocturi de frunze de salcie pe abdomen și spate pentru ameliorarea unor afecțiuni și simptome dureroase. Aproximativ 1000 de ani mai târziu Hipocrate din Kos (460-377 î.e.n), tatăl medicinei, era conștient de proprietățile medicinale ale plantelor Salicaceae. Dacă studiem istoria acestei substanțe observăm că au existat rapoarte despre utilizarea salciei ca remediu analgezic, antipiretic și anti-migrenă din diferite părți ale lumi[78].

Fig .5.

După lungi încercări de a izola într-o formă cristalină extractul activ al scoarței de salcie, doi farmaciști italieni din Verona, Francesco Fontana și Bartolommeo Rigatelli reușesc acest lucru în anul 1824, dar forma sintetizată de către aceștea prezenta probleme în cea ce privește tolerabilitatea gastrică. De aici și până la apariția medicamentului minune, a aspirinei, au mai trecut 74 de ani.

Studiul salicilaților a fost reluată de compania Bayer, fondată în 1863, de Friedrich Bayer și William Weskott, inițial compania era specializată în fabricarea de vopseluri din materiale organice, dar în 1888 compania își diversifică domeniul de activitate și înființează o divizie farmaceutică conduse de Arthur Eichengrün (1867–1949). În cadrul acestei divizii Felix Hoffman (1868–1946) , un tânăr farmacist obține în data de 10 august 1897, conform caietului său de laborator, acidul acetilsalicilic în forma sa cea mai pură. Noul medicament rezultat în urma acestui succes a primit denumirea de „aspirină", nume compusă din „a" provenit de la acetil și „spir" provenit de la *Spiraea ulmaria*, arborele din care a fost extras acidul salicilic. La 1 februarie 1899, Bayer a înregistrat numele mărcii comerciale la Berlin și a fost apoi brevetată în Statele Unite în 1900, iar începând cu anul 1904 a început producția sub formă de tablete al aspirinei Bayer[79].

[77] *Vezi* Fig .4, *Új Kelet,* , anul X, nr. 52, 16 martie (1929): 4.
[78] Maria Rosa Montinari, Sergio Mineli. Raffaele de Caterina, „ The first 3500 years of aspirin history from its roots – A concise summary" în *Vascular Pharmacology*, nr. 113, noiembrie (2018): 1.
[79] *Ibidem*.

Descoperirea noului medicament nu a fost lipsită de controverse. Rolul lui Arthur Eichengrün (1867–1949) în descoperirea aspirinei a fost neglijat. Se pare că contribuția sa ar fi fost ștearsă din arhivele Bayer în perioada nazistă, posibil din cauza originilor evreiești ale lui Eichengrün. Această teză a fost susținută de Walter Sneader[80].

Revenind de la scurta istorie a aspirinei, asupra reclamei din 1929[81], constatăm că aceasta se deosebește de reclamele simple ale altor produse, grafica ce însoțește textul fiind mult mai elaborată. Reclama celor de la Bayer mizează și pe versatilitate schimbând în decursul anului formatul pentru a a stârnii interesul cititorului și a posibilului viitor client[82].

În lunile de toamnă-iarnă ale aceluiași an compania își diversifică gama de produse și prezintă prin intermediul presei un nou panaceu sub numele de „*Panflavin*". Preparatul se recomanda împotriva răcelilor, a durerilor în gât și desigur împotriva gripei spaniole[83]. Nu putem neglija grafica ce însoțește inițial textul reclamei și considerăm că ilustrarea unor picioare, ce aparțin sexului slab, era menită să atragă atenția cititorului. Ulterior grafica aferentă reclamei v-a suferi schimări după cum se poate observa:[84].

Fig .7.

[80] *Ibidem, apud* W. Sneader, *The discovery of aspirin: a reappraisal,* BMJ, nr. 321, 23 decembrie (2000): 1591–1594.
[81] *Vezi* Fig .5. și Fig .6.
[82] Reclama din *Új Kelet*, 16 martie 1929, anul X, nr. 52, p. 4. reprezentată în Fig .5. este total diferită față de reclama din *Ellenzék,* anul L, nr. 242, 23 octombrie 1929, p. 4 reprezentată în text prin Fig .6.
[83] *Keleti Újság*, anul XII, nr. 207, 12 septembrie (1929): 4.
[84] *Vezi* Fig .7. Keleti Újság, anul XII, nr. 207, 12 septembrie 1929, p. 4; *Ellenzék,* anul L, nr. 207, 13 septembrie 1929, p. 6. Fig .7. *Ellenzék,* anul L, nr. 217, 24 septembrie 1929, p. 8. Fig .9. *Keleti Újság*, anul XII, nr. 272, 28 noiembrie 1929, p. 4.

Cele mai multe reclame dedicate produselor ce vindecă gripa spaniolă le putem încadra din punct de vedere a textelor într-un stil enunțiativ-argumentativ. Prin mesajele transmise se încerca impulsionarea spre achiziție, textele sunt de cele mai multe ori simple, dar există și texte creative în cadrul cărora sunt utlizate și mijloace stilistice

Cele 5 produse prezentate în cadrul acestei cercetări, menite să împiedice contactarea gripei sau remedierea acesteia, reprezintă doar începuturile unei adevărate industrii a panaceurilor, în anii imediat următori gama produselor promovate în periodice se diversifică.

Interesant de menționat este și faptul că uneori se pot observa și inadvertențe între conținutul reclamelor și articolele din ziare. Ca de exemplu, cotidianul *Ellenzék* („Opoziția") care a promovat produsele companiei Bayer, publică în 4 ianuarie 1930 un scurt articol, în cadrul rubricii de știri, prin care informa cititorul că Dr. I. S. Falk profesor universitar la Chigago a reușit să descopere recent bacilul gripei spaniole și lucrează la crearea unui ser vindecător[85]. Logica simplă ne spune că o boală nu se poate combate sau trata printr-un medicament dacă nu i se cunoaște cauza. De asemenea, dacă ne raportăm la cercetărilor doctorului Isidore Falk, „profesor asistent de igienă și bacteriologie la Universitatea din Chicago"[86], aflăm că acesta „a lucrat la izolarea virusului gripal în timpul epidemiei de gripă din 1928. Până în 1929 el izolase germenul și a declarat cu prudență că există o „perspectivă plină de speranță" că ar fi descoperită acum o antitoxină pentru gripă"[87]. După cum se poate observa nu se menționează nimic despre gripa spaniolă. Ne întrebăm atunci dacă revenirea bolii în spațiul românesc a fost sau nu a fost reală? În cadrul cercetării am reușit să indentificăm un singur articol care, în contextul epidemiei de gripă din Ungaria, ține să accentueze că țara nu este afectată de teribila gripă spaniol și că este vorba despre o simplă gripă a cărei mortalitate este mai ridicată[88]. Cel mai probabil aceasta este realitate și în spațiul românesc, unde izvoarele istorice ne semnalează epidemii de gripă în 1921-1922, 1926-1927 și 1928-1929[89]. Aceste epidemii, după cum se poate observa, se suprapun exact pe anii în care are loc o creștere a numărului de articole ce prevestesc/semnalează prezența gripei spaniole. Chiar și medicii reușesc cu greu să răspundă la întrebarea, gripă sau gripă spaniolă? În primul rând aceste incertitudini se datorează similitudinilor în cea ce privește simptomatologia și a puținelor informații despre cauza bolii. Dr. Iosif Stoichița, ca de exemplu, în lucrarea „*Ce trebuie să știm despre boalele molipsitoare"* tratează subiectului gripei în ansamblu și include în această categorie atât gripa spaniolă cât și influenza[90]. De asemenea, în perioada cercetată nu există date clare în cea ce privește numărul bolnavilor, sistemul medical era deficitar din multe puncte de vedere. În 1936 Dr. Petru Rămneanțu și Dr. Ilie Ardelean evidențiază lipsa datelor referitoare la epidemiile de gripă: „*la noi cazurile de gripă sunt prelucrate începând cu anul 1928, deşi declarația obligatorie a boalei prin lege, şi aceasta numai cu titlu informativ, o avem introdusă numai după acea dată, în urma legii sanitare şi de ocrotire din 1930 (art. 374). (În Ardeal prin Ord. Nr. 109, R. O. S. a devenii obligatorie de declarat din 1920) . Astfel referitor la epidemiile reduse, cari au avut loc în țara noastră după marea pandemie din 1918—19, din anii 1921—22, 1926—27, 1928—29 , nu dispunem decât de date vagi, cari reies din publicațiile clinice, din rapoartele aşezămintelor spitaliceşti, din câteva rapoarte oficiale ocazionale şi din urcarea mortalității generale din lunile de iarnă ale anilor respectivi*"[91].

Aceste incertitudini medicale au lăsat loc imaginației și fricii. Frica față de posibila reapariție a gripei s-a menținut mult timp după dispariția oficială a bolii. În 1943 periodicul *Keleti Ujság* („Ziarul Estului") încă numără morțile cauzate de gripa spaniolă[92]...

---

[85] „A spanyolnátha bacillusának felfedezője" în *Ellenzék*, anul L, nr. 3, 4 ianuarie (1930): 7.
[86] http://galleries.apps.chicagotribune.com/chi-vaccine-history-polio-measles-photos-20150224/
[87] *Ibidem.*
[88] „Magyarországon nincs spanyolnátha" în *Ellenzék*, anul anul XLVIII, nr. 14, 20 januarie (1927): 3.
[89] Dr. Petru Rămneanțu, Dr. Ilie Ardelean, „*Gripa din iarna anului 1934-35 în România și repercursiunea ei asupra celorlalte cauze de deces. Studiu epidemiologic și statistic*", în *Buletin eugenic și biopolitic,* vol. VII., nr. 3-4, martie-aprilie (1936): 81.
[90] Dr. Iosif Stoichița, *Op. Cit.*, 69-73.
[91] Dr. Petru Rămneanțu, Dr. Ilie Ardelean, *Op. Cit*.
[92] *Vezi* Keleti Ujság, anul XXVI, nr. 277, 7 decembrie (1943), 4.

Chiar dacă nu era o realitate, gripa spaniolă, se pare că a dăinuit în mentalul colectiv mult timp după dispariția virusului. Stiința medicală a suferit în intervalul 1918-1920 o umilitoare înfrângere cu repercursiuni *à la longue.* Așa cum am putut observa nici după mai bine de douzeci de ani, medicina, nu putea găsi răspunsuri, fapt ce a acentuat demoralizarea, a încetinit readaparea societății și a facilitat dezvoltarea tratamentelor propuse de către medicina alternativă, care de multe ori facilitau trecerea indivizilor în neființă sau reprezentau doar o sursă de venit pentru oportuniști. Astăzi, privind subiectul postum, putem remarca impresionanta putere de recuperare a societății, desigur, cu costuri impresionante și realizăm că în continuare omenirea și microorganismele continuă să se modeleze reciproc.

BIBLIOGRAPHY

Crosby, Alfred W. *America's Forgotten Pandemic: The Influenza of 1918,* (Cambridge: University Press, 2003);

Damian, Minodora „Cinematografie bănățene în perioada interbelică" în *Acta Mvsei Devensis,* (S.N.), IX, (2018);

Delumeau, Jean, *Frica în Occident. Secolele XIV-XVIII. O cetate asediată*, (București: Editura Art, 2020);

Gociman, Aurel, *Măcelul de la Beliș din 1918: 45 moți împușcați și arși de unguri,* (București: Tipografia Universul, 1932);

Gottfried, Barna, „Kurucok és internáltak – Székelyek a vörös és a nemzeti hadseregben, ill. román fogságban 1919–1920" în *Székelyföld*, anul XII, nr. 1, (2008);

Herban, Adela, „Valenţe didactice în pubilcistica lui Gavril Todica (1877 – 1946)" în *Sargetia*, nr. XXX, (2001-2002);

„Gavril Todica (1877-1946) – un astronom cu veleităţi europene, în *Sargetia*, nr. XVI-XVII, (1982-1983);

Molin, Virgil, *Îndrumări profesionale*, (București: Editura Eminescu, 1939);

Montinari, Maria Rosa, Sergio Mineli. Raffaele de Caterina, „ The first 3500 years of aspirin history from its roots – A concise summary" în *Vascular Pharmacology*, nr. 113, noiembrie (2018);

Olasz, Lajos, „Sajtóirányítás és háborús propaganda az I. világháború idõszakában" în *Belvedere Meridionale*, anul 31, nr. 2, (2019);

Petcu, Marian, *Istoria jurnalismului din România în date: enciclopedie cronologică*,(Iași: Editura Polirom, 2012);

Schöpflin; Aladár, *Magyar színházművészeti lexicon,* vol. 2. (Budapesta: Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, 1929);

Popa, Mircea Valentin Tașcu, *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918,* (București: Editura Tritonic, 2003);

Spinney, Laura, *Gripa spaniolă din 1918. Pandemia care a schimbat lumea,* (București, Editura Corint, 2019);

Stoichița, Iosif, *Ce trebuie să știm despre boalele molipsitoare*, (Sibiu, Ed. Asociaţiunii "Astra", 1931);

Turda, Marius, Paul Weindling. „*Blood and Homeland: Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900-1940*", , (Budapest, Central European UP, 2007);

Periodice

Biserica și Școala (1918-1929)

Buletin eugenic și biopolitic (1927-1929);

Clujul Românesc (1927);

Ellenzék (1920-1929);

Furnica (1909);

Foaia Diecezană (1919-1929);

Gazeta Poporului (1919-1927);

Gazeta Transilvaniei (1919-1929)
Keleti Ujság (1919-1944);
Medgyes és Vidéke (1918);
România Nouă (1919-1927)
Transilvania (1919-1929)
Új Kelet (1919-1929);
Unirea Poporului (1919-1929)
Vágóhid (1924-1927);
Voința națională: ziar național-liberal (1912);

Surse digitale

http://galleries.apps.chicagotribune.com/chi-vaccine-history-polio-measles-photos-20150224/

http://aman.ro/betawp/wp-content/uploads/personalitati/M/molin%20virgil.pdf

HUMOR AND SATIRE IN ROMANIAN COMMUNIST PUBLICATIONS. THE MAGAZINES URZICA AND PERPETUUM COMIC IN THE 80'S

Corina Hațegan

Scientific Researcher, PhD, „Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences and the Humanities of the Romanian Academy, Târgu Mureș

Abstract: During the communist regime in Romania, all publications were put under censorship, from the moment the communists took power to the last of its days. Communist propaganda was present everywhere; in arts, literature, and newspaper, depicting the perfect society raised by the flawless Nicolae Ceausescu's ideas. Happy people were applauding the leader showing eternal love and respect. But not everything was truly like the alternative world displayed in daily publications. As we will see through this study, many of the everyday misfortunes were becoming the main themes for ridicule and jokes, and finally, the texts and cartoons of the studied magazines were used to parody them. Of course, nothing was clear and everything had an allusive character so, the censor and the simple reader could translate the texts as they wished. Finally, the magazine found ways to put a smile on the overwhelmed people's faces in a world that was becoming more and more difficult to endure.

Keywords: communism, propaganda, Nicolae Ceausescu, humor, satire, mass media.

The cover of the *Urzica* magazine issued in December 1980 shows us a wintery image followed by the specific message "Happy New Year". Surprisingly the message was not next to the image of Nicolae Ceausescu, but to a much more beloved illustration, Santa Claus (Santa Frosty). The text of the message continues with an expression often found in socialist wishes, "Happy anniversary with many successes at work". We also note that Santa's bag (Santa Frosty), however, contains agricultural tools, shovels and pickaxes. The cover of the magazine sends a message with a twist of irony, parodying official speeches that even on holidays reminded citizens to become good communists or to work in a socialist society with abnegation. On the other hand, we notice a public space degradation by perverting winter holiday symbols and transforming them into a propaganda toolbox.

In this regard, Christie Davies mentioned in a study[1] the different hypostases of the joke within the communist states (from the Soviet Union, but also the satellite states). Therefore, the joke can be seen as a result of the extent of the oppression, jokes that highlight shortcomings, In another cases we notice the relationship between joke and politics of shame, the joke as a protest, the parodies of ideology, the cult of personality, and more. No less important is the study of Dana Maria Niculescu Grasso, which focuses on political jokes of the socialist period, concluding that they give a feeling of imaginative freedom, being a destructive weapon in an unrealistic plan. These are, in fact, the result of the injustices suffered by the people, laughing and ridiculing enabling them to bear frustrations more easily[2].

Jean-Marc Defays makes the same remark, emphasizing that laughter is a discharge of nervous energy, it allows you to unwind, and at the same time, humor can be considered a defense mechanism, a weapon[3]. Nonetheless, the comic reveals its duality by the fact that on the one hand, the message transmitted can be trivial, but on the other hand, it can be a bearer of symbols. The

[1] Christie Davies, *Humor and Protest: Jokes under Communism*, Internationaal Institute voor Sociale Geschiedenis, IRSH, 2007, pp. 291-305.

[2] Dana Maria Niculescu Grasso, *Bancurile politice în țările socialismului real*, editura Fundației Culturale Române, București, 1999, p.85.

[3] Jean Marc Defays, *Comicul. Principii. Procedee. Desfășurare*, Institutul European, Iași, 2000, pp. 26-28.

sender and receiver are the ones who encode and decode the message according to the context. This discursive coding gives ultimately a double meaning. Understanding the messages is easy enough for the target audience, but still does not fall under censorship. Most often, pamphlets targeted the government, political leaders, and citizens' undesirable attitudes: "the criteria for appreciating the object of ridicule is, therefore, the socially reportable defect, but such defects become odious to those in power because they can be the causes of harmful notions. […] laughter is a manifestation of disapproval […]"[4]. As a consequence, the comic was based on irony, and self-irony, but also on satire regarding certain situations, practices that have become commonplace in the Romanian society that is struggling with daily shortcomings.

In 1948, communism found Romania at the very end of Europe, and after 40 years, left it at the very end of Europe as well. Studies on the effects of communism on people, both socio-economically and psychologically, are numerous. Manipulation, distrust, chaos, uncertainty, propaganda, etc. are the issues that years of communism left behind. It left deep, unhealed traces in the Romanians' minds, even after many years. Lack of technological flow modernization, services modernization, neglect of agriculture, industry and production oversizing, markets based only on offer, and the politicization of all life's aspects are just some of the causes of the economic and social collapse after 1989.

The political and economic decisions adopted after the mid-1970s by the communist regime in Romania led to the creation and generalization of discontent among citizens. Indeed, it cannot be proved that there was a motivation or a strategy to starve[5] the population, but the deprivations to which the Romanians were subjected showed that the Government's interest was oriented toward other objectives and not towards the general welfare that characterized propagandistic discourses.

A good barometer of the '80s could be the analysis of imports and exports. Bogdan Murgescu suggests, in his volume, some edifying examples, such as the import of lemons, oranges, and mandarins - fruits that some did not even dream of at the end of the 89 - which has halved. On the other hand, meat exports exceeded imports and the consumption internally decreases[6]. The lack of fuel made it possible to introduce a law regarding the use of personal cars only on certain days. The car itself was a difficult asset to purchase given the endless waiting lists. The lack of water, electricity, and heat made houses unwelcoming, which led to an increase in the discomfort degree that already existed due to other shortcomings. To these are added the exorbitant energy consumption of the megalithic industry, but with lower and lower yields on the competitive market. Depriving the population of certain utilities made it possible to re-direct resources to industrial giants, who ultimately failed to the shortage of the market.

A similar situation was found in the field of education, especially the upper one. Romania, in the European context, was in the second last position regarding the number of students (before Bulgaria)[7]. The same unfortunate situation was found in scientific research due to a lesser interest in applying international scientific research results in Romania.

Last but not least, the lack of desire for technological modernization and the ignorance of international realities led to the economic and social collapse of the Romanian society and of the dictatorial regime led by Nicolae Ceaușescu.

In the magazines proposed for study, the pamphlets and drawings are based on the amusement related to common social issues, as well as on the discrepancy between the reality proposed by propaganda and everyday reality. In other words, society's problems or shortcomings are presented on a serious note by a good communist that supports the progress and improvement of the nation, but at the same time, the discourse was ambivalent, ironic, and comic.

[4] Marin Popa, *Comicologia*, Semne, București, 2010, p. 28.
[5] Bogdan Murgescu, *Romania si Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Polirom, Iași, 2010, p. 371.
[6] Bogdan Murgescu, pp. 371-372.
[7] Bogdan Murgescu, p. 390.

In order to illustrate how the press and civil society gave free rein to unconscious tendencies or ideas, this study looks at two humorous magazines from 1980 to 1989, *Urzica*[8] and *Perpetuum Comic*.

A revealing situation is the "complaint" of a citizen who draws the attention of the *Urzica's* editorial staff to the fact that the iron produced by the "Electromureș" Enterprise is the most economical: "It does not consume any power, because it is sold without a cord"[9]. The situation is funny, but also dramatic, showing, on the other hand, a serious problem of a large enterprise. The phenomenon was not uncommon considering that human errors occur due to the rush of manufacture. The lack of cord could prove, however, the shortage of raw materials in the factory or refers to the less legal and moral habit of employees to retrieve parts of the products to sell them on the underground market.

The pamphlets on the lack of various products depict an image of the world, where humor is the way to deal with situations. The lack of common objects such as outlets or other common goods is captured by comical situations. A citizen reports that "I looked for outlets three times and I had a big surprise. I was told every time *we don't have* outlets. When do *we have* outlets?"[10]. Also, with "we don't have", a product distribution machine "responds" to a customer when he introduces the coins, as a drawing show[11].

The messages sent by the readers revealed unexpected shortcomings, such as the fire matches, the lack of which the magazine's comedians were convinced that their non-existence was part of a national plan to discourage smoking[12]. Beyond the anecdotal distortions, we notice the startling situation in which society found itself. The shortcomings were not part of any strategy to improve life such as the one presented in the form of a *population rational feeding program*, but the government's impossibility to provide citizens with consumer goods. Jokes also note this unpleasant situation: "A citizen enters a slaughterhouse. Do you have veal meat? No./ How about pork meat? / No./Chicken? No. But what do you have, sir? / We have open from 6 to 16"[13] or "Do you have meat? / No, we do NOT have cheese, those next to us do NOT have meat"[14]. Lucian Boia reiterates the reality of the '80s: "The grocery stores had emptied (it's not a figure of speech, they were empty in the strict sense of the term), endless queues formed"[15].

This practice is also highlighted in a cartoon where a man tries on a tailor's suit, but the suit is unstitched and the drawing is accompanied by the text "This model - both in Bucharest and everywhere in the country - is easily undo"[16]. The editors of the text thus used the multiple interpretations of the word "undo" leaving the reader to understand the message: it is easy to sell, has doubtful quality, or it can be obtained from people who dealt with the underground economy. In another order of ideas, we can say that the underground economy in the '80s was present in the life of Romanians: "despite the economic evidence, the propaganda speech continued to feed Nicolae Ceaușescu's fictions. The speculation and drawbacks (recorded as such in the reports!) had taken

[8] *Urzica* Magazine is a satire and humor magazine, founded by Aurel Baranga and published in Romania between 1949-1989. The purpose of founding the magazine was to be used, along with other publications, to support communist propaganda. The first issues were part of the general propaganda to denigrate the bourgeoisie and capitalists while exaggerating the Soviet Union ideal. Due to the declining standard of living in Romania, especially during the 1980s, the magazine makes fun of the otherwise dramatic situations of daily life. The subtle and subversive humor aimed, in addition to universal social issues, the cult of personality, propaganda, economic, social, and cultural shortcomings. Starting with 1975, the *Perpetuum Comic Almanac* appeared alongside, and since 1990 *Urzica* magazine has been renamed *Moftul Român*.

[9] *Urzica* Magazine, January 1980, p. 2.

[10] *Urzica* Magazine, January 1980, p. 2. The answer *we don't have* has become so often heard that it becomes funny.

[11] *Urzica* Magazine, August 1980, p. 7. Caricature by A. Paven .

[12] "Semnale recepționate", Tinca Silvestru, *Urzica* Magazine, June 1980, p. 3.

[13] Bancuri din "Epoca de Aur" (de la lume adunate), 1990, no. 154.

[14] *Ibidem*, no. 22.

[15] Lucian Boia, *Strania istorie a comunismului românesc și nefericitele ei consecințe*, Humanitas, București, 2016, p. 184.

[16] *Urzica* Magazine, January 1980, p. 2.

new proportions, a sign that people had developed over time techniques to adapt and avoid the rigors imposed by the system"[17].

Poor work, false reports, and constantly hiding problems are revealed in a pamphlet where a displeased customer complains to the head of the *Triumph of Labor* cooperative that he is unable to repair his watch at any of the available units. Many units had high prices, others do not want you to know the price, some don't have employees, managers are always on vacation, spare parts aren't available, etc. As the cooperative's head tries to correct the situation, he assures him that these are just isolated cases, and those who refuse to work will be penalized. During the discussion, the head of the *Triumph of Labor* finds out that in front of him is the head of the *Scissors and the Razor* cooperatives, and takes the opportunity to point out that there are problems in his units as well. For example, if you don't tip the employees, they don't do their job. In the end, both agree that, although the phenomenon is generalized and well known, the situations will still be considered, only isolated cases[18].

No less hilarious is the cartoon in which three workers of a factory are shown playing poker during work time, with the mention: "What do you say, brothers? Do we want to work overtime today?"[19]. The cartoon alludes, most likely, to an anomaly that tended to become chronic in the late '80s, people's lack of will to work. On the one hand, it was due to the lack of raw materials or the inefficiency of the technological chain, and on the other hand, due to the resigned attitude of citizens, who were paid anyway, especially because work was an obligation and the money was earned anyhow. We notice, therefore, a problem not only economic but also social, which, was known and tolerated by both the Party and the people, becoming a reason for jokes.

In cartoons or texts, work-related theme moments are often captured, such as in "The Mystery of the Zipper Factory" where the reader is transposed into an adventure comparable to Sergiu Nicolaescu's police movies. The protagonist, an employee of a garment factory, is put in a position to pick up a delivery from the Zipper Factory, which is necessary for making trousers. After no employee wanted to lift the zipper delivery, it was proposed to make pants without zippers. When the zippers finally arrived, they were flawed and it was necessary to change the technological flow[20]. The author of the pamphlet reveals a situation that becomes amusing since it happens very often. If the components of a product arrive on time, they may be faulty, if they do not arrive on time, the technological flow changes, all this leads to a decrease in work efficiency, and last but not least, the inappropriate attitude of people towards work.

Zippers, or rather the lack of them in stores, are also the subject of the "Useful Tips" column, where the reader is advised that if he wants to make a piece of clothing, first buy a zipper and only after buy textiles. The author concludes, ironically, that if you find a zipper in a certain color, then you can consider yourself so blessed that you can try your luck at the Lottery[21]. The above examples highlight the lack of common goods, but at the same time, they are opposed to the propaganda discourse that supported the socio-economic paradise of the socialist states' citizens.

Another text, with the same theme, reveals that often industrial equipment was out of order. It was unable to be used because it couldn't be repaired, faulty parts couldn't be replaced and sometimes they already come from the factory with flaws. The author of the text concludes that given the millions needed to purchase such unnecessary equipment, factory losses are also in the millions[22]. Other readers pointed out that in Mehedinți city, the plastic cans sold are leaking, that in Baia Mare city, "Plugarilor" (Plow) street deserves its name because it looks like a plow as a result of unfinished road works[23], that the seats in public transport are so dirty and degraded that all the

[17] Mioara Anton, *Ceaușescu și poporul. Scrisori către iubitul conducător (1965-1989*), Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2016, p. 134.
[18]A. Vasiliad, "Cazuri izolate", *Perpetuum comic* 1981, p. 188-189.
[19]*Urzica* Magazine, February 1980, p. 8, drawing by Adrian Andronic.
[20]Dumitru Solomon, "Misterul fabricii de fermoare", *Urzica* Magazine, January 1980, p. 7 and p. 13.
[21] *Urzica* Magazine, August 1980, p. 6.
[22] *Urzica* Magazine, November 1980, p. 3 and p. 6.
[23]*Urzica* Magazine, February 1980, p. 2.

passengers gave way to each other or that the glove factory in Timișoara city produces mismatched gloves [24] etc.

Also, in this atmosphere of improvisation and scarcity, we notice a reinterpretation, a parody of the story "Goat with three lambs". The text was made in the form of a whimsical investigation trying to find if it would have been possible to avoid the well-known but tragic end of the story. The conclusion of the "investigation" is that first, the Wolf could easily enter Goat's house because the door lock from *Ferometal* had a factory fault, and secondly, the Wolf would have entered the house to take a bath because, in the new apartments, the builders have not yet completed the plumbing[25].

The author of the article, using irony, highlights one of the social society's problems: the many unfinished constructions or the poor quality due to the pressure of deadlines, and the questionable quality of raw materials. Some causes for these situations could be identified, such as the lack of competitiveness in the labor market, the lack of competitiveness of Romanian products on the international market, the industrial oversizing, and many other causes.

There were many cases, however, where it was shown that Romania, the *Romanian economical miracle*, was competitive only in terms of propaganda speeches, "social conditions prove even worse than the economic level, so the synthetic indicator of development places Romania last in Europe, after Albania. Super-industrialized Romania looked a lot like an underdeveloped Third World country"[26]. Allusion to the over industrialization of the country and the neglect of agriculture, but also to the transformations and systematizations to which the Romanian villages were subjected, we see in a satirical cartoon where a shepherd grazes his sheep in a field full of industrial waste. The drawing is accompanied by an ironic text, "on a foot of land, on a mouth of Heaven ..." [27].

Equally telling is a cartoon of a man with a TV on his shoulders with the words "Portable TV" [28], referring to the so common custom of having appliances repaired that they seemed portable and not fixed, as they were conceived. The user of household appliances faces real problems, from the lack of diversity, and poor functioning, to the non-existence of spare parts, as it appears from the text attached to the drawing. The user of a TV with a lamp (part of the TV that is subject to wear and tear) when he wants to change the faulty part, due to lack of materials, receives a real light lamp instead[29].

The issue of socialist constructions emerges from a cartoon depicting a Stone Age man who, although he places a few stones on top of each other, his thoughts fly to an image of flats, hotels, mountain resorts, etc., specific to the communist era vision board[30]. Last but not least, we can assume the ridicules of the endless propagandistic discourses that marched on the idea of the Romanian protochronism, where the people who reside in Romania's territory, since ancient times dreamed of socialist development.

Insinuations to the uncomfortable living conditions offered by the communist state continue with the shortcomings within the communist households (electricity, water, heating) a reason of pride for the Ceausescu regime. Thus, an ironic drawing shows a snowman, who was a tenant in an apartment, calling the Heating Institution with a complaint: "Hello! Sir, stop, that heating, we are melting!"[31]. Although in this comic context, the situation is funny, nevertheless the lack of the thermal agent, as well as hot water, was a reality of the '80s, shown by the satirical magazines in the form of a frozen man.

The endless queues for the purchase of various products are the subject of satirical texts in the magazine too, highlighting the less moral practices used by some people to obtain them, from

[24] *Urzica* Magazine, March 1980, p. 3.
[25] "Concluzia unei anchete pe marginea cazului Capra cu trei iezi", *Urzica* Magazine, April 1980, p. 6.
[26] Lucian Boia, *op.cit* , pp. 146.
[27] C. Pavel, *Perpetuum comic* 1986, pp. 48.
[28] *Urzica* Magazine, March 1980, p. 3.
[29] V. Crăița-Mândra, "Piese de schimb", *Perpetuum comic* 1986, p.26.
[30] M. Dinulescu, *Urzica* Magazine, January 1980, p. 16.
[31] Mihai Stonescu , *Urzica* Magazine, February 1980, p. 8.

improvising, underground economy to goods stocking, etc. For example, a cartoon, reveals accurately people's mental *state of siege*. It captures a man walking on the street with two fuel canisters, but on the street corner was lurking another man holding in his hand a fuel pump hose in attack position[32]. Even though the drawing is goofy, the lack of fuel was another sad reality of that period, the queues for fuel sometimes were as long as those for meat, bread, milk, etc. Unfortunately, as the drawing described above shows that the immediate effect of shortages of any kind is the proliferation of competition for both consumption and accumulation, a phenomenon that continues after 1989.

The situation is inevitably fueled by propaganda through mass media that recommends citizens to be thoughtful about the consumption of non-food or food items under the umbrella of scientific studies on economics and rationalization. This results in many practices among consumers, including the underground economy, the exchange of goods, excessive accumulation, appealing to acquaintances or influential relatives to obtain goods, etc. The custom of "queuing" is also a repercussion of goods shortage, highlighted by Dan Lungu, in his study: "In the '80s' during real socialism in Romania, queues were an everyday phenomenon, almost trivialized. Standing in line was a common act, crowned with the joy of success when you got the desired product or overshadowed by dissatisfaction in case of failure, but too little was considered an abnormal, outrageous act[33]. Paul Cernat emphasizes the dehumanizing nature of the queues, but also the time and resources invested by people for the supply of goods: "it was a deafening struggle for every inch of ground, there were clever envelopments, all the moments of inattention and weakness of those around you were speculated […] In the queue, former neighbors often met […], unraveling memories, life stories, making friends. […]"[34].

Needs were not limited to material objects; culture was also controlled by the regime. A revealing situation is provided by a cartoon depicting a merchant selling books using a scale[35]. The communist regime, as shown in numerous studies, promoted the so-called "kilo culture", quantity at the expense of quality, while supporting a culture that had adapted to the ideological requirements. The phenomenon is noticed by Ion Manolescu in the case of cultural productions such as films, books, and artistic events that undoubtedly had a questionable quality, but followed the Party's line. For example, the forced sale, in a bundle, of propaganda materials along with other materials appreciated by readers was practiced often[36].

Life in the Romanian society was not limited and deficient for all citizens, as we can understand from an illustration, a safe box that on one side has a lock, but on the other side, has a tap[37]on. In other words, what was inaccessible to some, was an abundance to others, but that was a small number of people. A poem published in *Perpetuum Comic* humorously illustrates the situation described above. The subject of poetry is a road accident between a bus and a "tiny black car". Both the bus passengers and the tiny black car passenger, which was a diplomat, believed that had priority. However, in the end, it proves that neither one of the vehicles paid attention to traffic rules. Beyond the text's witty character, the bus portrays the mass of people that inevitably felt that were cut off from their rights and at the same time, some groups, such as dignitaries, for the simple reason that had important functions, were considered above the law [38].

Society, on the other hand, had become an environment where rumors took the place of information. The aforesaid situation is represented in the form of a drawing depicting an employee

[32]V. Timoc, *Urzica* Magazine, January 1980, p. 8.
[33] Dan Lungu, *Avatarurile cozii în socialismul de tip sovietic*, în Adrian Neculau, *Viața cotidiană în comunism*, Polirom, Iași, 2004, p. 175.
[34] Paul Cernat *, Cozi și oameni de rând în anii 80*, în Adrian Neculau, *op.cit.*, p. 191.
[35]C. Cucoș, *Urzica* Magazine, January 1980, p. 12.
[36]Ion Manolescu, *Comunismul la pachet. Aventură și propaganda în filmele polițiste* în Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir, *Explorări în comunismul românesc*, Vol.1, Polirom, Iași, p. 283.
[37] Denes Molnar, *Urzica* Magazine, January 1980, p. 12.
[38]Dan Plăeșu, "D-ale circulației", Perpetuum comic 1981, pp. 56-57.

at the *information desk* whispering "information"[39], or a door that has an eye instead of a door lock [40] suggesting that people are always being watched[41].

From the rumors spread among citizens about the arrival of certain products on the store shelves to the existence of people that practices illegal medical acts (abortions), the information becomes valuable. On the other hand, there was an increase in official informants, people who provided information to the *Securitate (Security)* about certain people (friends, relatives, etc.). This situation, which also seems ludicrous today, has developed a whole paranoia in society, given the fact that the idea that anyone can be a snitcher has become popular. Witnesses recalled that many were aware that they were being chased for information, that they had a *shadow*, which is why they deliberately misled the "investigators". Situations like this, often ridiculous, are also captured by the magazine's comedians, an example being a text that alludes to the ubiquitous "shadow" of a citizen who, unfortunately, after escaping the physical "shadow" finds out that he has "shadows on lungs"[42].

Another comical material disguised in the form of a journalistic investigation reveals the apparently increased interest in the publication called *Radio-TV Program*. The pamphlet author notes that this particular interest is due to unpredictability. In other words, the program which appears on paper does not coincide with the one on TV, thus always surprising the citizens[43]. Beyond the inaccuracies between the real and the official program, the text suggests that in addition to the fact that the program offered by television is insignificant, uninteresting, and extremely politicized, it is not even respected. The TV program, when there was electricity, lasted two hours and was heavily politicized, in antagonism with the real society. Thus, the practice of "catching" television channels from other countries (Serbia, Hungary, Bulgaria) where television had a much more westernized look, grew.

The jokes also appeared in the context of the personality cult, thus a text that tells the story of a snowman, who appeared in front of a store and acquires special features overnight. No less important, the snowman becomes a study material for overseas laboratories, being promoted by all the foreign press. The text becomes more and more whimsical when we learn that all the scientists of the world were amazed by the abilities of the snowman who, through his unprecedented abilities, such as *hot snow*, solves the problem of cold. Thus, the oranges will end up growing even in the cold, and the hot snow solves the lack of heat in the homes. The irony reached its peak when the snowman, the article stated, also improved the economy by exporting hot snow. Foreigners, therefore, saw him as Messiah, popularizing his image. Even more, his ideas saved many factories from bankruptcy. On the other hand, there were many threats against the snowman. The story has a tragic ending: the owner of the store in front of which the snowman appeared is forced to fire his employee, being convinced that he is doing nothing but looking at a "damn snowman"[44].

We cannot fail to notice the similarity of the text in question with the political speeches or official press articles which were meant to support the cult of personality and to build Ceausescu's image both internally and externally[45]. In other words, the propaganda promoted the image of the head of state as a person who sums up the features of all the nation's heroes, who finds solutions to any problem, and guides in all fields. A true internationally renowned personality, the foreign press is almost in love with ideas related to safeguarding the world, etc. The same rhetoric has a drawing from *Perpetuum Comic* depicting a statue that "offers" directions to the workers where to be

[39] *Urzica* Magazine, February 1980, p. 12.
[40]Iulian Pena-Pai, *Perpetuum comic* 1986, p.29
[41] See more Germina Nagât, *Informatorul de lângă noi*, in Adrian Neculau, *op.cit.*, 132-137.
[42] Liviu Vulcu, "Necazurile cu umbra mea", *Urzica* Magazine, May 1980, p. 12.
[43]Ovid S. Crohmălniceanu, "O idee publicistică formidabilă", *Urzica* Magazine, January 1980, p. 2.
[44]Rodica Tett , "Descoperire epocală", *Urzica* Magazine, February 1980, pp. 8-9.
[45] For a good image on the cult of personality of Nicolae Ceaușescu, we recommend Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Polirom, Iași, 2003 and Manuela Marin, *Evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989*, Alba Iulia, Altip, 2008.

seated[46]. The image is exaggerated, as in the case of the snowman, who is ultimately nothing more than a simple ephemeral snowman.

Conclusions

The study of satire and humor magazines from the period of totalitarian regimes, such as Nicolae Ceaușescu' Romania, invites the post-communist reader to a few questions. Given that the regime's censorship carefully monitored all publications to hide "hostile content", which would be the explanation for the satirical and sarcastic texts/cartoons' existences? One of the explanations could be that the propaganda allowed these manifestations precisely to have a place of displacement of the population, as in the case of the artistic movement called *Cenaclu Flacara*. On the other hand, "Urzica" was a niche magazine, with a monthly publication, therefore, theoretically, its impact on the population, compared to central publications, was much lower.

Last but not least, some comedians even confessed that the censors, in most cases, had no reason to object to the satirical production, because the texts or cartoons subtly satirized the shortcomings of society and did not seem to directly target the Ceausescu regime.

We also note that compared to other magazines dedicated to a certain audience, "Woman", "Cinema", "The Dares", etc., the magazines in question rarely mention the well-known topics of propaganda discourse, only to that degree as they can be subtly parodied. At the same time, humor magazines do not pay homage to the Party or Nicolae Ceaușescu and do not publish political messages. Even the message on the occasion of the National Day celebration, which occupies multiple pages in the official publications, was considerably restricted. Although the message conforms to the imperatives of the national discourse, we do not notice the abundance of recurrent messages or propagandistic expressions.

If the study of central and local publications allows us to observe the difference between the fictional society, imagined and proposed by propaganda and the daily reality confessed by witnesses of the time, *Urzica* magazine allows us to note that there is a small area, an official publication, where not everything was perfect. Seen with humor, the Romanian society of the 80s was on one hand ridiculous if we consider the hilarious situations in which the citizens were put, but also full of drama if we think about its shortcomings.

Last but not least, we must take into account not only the opinion of those dissatisfied, clearly stated in the magazines' texts and illustrations, but also of those satisfied with the "benefits" of the regime, whose sincere and ardent homage to the leader was surpassed only by Nicolae Ceausescu himself.

However, humor magazines can be the answer to capitalizing on frustrations. Regardless of the regime or period, the society's dissatisfaction exists both due to personal shortcomings, ignorance, or non-involvement of civil society, but also due to government policies that generate unhappiness. Therefore, the topics addressed are universal, but also particular, directly caused by the decisions of political leaders.

Finally, if in the formal publications we find a strong dichotomy between the imposed reality and the historically confirmed one, in the humor magazines the otherwise dramatic situations are not hidden but exposed entertainingly. No less important is the fact that, unlike the formal publications, the 80s' satirical magazines, at least apparently, weren't used for propaganda purposes like the official ones.

BIBLIOGRAPHY

Anton Mioara, *Ceaușescu și poporul. Scrisori către iubitul conducător (1965-1989)*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016.

Bancuri din "Epoca de Aur" (de la lume adunate), 1990, no. 154.

[46] Caricature by Leonte Năstase, Perpetuum comic 1981, p.19.

Boia Lucian, *Strania istorie a comunismului românesc și nefericitele ei consecințe)*, Humanitas, București.

Cernat Paul, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir, *Explorări în comunismul românesc,* Vol.1, Polirom, Iași,2004.

Davies Christie, Humor and Protest: Jokes under Communism, Internationaal Institute voor Sociale Geschiedenis , IRSH, 2007.

Defays Jean Marc, *Comicul. Principii. Procedee. Desfășurare*, Institutul European, Iași, 2000.

Gabanyi Anneli Ute*, Cultul lui Ceaușescu*, Iași, Polirom, 2003

Marin Manuela*, Evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989*, Alba Iulia, Altip, 2008.

Murgescu Bogdan, *Romania si Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Polirom, Iași, 2010.

Neculau Adrian, *Viața cotidiană în comunism*, Polirom, Iași, 2004.

Niculescu Grasso Dana Maria, *Bancurile politice în țările socialismului real*, Fundația Culturală Română, București, 1999.

Popa Marin, *Comicologia*, Semne, București, 2010.

ACHIEVEMENTS AND IDEOLOGIES IN THE INTERWAR ROMANIA HIKING: STUDY CASE - MIHAI HARET

Narcis – Mihai Martiniuc
Research Assistant, „Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences, Târgu Mureș

Abstract: The study aims to analyze the role of Romanian interwar ideologies in the development of alpine tourism in Romania.
Mihai Haret was an important name in the appearance of various mountain organizations and clubs in interwar Romania. However, his activity begins before the First World War, in the Old Kingdom of Romania. We will try to capture the way in which this niche aspect of Romanian tourism was reorganized after 1918. Since that moment the entire inherited former Dual Monarchy infrastructure – cottages, shelters, clubs, etc has been reorganized. Also lots of new cottages have been built. On the other hand, the way in which the developed ideologies at the time influenced and sometimes even dictated the organization of mountain clubs and the Romanian recreative hiking activity.

Keywords: Interwar period, Romania,tourism, clubs, hiking, mountaineering, ideology.

Introducere

Studiul își propune să analizeze rolul ideologiilor din interbelicul românesc în dezvoltarea turismului alpin din România. Vom încerca să surprindem felul în care s-a reorganizat acest aspect de nișă din turismul românesc după 1918, atunci când s-a pus problema reorganizării unei infrastructuri moștenite din fostul stat dualist austro-ungar (cabane, refugii, cluburi, etc, în marea lor majoritate săsești din sudul Transilvaniei) – pe de o parte, iar pe de altă parte felul în care ideologiile apărute și dezvoltate în epocă au influențat organizarea cluburilor montane în general și activitatea alpină românească în particular, urmate de un anumit tip de propagandă pentru publicul larg.

Turismul a fost o activitate restrânsă în mediul românesc, am putea spune chiar una „de nișă" și devine un fenomen popular și de masă târziu, odată cu anii 1930. Simțul colectiv românesc – atât cel tradițional cât și cel modern – și-a însușit și interiorizat târziu ideea de drumeție, de turism recreativ altăturide beneficiile ce rezultă din această activitate.[1]

Privind retrospectiv – acum, la un interval de aproximativ 100 de ani – am putea spune că în perioada interbelică România a încercat – cu succes – să recupereze decalajul cultural față de

[1] Este interesant pentru istoria mentalităților cum literatura română dezvoltă începând cu ultimele decenii ale secolului al XIX-lea literatura de călătorii (vezi de exemplu Calistrat Hogaș sau Alexadru Vlahuță) însă îi lipsește drumețul, călătorul în sine care să populeze spațiile explorate într-un mod individual. El nu este întâlnit decât cel mult accidental; inculsiv localnicul este mai mult un element de pitoresc (vânător, cioban, etc.) și de atmosferă decât un personaj ce-și asumă peisajul. Literatura de călătorii prin propria-i țară oferă ceva exotic pentru cititorul autohton. Românul se „desțelenește" destul de târziu – începând cu ultima decadă a secolului al XIX-lea – și este precaut și timid în a-și explora propria țară; celelate spații îl atrag mai mult doar pe plan oniric și foarte puțin în concret – în acest ultim caz predomină preamărirea artei, arhitecturii și foarte puțin a peisajului. Apoi în „lumea tradițională" a satului nu se poate vorbi despre „turism montan". Ideea de „petrecere în aer liber" asociată activităților tradiționale și unde apare de la bun început ca o suprapunere („nedeile" din nordul Olteniei sau Mărginimea Sibiului, „ruptul sterpelor", „sâmbra" – ieșirea oilor la pășunat primăvara în Maramureș și Oaș sau „tânjaua" tot în Maramureș unde este sărbătorit primul om ieșit primăvara la arat, etc.) apare destul de târziu, în perioada socialistă. Aceste activități subminează treptat-treptat caracterul originar și conduc spre o recreere de tip modern, o „evadare în natură" de factură orășenească, asta chiar dacă participanții sunt în marea lor majoritate locuitori rurali (n.n.).

Europa Occidentală.[2] În perioada aceasta societatea română – în plin proces de formare, cu domenii și activități ce apar începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea – cunoaște prin viața cotidiană activități de pionierat care apar și se dezvoltă pe un teren cu totul nou, cu date „importate" din vest și preluate cu succes mai ales de nobilimea și burghezia română.[3]

Turismul montan a fost precedat de turismul cultural, peste tot în lume, așadar și în mediul românesc, ca idee „filosofică" dar și ca dat practic, bun de aplicat pe teren.[4] Astfel prima consemnare a ascensiunii vârfului Omul din Bucegi datează din anul 1839, atunci când muntele a fost urcat de către profesorul A.I. Vaillant și slugerul Angelescu.[5] Avem însă informații ce confirmă ascensiuni în Carpații românești la date mult mai vechi.[6]

Acest studiu este unul prea restrâns pentru a încerca o istorie a drumeției la români; există suficient de multe surse și documente cât și pagini web de popularizare pentru ceea ce am putea numi „o istorie a turismului românesc".[7]

Unul din primii promotori ai turismului montan în România a fost Nestor Urechia, foarte acitv în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea și în primul deceniu al secolului XX. Din păcate, cea mai importantă carte a lui, „Vraja Bucegilor" a fost publicată de-abia în 1926.[8] Avem de-a face aici cu o filă importantă din istoria turismului antebelic românesc, mai exact al celui din Vechiul Regat.

În perioada interbelică asistăm la evoluția unor alpiniști emblematici pentru România, adevărate legende: Niculae Baticu, Emilian Cristea, Walter Kargel, etc.[9] Alpiniștii români sunt apreciați peste tot în lume acolo unde se practică alpinismul. Pentru prima dată avem oameni de munte români care practică ascensiunea în afara țării.[10]

---

[2] Apropierea de cultura americană se produce mai târziu, după 1920, cu un anumit impact mai ales prin import cultural: jazz, stil vestimentar, tehnologie, etc.

[3] Termenul folosit mai sus, cel de „decalaj cultural" poate fi impropriu din mai multe puncte de vedere; România (Moldova, Valahia, dar în mare parte și Transilvania mai târziu) nu a avut „ce să recupereze" pentru că pur și simplu datul ei cultural a fost diferit de cel al Europei Occidentale. România „importă și adaptează" moravuri, artă culinară, modă, arhitectură, arte plastice, muzică (simfonică, dar nu numai; începând deja cu anii '20 asistăm la apariția primilor artiști români de jazz), filosofie, psihologie, doctrine sociale occidentale, tehnologii, etc. Putem chiar vorbi despre „europenizarea" și „occidentalizarea" României. Transilvania are o istorie diferită sub acest aspect până la 1918 (n.n.).

[4] Romantismul a fost unul din curentele care a deschis gustul elitelor pentru studiul ruinelor și al monumentelor vechi; el a fost precedat de un impuls ce poate fi detectat deja în Renaștere. Însă aici vorbim preponderent despre intelectualul occidental. Boierul autohton prinde târziu gust pentru vestigiile din trecut ale propriului habit. Gândirea lui vine aici dintr-un fond mental identic cu cel al țăranului (n.n.).

[5] ******Alpinismul în România, de la prima ascensiune până la căderea comunismului*, http://www.emunte.ro/ alpinismul -in- romania-de-la-prima-ascensiune-pana-la-caderea-comunismului/[accesat 19.04.2022].

[6] Pentru istoria alpinismului românesc și mondial vezi *ibidem*; pagina web a montaniardului Dinu Mititeanu, http://www.dinumititeanu.ro/11-alpinism-escalada [accesat 19.04.2022]; site-urile web specializate carpati.org sau alpinet.org. S-au folosit în acest studiu materiale web pentru că informația specializată în turismul montan s-a transferat aproape în întregime în domeniul digital. Acest sistem are pe lângă avantaje și multe lipsuri; de exemplu diminuarea și aproape dispariția literaturii montane. Ea tinde să fie înlocuită prin jurnale seci sau printr-un stil telegrafic de comunicare a datelor cu caracter practic (lungimea traseului, marcaj, timpi de parcurs, dificultate, etc.).

[7] De exemplu Regina Maria a fost una dintre promotoarele timpurii ale turismului în Vechiul Regat, prin propriul exemplu și printr-un mod de viață intim legat de natură. Viața casei regale la castelul Peleș a contribuit din plin la acest mod de viață și la promovarea drumeției printre români. Modul de viață de la Balcic este deja un exemplu tardiv pentru atracția pe care peisajul marin, „îmbăierile" și înotul încep să-l aibă asupra românilor; marea intră în mentalul colectiv mult mai târziu decât muntele sau pădurea ca spații de recreere (n.n.).

[8] Vezi Nestor Urechia, *Vraja Bucegilor*, ediție revizuită (București: Editura România Pitorească), 2013.

[9] Vezi Niculae Baticu, *Jurnalul unui alpinist și aviator*, ediție revizuită și adăugită (București: Editura România Pitorească), 2012 – o carte valoroasă ce vorbește despre deschiderea primelor trasee de alpinism din România, experiența de o viață în alpinism a lui Baticu precum și amintirile sale de pe frontul Celui De-al Doilea Război Mondial unde a activat ca pilot militar; Walter Kargel, *Alpinism. Înălțimi, riscuri, bucurii* (București: Editura România Pitorească) 2012. Kargel a fost unul dintre puținii alpiniști din interbelic care au reușit să-și continue activitatea după 1948 și în afara blocului socialist (n.n.).

[10] De exemplu Niculae Baticu petrece sistematic luni întregi pe an în Alpii Dolomiți, unde se antrenează și adoptă tehnici noi de cățărare de la alpiniști italieni, germani și austrieci. La fel Walter Kargel, atras și el de Alpii bavarezi și elvețieni.

În același curent se înscrie și Mihai Haret, care a fost un nume important în apariția diferitelor organizații și cluburi cu specific montan din România interbelică. Chiar dacă activitatea lui începe înainte de Primul Război Modial – în Vechiul Regat – partea cea mai importantă din întreaga sa viziune asupra relației strânse dintre om și natură prin activități sportive văzute drept acțiuni culturale iese din anonimat odată cu perioada interbelică.

Mihai Haret și turismul montan

„Trei date își dispută momentul inițial al alpinismului românesc: 1857 (prima expediție pe Vârful Postăvaru), 1873 (înființarea SAK[11]) și 1903 (excursia lui Ieronim, Nicolae Bogdan și Mihai Haret pe valea Horoabei)".[12]

Prin Mihai Haret România avea de-a face aici cu un personaj pe care occidentalizarea societății în ansamblul ei l-a produs într-un mod aproape firesc; aproape că „a fost nevoie" de un astfel de factor de coagulare reprezentat de câteva personalități aproape avangardiste pentru România acelor vremuri, așa cum au fost primii alpiniști și montaniarzi. Transformările prin care a trecut România în ultima jumătate a secolului XIX au atins în profunzime fiecare strat al societății și au început să modeleze mentalități. Turismul de aventură nu avea cum să nu-l intereseze pe românul care în perioada anilor 1920-1939 avea o vârstă cuprinsă în general între 20 și 50 de ani; acesta avea o situație materială pe care am putea-o cataloga ca fiind medie spre bună, locuia în general la oraș, avea o educație cel puțin de nivel liceal, făcea parte din ceea ce am putea numi „burghezia" sau „nobilimea" din România și presta meserii care-i aduceau un venit constant și și care-i puteau asigura printr-un surplus un trai comod și practicarea unui „hobby".

„Mihai Haret, curând după înfăptuirea statului național unitar, avea o înțelegere superioară în ce privește rostul turismului în conjunctura dată. Îi atribuia valente pluriifuncționale și intuia – pentru vremea numită – sensurile lui în sfera politicului. Ideea aceasta a elaborat-o permanent și meticulos în conferințe publice, în convorbiri de grupe strâns, dar a exprimat-o sincer chiar în actul constitutiv al Turing Clubului : <<Pe de altă parte, mărindu-se considerabil și ca întindere și ca populație, condiția principală ca legătură sufletească să se înjghebe cât mai puternică între toți fiii acestei țări, este ca aceștia să aibă posibilitatea de a se cunoaste și a se iubi. Turismul la noi va fi astăzi mijlocul cel mai eficace prin care se va împlini această legatură sufletească>>".[13]

Biografia cea mai cuprinzătoare a lui Haret este cea scrisă de Mihai Cazanian: „În cartea lui Bogdan Căuș <<Figuri de armeni din România.Dictionar>>, apărută în Editura Ararat în 1997 la pagina 121 găsim numele lui Mihai Haret. Cine a fost Mihai Haret ? Nimeni altul decât nepotul lui Spiru Haret, savant de renume mondial, bine cunoscut armenilor de pretutindeni [...] Mihai Haret s-a născut în București la 30 martie 1884, în casa părintească de pe strada Sculpturii (fostă Ștefan Furtună, azi Mircea Vulcănescu) nr.10. A urmat cursurile liceale la liceul Mihai Viteazul și apoi Facultatea de Științe din București unde a obținut titlul de licențiat în științele naturale. Bunicul patern a fost inginerul Carol Samuel Goll, brașovean cu origini bavareze. Acesta s-a căsătorit cu Adelaida Burelli, de origine italiană. Numele său a devenit Golld și apoi Gold. Din căsătoria lor au rezultat 12 copii. Unul din aceștia a fost Iosif Gold care a ajuns inginer cadastral (hotarnic) și mai târziu inginer șef al <<Eforiei Spitalelor Civile>> din București. Legătura armenească a lui Mihai Haret provine din faptul că a fost unul din cei șapte copii ai familiei Gold, rezultat al căsătoriei în1883 al ui Iosif Gold cu Ana Haret, sora lui Spiru Haret. Mihai Haret a fost primul copil al

[11] „Siebenburgischer Alpenverein in Kronstadt" – asociația alpiniștilor sași din sudul Transilvaniei, cu sediul la Brașov și cu o activitate prodigioasă în domeniul tursimului alpin: deschidere de trasee montane, marcare, ridicare de așezăminte specifice (cabane și refugii).

[12] *********Alpinismul în România, de la prima ascensiune până la căderea comunismului*, http://www.emunte.ro/ alpinismul -in- romania-de-la-prima-ascensiune-pana-la-caderea-comunismului/[accesat 19.04.2022]. Valea Horoabei este o vale tipică pentru sudul Bucegilor, cu mai multă vegetație decât în văile de abrupt din estul masivului; zona exploatată de Haret este aproape de peștera Ialomiței (n.n.).

[13] Citatul îi aparține lui M. Haret; cf. Valentin Borda, *Călătorie din vreme* (București: 1979), www.carpati.org [accesat 22.04.2022].

familiei. Savantul Spiru Haret s-a căsătorit târziu cu Ana, o tânără buzoiancă. Din această căsătorie nu au rezultat urmași. Așa se face că la vârsta de 29 de ani, în 1913, deci după moartea lui Spiru Haret (acesta a decedat la 17 decembrie 1912), Mihai a fost înfiat de văduva savantului devenind din Mihai Gold, Mihai Haret, nume sub care a rămas în istoria drumeției românești. Mihai Haret se stabilește în Casa Spiru Haret de pe G-ral Manu (fostă Verde, fostă Lt. Lemnea) nr.7(fac o paranteză, casa și micul muzeu se află într-o stare deplorabilă. Să se datoreze acest lucru și faptului că unii dintre conaționalii noștri au neclarități asupra originii armene a familiei Haret ?). Pasiunea pentru drumeții l-a cuprins pe la vârsta de 14 ani. Familia Gold își petrecea vacanțele școlare la Sinaia. Nicolae Bogdan, profesor și secretar la Camera Deputaților i-a fost îndrumător. Împreună cu acesta la sfârșitul lui iulie 1898 a plecat în prima excursie montană și a ajuns pe Omu și pe Valea Cerbului. Moșul, adică Nicolae Bogdan, primise această poreclă de la celebra Bucura Dumbravă, avea 48 de ani și l-a însoțit pe tânărul Mihai în multe drumeții prin Bucegi. La 24 ianuarie 1903 a luat ființă <<Societatea Turiștilor din România>>, iar Mihai Haret îndeplinea funcția de secretar. După Primul Război Mondial, la 15 martie 1921, apare Asociația de turism <<Hanul Drumeților>>. Printre membrii fondatori alături de numele Bucurei Dumbravă și al lui Emanoil Bucuța găsim numele lui Mihai Haret. Președintele asociației a fost ales Mihai Haret. La 2 aprilie 1926 ia ființă oficial <<Turing – Clubul României>> al cărui președinte până în1937 a fost Mihai Haret. Sediul central al Turing – Clubului era în casa lui Haret. Turing–Clubul a fost un vis al lui Mihai Haret și o mare realizare pentru turismul românesc. A avut circa 4000 de membri cotizanți [...] legitimația de membru al clubului avea pe acea vreme forța unui act de identitate. Veți spune probabil că 4000 de oameni nu înseamnă mare lucru. Vreau să vă informez că Alpin Clubul Român de astăzi are, după știința mea, circa 500 de membri. Mihai Haret a făcut parte și din Consiliul Superior al Turismului ce funcționa pe lângă Oficiul Național de Turism. A făcut parte de asemenea din Comisiunea Monumentelor Naturii, înființată pe lângă Ministerul Agriculturii şi Domeniilor în baza primei legi pentru protecţia monumentelor naturii din ţara noastră ce a intrat în vigoare la 7 iulie 1930. A participat și la emisiuni radio, astfel la 25 martie 1933 susținea conferința <<Mișcarea turistică în România>>. Mihai Haret s-a stins din viața la 5 aprilie 1940 la Sinaia în vila sa numită <<Casa Bucegilor>>, din cauza unei crize cardiace. Orașul Sinaia a înțeles să omagieze memoria lui Mihai Haret dând numele său unei străzi din localitate, se poate să fi trecut și dvs.de multe ori pe lângă ea. Se află în apropierea Cabanei Schiorilor. Mihai Haret a scris numeroase cărți și articole cu caracter turistic și a colaborat la întocmirea primelor hărți turistice din România."[14]

„Touring – Clubul României" și turismul de aventură interbelic

Am putea spune că la final de secol XIX – început de secol XX puțini membri ai elitei românești din Vechiul Regat își cunoșteau țara prin contact direct cu frumusețile naturale ale acesteia; curente literare precum semănătorismul sau poporanismul, cu tot accentul lor pus pe virtuțile „omului de la țară" n-au reușit să pună în mișcare o reală explorare a spațiului „mioritic" românesc. Se pare că românul nu își putea imagina țara ca pe un spațiu de aventură, de frontieră a spațiului sălbatic, unul puțin cunoscut. Acesta rămâne în mare parte un teritoriu al spațiului de explorare imaginativ – de unde și exagerările de rigoare pe de o parte sau accentul pus doar pe aspecte sociale pe de altă parte.[15] România este văzută ca fiind frumoasă, sălbatică, misterioasă și plină de inedit dar foarte puțin bătută cu piciorul.[16]

[14] Mihai Stepan Cazanian, *Un om de munte – Mihai Haret*, https://www.facebook.com/sharer/sharer. php ?u=https%3A%2F%2Fwww.araratonline.com%2Funom-de-munte-mihai-haret%2F [accesat 24.04.2022].

[15] V. de exemplu scrierile lui Vlahuță. Sadoveanu aduce un echilibru benefic în tot acest dat aproape virgin; scrierile sale par a veni dintr-un contact direct cu „țara". Însă chiar și într-o perioadă târzie precum interbelicul teorii ca cele din filozofia lui Blaga sunt însușite de „intelighenția" românească de cele mai multe ori în lipsa experienței aduse de un contact reală cu satul „spațiului mioritic" preconizat de filozoful ardelean. Mai mult, intelectualitatea interbelică preferă din ce în ce mai mult scrieri cu caracter cosmopolit – mai ales în perioada anilor '30, după ce în deceniul anterior – după 1918 – scrieri ca cele ale lui Liviu Rebreanu sau Camil Petrescu au cunoscut un real succes de public (n.n.).

[16] Această mentalitate s-a perpetuat, trecând peste perioada socialistă, până în zilele noastre. „Dacismul" protocronist al Epocii Ceausescu a adăugat un plus de fals mister acestui dat; acum este perioada când date reale sunt prezentate într-un mod exagerat (n.n.).

Pe de altă parte intelectualitatea românească din Transilvania se află, după 1918, într-o oarecare derută odată cu punerea în mișcare a unor mecanisme ce presupun integrarea și aproape reinventarea ei într-un nou cadru politic cu realități sociale complexe.[17] Se poate constata acest lucru chiar și din primele pagini ale unei reviste interbelice specializată pe turism, așa ca „Boabe de Grâu": „Bibliotecarul unei biblioteci, care întrece în vechime valoarea simbolică a Academei Române, a scos zilele acestea o cărticică. Mă tem că numai cu ea își face intrarea de publicist în București și în editura de dincolo de munți. Acolo, la el acasă, e cunoscut și prețuit de mulți. Numele e știut în tot Ardealul, ca al unui om de carte, harnic și mai cu seamă de ispravă. Biblioteca e biblioteca arhidiecezeană din Blaj, cărticica a apărut în colecția <<Cunoștințe folositoare>> de la <<Cartea Românească>> și se cheamă <<Blajul>>, iar omul e Alexandru Lupeanu – Melin, adică domnul <<Lupean>> cu numele publicist <<Melin>>. Câte amintiri se deșteaptă, vijelioase sau argintii, numai la rostirea numelui marei cetăți unite! Pe cele personale e mai bine să le înăbuș. Suntem în curtea unei mânăstiri, plină de canonici și de catiheți, peste care și turlele metropolitane se înalță negre, ca un îndemn la asceză, abia zimțuite de aurul venit de-acolo de unde se primesc jertfele bine făcute.Tot ce e omenesc și vremelnic nu îndrăznește să iasă la iveală. Altfel aș aminti de ziua fatală a Blajului din 1911, poate cea mai mare după 3/5 Maiu 1848, când am văzut pe cei doi mitropoliți alături, trecând printr-o mulțime nenumărată, care umplea piața fără sfârșit ca o curte a cerului și umplea ulițele care dădeau în ea."[18]

Pe întreg acest fond complex ce presupune regăsiri și reinventări apar factori noi pentru români care tind spre o viață socială dinamică; unele din aceste tendințe sunt dezvoltate prin inițiative noi pe un fond vechi: cel german sau maghiar, alături de mult entuziasm adăugat de către factori de decizie și de personalități aparținând Vechiului Regat.[19] De fapt „se poate spune că mersul pe munte în România a apărut o dată cu apariția primului club de munte în Brașov: „Siebenburgischer Alpenverein in Kronstadt" (SAK),1873. Câțiva ani mai târziu (1881), la Sibiu s-a înființat cel care avea să devină până în 1948, cel mai mare club de munte de pe teritoriul României: Siebenburgischer Karpaten Verein (SKV)[20][...] primul club românesc care a avut ca

[17] Politicienii români ardeleni reflectă bine acest efort de integrare cu toate datele sale; la fel atitudinea clericilor de ambele confesiuni. Se pare că ceea ce dorește Bucureștiul de la românul ardelean este ca el să realizeze cel mai bine „ideea națională" – nu doar pentru Transilvania ci și pentru întreaga românime. Imaginea lui ideală pentru intelectualul din Vechiul Regat este aceea a unui „naționalist"; o imagine care, bineînțeles, are contact limitat și superficial cu cetățeanul real din Transilvania (n.n.).

[18] Emanoil Bucuța, „Blajul", în *Boabe de Grâu*, anul I, nr. 2, (București: Aprilie 1930):107-108.

[19] Este interesant aici modul în care acest aspect ce pare a fi unul teoretic, se reflectă în realitate: cei mai buni alpiniști români din interbelic sunt din fostul Regat: Nae Dimitriu, frații Radu și Șerban Țițeica, Niculae Baticu, Emilian Cristea, Toma Boerescu, etc. De cele mai multe ori sunt personaje care nici măcar nu au trăit în localități montane ci aparțin mediului cosmopolit de oraș - în special celui de București. Avem aici o mentalitate de om modern în cel mai pur sens. Lor li se adaugă alpiniști și speologi sași, maghiari sau chiar evrei din Ardeal; foarte repede au acces la alpinism și românii ardeleni. Așa-i avem de exemplu pe marele alpinist Walter Kargel, iar la Cluj pe Iosif Viehmann (ultimul discipol al lui Emil Racoviță), Kovacs Ferenc, Andrei Moldovan, Gyongyosi Miki, Rozsnay Károly, Rotaridesz Istvan, Bagameri Bela. Totuși, în interbelic și imediat după război factorul autohton românesc ardelean a fost mai puțin dinamic în Transilvania, unde Cheile Turzii au reprezentat pentru alpiniștii clujeni un simbol asemănător cu Bucegii sau cu Piatra Craiului pentru brașoveni și pentru „regățeni". Alpinismul transilvănean, având Clujul drept punct de referință (alături de Brașov) începe să se afirme mai ales odată cu perioada socialistă: „ în perioada interbelică (1934-1948), Clubul Alpin Român nu a avut o filială în Cluj. În 1950, în cadrul noii organizări a asociațiilor sportive după model sovietic, alpiniștii au creat și secții de alpinism pe lângă cluburi sportive. Pentru dezvoltarea acestora, CGM (Confederația Generală a Muncii – organizația sindicală de atunci) a organizat în 1950 în Piatra Craiului o școală de alpinism unde, așa cum reiese din cartea <<Pe Crestele Carpaților>> a lui Niculae Baticu (pag.233-234) găsim și numele a doi clujeni printre <<elevii>> ce s-au evidențiat prin talent și perseverență: Lorincz Miklos și Andrei Moldovan. Aceștia au pitonat în 1951 traseul Grota (Arcada) lui Hili. După aceea Lorincz Miki a pitonat împreună cu Kovács Ferencs și Gagyi András primul traseu adevărat: Creasta Sansil – atât de frecventat și astăzi [...] în 1984, tăcutul dar iscoditorul Moravek Laci, împreună cu Dan Moldovan - <<Pitonero>> au descoperit și <<dat în circulație>> interensanta <<Variantă cu Tunel>> (un tunel de cca. 25 m.) a traseului <<Grota Sansil>>". Cf. Dinu Mititeanu, „File din istoria alpinismului în județul Cluj", în *Chemarea muntelui. Relatări, amintiri, gânduri, sfaturi, opinii despre munte*, http://www.dinumititeanu.ro/File-din-istoria-alpinismului-in-judetul-Cluj [accesat 28.04.2022].

[20] Cf. http://skv.ro/pagini-pe-site/asociatia-skv/ [accesat 24.04.2022].

obiectiv parcurgerea unor trasee dificile/tehnice în țară și care a organizat primele școli românești de cățărare pe stâncă, a fost Clubul Alpin Român (CAR), înființat în 1934”[21].

În prefața lucrării „În munții Sinaiei, Rucărului și Branului”, intitulată „Călăuză practică și descriptivă a munților și localităților cuprinse între ei”, Haret scria: „<<Este un fapt cert, recunoscut azi de toți oamenii luminați care se preocupă de viitorul României, că tinerii noștri neglijează prea mult exercițiile fizice și că trebuie atrași către aceste exerciții prin toate mijloacele posibile” [...] De aceea mă adresez vouă, tineri studioși, închiși în majoritatea voastră în orașe mari şi nesănătoase. Mergeţi la munte! Duceţi-vă în vacanţe şi sărbători la munte, cu orice sacrificiu, în contra oricăror greutăţi. Cercetaţi muntele, cunoaşteţi-l şi legaţi-vă de el; iubiţi-l! adoraţi-l! respectaţi-l! Cel ce cultivă muntele, se urcă spre un nesecat isvor de lumină, de frumuseţe, de măreţie, de sănătate, de emoţii tari şi minunate. Pericolele şi ostenelile muntelui ne formează caracterul, căci ne învaţă solidaritatea; ne oţelesc voinţa făcându-ne generoşi şi desinteresaţi. Şi astăzi România noastră, de acest fel de oameni are nevoie. Muntele ne cultivă mintea şi ne dezvoltă inteligenţa, căci enorm de multe lucruri interesante se pot învăţa pe nesimţite în decursul excursiunilor.>> (Mihai Haret, membru al Clubului Alpin Francez. Membru al Soc. Regale Române de Geografie. Casa Peștera, 30 Aprilie 1024). [...] Trebuie să subliniem că Mihai Haret este autorul primului ghid turistic montan din țară intitulat <<În munții Sinaiei, Rucărului și Brașovului>> (262 pagini, 25 fotografii și o schiță de hartă) apărut în 1910. A început să scrie ghidul la 18 ani. Tot el a lansat în România pentru întâia oară noțiunea de sac de dormit. Puțini știu că a fost și <<naș>>. În munții Retezat, Mihai Haret a născit numele a patru lacuri alpine cu nume feminine, precum Ana,Viorica, Lia, Florica.”[22]

Prin oameni ca Mihai Haret sau Emanoil Bucuța apare pentru prima oară la români ideea că „binele națiunii” ține și de activități în aer liber; viitorul, calitățile acestuia răsfrânte asupra poporului sunt strâns legate de calitățile fizice și psihice ale tineretului, „noua Românie” sau „România de mâine”.[23] În acest caz avem însă avem de-a face cu ceva mai mult decât inițiative limitate la un grup de prieteni, și asta pentru că Mihai Haret este un bun organizator.

Ioan Coman zicea în 1946: „Mihai Haret era tipul adevăratului alpinist: hotărât, calculat, practic; dacă intervine ceva în timpul execuției, el găsește soluția; nu se descurajează, nu produce panică.”[24] Era la șase ani de la moartea acestuia; cu toată perioada de întrerupere adusă de Cel De-al Doilea Război Mondial turismul alpin românesc trecuse deja de începuturile sale și cunoscuse un proces intens de organizare; ba am putea afirma că în anii '30 turismul românesc de aventură își trăia perioada sa de maturitate, racordat la ceea ce însemna exploatarea spațiului montan în epoca aceea.[25]

---

[21] Cf. http://www.clubulalpinroman.net/[accesat 24.04.2022]. Pentru corectitudine trebuie să amintim și dezvoltarea alpinismului în România de după anul 1948: „După al doilea război mondial și până în 1996, România a fost singura țară din lume (cu excepția URSS) în care alpinismul și cățărarea pe stâncă au fost reorganizate exclusiv ca sporturi competiționale, în stil sovietic, cu concursuri locale/regionale/naționale, cupe, clasamente și campionate (așa- numitele <<alpiniade>>). Cf.https://ro.wikipedia.org/w/index.php?title=
Alpinism&oldid=13874301[accesat 24.04.2022].

[22] M.S. Cazanian, *ibidem*.

[23] Aceste idei, precum și punerea lor în practică sunt atitudini de viață dezvoltate odată cu apariția Cercetășeriei în mediul anglo-saxon. Ele au ca filosofie și fundament practic ideea antică de echilibru și de dezvoltare sănătoasă prin sport a minții și a corpului. Mihai Haret are ca predecesori pe primii reprezentanți ai Cercetașilor în Vechiul Regat (n.n.).

[24] I. Coman, *Enciclopedia Turistică Românească* (București: 1941), https://www.carpati.org/cultural/mihai _haret/460/ [accesat 24.04.2022].

[25] Trebuie să amintim faptul că Everestul nu fusese încă urcat; multe din vârfurile Himalayei, Hindukușului sau ale Anzilor aparțineau încă legendelor și păreau a fi de neatins; chiar și în spațiul de naștere al alpinismului – munții Alpi – existau încă vârfuri care își așteptau alpiniștii; echipamentul alpin tocmai se specializa, însă orice ascensiune era încă o adevărată aventură; alpiniștii aveau la îndemână deja bocanci, colțari, pioleți (deprinși din tatăl lor, alpenstock-ul vechilor ghizi montani tirolezi, bavarezi și elvețieni), carabiniere, funii (coarda încă nu apăruse), rucsaci, pantaloni trei sferturi sau lungi având material dublu și cu întăriturii în zonele de uzură, de vară și de iarnă (derivați din costumul tradițional din munții Alpi și din cel de călărie), pufoaice, pulovere (materialele gore-tex sau polar încă nu apăruseră), etc. Sacul de dormit fusese inventat, așa cum s-a spus mai sus, chiar de către Mihai Haret – însă nu putem încă vorbi de saci ușori din puf. Totuși, echipamentul era foarte greu, mult mai greu decât în deceniile care vor urma, fără a mai vorbi de perioada contemporană (n.n.).

În acest sens Emanoil Bucuța, plin de entuziasm, este la curent cu evoluția „trekking-ului" interbelic din zone întinse ale Meridionalilor și din munții Banatului:[26]„avem de un an un nou cerc de turiști. Prescurtat, numele lui e larg și simbolic, <<A.E.R.>>, Asociația Excursioniștilor Români. Cei mai mulți erau membri ai Touring Clubului României și al altor societăți cu scopuri la fel, încă înainte să se întâlnească în jurul noii alcătuiri.[...] Micile grupuri vioaie, în care fiecare se cunoaște și găsește un prieten, nu mai sunt cu putință. Societatea cea mare poate să taie drumuri în munte, să le marcheze pe lungimi de sute de kilometri, să ridice case de adăpost, să facă hărți și să scoată prospecte sau să intre în legătură și schimb cu asociațiile puternice internaționale, mult mai bine decât societatea cea mică. Lucrul ei nu poate fi înlocuit. Dar spiritul de înoire și de creație va pâlpâi întotdeauna mai viu în mica decât în marea comunitate! E poate cazul <<Asociației Excursioniștilor Români>>. Ceea ce mulțumește de la început pe orice turist e întinderea câmpului de lucru. Drumeția nu s-a mulțumit numai cu Bucegii și Făgărașul. Ea a trecut vitejește dincolo și a arătat întâia ei datorie: să descopere și să calce toată țara turistică. Întâii pași sunt buni. Ei au plecat și din valea Cernei ca să străbată aproape toată vechea graniță de munți până deasupra văii Prahovei; au trecut și de la Sovata peste întunecata Harghită până în revărsările Oltului, de la Miercurea și Tușnad; au urcat și pe Bistrița olteană sau pe Teleajen. Câte nu mai rămân! Dar începutul îndatorează și îndeamnă înainte. Rămân nu numai cuiburile de munți de marmură și fier ai Banatului, bazaltul monumental al munților Apuseni, singurătatea Maramureșului, Bucovina păduroasă, dar rămân mai ales celelalte regiuni, încă și mai caracteristic românești, podgoria și valea Dunării sau a Nistrului, cu Delta – minune sau cu malurile cu firide în lut și mănăstiri din văzul bărăganelor rusești."[27]

Ceea ce spune autorul de mai sus este foarte important; specialistul în turism interbelic a devenit conștient de valoarea patrimoniului natural al României. A fost marcată cu semn turistic bandă roșie, pentru prima dată, creasta Carpaților Meridionali și zona centrală a Carpaților Orientali. Sunt mentionate și zonele de „pată albă" pe harta turismului montan: zona calcarului bănățean, Munții Apuseni, munții Bucovinei și cei ai Maramureșului.[28]

Însă românul devine conștient și de alte spații de frumusețe demne de a fi explorate, ca Delta Dunării și Dobrogea. „Turismul acvatic" este într-adevăr ceva cu totul nou pentru român: „de câtva timp se încearcă o îndreptare a luării aminte publice spre o bogăție, pe care până astăzi am lăsat-o mai mult în părăsire. E vorba de valea Dunării și de coasta Mării. [...] Apa ne-a rămas încă destul de străină. Ceva care să umple aceste tipare date a lipsit. O însuflețire populară, care să facă dâră, să atragă și să ție călători, din țară și străinătate, să descopere atâtea regiuni rămase mereu închise de când le avem, deși sunt în marginea marilor drumuri internaționale, cum ar fi, ca să dau numai o pildă, sudul Basarabiei cu lacurile, și nordul Dobrogei cu înălțimile împădurite, se așteaptă descoperite. Această sarcină cade însă întreagă în seama inițiativei particulare organizate și a societății. Inițiativa particulară și societatea n-au putut să arate deocamdată decât drumul. E cunoscută Liga Navală, s-a auzit de Yacht – Club, la Constanța, am avut amestec în înființarea cluburilor nautice din Balcic și Giurgiu."[29] Balcicul, punctul cel mai exotic al României Mari, a jucat și aici un rol important ca pol coagulator nu doar pentru artiști și pentru iubitorii „băilor de soare" și înotului ci și pentru pionierii navigației pe mare cu ambarcațiuni private.

Mihai Haret scrie pe scurt o istorie a încercărilor de organizare a turismului montan din România atunci când vorbește despre statutul „Turing-Clubului", al cărui fondator și președinte este: „a. Vechea <<Societate Carpatină din Sinaia>> – fondată 1895 de către fostul stareț al mănăstirii Sinaia, răposatul Arhimandrit Nifon, ajutat de Take Ionescu și prima sa soție, Bucura

[26] Prin „munții Banatului" înțelegem lanțurile montane care străbat Banatul (Cernei, Mehedinți – versantul vestic – Almăjului, Locvei, Godeanu, Muntele Mic-Țarcu, Banatului, Aninei, Semenicului) în totalitatea lor; nu ne refererim strict la grupa restrânsă a Munților Banatului (n.n.).

[27] Emanoil Bucuța, „Drumeție în fotografii", în *Boabe de Grâu,* anul I, nr.1 (București: Martie 1930): 52-53.

[28] Am putea adăuga aici Bârgăul bistrițean, Călimanii, Gurghiul și munții de la frontiera vestică a Ardealului cu Moldova: Bistriței, Hășmaș, Tarcău, Ciucului, Întorsurii, Vrancei. La ora aceea Ceahlăul era cel mai cunoscut munte al Moldovei; însă Nemira sau Stânișoarei își așteptau încă turiștii, la fel ca munții amintiți mai sus (n.n.).

[29] *Ibidem,* „Turism de Apă": 52.

Dumbravă. Această asociație organizase binișor alpinismul în Bucegi, prin deschiderea de noi drumuri, desfundarea Peșterii Ialomicioarei, prin construirea primelor cabane de adăpost – Casa Caraiman la 2100 m alt. și Casa Omul la 2509 m alt. chiar pe locul actualei case – și prin organizarea de excursii colective. Societatea s-a îngrijit de casele și potecile ei până prin 1910, când – din ce cauze nu știm – a încetat orice activitate.

b. O a doua societate turistică a fost <<Societatea Turiștilor Români>> fondată în 1903, și care a existat până în 1916. Aceasta a construit în masivul Piatra Craiului o căsuță de adăpost numită <<Casa Grindu>> care din cauza că a fost nepotrivit așezată, dar mai ales nepăzită, a fost devastată chiar în anul al doilea al existenței, devenind adăpost deschis de oi.

c. A treia societate a fost și este încă <<Societatea de Gimnastică, Muzică și Turism>> din Iași, a cărei secție de turism a fost condusă de medicul general-dr N. Vicol, pe când se afla la Iași înaintea războiului. Societatea aceasta poseda <<Casa Ceahlău>> pe muntele cu același nume, solid și spațios adăpost de beton, deschis publicului cu puțin timp înaintea războiului nostru și vizitat imediat după deschidere de către M.S. Regina Maria. De aci, din înțelegerea și pacea înălțimilor, din cultul pentru munte, pentru Bucegi, s-a născut <<Hanul Drumeților>>, asociație ante-mergătoare. Căci Bucura era o altruistă. Ea se gândea necontenit la tinerimea studioasă, ca și la intelectualii interesați cu punga mică, dar cu suflet mare, care din cauza costului relativ mai ridicat – cum era pe atunci – al vieții la Sinaia, nu se puteau folosi de binefacerile pe care acest masiv le oferă acelora ce practică. Atunci a avut ea ideea înființării <<Hanului Drumeților>>, idee prinsă și frumos concretizată în revista <<Ideea Europeană>> de către d-nul Emanoil Bucuța. Bucura, ca numeroși poeți, trăia în nori; ea era o vizionară, îndrăgostită de bine, de frumos, de util. De aceea dorința ei inițială era ca <<Hanul Drumeților>> să fie un locaș confortabil la Sinaia – cu bibliotecă, muzeu și sală de conferințe – unde membrii asociatiei în schimbul unei plăți modeste să capete pensiune completă, care să-i scutească de grija adăpostului și hranei, lăsându-le întreaga libertate de spirit pentru cunoașterea și cercetarea Bucegiului apropiat. Hanul preconizat, așa cum îl visase Bucura, n-a putut lua ființă; nu numai din lipsă de mijloace materiale, dar și din cauza imposibilităților inerente grelei epoci care a urmat imediat după război.

Un adăpost la dispoziția excursioniștilor se înființase totuși la Sinaia chiar în vara anului 1920, rămânând deschis câte trei luni pe an și în cele două veri următoare, 1921 și 1922. Deși binișor amenajat, confortabil, cât se poate de ordonat și curat, ba în vara 1922 având până și un bunicel restaurant, așa zisul <<han>> n-a functionat din lipsă aproape totală de excursioniști. A fost și acesta un fenomen post-belic ciudat și inexplicabil, căci în timp ce otelurile scumpe gemeau de lume în unele momente ale sezonului, Hanul Drumeților rămânea invariabil gol. E adevărat că el nu era situat în jurul cazinoului, ci tocmai sus pe Furnica, aproape de pădure și la baza muntelui; și afară de rare excepții, turiștii adevărați au lipsit aproape complet din Sinaia în zilele acelor veri. În Septembrie 1922 Hanul a fost desființat, căci nu se mai putea merge înainte, din cauza cheltuielilor, care crescând necontenit au dat după trei ani de experiență un deficit de peste 20.000 lei ceea ce pentru o biată asociație începătoare era prea mult."[30]

Mai departe se vorbește despre cadrul legal al înființării clubului:[31] „pe data de 2 Dec. 1925 s-a putut cere la Tribunalul Ilfov aprobarea constituirii numitei asociații și persoanele următoare au fost membrii fondatori: Ștefan Bogdănescu, Sophie Bragadir, Ioan Băloiu, Emanoil Bucuța, Mircea Chernbach, Mihai Ciupagea, Ioan Colman, D. Z. Furnică, Mihai Haret, Spiru D.I. G. Haret, Niculae P. Missir, Grigore Pherekyde, Constantin N. Popescu, Mitică Popescu – Baldovin, Niculae Popovici, Andrei Popovici – Bâznoșanu, Carol Rasidescu, dr. Teodor Solacolu, Ștefan Spirescu, Aurel Stănescu, Constantin Stănescu și Constantin Stoicescu, iar avocatul asociației a fost G. Mortzun [...] secțiile: 1. Secția București. Din 2 Aprilie 1926. 1500 membri. Condusă deocamndată, direct, de către Consiliul de Administratie central. 2. Secția Întâia Alpină a Bucegilor. 2 Aprilie 1926. 400 membri. Condusă de d-l avocat Gh. Cojocărescu din Sinaia, ca președinte. 3.

[30] M. Haret, „Touring – Clubul României", *ibidem*: 152-153.

[31] „Hanul Drumeților" ca asociație a funcționat între anii 1922 – 1925. După aceasta se integrează în „Touring – Clubul României". *Ibidem*.

Secția a Doua Alpină Brașov**,** cu sediul la Brașov. Fondată 10 aprilie 1927. Peste 300 membri. Prezidată de d-l consilier Diaconescu.4. Secția a treia Bran și Alpină a Pietrei-Craiului, cu sediul la Predeal-Bran, la Preotul Iosif Tătulea, președintele ei. A fost fondată la 14 Iunie 1926 și numără peste 50 de membri. 5. Secția Munților Apuseni, cu două subsecții și cu aproape 250 de membri; are sediul în Cluj și este prezidată de către profesorul dr. Titus Vasiliu de la Facultatea de Medicină din Cluj, iar secretar-general este d-l Valeriu Pușcariu. A fost fondată la 1 Iulie 1927.6. Secția Pietrele-Doamnei din Bucovina, cu sediul la Câmpulung-Moldovenesc, are aproape 100 de membri și este prezidată de către d-l Iorgu G. Toma, fost vice-președinte al Camerei. Fondată la 18 August 1928.7. Secția de Apă Dunărea de Jos, cu circa 300 de membri și cu sediul la Brăila. Este prezidată de d-l Comandor Octav Nedelcu și a luat ființă în ziua de 9 Martie 1930. Este prima secție de apă a T.C.R. În afară de aceste șapte secții constituite în mod legal, asociația are în câteva alte localități începuturi de viitoare organizări teceriste, cum ar fi secția Banatului cu peste 60 de membri numai în Timișoara; secția Ploiești-Câmpina cu aproximativ 300 de membri, etc. În total numărul membrilor Touring-Clubului României depășea pe ziua de 1 Mai 1930 cifra de 3500."[32]

Importantă este și prezentarea „caselor" de care dispune asociația și secțiile – adică a cabanelor precum și sumele care au fost alocate pentru construirea sau reamenajarea lor. Acolo unde este cazul sunnt menționate și publicațiile de specialitate ale secțiilor precum și alte amănunte: „1. Secția București. Casa Peștera – între mai – 21 septembrie 1923. Reamenajată în 1924-25. 40 de paturi. 1.652.762 lei. Casa Omul, <<Mihai Haret>> – 462.860 lei. Loc pentru 25 de persoane. 2. Secția Întâia Alpină a Bucegilor.1926 – <<Intâiul Anuar al Bucegilor>>, pe anii 1924/25; 1927, epuizate – <<Al Doilea Anuar al Bucegilor>>, pe anii 1926/1927, cu o hartă colorată, în două mii de exemplare, epuizate; - <<Al Treilea Număr al Bucegilor>>, pe anii 1928/29, asemenea cu o hartă colorată, 2000 exemplare. Al patrulea- în preparație. Casa Piscul-Câinelui. Deasupra Sinaei. Construită 1928-29. Secția a amenajat <<drumul lui Frideric Deubel>> de la Diham. Prima dată a fost trasată de profesorul octogenar Deubel din Brașov, cunoscut alpinist. 3. Sectia Treia Bran și Alpina a Pietrei-Craiului este cea mai mică și cea mai slabă sectie. Deși fondată la 14 iunie 1926 ea n-a dezvoltat totuși până azi nicio activitate, cu toate că este condusa de un președinte energic. 4. Secția Munților Apuseni. Azi, cu cele doua subsectii, <<Detunata>> cu sediul la Abrud (presedinte Lt.Col. Gh. Scarlat) și <<Stâna din Vale>> cu sediul în Beiuș (presedinte profesor I. Bușiția) care laolaltă cuprind aproape 250 de membri teceristi, situația pare consolidată, nu numai în ceea ce privește existența ei ca asociație turistică, ci și din putere al finanțelor, care sunt foarte bune. Secția a trecut (1929) marcarea potecilor în munții Apuseni [...] marcându-se 50 de km de poteci.[33] Au publicat: Valeriu Pușcariu, <<O țară de turism – Ardealul>>. O casă de adăpost: <<Măguri>>[34] (1300 m alt si aprox 50 km de Cluj) cu 20 de paturi cu saltele. A doua casă de adăpost – <<Valea Devii>> (masivul Muntele Mare). Trei camere, mansardă, sală de mâncare, bucătărie. 5. Secția Pietrei-Doamnei, deși cu un număr relativ mic de membri este o secție solidă, care-și afirmă existența pe fiecare zi. Casa Rarău <<Mitropolitul Nectarie>>. Inaugurată la 18 August 1928. Cel mai apropiat centru este orașul Câmpulung – Moldovenesc, pe al cărui teritoriu se găsește muntele Rarăul și Pietrele Doamnei. Distanța de la Câmpulung – M. la Casa Rarău <<Mitropolitul Nectarie>> este de 12 km. sau 4 ore de drum, dintre care 2 ore pe valea pârâului Isvorul Alb, și două pe coasta muntelui în sus. Până la casă este drum de car, iar o bună distanță pe Isvorul Alb se poate merge chiar cu automobilul. Ca toate casele Touring-Clubului României și aceasta este în permanență deschisă, păzită și aprovizionată, iarna ca și vara. 6. Secția Dunarea-De-Jos, este prea tânără, ca să putem spune ceva de ea."[35] Urmează prezentarea situației financiare a asociației și planurile de viitor.

Însă turismul montan are și o importantă componentă culturală ce ține de formarea colectivă a individului și chiar de patriotism: „Zilnic primim întebări din străinătate asupra organizării noastre

[32] M. Haret, *ibidem*: 155-156.

[33] S-au marcat în principal trasee de acces spre zonele Detunata din munții Trascău, Muntele Găina, zona Beiuș și Podișul Padiș din Munții Bihor, zona Muntele Mare și Cheile Turzii (n.n).

[34] Zona Someșului Rece; parte componentă a comunei Măguri-Răcătău (n.n.).

[35] *Ibidem*: 156-165.

turistice, sau mai exact asupra regiunilor mai bine organizate turisticește. Ni se cer statistici, hărți, vederi, călăuze, prospecte, lista și prețurile otelurilor, etc.[...] Mulți mai socotesc Touring – Clubul o instituție sportivă, ceea ce nu este, căci sportul nu se întrebuințează aci decât ca un mijloc în anumite ramuri de turism. Atunci ce este el, se întreabă aceștia? Răspundem: T. –C. R. este o asociație eminamente turistică, strâns legată de progresul geografic, biologic, etnografic, etc. al Țării. Este prin urmare – după cum reiese și din cele arătate mai sus – o asociație de utilitate culturală, care desfășoară când acțiune educativă (prin tipărituri, conferițe, serbări, agape colegiale, baluri), când economică (prin cultivarea și lărgirea gustului de excursie și călătorie), când de solidaritate și dragoste națională (prin îndemn la vizitarea Țării; prin amenajarea turistică; prin cunoașterea reciprocă mulțumită excursiilor colective de la un cap la altul al României), când sportivă în sfârșit (prin alpinism, ciclism, ski, etc.). Acesta este de altfel caracterul mixt al tuturor Touring – Cluburilor din lume. Iar membri grupați în jurul ideii teceriste, datorită gustului comun de călătorii, de excursii, de descoperiri, ba poate chiar de aventuri și neprevăzut, care cutreieră Țara ca să-i cunoască diversele aspecte, sunt o utilitate socială. Ei contribuie, prin Touring – Clubul lor, la promovarea turismului, devenind azi o necesitate în viața unui Stat modern. Din toate aceste puncte de vedere Touring – Clubul României aduce foloase și ne place a crede că nu e departe timpul când existența lui, nu numai că va fi prețuită cum se cuvine, dar va fi chiar pe deplin asigurată. Mihai Haret, Președintele <<Touring – Clubului României>>”.[36]

Totuși, cu acest remarcabil mod de a organiza turismul recreativ și de aventură a anilor '30 a luat contact direct și eficient puțină lume – având în vedere mai ales că vine pe un teren aproape virgin pentru România antebelică; chiar și pentru românul de condiție socială medie era costisitor un asemenea efort. Aici este remarcabil simțul organizatoric al lui Mihai Haret – tocmai de aceea întregul său efort l-a dirijat spre susținerea cluburilor cu specific montan.[37] Turismul românesc evolua deja într-un mediu ce favoriza comparația cu alte cluburi și competiția. Într-un mod cât se poate de onest revistele de specialitate au susținut acest lucru: „A ieșit Anuarul Societății Carpatine ardelene, cunoscută mai bine sub prescurtarea S.K.V. E în al 47-lea an (1929) și, chiar în haina mai smerită pe care a fost silit s-o îmbrace după războiu, își împlinește menirea în chip vrednic de laudă. Partea întâia aduce, în forma uneori mai mult descpritiv-literară, dar alteori și mai aproape științifică, știri din ținuturi puțin călcate. Muntele se deschide încet, ca pe o pârtie făcută de soare prin ceață, și pe urmele unui drumeț îndrăgostit de singurătate sau ale unui cățărător de meserie, piscuri și poieni necunoscute intră în patrimoniul comun. Mulți din acești drumeți și cățărători au fost, mai ales pentru povârnișul de miazănoapte al Carpaților noștri, sași, membri ai societății amintite. Românii le-au luat, firește, înainte în timp și s-au întins mai mult în spațiu, însă numai în viața primitivă și pentru sine a ciobanilor.[38][...] Partea întâia a acestui anuar închină o pagină amintirii lui Karl Wolff, membru octogenar săvârșit din viață, după o activitate rodnică în sânul societății, și descrie prin d-l Hans Binder din Sibiu Ținutul la Miazăzi de Lotru, și prin d-l Wilhelm Arz, Pietrosul de la Bistrița Aurie. [...] Societatea Carpatină Ardeleană își serbează anul acesta un cicantenar de muncă. E o dată respectabilă, la o societate de turism, nu numai pentru România dar si pentru Europa. Ea nu trebuie să se mărginească la Sibiu, într-o zi aurie de septembrie, sub prezența mândră a Negoiului la orizont, ci să ajungă până la noi și să fie un imbold mai mult mișcării.”[39]

Activitatea cluburilor de turism din România anilor '30 – și nu doar a „Tourint-Clubului României” – sunt din ce în ce mai active; materialele din revista „Boabe de Grâu” dau de înțeles acest lucru. Important aici este faptul că membrii asociațiilor sau a cluburilor nu văd turismul doar ca pe o activitate de recreere. Este perioada de pionierat în cunoașterea reală a geografiei țării, a muncii de teren. Se marchează trasee turistice, se stabilesc coduri, se racordează întreg sistemul de marcaj la standardele europene; cabanele și adăposturile montane sunt construite după model german, austriac, cehoslovac sau polonez. „Mișcarea în aer liber” devine o activitate din ce în ce

[36] M. Haret, „Turismul și pregătirea turistică în apărarea națională ”, *ibidem*:165-167.
[37] Emanoil Bucuța a dat dovadă aici de o viziune teoretică mai amplă decât Haret, însă cu un impact practic mai limitat (n.n.).
[38] Evident că la acest stadiu arhaic nu se poate vorbi despre turism în adevărtul sens al cuvântului (n.n.).
[39] E. Bucuța, „Jahrbuch Des Siebenbuerghischen Karpathenvereins”, *ibidem:* 185.

mai populară și se insită mult pe beneficiile acesteia; după cum am văzut mai sus, la binele general al națiunii conclucrează, într-un mod hotărâtor, și activitățile fizice din natură. Antrenamentul montan începe să se specializeze și capătă tot mai mult un caracter profesionist.

Pe lângă acest caracter „pratic" – care începe să cuprindă și aspecte competiționale, mai ales în alpinism și în turismul de iarnă[40] – apar expoziții locale de gen, tabere de artă, participări la congrese și expoziții internaționale. După o participare la Barcelona Emanuel Bucuța speră să participe la o altă expoziție în Polonia: „În vara aceasta, dela 7 Iulie, România va lua parte pentru întâia oară la o expoziție internațională de turism. Pregătirile se fac din toate părțile cu temei. Sunt bune nădejdi că pilda Barcelonei nu s-a pierdut [...] expoziția se cheamă a transporturilor și a turismului și se face la Poznan, în aceleași încăperi mărețe în care a fost adăpostită anul trecut expoziția jubiliară de zece ani de la reînchegarea Poloniei. Printre cei dintâi participanți s-au anunțat prietenii Poloniei, Franța, cu o organizare desăvârșită, vecinii slavi si aliații. Nu puteam să lipsim nici noi. Mai ales că ne privește foarte de aproape schimbul de călători și de bunuri între cele două țări, strâns legate, atât teritorial cât și politic și sufletește. Nu e mult de când Polonia a primit sau s-a hotărât singură să se lipsească de un corn al Bucovinei, pe care i-l dăduse în toată forma Conferinței Păcii de la Paris. Îndreptarea ceea de graniță fusese semnată și de noi. Moldova de Sus urma să se întoarcă în cuprinsul Moldovei lui Ștefan cel Mare, ciuntită. Polonezii au înțeles în cele din urmă că petecul acela de pământ ar lăsa în corpul nostru național o rană care ne-ar durea totdeauna. Stabilirea pe teren a noilor fruntarii s-a tot amânat, iar anul trecut comisia poloneză, care a lucrat la Cernăuți cu o comisie a României, a adus la cunoștință hotărârea de la Varșovia. Lucrul a trecut fără ecoul cuvenit. E o datorie să-l reamintim. Tăietura se făcea din pricina unui pod și a unei legături de cale ferată, care interesa mai mult Polonia, pentru că venea de la ea și trecea după un foarte scurt traseu, tot la ea. Datorită părăsirii de după război drum și pod se ruinaseră și mai rău decât le lăsaseră luptele petrecute pe locuri. De curând mâna lucrătorului român și polonez a îndreptat stricăciunile. Ziarele au vorbit de punerea în folosință a podului de la Zalesic, dar poate că nu mulți în afară de Bucovina au știut să prețuiască îndeajuns evenimentul. El pecetluia într-un fel păstrarea țării, prin înțelegerea și prietenia Poloniei, în hotarele ei cele de demult [...] podul însemna astfel mai mult decât o rezolvare tehnică a unei treceri peste o râpă de râu. Steagurile fâlfâiau atunci în văzduh și pentru altă bucurie.

Expoziția națională de la Poznan din 1929 a atras aproape 5 milioane de vizitatori. În fiecare an pleacă spre toate străinătățile 150.000 de turişti polonezi, cheltuind în afară de țară aproape 300 milioane de zloți, și 360.000 de polonezi vizitează stațiunile balneare și climatice locale. Polonia a fabricat anul trecut 1000 de automobile pe când o singură fabrică străină a vândut în Polonia în același răstimp 8000. Polonia are 7 stații de emisiune radiofonică. Și altele."[41]

Din cele de mai sus reiese evidența interesul politic și strategic al României în colaborarea cu Polonia, chiar și în chestiuni ce țin de turism. În plus un turism dezvoltat înseamnă o economie prosperă și valorificarea la maxim a potențialului național.

Revista „Boabe de Grâu" este interesată de aplicarea inedită a ultimelor tehnologii în promovarea turismului montan: „Cinematograful în munți. Nu știu dacă pot vorbi de o expediție de iarnă în munți, când iarna e luna pascală a lui Aprilie, iar munții sunt Bucegii. De o expediție cinematografică în Aprilie în Bucegi mă îndemn să vorbesc, pentru că ea e într-adevăr un lucru mai rar. Acest lucru s-a întâmplat de curând, cu participarea, de entuziasm și de picioare, a câtorva membri ai A.E.R.-ului și cu colaborarea materială, delegat, operator și aparat, a secției turismului din Educația Poporului. A fost chiar prima manifestare publică a acestei secții în mediul ei firesc. Expediția a pornit de la Bușteni, pe Valea Cerbului, până la Dihamul și apoi pe brâne și pe poteca Take Ionescu până la Mălăești. Acum brânele erau acoperite de zăpadă se 3 metri, cu coajă, și drumeții au trebuit să se folosească de toate mijloacele tehnice, colțare, hârzoabe, funii și târnăcoape, ca să poată înainta. Eu mi-aduc aminte de același drum făcut cu Bucura Dumbravă și cu

[40] Schiul de tură ia avânt în România interbelică – ca segment de nișă al schiului clasic – odată cu dezvoltarea și apariția cabanelor montane și a pârtiilor. Trupele de vânători de munte au avut un rol important în promovarea schiul de tură/montan, mai ales printre elitele interbelice (n.n.).

[41] E. Bucuța, „Poznan 1930", în *Boabe de Grâu*,anul I, nr.2 (București: Aprilie 1930): 117-118.

altă mică însoțitoare, care era cu noi parcă numai ca să culeagă florile primăverii muntelui, în 1919, când pacea abia se întorsese. Poiana de la Pichetul Roșu era tot așa de bogată și de circulară, dar căsuța însăși, care dă numele locului, pustiită și vraiște. Pe ici, pe colo trebuia să ne ferim de sforile ruginite de sârmă ghimpată sau chiar să sărim gropi de tranșee tăiate în piatră. Cărările se stricaseră de ploi, de avalanșe sau de părăsire și treceam prin marginea râpilor deabușile, agățați de crăci sau căutând găurile în zidul de stâncă.[...] De la casa Asociației Carpatine Ardelene de la Mălăiești (S.K.V. la 1600 de metri), expediția cinematografică a urcat hornul plin de zăpadă și a ajuns, pe o vreme amestecată, de senin, dar și de viscol și de negură, la Omu. De acolo, o parte în aceiași zi, iar o parte mai târziu, a coborât la Obârșia până la Casa Peștera, a Touring-Clubului României (160 m pe ceastălaltă clină). Cu toată zăpada neașteptată și cu primejdia une luni zănatice, cum e Aprilie, muntele a fost, de Paști și în vacanța lui, plin de oameni. Cel puțin 250 de drumeți au umplut casele, de la Peștеră, de la Schit, de la Bulboci, de la Padina, de la Omu și de la Mălăiești. Bucegii încep chiar să fie prea mult umblați. E un bulevard și un loc de plimbare al Carpaților. Pe aici și-a făcut apariția și școala carpatismului românesc. Azi el trebuie să-și caute alte ținuturi mai închise și să lase pe acestea amatorilor și plimbăreților de tot felul. Filmul trebuie văzut, nu numai pentru puținul cât a putut prinde, dar mai cu seamă pentru multul pe care îl aduce în amintire."[42]

***

Primii pași în organizarea turismului de aventură din România le-a făcut Cercetășeria. Totuși aici nu avem de-a face cu un turism de masă; „spiritul" clubului montan, adecvat montaniardului matur, pasionat și cu experiența traseelor parcurse cu efort și dedicație este diferit de satisfacțiile Cercetășeriei, care folosește un alt tip de limbaj, unul standardizat și adaptat tineretului. Cercetășeria este mai mult un exemplu de organziare decât un mod de viață. În România această organizație de tineret are o istorie de peste o sută de ani: „Gheorghe Munteanu-Murgoci, un om de ştiinţă român, aflat în vizită în Anglia, ia contact cu cercetăşia de aici. Întorcându-se la Bucureşti, el va deveni principalul iniţiator şi conducător al primelor grupuri de cercetaşi români. În 1912 apăreau primele grupuri de cercetaşi români (Blaj, Braşov, Bucureşti) pentru ca în 1914, datorită activităţii lor creative, să ia fiinţă Asociaţia Cercetaşii României, recunoscută oficial. În timpul Primului Război Mondial, cercetaşii români au dat o mână de ajutor în spatele liniei frontului, fiind prezenţi acolo unde era nevoie, înlocuind sanitari, curieri, telegrafişti. În memoria celor ce au murit atunci, la Tecuci a fost ridicat un monument, singurul din lume dedicat cercetaşilor. În 1922 Asociaţia Cercetaşii României devine membru fondator al Organizaţiei Mondiale a Mişcării Cercetăşeşti. În 1937, anul desfiinţării sale, Organizaţia se afla peste tot unde era nevoie de ajutorul ei."43

Contribuția aparte adusă de Cercetășerie în dezvoltarea turismului antebelic este recunoscută și de către Emanoil Bucuța: „zilele de mai mare suferință și laudă ale cercetășeriei rămân cele ale războiului, mai ales în perioada lui moldovenească. După criză orice organism are nevoie de odihnă. La fel și cu societățile. Cercetășeria s-a mișcat după întoarcerea de la Iași, cu destulă voiciune, dar acest adevăr dureros nu s-a arătat mai puțin valabil și pentru ea. Poate că manifestarea cea mai strălucită din acest răstimp, de căutare de sine, a fost dezvelirea de la Tecuci a statuii micului cercetaș. Eram de față și mai aud cuvintele de îmbărbătare și de înalt îndemn, mai văd valurile de tinerețe defilând marțial, cu comandantul în frunte, sub ploaia soarelui și în vâjâitul aeroplanelor venite la salut."44

Pentru o perioadă de timp de numai douăzeci de ani se poate concluziona că efortul românesc în direcția dezvoltării turismului montan de aventură (ca și al celui acvatic) a fost unul remarcabil.

[42] M. Haret, „Cinematograful în munți", în *Boabe de Grâu,* anul I, nr.1 (București: Martie 1930):183.
[43] Cf. „Cercetașii României. Istoric", https://scout.ro/despre-noi/istoric/ [accesat 10.05.2022]. Cercetășeria a fost interzisă printr-un ordin al lui Carol al II-lea și înlocuită cu alte forme de organizare a tineretului (n.n.).
[44] E. Bucuța, „Pe urmele cercetaşilor", *ibidem*: 117.

În tot acest interval de timp alpiniștii români depășesc cadrul geografic montan al țării – cel carpatic - și reușesc să exploreze cu succes și alte masive montane - și asta de timpuriu, încă din anii '20.

Se poate spune că în perioada anilor 1920 – 1940 au fost puse bazele teoretice și practice la tot ce a însemnat mai târziu exploatarea spațiului montan românesc. Spiritul care a însufleţit tot acest efort a fost dragostea pentru natură și dorința de explorare, într-un mediu de pionierat de cele mai multe ori.

ASPECTS OF THE IRON GUARD IN PRAHOVA COUNTY DURING THE INTERWAR PERIOD

Vasile-Virgil Coman
PhD

Abstract: On June 24, 1927, the Iron Gurad was founded in Iasi, under the leadership of C. Z. Codreanu, he did not register the organization in court, because Codreanu considered that Iron Guard was not a party, but a political and national movement, which could not be in legal provisions. After 1934, the Iron Guard took deep roots in some socially environments of great diversity, ranging from high school students to workers. Living an austere and modest life in most cases, inclined to religiosity and tradition, capable of sacrificing for the public good, always eager to help the needy and helpless without asking for any compensation, these young people represented something completely original for Romanian society. The lists of the "Everything for the Country" Party gathered 478,378 votes in the national elections of December 20, 1937, about 15.58% of the total votes cast, ranking third after the ruling party - 35.92% and P.N. Ţ. - 20.4%. Prahova was the county where, due to the demographic dynamics and due to its supporters, the Iron Guard Party obtained the highest number of votes even in Bucharest (14401 votes) or in the counties where the Iron Guard Party gathered the majority (Covurlui, Neamţ, Rădăuţi). Thus, out of the total votes cast for the 80020 Chamber of Deputies, the Iron Guard obtained 19,200 votes (24%), receiving a mandate from the eight deputies, ranking third after the government liberals - 23,301 (29.16%), and P.N.Ţ -22805 votes (28.50%).

Keywords: the Iron Guard, Prahova County, interwar period , parliamentary elections , electoral score.

La 24 iunie 1927 în Iaşi s-a întemeiat Legiunea Arhanghelului Mihail, sub conducerea lui Corneliu Zelea Codreanu, acesta nu a înscris organizaţia la tribunal, deoarece Codreanu considera că L.A.M., nu era un partid, ci o mişcare politică şi naţională, care nu se putea încadra în prevederile legale.

În ordinul nr. 3603/1931 al Comisariatului de Poliţie Câmpina, judeţul Prahova, Corneliu Zelea Codreanu, a expediat din închisoarea Văcăreşti o circulară către conducătorii organizaţiilor arhangheliste din ţară cu instrucţiuni pentru întreţinerea spiritului de solidaritate, prin facerea de rugăciuni zilnice şi prin chete discrete pentru prieteni, pentru ajutorarea celor închişi la Văcăreşti[1].

Garda de Fier a depus lista partidului pentru alegerile parlamentare din iulie 1932, ce cuprindea 8 candidaţi, în fruntea căreia se afla Hristodulo Luzi. Pe listă mai figura Th. Raica, N. Taşca, Al. Cojocaru, N.N. Popescu, C. Constantinescu, Şt. Dumitrescu, I. Munteanu[2]. Astfel în aceste alegeri parlamentare din 17 iulie 1932, Garda de Fier a obţinut 389 voturi, adică 0,55% din total voturi,sub rezultatul naţional de 2,37%, s-a situat pe locul 14 din cele 16 grupări participante la scrutin înaintea Partidului Evreiesc (0,33%) şi a Candidaţilor Independenţi (0,03%) . Garda de Fier a depus lista partidului pentru alegerile parlamentare din decembrie 1933, ce cuprindea următorii candidaţii: Hristodulo Luzi, Al. Cojocaru, I. Drosu, Iancu Iliescu, M. Dumitrescu. Gh. Loghiade, C. Constantinescu, A. Mateescu[3], fiind anulată la 9 decembrie 1933 de către guvernul liberal condus de I.G. Duca.

La orele 21.55, în ziua de 29 decembrie 1933, pe peronul gării Sinaia s-a produs atentatul împotriva primului ministru I.G. Duca de către arma legionarului Nicolae Constantinescu , însă au

[1]Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 2/1931, f. 14.
[2] „Monitorul Oficial", nr. 173 din 26 iulie 1932, pp. 4556-4558.
[3] „Monitorul Oficial", nr. 300 din 29 decembrie 1933, pp. 8026-8028.

mai fost implicaţi şi alţi doi legionari, Ion Caranica şi Doru Belimace[4]. Asasinatul de la Sinaia a produs consternarea întregii opinii publice, a membrilor clasei politice, a reprezentanţilor puterii şi chiar a Palatului. Toate aspectele legate de acest asasinat conducea într-o primă fază la concluzia că securitatea personală a premierului a fost total neglijată de către autorităţile abilitate ale Ministerului de Interne[5]. În judeţul Prahova, un număr de 489 legionari, în frunte cu şeful acestora, Hristodulo Lutzi, au fost arestaţi, iar întreg judeţul a fost încadrat în regimul stării de asediu. Cercetărilor organelor de Poliţie şi Siguranţă au dovedit însă neimplicarea legionarilor prahoveni în atentatul de la Sinaia[6].

Într-o notă informativă din februarie 1934 la Inspectoratului Regiunii I de Poliţie se specifică faptul că se va urmări organizaţiile de extremă dreapta, în special „Garda de Fier", a cărei acţiune a ieşit din limita îngăduită , trecând la acte de teroare. „*De această situaţie au căutat să profite organizaţiile comuniste, cari în ultimul timp au speculat situaţia, răspândind un bogat material de propagandă"*[7] .

După anul 1934 Mişcarea Legionară a prins rădăcini adânci în unele medii sociale de mare diversitate, mergând de la elevii de liceu până la muncitori. Ducând o viaţă austeră şi modestă în cele mai multe cazuri, înclinaţi spre religiozitate şi tradiţie, capabili de sacrificiu pentru binele public, întotdeauna dornici de a ajuta pe cei nevoiaşi şi neajutoraţi fără a cere vreo compensaţie, aceşti tineri reprezentau ceva cu totul original pentru societatea românească. Astfel îşi făcea loc ideea, uneori pe cât de dreaptă, pe atât de periculoasă, că numai prin metode violente, numai prin forţă pot fi stăpânite diletantismul, trădarea sau josnicia care după concepţia lor caracterizau clasa politică ce guverna ţara. Aceste consideraţii generale caracterizează şi evoluţia Mişcării Legionare în Prahova, unde deşi ea începuse timid, a devenit ulterior un bastion al acesteia.

În judeţul Prahova, Legiunea „Arhanghelului Mihail" debutase prin atragerea elevilor în Frăţiile de Cruce şi a studenţimii în rândurile Gărzii de Fier, şi-a păstrat şi intensificat acţiunile în captarea acestor grupuri dat fiind faptul că ele erau cel mai uşor de convertit la noua ideologie. Propaganda în rândurile elevilor şi tineretului s-a desfăşurat în această perioadă în paralel cu aceea vizând celelalte grupări sociale. Frăţiile reprezentau la vremea respectivă declara Codreanu „corpul de elită al tinerimii"[8]. Asemenea tuturor legionarilor şi tinerii Frăţiilor de Cruce erau organizaţi conspirativ şi paramilitar, pe principiile unităţii camaraderiei, vieţii cinstite şi modeste. Ele n-au contribuit decât târziu la succesul electoral al Legiunii, însă constituiau pe de o parte o adevărată şcoală de cadre şi pe de altă parte asigurau fonduri importante acesteia.

Primele Frăţii sunt semnalate ca existente în Prahova şi în septembrie 1932, într-un raport a Chesturii Poliţiei din Ploieşti. Raportul menţiona faptul că „Frăţiile de Cruce" apar printre elevii din liceu cursul superior. Propaganda în rândul elevilor era realizată atât de colegii lor organizaţi în Frăţii, cât şi de studenţi legionari ce vizitau periodic elevii în şcoli. La începutul anului 1934, în plin proces de prigonire a Legiunii, după asasinarea lui I.G. Duca autorităţile poliţiei prahovene şi ale Inspectoratului Şcolar au supus supravegherii, dezvoltarea F.D.C. în rândul elevilor. Astfel că în februarie 1934, în liceul „Sfinţii Petru şi Pavel", directorul Teodorescu şi o comisie a Inspectoratului Şcolar anchetau printre elevi răspândirea ideologiei legionare. „*Această formaţiune, se menţiona în raportul dat poliţiei, e formată numai din elevii de la clasele a III-a până la clasa a VIII-a, capul ei fiind un elev numit I. Vîlcu"*[9]. Deşi nu s-au luat măsuri represive dure la adresa elevilor în cauză, şcolile şi Inspectoratul Şcolar şi mai puţin Poliţia, au avertizat familiile acestor elevi în cauză, de consecinţele negative şi la posibilele pedepse.

---

[4] Armand Călinescu, *Însemnări politice.1916-1939,* Bucureşti, Editura Humanitas , 1990, pp.199-200; Nichifor Crainic, *Zile albe .Zile negre. Memorii,* Bucureşti, Editura Casa Editoriala Gândirea, 1991, p. 250.

[5] Grigore Gafecncu, *Însemnări politice. 1929-1939,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, pp.314-315.

[6] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova , fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne , dosar 12/1934, f. 2-5, 34-83, 145.

[7] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova , fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne , dosar 2/1934-1936, f. 1.

[8] Apud Şt. Palaghiţă, *Istoria Mişcării Legionare scrisă de un legionar,* Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1993, p.16.

[9] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 12/1934, f. 14.

La 10 decembrie 1934, a fost înfiinţat partidul politic „Totul pentru Ţară”, având ca preşedinte pe generalul Cantacuzino-Grănicerul, şi ca şef spiritual pe Corneliu Zelea Codreanu, dorind să respecte următoarele, în „*ordinea spirituală: înaintarea morală a poporului român, cinste, demnitate, ordine, dor de muncă, credinţă în Dumnezeu, în ordinea naţională: apărarea legală a României în contra primejdiilor care o pândesc, fie din afară, fie din înăuntru, în ordinea socială: dreptate şi pâine pentru toţi care muncesc, în ordinea statală: o organizare monarhică de Stat şi în Stat, adecvată noilor împrejurări de viaţă românească, în ordinea internaţională: pace şi bună învoire cu toţi cei care vor respecta hotarele României şi toate drepturile noastre de Stat liber*[10] .

În vara anului 1935 noul comandant al Frăţiilor, legionarul Gh. Istrate, a iniţiat un proces de reorganizare a acestora pe baze mai apropiate de realitate şi conforme cu interesele Mişcării Legionare. Statutul apărut acum sublinia că scopul acestora era „*înfrăţirea în realizarea idealului legionar”*. Pentru a intra în F.D.C., fiecare membru trebuie pregătit într-un „mănunchi de prieteni” constituit mai ales în şcoli, format din cel puţin două persoane pentru o perioadă de cel puţin 13 şedinţe ale „mănunchiului”. Să susţină activităţi educative şi să citească „Haiducul”, „Pandurii”, „Cei trei muşchetari”[11]. Pentru a stăvilii accesul şcolarilor şi tineretului în Frăţii, Palatul a iniţiat întemeierea organizaţiei Straja Ţării condusă de Teofil Sidorovici, dar în fruntea căreia se situa „marele străjer” chiar suveranul Carol al II-lea[12] . Treptat se poate aprecia că în anumite privinţe între cele două organizaţii destinate tinerilor s-a declanşat o luptă nedeclarată. Faptul este probat nu numai de acţiunile acestora, ci şi de acuzele reciproce pe care le-au lansat. Astfel, în privinţa Legiunii, aceasta a lansat în permanenţă apeluri tineretului să nu se înscrie în organizaţia rivală aparţinând regelui. Într-un astfel de manifest descoperit de agenţii de poliţie ploieşteni în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1936, se menţiona că „*străjeriile sunt organizaţii francmasonice, adică filo-jidovineşti. Francmasoneria e contra religiei creştine, monarhiei şi vieţii naţionale*[13].

Un alt grup important în Mişcarea Legionară din judeţul Prahova era acela al studenţilor. Prezidând congresele studenţeşti, patronând o parte din organizaţiile acestora, acaparând controlul asupra căminelor şi cantinelor, Mişcarea Legionară şi-a implantat oamenii săi în principalele structuri studenţeşti. Astfel stăteau faptele şi cu organizaţiile studenţimii prahovene ai căror membrii erau legionari sau simpatizanţi cu aceştia, fără însă ca marea masă a studenţilor din Prahova să facă politică sau să adere la Legiune. Important pentru legionari în general era ca să poată controla mişcarea studenţească, organizaţiile acesteia, ocupând posturile cheie. Manifestaţiile studenţeşti organizate cu prilejul procesiunii funerare a celor doi legionari morţi în Spania, dar mai ales atentatul comis împotriva rectorului Universităţii din Iaşi, Traian Bratu[14], au determinat autorităţile să închidă temporar universităţile, căminele şi cantinele studenţeşti.

Pentru a îndepărta muncitorimea de social-democraţie, de bolşevism, propaganda legionară în rândurile acesteia a crescut simţitor mai ales în zonele unde existau resentimente puternice ale muncitorilor împotriva guvernului şi autorităţilor. Judeţul Prahova era o zona în care muncitorimea era pe cât de puternică pe atât de nemulţumită, o dovediseră şi grevele din 1933, a constituit primul bastion al muncitorimii legionare. Primul Corp Muncitoresc Legionar s-a creat în Prahova cu ocazia unei întruniri ce a avut loc la Azuga, la vârful Şorica din Bucegi unde cu acest prilej în 25 octombrie 1936 s-a ridicat aici un „Triptic” în memoria eroilor din războiul de reîntregire[15]. La adunare au participat ing. Gh. Clime, şeful noii structuri legionare şi g-ralul Gh. Cantacuzino-

[10] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 1/1935, f. 11.

[11] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 12/1934, f. 23.

[12] I. Manolescu, C. Nedelcu, T. Stidorovici, *Straja Ţării* în *Enciclopedia României,* vol. I,Bucureşti, Editura Imprimeria Naţională,1938, pp. 482-489.

[13] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 1/1935, f. 27.

[14] Fr. Veiga, *Istoria Gărzii de Fier,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1995, p. 234., Horia Sima, *Istoria Mişcării Legionare,* Timişoara, Editura Gardian, 1994, p.180-181.

[15] Fr. Veiga, *op.cit.,* pp. 222-226, H. Sima, *op.cit.,* pp. 156-158.

Grănicerul, preşedintele Partidului „Totul pentru Ţară”. Din partea legionarilor prahoveni participa Hr. Luzi, şeful Organizaţiei judeţene Prahova a Partidului „Totul pentru Ţară”, însoţit de un număr destul de mare de legionari din judeţ şi muncitorii de la fabricile din Azuga, Buşteni, Sinaia, Câmpina şi Ploieşti[16] . Din informaţiile autorităţilor prahovene rezultă că scopul înfiinţării noii structurii a Mişcării Legionare era „*de a atrage cât mai mulţi muncitori din Valea Prahovei către legiune. Corneliu I. Codreanu a hotărât să lanseze un manifest adresat muncitorimii citit de ing. Clime, şeful noului grup”*[17].

Muncitorimea legionară din Prahova avea să constituie cea mai importantă forţă electorală la alegerile din toamna anului 1937, asigurând prin votul ei succesul de necontestat al campaniei electorale legionare. Aceste forţe sociale şi într-o mai mică măsură comercianţi, liberi profesionişti, intelectuali, ţărani, au constituit baza socială a legiunii în Prahova. Prima tabără de muncă în Prahova a fost iniţiată la Predeal, pe muntele Susai, în toamna anului 1936, sub conducerea profesorului B. Dobre din Bucureşti[18]. Ulterior ea avea să se extindă şi în împrejurimi în masivele Cioplea şi Cocoş. Săpăturile iniţiate de legionari pentru construirea unei cabane-pensiuni a dus la descoperirea mormintelor colective a ostaşilor români, morţi aici în timpul războiului de reîntregire a neamului în 1916. A fost atunci luată hotărârea ridicării unui mic mausoleu, în care scop tabăra a fost mărită. Afluenţa legionarilor spre Predeal şi propaganda „*având la dispoziţie un bogat depozit de literatură, fotografii, insigne, cordoane pe care le desfac spre vânzare”*[19], au alertat autorităţile locale, care au intervenit pentru dizolvarea taberei.

La 5 septembrie 1936, la orele 17, reprezentanţii Parchetului, însoţiţi de 50 jandarmi, au desfiinţat tabăra de la Susai-Predeal, arestând 17 legionari mai furioşi, distrugând materialul găsit[20]. Aceste fapte l-au determinat pe Codreanu să vină la Ploieşti în seara zilei de 8 septembrie pentru a stabili demersurile ce trebuie făcute către autorităţi, de comun acord cu şeful legionarilor prahoveni Hr. Luzi[21]. A doua zi, preşedintele partidului „Totul pentru Ţară”, g-ralul Cantacuzino adresa o scrisoare publică către mai mulţi generali, foşti combatanţi în Primul Război Mondial, în care acuza autorităţile de profanarea mormintelor şi osemintelor românilor morţi pentru patrie. Fără a mai aştepta rezultatele anchetei, în duminica din 13 septembrie 1936, tabăra a fost redeschisă de profesorul Dobre, cu o slujbă de pomenire a ostaşilor căzuţi aici în 1916. Autorităţile n-au mai intervenit, astfel că la 4 octombrie 1936, prof. Dobre semnala într-o scrisoare trimisă generalului Cantacuzino, că în tabără au fost vizitaţi de „*ing. Gigurtu, un general activ şi un colonel, îmbrăcaţi în civil, care s-au închinat şi ne-au făcut donaţii”*[22].

În ziua de 10 iulie 1937, comisarul Poliţiei Câmpina, M. Mazilu, a solicitat autorizaţia de construcţie şefului taberei C. Popescu. Deoarece această autorizaţie nu exista comisarul a ordonat evacuarea taberei şi a anunţat autorităţile în drept[23]. A doua zi, la 11 iulie, a sosit la Câmpina procurorul militar Mihăilescu şi comandantul Legiunii de Jandarmi Prahova, lt-col. Virgil Arion, însoţit de 90 de jandarmi. În tabără au sosit de la Bucureşti, C.Z. Codreanu, Gh. Clime, Alex. Constantinescu, cu maşina proprietarului terenului pe care a fost organizată tabăra legionară[24]. În

[16] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 1/1935, f. 71.
[17] Ibidem.
[18] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 1/1935, f. 57-59.
[19] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 1/1935, f. 56.
[20] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 1/1935, f. 59.
[21] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 1/1935, f. 60.
[22] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 1/1935, f. 80.
[23] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 15/1937, f. 70.
[24] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 15/1937, f. 64.

lipsa unei autorizaţii, C.Z. Codreanu s-a supus deciziilor autorităţilor locale şi a dispus evacuarea taberei până când autorizaţia va fi dobândită. După cum au decurs faptele, ulterior tabăra nu a fost reînfiinţată. Realizări de mai redusă amploare au fost iniţiate de legionarii din Prahova şi în alte localităţi. Astfel la Azuga, Buşteni, Brebu, Călugăreni, Predeal-Susai, Moreni, Bărăitaru, Dârvari[25], au fost ridicate cruci de pomenire a eroilor neamului, au fost reparate bisericile, la Mislea, Brebu, Talea[26]. Muncile şi acţiunile obşteşti s-au împletit cu activitatea propagandistică devenită mai eficientă odată cu apropierea anului electoral 1937. Deşi acţiunile Mişcării Legionare intrau sub incidenţa legii ordinii publice, noua organizaţie creată în 1935 pe structurile Legiunii, partidul „Totul pentru ţară" nu a fost decât arareori împiedicat în a-şi susţine propaganda. Noua organizaţie a încercat în anii 1935-1936, primele tatonări de alianţă politică, atât la nivel naţional, cât şi la nivel local cu celelalte forţe politice.

La alegerile parlamentare din 1937, Mişcarea Legionară se afla atât în dezacord cu celelalte forţe naţionaliste, cât şi sub supravegherea aspră a forţelor de ordine supuse intereselor suveranului. Legiunea a urmărit să îşi apropie noi aliaţi pentru alegeri, să nu aibă conflicte nici cu opoziţia naţionalistă, nici cu autorităţile. În vederea acestor obiective generale şi a obţinerii unor succese la viitoarele alegeri, şi în Prahova s-a produs reorganizarea mişcării. Mai întâi organizaţia judeţeană a Partidului „Totul pentru Ţară"a fost încadrată în regiunea a XII-a condusă de noul şef al acesteia ing. Gh. Clime[27], iar vechiul şef legionar, Hr. Luzi, i-a găsit un înlocuitor în persoana avocatului Alexandru Constantinescu, venit direct de la centrul legionar pentru a conduce organizaţia „Totul pentru Ţară" din judeţul Prahova[28].

Încă de la numirea sa din 27 ianuarie 1937, Al. Constantinescu a luat iniţiativa reorganizării propagandei legionare în rândurile muncitorilor, ţăranilor, funcţionarilor şi a studenţilor. În vizita întreprinsă la Căminul Studenţesc Prahova, Al. Constantinescu, a promis sprijinul său studenţilor prahoveni nemulţumiţi de ajutoarele prefectului Alex. Bondoc şi de administraţia inexistentă a prof. I.A. Bassarabescu[29] . În marşurile de propagandă organizate în vara anului 1937 la Mislea, Telega Talea, Azuga, Buşteni, Homorâciu, Vălenii de Munte, Slănic, Al. Constantinescu însoţit de fruntaşii legionari precum fraţii Luzi, fraţii Ghimbăşeanu, Paul Cojocaru, Alex. Cojocaru, I. Drosu, Tr. Boeru, N. Belciu, N. Comănescu, fraţii Popescu, ing. Aurel Chira, a acuzat guvernarea liberală de „dezastrul ţării" şi a promis schimbări radicale[30] .

Încă din 26 octombrie 1937 vizitând organizaţia din judeţul Prahova, C.Z. Codreanu, a dat indicaţii liderului local din Ploieşti, avocatului Dimitrie Stoicescu şi liderului din judeţ, Alex. Constantinescu, pentru a strânge fier vechi şi donaţii în vederea fondurilor necesare campaniei electorale. În cursul zilei de 21 noiembrie 1937, campania electorală legionară din Prahova demara cu marile întruniri publice organizate la Ploieşti şi Câmpina. La Ploieşti, în dimineaţa aceleiaşi zile erau prezenţi toţi fruntaşii legionarilor prahoveni şi circa 2500-3000 de simpatizanţi. Au luat cuvântul preşedintele partidului „Totul pentru Ţară", Gh. Clime, prof. Codreanu liderul judeţean Alex. Constantinescu şi C. Mânzu venit de la Bucureşti. Adunările propagandistice au continuat în zilele următoare numai cu participarea forţelor locale la Ploieşti, Flipeştii de Târg, Vălenii de Munte, Bucov şi Valea Călugărească, Ariceşti Rahtivani, Târgşorul Nou şi Dărmăneşti[31]. N-au lipsit

[25] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 1/1935, f. 32,71,89.
[26] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 1/1935, f. 53,87.
[27] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 15/1937, f. 15.
[28] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 15/1937, f. 5.
[29] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 15/1937, f. 1-2.
[30] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 15/1937, f. 7-8.
[31] C. Dobrescu, C. Vrînceanu, *Mişcarea Legionară prahoveană între „mica" şi „marea" prigoană" (1934-1938),* în „Arhivele Prahovei", anul VII, 2002, p. 147.

nici incidentelor electorale în special cu forţele Partidului Naţional-Creştin şi ale P.N.L., cu care Mişcarea Legionară nu a încheiat nicio înţelegere de tipul „pactului de neagresiune" de Codreanu la 25 noiembrie 1937, cu P.N.Ţ. condus de Iuliu Maniu şi P.N.L. – Gh. Brătainu[32].

În 20 noiembrie 1937 a avut loc un incident chiar în clădirea Palatului de Justiţie din Ploieşti cu ocazia depunerii listelor electorale, între avocaţii I. Creţoiu- liberal şi P. Cojocaru-legionar. Incidentul avea să fie aplanat de colegii acestora şi de forţele de ordine. La Valea Călugărească în 6 decembrie şi la Slănic în 11 decembrie s-au produs altercaţii şi violenţe între partizanii legionari şi cei aparţinând Partidului Naţional-Creştin, care au impus intervenţia forţelor jandarmeriei locale. În noaptea de 13-14 decembrie incidentele dintre legionari şi Partidul Naţional Creştin aveau să se producă şi în Ploieşti. În acea noapte 7-8 cuzişti au rupt afişele electorale legionare, fiind bătuţi de circa 12-15 legionari care nu au putut fi prinşi de jandarmii sosiţi la faţa locului.

La 20 noiembrie 1937 organizaţia „Totul pentru Ţară" depunea candidaţii săi pe lista electorală în Prahova: C. Şumuleanu, Gh. Clime, Alex. Constantinescu, I. Moraru, Hr. Luzi, D-tru Stoicescu, I. Niculescu, I. Dobre[33]. Antibolşevismul, antioccidentalismul transpar şi cu ocazia declaraţiilor acordate presei la 30 noiembrie 1937 de C.Z. Codreanu: „Eu sunt contra marilor democraţii ale Occidentului, eu sunt contra Micii Înţelegeri, eu sunt contra Înţelegerii Balcanice şi nu am nici un ataşament pentru Societatea Naţiunilor, în care eu nu cred. Eu sunt pentru o politică externă a României de partea Romei şi a Berlinului, de partea revoluţiilor naţionale. Eu sunt contra bolşevismului. În 48 de ore după victoria Mişcării Legionare, România va avea o alianţă cu Roma şi Berlin, intrând în acest mod pe linia misiunii sale istorice în lume: apărarea Crucii, a culturii şi civilizaţiei creştine"[34].

La 20 decembrie guvernul liberal a realizat alegerile electorale pentru Cameră, însă pentru prima dată în istoria interbelică, nicio formaţiune politică nu a întrunit minimul de 40% din sufragii pentru a beneficia de majoritatea parlamentară. Listele Partidului „Totul pentru Ţară" întruneau la nivel naţional 478378 sufragii, adică circa 15,58% din totalul voturilor exprimate, situându-se pe locul al treilea după partidul aflat la guvernare- 35,92% şi P.N.Ţ. -20,4%.

Prahova a fost judeţul unde şi datorită dinamicii demografice şi datorită susţinătorilor săi, Partidul „Totul pentru Ţară" a obţinut cel mai mare număr de voturi chiar decât în Bucureşti (14401 voturi) sau în judeţele unde Mişcarea Legionară a întrunit majoritatea (Covurlui, Neamţ, Rădăuţi). Astfel din totalul voturilor exprimate pentru cameră de 80020, legionarii obţineau 19200 de voturi (24%), primind un mandat din cele opt de deputaţi, situându-se pe acelaşi loc trei după liberalii guvernamentali- 23301 (29,16%), şi ţărăniştii -22805 voturi (28,50%)[35]. Judeţul Prahova a făcut parte din rândul acelor organizaţii judeţene felicitate de Codreanu pentru rezultatele obţinute în alegeri în „ordinul de încheiere al luptei de încheiere al luptei electorale" din 23 decembrie 1937. După datele electorale Partidul „Totul pentru Ţară" trebuia să deţină în noul parlament 66 de mandate ceea ce însemna o victorie. Profitând însă de criza generată de alegeri, suveranul a amânat convocarea forurilor legiuitoare până la noi alegeri stabilite pentru 2 martie 1938 şi a impus la cârma ţării guvernul Goga-A.C. Cuza.

Au început iarăşi adunările şi marşurile de propagandă prin sate, fabrici, localităţi urbane, s-au lansat manifeste, s-au vândut simboluri electorale, atât la Ploieşti, cât şi la Câmpina s-au ţinut la 23 ianuarie 1938 adunări publice prezidate de Alex. Constantinescu la care participau şi delegaţii centrului de la Bucureşti, Gh. Clime şi Bănică Dobre. La 11 februarie 1938, Carol al II-lea instala regimul său autoritar şi personal. Anticipând cu claritate măsurile represive ale noului regim, Mişcarea Legionară s-a autodizolvat încă din 21 februarie 1938.

Prigoana legionarilor din judeţul Prahova se declanşează după arestarea lui Codreanu la 17 aprilie 1938, în urma unei acţiuni judecătoreşti intentate acestuia de Nicolae Iorga, devenit de curând consilier regal. Peste două zile, Tribunalul Militar al Corpului II de Armată Bucureşti, îl condamna pe C.Z. Codreanu la maximum de pedeapsă pentru ultraj, 6 luni închisoare. În încercările

[32] I. Scurtu, *Istoria României între anii 1918-1940,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1996, p.230.
[33] „Monitorul Oficial", nr. 301 din decembrie 1937, pp. 9790-9791.
[34] Horia Sima, *op. cit.*, p. 390.
[35] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova, Fond Prefectura Judeţului Prahova , dosar 2/1937, f. 2-4.

sale de a reprima definitiv Legiunea şi pe Codreanu guvernul şi regele au folosit toate metodele şi mijloacele avute la îndemână. Pentru a dobândi documente compromiţătoare necesare unui nou proces intentat lui Codreanu şi Legiunii încă din 10 martie au fost confiscate de autorităţile prahovene cărţile de propagandă legionară, manifestele, însemnele electorale, prin descinderi făcute în sediile legionare, domiciliile legionarilor cunoscuţi, librării şi chioşcuri de ziare[36] . Deşi nu au fost încă dizolvate oficial partidele politice, încă din 18 martie sediile organizaţiei „Totul pentru Ţară" din judeţ au fost percheziţionate şi sigilate de poliţie până la o nouă decizie. Încă de la 11 mai, un grup de avocaţi ploieşteni, membri sau nu ai fostelor partide, lansau o telegramă către Tribunalul Militar Bucureşti, înscriindu-se ca apărători în procesul lui Codreanu. Ei însă nu s-au mai prezentat la proces atât datorită intervenţiilor autorităţilor prahovene, cât şi datorită temerii existente în rândul avocaţilor că ulterior vor avea probleme cu autorităţile regimului.

Corneliu Zelea Codreanu avea să fie condamnat ziua de 27 mai 1938 la 10 ani de muncă silnică, 6 luni degradare civilă, 5 mii de lei amendă şi 2 mii de lei cheltuieli de judecată pentru crimă de „reproducere în public de secrete interesând securitatea statului" şi pentru „delictul de uneltire contra ordinei sociale" şi pentru „crimă de răzvrătire". Carol al II-lea a făcut o vizită neoficială în Germania, unde a avut loc, la 24 noiembrie, o întrevedere cu Adolf Hitler, discuţia s-a desfăşurat într-o atmosferă de neîncredere reciprocă. Revenit în ţară, Carol al II-lea, de comun acord cu Armand Călinescu, a hotărât suprimarea lui Codreanu şi a altor legionari. În noaptea de 29 spre 30 noiembrie 1938, C.Z. Codreanu şi alţi legionari au fost strangulaţi în timp ce erau transportaţi de la închisoarea din Râmnicu Sărat la cea din Jilava.

BIBLIOGRAPHY

I.Documente inedite

Serviciul Judeţean Prahova al Arhivelor Naţionale

1.Fond Inspectoratul Judeţean Prahova al Ministerului de Interne, dosar 2/1931, 12/1934, 1/1935, 2/1934-1936, 15/1937;

2.Fond Prefectura Judeţului Prahova , dosar 2/1937.

II. Presa

Monitorul Oficial, nr. 173 din 26 iulie 1932 ; nr. 300 din 29 decembrie 1933; nr. 301 din decembrie 1937.

III.Lucrări

1.Călinescu Armand, *Însemnări politice.1916-1939*, Bucureşti, Editura Humanitas , 1990;

2.Crainic Nichifor, *Zile albe .Zile negre. Memorii,* Bucureşti, Editura Casa Editoriala Gândirea, 1991.

3.Dobrescu C., Vrînceanu C., *Mişcarea Legionară prahoveană între „mica" şi „marea" prigoană" (1934-1938),* în „Arhivele Prahovei", anul VII, 2002.

4.Gafencu Grigore, *Însemnări politice. 1929-1939,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.

5.Manolescu I., Nedelcu C., Stidorovici T., *Straja Ţării* în *Enciclopedia României,* vol. I,Bucureşti, Editura Imprimeria Naţională,1938.

6.Palaghiţă Şt., *Istoria Mişcării Legionare scrisă de un legionar,* Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1993.

7.Scurtu I., *Istoria României între anii 1918-1940,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1996.

8.Sima Horia, *Istoria Mişcării Legionare*, Timişoara, Editura Gardian, 1994.

9.Veiga Fr., *Istoria Gărzii de Fier,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1995.

[36] C. Dobrescu, C. Vrînceanu, *Mişcarea Legionară prahoveană între „mica" şi „marea" prigoană" (1934-1938),* în „Arhivele Prahovei", anul VII, 2002, p. 149.

RUSSIA'S RELATIONSHIP WITH THE WEST, A MAJOR DETERMINANT OF THE RUSSIAN GEOPOLITICAL IMAGINARY

Cristian Chirca
PhD, University of Bucharest

Abstract: The Russian geopolitical constructs are elaborated from a geohistorical and geosophical perspective in which the structures of the geopolitical imaginary, such as "besieged fortress", "island", or "bridge" play an important role. The "island" is the space in the center of which is located the "fortress of Russia". Between it and the outside world there is a space of protection, which during the Cold War was called "glacis" and now "close neighborhood" (ближнее зарубежье, blizhneye zarubezhye). The "bridge" is associated with Russia's option of relative openness to the outside world in order to adopt either a cooperative or an assertive reaction. In the first post-Cold War decade, one of the major ideas of Russia's geopolitical constructs was to restore Russia's status as a great power in a multipolar world.

Keywords: imaginary, challenge, response, geopolitics, Atlanticism.

Scurtă perspectivă teoretico-metodologică

Încă de la constituirea primelor structuri statale care au configurat Rusia Kieveană[1], și ulterior în toate etapele evoluției statale – Moscovia, Rusia, Uniunea Sovietică, F. Rusă – strategia rusă de răspuns la amenințările externe a fost aceea de a-și extinde și menține teritoriul într-o logică imperială. Deși cu mari costuri, această strategie a funcționat și a condus ca Rusia să devină una dintre cele mai mari organizări imperiale din istorie. Depășite ca suprafață „doar de Imperiul Britanic și Imperiul Mongol, Rusia și succesorul său sovietic s-au dovedit mult mai durabile decât oricare dintre ele".[2] Relevant în acest sens este faptul că în 1815, într-un moment de maximă extindere a imperiului, Rusia ocupa o șesime din suprafața continentală a lumii[3], respectiv un teritoriu care acoperă „*peste 170 de grade longitudine, adică aproape jumătate din circumferința planetei*".[4] Spațialitatea rusă, prin dinamica sa, a asociat încă din perioada lui Ivan al IV-lea, (1530 - 1584), o semnificație politică accentuată, iar frontierele ruse în secolul al XVIII-lea s-au extins până pe coasta Californiei.[5] De altfel, începând cu secolul al XVI-lea, statul rus poate fi asociat cu un veritabil mecanism politico-militar specializat în achiziționare și conservarea de noi teritorii ceea ce justifică și atracția rușilor față de geopolitică".[6] Dar în pofida faptului că preocupările geopolitice ale rușilor sunt relativ timpurii, iar în perioada contemporană se poate vorbi despre o încercare tot mai consistentă de dezvoltare a unei geopolitici ruse, Rusia nu a creat o școală geopolitică proprie, în sensul școlii occidentale și cu atât mai evident o școală cu vocație internațională, care să ofere modele teoretice și perspective cu largă aplicabilitate. Această stare de fapt a fost determinată de patru cauze distincte, dar complementare. În primul rând, teoriile ruse privind relația geografiei cu

[1] Sintagma Rusia Kieveană a fost introdusă în limbajul academic în anul 1837 de către istoricul Mihail Maksimovici conform Oleg Serebrian, *Rusia la răspântie.Geoistorie,geocultură,geopolitică,* (Chișinău:Cartier, 2014), p.18.
[2] Wiliam Wohlforth, *Heartland Dreams. Russian Geopolitics and Foreign Policy* în Wolfgang Danspeckgruber, *Perspectives on the Russian State in Transition* (New Jersey:Princeton University, 2006), p. 271.
[3] Russell Sherman, *Rusia, 1851-1881*, (București: Bic ALL, 2001), p. 3.
[4] Robert Kaplan, *Răzbunarea geografiei. Ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta împotriva destinului*, (București: Litera, 2014), p. 217.
[5] Colonia Fort Ross din California a fost înființată în 1812 de agentul comercial Ivan Kușkov și era centrul unor așezări ruseți din California. Colonia dispunea și de un port denumit Ruminațev în onoarea minsitrului rus al comerțului din acea perioadă, Nikolai Petrovici Rumianțev, cf. https://en. wikipedia.org/wiki/Fort_Ross,_California, consultat la data de 23.06.2016.
[6] Wohlforth, *Heartland Dreams…*p. 272.

politica au fost construite predilect dintr-o perspectivă geoistorică și geosofică. Spre deosebire de geopolitica occidentală (Europa, SUA) „georeflecțiile" rușilor s-au dezvoltat mai mult din istorie și filosofie și mai puțin din științele politice, științele strategice și geografie. [7] Această particularitate a condus ca centrul de greutate al constructelor geopolitice ruse să fie orientat pe factorul civilizațional și mai ales pe „specificitatea rusă" pentru care marile idei ruse (slavă, ortodoxă, imperială) au un rol bivalent, respectiv de determinativ, dar și de produs. Racordate la marile idei ruse, care au avut ca referențial major dihotomia Orient - Occident, teoriile geopolitice ruse au fost construite preponderent în logica relației provocare – ripostă (Toynbee). Majoritatea acestor teorii au urmărit cu predilecție fundamentarea geopolitică a ripostelor ruse la provocarea Occidentală, o limitare evidentă care reprezintă a doua cauză ce a ecranat vocația internațională și aplicabilitatea generală a constructelor geopolitice ruse. A treia cauză este asociată faptului că în „secolul scurt" (1914-1991, Hobsbawm) – perioada de aur a geopoliticii occidentale – în Rusia, devenită URSS în 1917, studiile geopolitice au fost interzise deoarece geopolitica era considerată o pseudoștiință cu caracter reacționar, al cărei scop era să justifice politica puterilor imperialiste.[8]

A patra cauză are legătură cu determinarea imaginară a geopoliticii ruse în care relația Rusiei cu Occidentul asociază un complex de structuri imaginare specifice mentalului colectiv rus. Acestea deși nu eludează materialul realității geografice și politice tangibile îl suprasemnifică cu precizarea că „*materialul manipulat de imaginar nu diferă esențial de materialul realității tangibile, dar este retopit și turnat într-o matriță specifică. Ca urmare, nu mai contează materialul, ci structurile, iar acestea prezintă o autonomie incontestabilă*".[9] În acest sens, imaginarul geopolitic rus este configurat pe o serie de structuri care determină judecățile geopolitice astfel încât de multe ori „*nu geografia este cea care comandă, ci o anumită idee despre geografie, adică un imaginar geopolitic*".[10] Aceste structuri, în mare parte determinate de reacția rusă la provocarea occidentală, nu afectează consecvența și consistența discursului, dar îl unidirecționează și îi conferă un grad ridicat de specificitate. Această particularitate, este prezentă atât în teoriile mai vechi, dar și în cele elaborate după 1991.

Determinări geoistorice ale imaginarului geopolitic rus

În logica concepției lui Arnold Toynbee potrivit căreia geneza și dezvoltarea unei civilizații poate fi citită în cheia relației „*provocare și ripostă*", civilizația rusă a evoluat prin ripostele date unei serii de mari provocări civilizaționale.[11] Una dintre acestea, manifestă și în prezent, este *provocarea Occidentală*. Originile acestei provocări sunt vechi și cel puțin, pentru perioada debutului ei, relativ contradictorii. Breșa imaginară, care a facilitat ulterior receptarea și sedimentarea Occidentului în imaginar, este asociată trecerii la creștinism (988) și Marii Schisme (1054). Această breșă apare în contextul în care existau legături foarte puternice între cnezii ruși și nobilii din vestul european. Aceste legături se vor concretiza în primul deceniu al secolului al X-lea prin căsătorii dinastice remarcabile: Iaroslav a fost căsătorit cu prințesa suedeză Ingigerd, sora regelui Olof, trei dintre fii săi cu trei prințese europene, iar trei fiice ale sale au devenit, prin căsătorie, regine: Anna – regină a Franței, Anastasia – regină a Ungariei și Elisaveta – regină a Norvegiei, în timp ce o soră a cneazului a devenit regina Poloniei, iar una dintre nepoate, Eupraxia, a fost căsătorită cu împăratul german Henric al IV-lea.[12] Până la sfârșitul secolului, cnejii ruși aveau deja șase alianțe matrimoniale cu casa regală din Ungaria, cinci cu casa regală din Boemia,

[7] Oleg Serebrian, *Rusia la răspântie.Geoistorie,geocultură,geopolitică,* (Chișinău:Cartier,2014) p. 24.
[8] Constantin Hlihor, *Geopolitica de la clasic la postmodern*, (Bucureşti:Karta Grafic, 2011), p. 24.
[9] Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarului*, (Bucureşti:Humanitas, 2000), p. 24.
[10] Ibid. p.205.
[11] Pe larg în Arnold Toynbee, *Studiu asupra istoriei*, (București:Humanitas,1997)
[12] Nicholas Riasanovsky, *Russian Identities. A Historical Survey*, (Oxford University Press, 2005), p. 22 și în Tamara Semenkova, *Drevnaia Rus i Franţia v 11 veke sudiba russkoi ţarevni Annî Iaroslavnoi*, „Nauka i jizni" No. 5, 2004, accesibil pe http://www.nkj.ru/archive/articles/3626/, consultat în data de 04.08.2016. A se vedea și http://euromaidanpress.com/2016/05/22/anna-of-kyiv-the-french-queen-from-kyivan-rus/, consultat la data de 21.08.2016.

cincisprezece cu Polonia, și cel puțin unsprezece cu Germania.[13] În acest context, în 1054, Marea Schismă marchează constituirea celor două centre de emergență civilizațională, consacrate ulterior ca Occident (Europa Occidentală) şi Orient (Rusia). Separarea Occidentului de restul lumii, catalizată și de Marea Schismă, este apreciată de Lucian Boia drept „*cea mai mare cotitură a istoriei universale (după geneza civilizațiilor)*".[14]

Referitor la geneza celor doi poli civilizaționali Neagu Djuvara evidențiază că „prima ruptură se produsese o dată cu împărțirea imperiului roman în două, în 395. De o parte și de alta a acelei linii de despărțire, cu totul arbitrară la început (tăia de-a curmezișul Iugoslavia de ieri!), aveau să se dezvolte cu încetul doua lumi care, cu toate că punțile nu vor fi rupte cu totul niciodată, vor evolua totuși pe căi din ce în ce mai deosebite. „Falia" se va lărgi mai întâi când valul slavilor de sud va despărți romanitatea apuseană de romanitatea răsăriteană și de elenismul renăscut la Bizanț; se va adânci o dată cu schisma din 1054 a Bisericii și, mai dramatic încă, după cucerirea Constantinopolului de către cruciați, în 1204. De atunci se poate vorbi de un adevărat clivaj între culturi, întărit statornic de nesfârșite dispute religioase".[15]

Thierry Camous, susține că Occident și Orient sunt „noțiuni complexe care au evoluat atât în natura lor cât și în timp". Evidențiind că mult mai adecvat este să vorbim despre Orienturi și Occidenturi, Camous consideră că „văzută din Europa și Statele Unite – și deci prin prisma confruntărilor sale cu Occidentul – Rusia este în mod indubitabil un Orient și ținând cont de specificitățile sale o vom trata cu deosebire din această perspectivă [...]".[16]

Începând de aici, mai multe evenimente ulterioare care acoperă aproape un mileniu din geoistoria Rusiei au valorificat breșa creată de Marea Schismă și au creat condiții pentru sedimentarea unor note distincte în imaginarul geopolitic rus care au devenit un element esențial al grilei cu care rușii vor citi într-un registru negativ „realitatea occidentului" și vor actualiza și reactualiza succesiv imaginea occidentului în logica imaginii dușmanului.

Principalele evenimente inventariate de geoistoria rusă sunt asociate unei așa zise provocări catolice. După Marea Schismă, primul eveniment asociat acestei provocări este Cruciada a IV-a (1204), când cruciații catolici cuceresc și devastează Constantinopolul, eveniment receptat într-un registru exclusiv negativ de către ruși. De remarcat că atrocitățile cavalerilor catolici au fost aduse la cunoştința rușilor, în limba rusă, pe timpul slujbelor religioase, episcopii ruși, de origine greacă, având un rol major inclusiv în supradimensionarea jafului și crimelor. Al doilea, este reprezentat de luptele dintre ruși, pe de o parte, și cavalerii teutoni și suedezi pe de altă parte, care au izbucnit chiar în anul 1240, în plină teroare mongolă, când „*la confuzia generală existentă în Rusia s-a adăugat noua presiune din nord*".[17] Atacul cavalerilor cu crucea pe piept a fost receptat ca fiind un pumnal înfipt în spatele rușilor, care erau angajați în lupta cu mongolii. Va urma Conciliul de la Florența (1439) care proclamă unirea bisericii de Apus cu cea de Răsărit. Acceptarea unirii, pe care rușii nu o doreau, și implicit a rolului conducător al catolicilor, a influențat profund negativ lumea ortodoxă: „*Ne-am vândut credința, am schimbat Ortodoxia cu heterodoxia şi, pierzându-ne credința curată de mai înainte, ne-am făcut azimiţi. Tăia-ni-s-ar mâinile ce au semnat nelegiuita hotărâre! Smulge-ni-s-ar limbile ce au rostit învoirea cu latinii".*[18]

Căderea Constantinopolului (1453) este ultimul mare eveniment pe care s-a configurat provocarea catolică. Totodată, prin consecințele sale geopolitice și imaginare este și primul eveniment care va determina metamorfozarea provocării catolice în provocarea Occidentală și sedimentarea acesteia în structurile imaginare care vor asocia Occidentului imaginea dușmanului. Un rol important în această translatare de sens și semnificație imaginară l-a avut și faptul că rușii și

[13] Riasanovsky, *op.cit.*, p.22.
[14] Boia,*op.cit*.,p.57
[15] Neagu Djuvara, *Între Orient şi Occident. Ţările române la începutul epocii moderne (1800-1848*), (București: Humanitas, 2006), p.
[16] Thierry Camous, Orienturi şi Occidenturi , 25 de secole de războaie, (Chişinău: Cartier, 2009), p.11.
[17] Antoaneta Olteanu, *Miturile Rusiei clasice*, (București:Paideea, 2004), p. 62
[18] Ivan Ostromov, *The History of the Council of Florence, translated from Russian by Basil Popoff, Holy Transfiguration Monastery*, Boston, Massachusetts, (București: Scara, 2002), p. 59.

Biserica lor percep acest eveniment ca fiind expresia pedepsei divine. Dispariția celei de a doua Rome presupune și că centralitatea lumii ortodoxe și misiunea apărării acestei lumi poate fi trecută în sarcina celor care nu au aprobat apostazia: „*Ca și Sfântul Pavel care, căzut pe drumul Damascului se ridică apostol, astfel Moscova, scuturând jugul mongol, se ridică și se recunoaște moștenitoare a Constantinopolului, oraș sfânt"*.[19] În imaginarul rus, deja infuzat de notele perceptive ale orașului mitic Kitej, asociat invaziei mongole, începe să fie configurat mitul geopolitic – Moscova a Treia Romă.[20] Prin grila instituită de acest mit, provocarea occidentală va determina o serie de riposte în registre diferite – ideea slavă și panslavism, ideea ortodoxă și panortodoxism, ideea imperială, slavofilism și occidentalism, eurasianism și neoeurasianism, și chiar internaționalism proletar, când Moscova a Treia Romă devine Moscova a Treia Internațională. Pe fondul consolidării imaginii negative a Occidentului, imaginarul geopolitic va actualiza permanent note imaginare mai vechi, multe dintre acestea cu origini în ripostele la provocarea catolică.

În acest sens, un moment semnificativ este reprezentat de războaiele livoniene (1588-1564 și 1581), dar și de marele șoc imagologic generat de intrarea trupelor catolice poloneze în Moscova, în 1610, când polonezii occidentali, în logica instituită de mitul Moscova a Treia Romă, încep să fie asociați cu ereticii. Un alt eveniment care a actualizat provocarea occidentală a fost Războiul Crimeii (1853-1856), perceput ca fiind o reeditare a atacului polonezo-teuton din secolul al XIII-lea. Dacă atunci Occidentul se aliase cu mongolii păgâni, de data aceasta Occidentul (Marea Britanie, Franța, Sardinia) se aliase cu otomanii păgâni.

Totuși, există și evenimente care evidențiază că Occidentul nu a fost receptat continuu într-un registru negativ, iar curentul pro-occidental, atât de manifest în secolul al XIX-lea, este un argument. În acest sens, evidențiem dorința aproape obsesivă a lui Ivan Cel Groaznic de a încheia un tratat politico-militar cu Anglia pe baza unei legături dinastice pentru realizarea căruia i-a transmis reginei Elisabeta două cereri în căsătorie. Nu în ultimul rând, scoatem în evidență politica lui Petru cel Mare de a orienta Rusia spre cultura occidentală și efortul dinastiei Romanov de a menține deschisă calea spre Occident. Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Rusia traversa o eră a reformei și deschidea propria cale spre dezvoltarea europeană comună. Elitele politice, dar mai ales inteligheția rusă, în special reprezentanții curentului occidentalist, căutau să reevalueze și să înțeleagă experiența dezvoltării socio-politice a celor mai dezvoltate țări capitaliste, cum ar fi Anglia, Franța și Statele Unite. Notele și memoriile rușilor care au vizitat țările din Europa de Vest au contribuit la formarea unor noi imagini despre Occident, fapt care s-a reflectat și în transformarea valorilor colective în societatea rusă, în perioada analizată.[21]

Acest proces a fost stopat de a „*patra revoluție rusă*", din octombrie 1917, și instaurarea bolșevismului care a proclamat lupta împotriva valorilor occidentale drept politică de stat, iar Războiul Rece a consacrat această luptă la toate nivelurile politicii sovietice. În această perioadă, conflictul Occident – Orient a luat și forma unui război imaginar care însă nu a avut scopuri distructive, ci doar de a „*menține coeziunea socială*".[22] După 1991, colapsul URSS a lăsat impresia că „*enigma sub care se prezintă ghicitoarea rusă*" (Churchill) poate fi descifrată. Sfârșitul Războiului Rece, debutul „*momentului unipolar*" și procesele interne complexe ale dezvoltării

[19] Paul Evdochimov, *Hristos în gândirea* rusă, (București:Symbol, 2001), p. 57.

[20] Cristian Chirca, *Post-imperium - ideea rusă a secolului al XXI-lea – un mix geocultural, geoistoric și geopolitic*, în Romanoslavica, vol. LI, nr. 3, Editura Universității din București, 2015

[21] Gella Tamara Nikolaevna, *Obraz «drugogo» kak faktor formirovania kollektivnîh ţennostei v rossiiskom obşcestve na rugeje XXI-XX vekov (na primerevospriatia russkimi obraza anglichan i ispanţev),* „Aktualnîe problemî sovremenovo obşcestva", (Orel:Model-K, 2019), pp. 244-250.

[22] Pe larg în Mary Kaldor, *The Imaginary War*, Basil Blackwell, Oxford, 1990. A se vedea și Mary Kaldor, *Old Wars, Cold Wars, New Wars, and the War on Terror*,prelegere susținută la The Cold War Studies Centre, London School of Economics, 2005, accesibil pe http://home.aubg.edu/faculty/mtzankova/POS%20102%20Readings/Mary%20Kaldor_Old%20Wars,%20Cold%20Wars,%20New%20Wars,%20and%20the%20War%20on%20Terror.pdf, consultat la data de 21.05.2015.

socio-economice au condus ca în primul deceniu al anilor ’90, Rusia să asocieze imaginea a unui tânăr stat democratic, „*care aderă la valorile ţărilor civilizate*”.[23]

După încheierea Războiului Rece, „*kremlinologii au subliniat atât sindromul supraîntinderii imperiale (imperial overstretch) de care suferea entitatea imperială sovietică, cât şi drenarea de resurse pe care o exercita asupra sa complexul sovietic militaro-industrial – două circumstanţe care i-au accelerat prăbuşirea*”[24] și care au generat efecte negative în următorii zece ani, numiți de Gorbaciov „*novoe smutnoe vremia*” adică *noile timpuri tulburi*. În fond, Gorbaciov făcea un arc peste timp cu o altă etapă parcursă de Rusia (1598-1613) și consacrată sub denumirea de… *Timpurile tulburi (Smutnoe vremia)*. Inutil (sau cel puțin redundant) de construit o legătură imaginară între cele două perioade în care una dintre cauze a fost identificată ca fiind Occidentul. În perioada post-Război Rece, amenințarea occidentală începe să fie reactualizată în imaginarul geopolitic rus de o serie de inițiative și acțiuni ale Occidentului: extinderea NATO/UE spre Est (1999-2020), intervenția NATO în Serbia (1999), recunoașterea independenței Kosovo (2008).

În această perioadă, imaginea Occidentului este tot mai frecvent asociată cu imaginea SUA, deși acoperirea nu este totală. Această asociere a debutat în perioada Războiului Rece și s-a accelerat în ultimii ani, în contextul extinderii NATO (în care SUA sunt considerate de ruși principalul conducător) și ripostei ruse la această politică. Uniunea Europeană, deși a urmat aceeași politică de extindere către est, a declanșat o ripostă rusă mult mai nuanțată. Una dintre explicații ar fi că Europa, ca entitate culturală și istorică, este mai apropiată și mai ușor de înțeles de către ruși, iar această percepție contribuie semnificativ la receptarea pozitivă a UE.[25]

Alături de alte elemente, imaginarul geopolitic rus a influențat major deciziile de politică externă și comportamentul statului rus pe arena internațională. În acest sens, începând cu secolul al XIX-lea, din perspectiva teoriilor realiste ale relațiilor internaționale, Rusia a adoptat în relația cu Occidentul trei modele de reacție: cooperarea; reacția defensivă; asertivitatea.[26] Dacă în ceea ce privește cooperarea unul dintre determinanții imaginari a fost «*Cetatea asediată»*, reacția defensivă are la bază o altă determinare imaginară – «*Insula și Puntea»*, două metafore asociate mitului orașului cetate Kitej. *Insula* este spațiul în centrul căruia este poziționată «*cetatea Rusia».* Între ea și lumea exterioară se interpune un spațiu de protecție, care în perioada Războiului Rece s-a numit glacis, iar în prezent *vecinătate apropiată* (*blijnee zarubejie*).[27] *Puntea* este asociată opțiunii Rusiei de deschiderea relativă spre exterior pentru a adopta fie o reacție de cooperare, fie una asertivă. Aceste structuri imaginare sunt prezente direct sau indirect în majoritatea constructelor geopolitice ruse. Ne vom apleca succint asupra modului în care este descifrată această prezență de trei cunoscuți cercetători ai lumii ruse. Andrei Țigankov consideră că, în imaginarul geopolitic rus, «*Cetatea*» reprezintă Eurasia, respectiv o comunitate cu frontiere culturale, politice și economice fixe protejate de exterior, adică de lumea occidentală.[28] Vadim Țimburski apreciază că simbolul insulei este o expresie a izolaționismului, o autopercepţie rusă cu origini în epoca de formare a identității slavo-ruse, când riposta la provocările existente îi obliga pe ruși să trăiască în veritabile «*insule de securitate»* (în perioada precreștină, dar și ulterior, cuvântul *ostrov* denomina, pe lângă

[23] Hudaikulova Aleksandra Viktorovna, Nekliudov Nikita Yakovlevici, *Dinamica rossiisko-amerikanskih otnoşenii s tociki zrenia teorii ontologieskoi bezopasnosti*, „Vestnik Diplomaticheskoi Akademii MID Rossii”, nr. 1, 2020, pp. 43-67.

[24] Adrian Pop, *Lecţiile globale ale revoluţiilor Est-Europene*, „Sfera Politicii”, nr. 12 (154), decembrie 2010, accesibil pe https://revistasferapoliticii.ro/sfera/182/art12-Pop.php, consultat în 21.12.2021.

[25] Liubin Valeri Petrovici, *Obraz «Drugogo»: Zapad i Evropa v soznanii rossian*, „Aktualnîe Problemî Evropî”, nr. 3, 2003, pp. 200-2012, accesibil pe https://cyberleninka.ru/article/n/obraz-drugogo-zapad-i-evropa-v-soznanii-rossiyan, consultat la data de 16.12.2020

[26] Andrei Țigankov, *Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), p.40.

[27] Mai mult în Laurențiu Constantiniu, *Uniunea Sovietică între obsesia securității și insecurității*, (București: Corint, 2010). Termenul glacis, conform Le Nouveau Petit de Robert de la language francaise, 2008, p.1156, este o zonă protectoare formată din ţări independente, dar aflate în zonă de influenţă militară a altei ţări.

[28] Tsygankov, *Uses of Eurasia:The Kremlin, the Eurasian Union, and the Izborsky Club*, în Mark Bassin, Mikhail Suslov, *Eurasia 2.0, Russian Geopolitic in The Age of New Media*, Lexington Books, 2016, pp. 64-65.

sensul imediat de pământ înconjurat de ape, şi o pădure de mici dimensiuni în mijlocul stepei, sau o mică stepă înconjurată de păduri). În toate cele trei sensuri, simbolul insulei exprimă ideea unui spaţiu protejat şi izolat de exterior (*obosoblennîi*). Analizând devenirea Rusiei, Ţimburski o vede tot ca pe o succesiune de insule temporale: perioade de instabilitate, urmate de perioade de tranziţie, apoi perioade de stabilitate şi din nou perioade de tranziţie, urmate de alte perioade de instabilitate.[29] Nu în ultimul rând, Hélène Carrère d'Encausse evidenţiază că „*nemărginirea spaţiului este un alt termen care se aplică bine Rusiei, iar acest fapt a generat un sentiment de solidaritate şi ideea cetăţii asediate*”.[30]

Studii şi teorii premergătoare

Primul studiu cu semnificaţie geopolitică accentuată, elaborat la începutul secolului al XIX-lea, este atribuit lui Viktor Golovaciov. Acesta, în lucrarea *Cesmenskoe strajenie v ego politiceskoi strategiceskoi obstanovke i russki flot v 1769 (Bătălia de la Chesma în împrejurările politice şi strategice şi flota rusă în anul 1769)* face referiri la modul în care geografia, mai precis, accesul la mări şi oceane, influenţează politica şi dezvoltarea unui stat, cu trimitere exactă la Rusia.[31] Observaţiile lui Golovaciov sunt dezvoltate de Vasili Golovin (1766-1831), care în studiul *Zapiski flota kapitana Golovina o prikliuceniah ego v plenu u iaponţev v 1811, 1812 i 1813 godah (Scrierile căpitanului Golovin despre aventurile sale când a fost închis la japonezi în anii 1811, 1812 şi 1813*), lansează o serie de teze, unele similare cu cele dezvoltate mai târziu de amiralul Mahan.[32]

Lev Mecinikov (1838-1888), descendent al cărturarului moldovean Nicolae Milescu, se impune cu lucrarea „*La civilisation et les grands fleuves historiques*” (*Civilizaţiile şi marile fluvii istoric*e), foarte apreciată de Friedric Ratzel.[33] Potrivit lui Mecinikov, marile civilizaţii sunt determinate geografic de marile fluvii, de mări şi de oceane. Această exclusivitate este însă limitativă, în acest fel eludându-se determinarea continentală a unor civilizaţii „*cum ar fi cea romană precum şi cea eurasiatică, reprezentată de Rusia*”.[34]

Producţia secolului al XIX-lea este finalizată de E.N. Kvaşnin-Samarin, cu lucrarea *Morskaia ideea v russkoi zemle. Istoria do Petrovskoi Rossii s voenno-morskoi tociki zrenia (Ideea maritimă a teritoriului rus. Istoria de la Rusia lui Petru din punct de vedere militar-maritim*) care întruneşte caracteristicile unui manual de geopolitică.[35]

Bazele teoretice, dar şi ideologice ale geopoliticii ruse sunt puse mai consistent la începutul secolului XX de Dimitri Miliutin (1816-1912). În studiul *Kriticeskoe issledovanie znacenia voennoi geografii i voennoi statistiki (Cercetare critică a importanţei geografiei militare şi statisticii militare*), Miliutin defineşte priorităţile geopolitice ale Rusiei. Una dintre acestea evidenţiază necesitatea unei alianţe cu Germania în scopul contracarării Imperiului Britanic, principalului inamic al Rusiei.[36]

Filosoful Ivan Aleksandrovici Ilin (1822-1954), profesor la Universitatea din Berlin (1923-1933), familiarizat cu teoriile geopolitice ale şcolii germane, a construit o concepţie geopolitică inspirată din teoriile lui Kjellen şi Ratzel, evidenţiind că Rusia nu poate fi evaluată ca o „*sumă mecanică a teritoriilor*”, deoarece ea a evoluat de-a lungul secolelor precum o „*unitate organică*” în

[29] Vadim Ţimburski, *Ostrov Rossia. Gheopoliticeskie i kronopoliticeskie rabotî 1993-2006*, (Moskva:ROSSPEN, 2007), pp. 362-364..

[30] Hélène Carrère d'Encausse, *Une vision mistique de la patrie, „*L'Histoire”, No. 334, iulie – august 2009.

[31]Viktor Golovaciov, *Chesma, Voenno morskoe izdatelstvo* (Moskva:NKVMF SSSR,1944).

[32] Nikolai Nartov, Vladimir Nartov, *Geopolitika: ucebnik dlia studentov vuzov, obuceaiuşcihsa po speţialinostiam «Gosudarstvennoe i muniţipal'noe upravlenie», «Mejdunarodnîe otnoşenia», «Regionovedenie*», 4-e izd., (Moskva: IUNITI-DANA), 2007, p. 108.

[33] Serebrian, *Rusia la răspântie*.,p.27.

[34] Serghei Kuznețov, *Gheolingvistica, Ucebnaia deiatelnosti: speţcursî, Moskovskii gosudarstvennîi universitet im.* M.V. Lomonosova, Filologisceskii facultet, accesibil pe http://genhis.philol.msu.ru/ article_197.shtml .consultat la data de 03.07.2016.

[35] Nartov, *Geopolitika: ucebnik dlia studentov vuzov* … p.108.

[36] *Ibidem*, p.111.

care teritoriul și mediul geografic au avut un rol determinant.[37] Oleg Serebrian apreciază totuși că primul geopolitician rus în adevăratul sens al cuvântului a fost generalul Alexei Vandam (1867-1933). Lucrările sale reprezentative *Naşe polojenie (Situația noastră,* 1912*)* și *Veliceaişee iz iskussti. Obzor sovremennovo mejdunarodnovo polojenia v sveme vîsşei strategii (Cea mai mare dintre arte. Analiza situației internaționale contemporane în lumina strategiei superioare*, 1913), susțin necesitatea accesului Rusiei la mările calde și contestă ideea unei alianțe ruso-britanice contra Germaniei.[38]

Două repere majore în evoluția gândirii geopolitice ruse

Nikolai Danileski (1882-1885) și Piotr Savițki (1895 – 1968) reprezintă două repere majore în evoluția gândirii geopolitice ruse.

În opera sa fundamentală, *Rossia i Evropa (Rusia și Europa*), apreciată de Dostoeivski ca fiind „*nastolnaia kniga kajdogo russkogo*" (cartea de căpătâi a fiecărui rus)[39], Danilevski construiește o teorie cu veritabile valențe geopolitice, fundamentată pe teoria organicistă. El introduce în premieră explicarea istoriei universale din perspectiva coexistenței sau succesiunii tipurilor civilizaționale sau tipurilor cultural-istorice, idee preluată și dezvoltată ulterior de Oswald Spengler și Arnold Toynbee. În acest sens, susține că Rusia va deveni polul de agregare a tipului cultural istoric slav. Totuși, continuă Danilevski, trebuie analizat cu atenție în ce măsură viitorul tip cultural slav va putea să se dezvolte, iar pentru aceasta trebuie să se răspundă la întrebarea: există o barieră pe care slavii nu o pot trece în direcția dezvoltării și uniunii culturale sau sunt predestinați pentru dezvoltarea unei direcții politice? În opinia sa, Europa este „*neîncăpătoare*" pentru Rusia și, de aceea, scopul geopolitic al Rusiei este crearea Uniunii Panslave în jurul Rusiei, cu capitala la Constantinopol, în care să fie incluse regatele Serbiei, României, Cehiei și Slovaciei, Bulgariei și Greciei, și ale cărei limite să fie marcate la vest de Marea Adriatică, la est de Marea Bering, la sud de Marea Egee și la nord de Oceanul Arctic.[40]

Prefigurând teoria lui Huntington, Danilevski avansează ideea unui conflict civilizațional între Rusia și Europa, susținând că „*Europa nu numai că ne este nouă străină, dar ne este și ostilă, interesele ei nu numai că nu pot fi și interesele noastre, însă în majoritatea cazurilor sunt direct opuse lor*".[41]

Piotr Savițki, este considerat ca fiind „*fondatorul părții geopolitice a eurasianismului*", iar ideile sale geopolitice au avut o influență majoră asupra lui Lev Gumiliov, în special asupra teoriei acestuia referitoare la etnogeneza Eurasiei și ciclurile etnice din acest spațiu cultural.[42] Susținător al geopoliticii, Savițki o aprecia ca fiind o adevărată ideologie a Rusiei, deoarece, susținea el, în cultura rusă geopolitica este similară eurasianismului, așa cum în cultura anglo-saxonă este similară atlantismului.[43] În concepția lui Savițki, Eurasia, ca identitate independentă, se suprapune aproape în întregime pe viziunea mackinderiană a Heartland-ului și spațiilor pivot, iar determinările spațiale sunt justificate în cheia specifică determinismului organicist al lui Ratzel. În lucrarea *Stepi i osedlosti* (*Stepa și sedentarismul*, 1922), Savițki formulează cheia gândirii sale geopolitice, care nu este mult diferită de cheia cu care Mackinder descuie Insula Lumii. Conform acestei chei de analiză, așa cum cultura anglo-saxonă se revendică din perspectiva spațiului maritim, tot așa cultura Eurasiei se revendică din perspectiva continentală, în care filiația mongolă joacă un rol foarte important.[44] Similar lui de la Blanche, care vede Franța ca factor de emergență, Savițki vede Rusia

[37] *Ibidem*, p. 124.
[38] Serebrian, *Rusia la răspântie*., p. 27.
[39] Nina Fedotovna Budanova, *Biblioteka F.M. Dostoevskovo: opît rekonstrucții. Naucinoe opisanie*, (Moskva: Nauka, 2005), p. 45.
[40] Serebrian, *Rusia la răspântie.*,pp.25-26.
[41] Nikolai Danilevski, *Rossiia i Evropa*, (Sankt-Petersburg Tipografia bratiev Panteleevîh, , 1895), p. 542.
[42] Vladimir Aleksandrovici Kolosov, Nikolai Semenovici Mironenko, *Gheopolitika i politiceskaia gheografia*, (Moskva: Aspekt Press, 2001), pp. 155-166.
[43] Leonid Savin, *Establish a multipolar world order*, accesibil pe http://www.geopolitica.ru/node/1702, consultat la data de 04.07.2015.
[44] Aleksandr Dughin, *Bazele geopoliticii și viitorul geopolitic al Rusiei*, (București: eurasiatica.ro, 2011), pp. 63-64.

ca spaţiu de dezvoltare (*mesto razvitia*) căruia îi atribuie şi caracteristici ale Marelui Spaţiu – Grossraum, aşa cum este el definit de Carl Schmitt. Conceptul „*spațiu de dezvoltare*", propus de Savițki, este un element cheie al eurasianismului, el fiind apropiat ca semnificaţie de școala „*organică*" a geopoliticienilor germani (Ratzel, Haushofer), mai ales că, pentru Savițki, mediul social-politic și teritoriul reprezintă o singură entitate, un „*individuum geografic sau landschaft*".[45] Ideile exprimate de cei doi au influențat major geopolitica rusă și doctrina eurasianistă cu atât mai mult cu cât aceste idei au o determinare imaginară incontestabilă.

Geopolitica rusă în primul deceniu al secolului al XXI-lea

După 1991, pe fondul eliminării constrângerilor ideologice și politice, în Rusia a crescut semnificativ atât numărul, cât și valoarea lucrărilor de geopolitică teoretică. Un studiu, realizat de John Erikson și intitulat, mai mult decât sugestiv, *Russia Will not Be Trifled: Geopolitical Facts and Fantasies (Rusia nu acceptă să fie luată peste picior. Realități și fantezii geopolitice*), reflectă foarte adecvat această situație, evidențiind că: „*geopolitica, demonizată persistent pe vremea Uniunii Sovietice, s-a întors acum răzbunătoare și bântuie Rusia post-sovietică... nu doar că geopolitica a fost reabilitată ca disciplină, dar în aceeași măsură au fost reabilitate și teoriile lui Mackinder, Mahan și Haushofer, astfel încât, într-un stil neo-mackinderian trufaș, liderul comunist din vechea gardă, Ghennadi Ziuganov, a declarat că Rusia trebuie să recapete controlul asupra Heartland-ului.*[46] Specific noilor constructe, există o nedisimulată nostalgie după epoca imperială (țaristă sau sovietică), similară cu cea a lui Haushofer după ce Germania a pierdut Primul Război Mondial. Această nostalgie este dublată cu o judecată referitoare la situația actuală a Rusiei. Direct sau indirect această situație este apreciată ca fiind expresia unei „injustiții istorice" (Serebrian) în care un element important este asociat geopoliticii frontierelor și antagonismului organic dintre atlantism, reprezentat de Occident (SUA/NATO/UE), şi neoeurasianism, reprezentat de Rusia. Pe acest fond, reflecțiile geopolitice ruse au cristalizat cinci mari curente: expansionismul, civilizaționismul, stabilizaționismul, occidentalismul şi geoeconomismul.[47] Acestor şcoli, noi le adaugăm teoriile de inspirație eurasianistă sau neoeurasianistă, dar şi un curent în plină ascensiune pe care îl vom numi al naţionalismului ortodox.

Școala expansionistă este reprezentată de Aleksandr Dughin. Ideea referențial a concepției sale este opoziția dintre telurocrație (forța terestră) și talasocrație (forța maritimă) care, după ce în perioada Războiului Rece, a atins un moment maxim prin opoziția dintre SUA și URSS, în prezent continuă să se manifeste prin opoziția dintre atlantism, reprezentat de SUA, și eurasianism, reprezentat de Federația Rusă.[48] Două concepte, „*soldatul politic*" și „*omul politic*", introduse relativ recent în creațiile sale au o încărcătură imaginară semnificativă. În timp ce „soldatul politic" se poate sacrifica pentru o idee politică, „omul politic" poate înlocui sacrificiul cu revizuirea convingerilor. Citându-l pe Nietzsche, Dughin sugerează că, dacă în secolele al XIX-lea și al XX-lea războaiele s-au purtat pentru valori și resurse materiale, în secolul al XXI-lea oamenii se vor ucide unii pe alții pentru idei.[49]

Școala civilizaționistă este reprezentată de Ghennadi Ziuganov şi Nikolai Nartov, ambii susținând că Rusia, prin poziţia ei de centru al Eurasiei, poate redeveni un imperiu modern în limitele fostei URSS. Ziuganov, inspirându-se din „*două teorii geopolitice bazate pe dictonul lui Filotei – Moscova a Treia Romă şi pe doctrina suveranităţii limitate a lui Brejnev*" consideră că

[45] Kolosov, Mironenko, *op.cit.*, p. 157.

[46] John Erikson, *Russia Will not Be Trifled: Geopolitical Facts and Fantasies*, „Journal of Peace Research", 36, 1999, pp. 242-268, în Kaplan, op.cit., p. 242.

[47] Andrei Tsygankov, *Mastering space in Eurasia: Russia's geopolitical thinking after the Soviet break-up*, San Francisco State University, Department of International Relations, Communist and Post-Communist Studies 36 (2003) 101–127,accesibil pe https://is.muni.cz/do/fss/57816/40125114/Tsygankov__A._Mastering_Space_Euroasia_Comm.Studies_36_2003.pdf, consultat la data de 8.01.2021.

[48] Pe larg în Aleksandr Dughin, *Bazele geopoliticii şi viitorul geopolitic al Rusiei*, Ed. eurasiatica.ro, Bucureşti, 2011, pp. 131-132.

[49] Dughin, *Cetviortîi put'. Vvedenie v Cetviortuiu politiceskuiu* teoriu, Akademiceskii Proekt, Moscova, 2014, pp.168-172

Rusia are două mari misiuni civilizatoare: să stabilească o „autarhie politico-economică" (*samodostatocinost*) şi să constituie „spaţiul Larg" (*prostornosti*) în graniţele sale naturale.[50] Nikolai Nartov, susține că civilizaţia occidentală a fost o ameninţare constantă la adresa Rusiei, deoarece cultura rusă şi cultura occidentală reprezintă un termen cu sumă nulă, iar Rusia are de ales între a fi o putere a Eurasiei sau de a accepta statutul de colonie occidentală. Deosebit de important în concepţia sa este faptul că, asemenea lui Huntington, consideră că multipolaritatea civilizaţională va genera inevitabil un conflict geocultural între civilizaţii.[51]

Şcoala stabilizaţionistă, reprezentată de Kamaluddin Gajiev, pune în centrul concepţiei sale necesitatea ca Rusia să promoveze în limitele frontierelor post-sovietice o politică a echilibrului între proiectele de natură politico-militară şi proiectele de dezvoltare economică, astfel încât presiunea geoeconomică a Vestului să fie diminuată.[52] Un alt reprezentant este Vadim Țimburski. Teoriile sale sunt dezvoltate în jurul a două mari idei. Prima evidențiază că tentativele de expansiune spre vest au îndepărtat Rusia de Europa, în mod paradoxal, deoarece fiecare extindere a fost urmată de o retragere forțată care a lăsat în mentalitatea europeană tendințe de respingere.[53] A doua se poate rezuma la trei cuvinte: *Ostatsia v Rossii* (*Stați în Rusia*).[54] Țimburski separă Occidentul de Rusia, folosind o așa-zisă metodă geografico-culturală, care valorifică două criterii principale: etnicitatea şi o aşa-zisă verticală sacră care poate fi o religie sau o ideologie. În baza acestor criterii, el susține că popoarele occidentale sunt romantice (cu referire la cultura de origine germană), iar credinţa lor este cea catolică, în timp ce poporul rus aparţine grupului slav a cărui credinţă este cea ortodoxă, situaţie care pune cele două civilizaţii într-o relaţie antagonică. Între cele două civilizaţii, Țimburski identifică şi o aşa-zisă zonă limitrofă, în care câteva popoare combină cele două criterii precum „*poporul polonez slav, dar catol*ic" şi „*poporul român romantic, dar ortodox*". Țimburski promovează și o concepție izolaționistă, în sensul izolării Rusiei de civilizația Occidentală și de cea musulmană.[55] Apropiat de stabilizaționism, Elgiz Pozdnakov a reformulat axiomele lui Mackinder într-o perspectivă specifică geopoliticii ruse: „*cine controlează Heartland-ul poate exercita un control efectiv asupra politicii mondiale, mai ales prin menținerea unui echilibru geopolitic și de putere global, fără de care pacea durabilă este de neconceput*."[56]

Şcoala occidentalistă îl are ca reprezentant pe Dmitri Trenin, autorul a două lucrări de referinţă: *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization* şi *Post-imperium. An Eurasian story*. Teza principală a teoriei geopolitice a lui Trenin propune într-o manieră directă autoextragerea Rusiei din rolul de lider al Eurasiei şi recunoașterea SUA ca unic lider mondial, „*Rusia nu mai este un imperiu și nu va mai fi niciodată, deși trăsăturile multiple consolidate pe timpul perioadei imperiale sunt vizibile și astăzi*" .[57] Şcoala geoeconomică îi are ca reprezentanţi pe Vladimir Kolosov şi pe Nikolai Mironenko. În viziunea acestora, tezele geopoliticii clasice trebuie înlocuite cu strategii geoeconomice în care cuvântul de ordine este interacţiunea (*vzaimodeistvie*). Deși eurasianismul și neo-eurasianismul nu pot fi considerate ca fiind teorii geopolitice, ele conțin, într-o proporție semnificativă, teze de inspirație geopolitică. Ne vom limita doar în a-l aminti pe Lev Gumiliov, în contextul în care acesta este considerat nu doar exponent al

[50] Pe larg în Ziuganov, *Gheografia pobedy: osnovî rossiskoi gheopolitiki*, Iunity, 1997.
[51] Andrei Tsygankov, Pavel Tsygankov, *National Ideology and IR Theory: Three Incarnations of the "Russian Idea",* Comunist and post Comunist Study, accesibil pe http://online.sfsu.edu/andrei/Research/EJIR%20National%20Ideology%203%20Jan09.doc. consultat la data de 01.12.2020 și Gabriel Alexe, Cauzele iconoclasmului bizantin, accesibil pe http://ortho-logia.com/Romanian/Iconoclasm.html., consultat la data de 06.01.2021.
[52] Tsygankov, *Mastering space in Eurasia*...p. 118.
[53] Boris Mezhuev, *Umer Vadim Țîmburski,* „Russkii jurnal", 2009, http://www.russ.ru/pole/Umer-Vadim-Cymburskij. consultat la adata de 24.12.2019
[54] Pavel Sviatenkov, Vadim Țimburski, *Rossiia: linii razloma, Russkii Arkhipelag*, 2005, accesibil pe http://www.archipelag.ru/authors/cimbursky/?library=2033 consultat la data de 25.06.2016.
[55] . Țimburski, *Ostrov Rossiia. Geopoliticeskie i kronopoliticeskie rabotî* 1993-2006, (Moskva: ROSSPEN 2007) , pp. 360, 525-529.
[56] Elgiz Pozdniakov, *Geopolitika* (Moskva:Progress, 1995) în Wohlforth, *Heartland Dreams…*p. 270.
[57] Dmitri Trenin, *Post-imperium. A Eurasian story, Carnegie Endowment for International Peace*, (Washington DC: Carnegie Center, 2011), pp. 13-14.

eurasianismului, ci și geopolitician. Concepția sa, puternic ancorată în imaginarul rus, are în centru conceptul *pasionarnost* (*pasionarism*) care exprimă de fapt etnosul unui popor și ideea că că rușii sunt expresia întrunită a civilizației potamice și a celei a stepei și pădurilor, prin ei realizându-se raportul optim între esența asiatică și cea europeană a acestor civilizații.[58]

Naţionalismul ortodox are ca principali reprezentanţi pe Natalia Narociņskaia și pe Egor Holmogorov. Narociņskaia, istoric şi diplomat, cu o activitate susţinută în organismele internaţionale (ONU, UE), este unul dintre cei mai cunoscuţi reprezentanţi ai curentului ortodox conservator. Concepția sa postulează existența unor serii de evenimente care sunt determinate mai mult de interacțiunea geopolitică și ideologică dintr-un spațiu și mai puțin de liniile politicii externe ale unui stat. Din acest motiv, susține Narociņskaia, există șocuri geopolitice inevitabile care „*programează procesele mondiale și direcțiile de evoluție ale marilor epoci istorice, uneori și pentru un seco*l".[59] Holmogorov apreciază că în comportamentul statelor, un rol major îl au „*miturile geopolitice*" care, în concepția lui, sunt diferite de ideologiile geopolitice. El evidențiază capacitatea mitului geopolitic de a resemnifica realitatea prin crearea unei metarealități care se plasează la limita dintre real și iluzoriu. În acest fel, realitatea geopolitică este decriptată prin logica mitului, astfel încât devine comprehensibilă și, așa cum subliniază Holmogorov, confortabilă psihologic. În cazul Rusiei, putem vorbi deci despre o subiectivitate geopolitică „impusă" sau, chiar mai dur spus, „mediatizată". Chiar dacă nu reprezintă fundamentul formării ei, acest lucru presupune faptul că Rusiei, fie că vrea, fie că nu, i-a fost transmis și un complex foarte vechi de reprezentări geopolitice.[60] Cu alte cuvinte, comportamentul unui actor geopolitic este influențat de imaginarul geopolitic care conferă imaginarului un dublu rol. Pe de o parte, contribuie la aducerea realității geopolitice într-un plan mai accesibil înțelegerii, iar pe de altă parte, configurează o perspectivă interpretativă a comportamentului geopolitic. În ambele situații, structurile imaginare mediază percepția și deci recreează realitatea. Tabloul constructelor geopolitice ruse în primul deceniu al epocii post-Război Rece este mai amplu, mai ales dacă avem în vedere numărul relativ mare de cercetători care nu pot fi incluși într-o școală sau care își orientează efortul spre zonele geoculturii sau geolingvisticii. Referitor la renașterea geopoliticii ruse în primul deceniu post-Război Rece W. Wohlforth constată că: 1) gândirea geopolitică din Rusia acceptă doar o anumită versiune a axiomelor lui Mackinder referitoare la rolul heartland-ului, supraevaluând spațialitatea și poziția geografică a Rusiei; 2) acestă tendință este o reacție de înțeles la experiența istorică a Rusiei, deși supraevaluează importanța strategică a singurei dimensiuni a puterii în care Rusia excelează; 3) tendința este greșită; 4) această tendință a afectat negativ politica externă rusă și a distorsionat în mod clar analiza experților și a intelectualilor asupra intereselor și perspectivelor Rusiei în străinătate**.** În același timp se impune precizat că, excluzând școala occidentalistă, geopolitica rusă în primul deceniu post-Război Rece s-a dezvoltat pe următoarele idei principale: 1) Rusia nu este o putere regională. Este o mare putere eurasiatică și o mare putere mondială temporar retrasă din prim planul scenei mondiale; 2) Restabilirea statutului de mare putere este un obiectiv central; 3) Rusia trebuie să acționeze pentru a stabili o lume multipolară în uniune cu China și India și de asemenea cu Germania și Franța; 4) Poziția sa în centrul Eurasiei o plasează într-o poziție din care poate contrabalansa puterea SUA; 5) Deși ar trebui respectată suveranitatea formală a celorlalte foste republici sovietice, interesele Rusiei impun menținere sferei de influență în special spațiul post-sovietic.[61] Totuși, într-o evaluare a RAND Corporation, această sferă este mai extinsă și evidențiază că tendința noilor orientări geopolitice ruse de a suprevalua teritorialitatea ca factor de putere și de a extinde sfera de influență este o caracteristică a rușilor, aflată în relație directă cu structurile imaginare care configurează mentalul colectiv rus. [62]

[58] Lev Gumiliov, *Ot rusi k Rossii: Ocerki etniceskoi istorii,* AST, Moscova, 2002, pp. 17-18,138.
[59] Natalia Narociņskaia, *Rossia i russkie v mirovoi istorii*, Moscova, Mejdunarodnîe otnoşenia, 2003, p. 400.
[60] Egor Holmogorov, *Russkii proekt: restavrația buduș*ego, Eksmo, Algoritm, Moscova, 2005, pp. 259-260.
[61]Wohlforth, *Heartland Dreams…*pp. 265-271.
[62] Andrew Radin, Clint Reach, *Russian Views of the International Order*, (Santa Monica :RAND, 2017) (https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1800/RR1826/RAND_RR1826.pdf), pp. 11-14

Un punct de vedere final

La începutul secolului al XXI-lea, riposta rusă la provocarea occidentală s-a intensificat în contextul în care imaginea Occidentului (SUA, NATO, UE), asociată tot mai mult cu imaginea SUA, și-a exacerbat substanțial, în percepția rusă, notele negative. Ca urmare, așa cum sublinia Oleg Serebrian, Rusia nu avea decât două reacții de răspuns. Prima era cea „a condeiului", a dialogului competitiv cu Occidentul, dar și cu statele din spațiul post-sovietic, pe care Rusia, înainte de a-l recupera, a lăsat să se înțeleagă că nu îl va ceda (deși „*criza ucraineană a generat un declin fără precedent al simpatiilor proruseşti în toate țările Comunității Statelor Independente*"[63]). A doua era cea a „spadei", la care Rusia părea dispusă să apeleze, deoarece varianta desprinderii periferiilor de centrul geopolitic rus nu este o variantă care să poată fi acceptată. În ambele variante, imaginea Occidentului și notele imaginare pe care aceasta este configurată au avut și vor continua să dețină un rol deosebit de important. Ripostele ruse din ultimii ani (războiul cu Georgia, anexarea Crimeii, intervenția în Siria, agresiunea împotriva Ucrainei) evidențiază că Rusia a optat pentru spadă.

BIBLIOGRAPHY

a) Specialized literature

1. Berdiaev, Nikolai. *Sudiba Rossii*. Moskva: Filosofskoe obșcestvo SSSR, 1990.
2. Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*. București: Humanitas, 2000.
3. Budanova, Nina. *Biblioteka F.M. Dostoevskovo: opît rekonstrucții*. *Naucinoe opisanie*. Moskva: Nauka, 2005.
4. Ceaadaev, Piotr. *Scrisori filosofice. Apologia unui nebun*. București: Humanitas, 1993.
5. Chirca, Cristian. *Post-imperium, ideea rusă a secolului al XXI-lea*. București: Editura Universității, 2018.
6. Constantiniu, Laurențiu. *Uniunea Sovietică între obsesia securității și insecurității*. București: Corint, 2010.
7. Danilevski, Nikolai. *Rossiia i Evropa*. Sankt-Petersburg: Tipografia bratiev Panteleevî,1895.
8. Dughin, Alexandr. *Bazele geopoliticii şi viitorul geopolitic al Rusiei*. București: eurasiatica.ro, 2011.
9. Dughin, Alexandr. *Cetviortîi put'. Vvedenie v Cetviortuiu politiceskuiu* teoriu. Moskva: Akademiceskii Proekt, 2014.
10. English, Robert. *Russia and the idea of the West: Gorbachev, intellectuals, and the end of the Cold War*. New York: Columbia University Press, 2000.
11. Evdochimov, Paul. *Hristos în gândirea rusă. București: S*ymbol, 2001.
12. Niall, Ferguson. *Civilizația, vestul şi restul,* Iași: Polirom, 2011.
13. Flint, Colin. *Introduction to geopolitics*. New York: Rotledge, 2006.
14. Golovaciov, Viktor. *Chesma, Voenno morskoe izdatelstvo* NKVMF SSSR, Moskva, 1944.
15. Gumiliov, Lev. *Ot rusi k Rossii: Ocerki etniceskoi istorii*. Moskva: AST, 2002.
16. Kaplan Robert. *Răzbunarea geografiei. Ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta împotriva destinului*, Ed. Litera, București, 2014.
17. Kara-Murza, Serghei *Komunism i Fașism, bratia ili vragi*. Moskva: Yauza Press, 2008.
18. Kaldor, Mary. *The Imaginary War. Understanding the East-West Conflict*. Oxford: Basil Blackwell, 1990.

[63] Serebrian, *op.cit.*, p. 141.

19. Kennedy, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Random House, 1987.
20. Kolosov, Vladimir.Mironenko, Nikolai. *Gheopolitika i politiceskaia gheografia*/ Moskva: Aspekt Press, 2001.
21. Kuznețov, Viaceslav. *Geokulturnaya entsiklopediya — 2009: Kultura razvitiya cherez kul'turu bezopasnosti*.Moskva : Kniga i biznes, 2009.
22. Hlihor, Constantin. *Geopolitica de la clasic la postmodern*. București: Karta Grafic, 2011.
23. Holmogorov, Egor, *Russkii proekt: restavrația buduș*ego, Moskva: Eksmo, Algoritm, 2005.
24. Huntigton, Samuel. *Istoria, Civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*.București: Antet, 2012.
25. Kozulin, Viaceslav. *Rossia i Zapad. Ocerki istorii vzaimodeystia kultur*. Barnaul: AltGU. 2015.
26. Mansurov, Tair. *Evraziiskaia ekonomiceskaia integrația: opît i perspektivî,* IPȚ (Moskva: Russkii Raritet, 2014.
27. Narocinițskaia, Natalia, *Rossia i russkie v mirovoi istorii*, Moskva: Mejdunarodnîe otnoșenia, 2003.
28. Nartov, Nikolai. Nartov, Vladimir. *Geopolitika: ucebnik dlia studentov vuzov, obuceaiușcihsa po spețialinostiam «Gosudarstvennoe i munițipal'noe upravlenie», «Mejdunarodnîe otnoșenia», «Regionovedenie*», 4-e izd., IUNITI-DANA, Moskva, 2007.
29. Nikolaevna, Gella Tamara *Obraz «drugogo» kak faktor formirovania kollektivnîh țennostei v rossiiskom obșcestve na rugeje XXI-XX vekov (na primerevospriatia russkimi obraza anglichan i ispanțev),* Orel: Model-K, 2019.
30. Olteanu, Antoaneta. *Rusia Imperială. O istorie culturală a secolului al XIX-lea*. București: All, 2011.
31. Olteanu, Antoaneta. *Miturile Rusiei clasice*. București: Paideea, 2004
32. Ostromov, Ivan. *The History of the Council of Florence*, Boston, Massachusetts: Holy Transfiguration Monastery,1971.
33. Platonov, Sergey. *Polnyy kurs lektsiy po Russkoy Istori*. Moskva:ACT. 2017.
34. Pop, Adrian. *Originiile și tipologia revoluțiilor est-europene*. București: Enciclopedică, 2010.
35. Pop Adrian, *Geopolitica*, Ed. Sylvi, Bucureşti, 2003.
36. Rieber, Alfred. *The Imperial Russian Project Autocratic Politics, Economic Development, and Social Fragmentation*. Toronto: University of Toronto Press, 2017.
37. Riasanovsky, Nicholas, *Russian Identities. A Historical Survey*, Oxford: Oxford University Press, 2005.
38. Sherman Russell, *Rusia, 1851-1881*, Ed. Bic ALL, Bucureşti, 2001
39. Sixsmith, Martin. *Rusia. Un mileniu de istorie*. București: Humanitas, 2016.
40. Stent, Angela. *Putin's world: Russia against the West*. New York: Hachette Book Group, 2019.
41. Serebrian, Oleg. *Rusia la răspântie. Geoistorie, geocultură, geopolitică*. Chișinău:Cartier, 2014.
42. Șevțova, Lilia. *Odinokaia derjava Pocemu Rossia ne stala Zapadom i pocemu Rossii trudno s Zapadom* . Moskva: Moskovskii Țentr Carnegi, 2010.
43. Suslov, Mikhail. Bassin, Mark. *Eurasia 2.0, Russian Geopolitic in The Age of New Media*. Lanham: Lexington Books, 2016.
44. Suslov, Mikhail. Bodin, Per-Arne. *The Post-Soviet Politics of Utopia Language, Fiction and Fantasy in Modern Russia*. London: I B Tauris, 2020.
45. Toynbee, Arnold. *Studiu asupra istoriei*. București: Humanitas, 1997.
46. Trenin, Dmitri. *Post-imperium. A Eurasian story*, Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2011.

47. Țimburski, Vadim. *Ostrov Rossiia. Gheopoliticeskie i hronopoliticeskie rabotî 1993-2006*. Moskva: ROSSPEN, 2007.

48. Țigankov, Andrei. *Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

49. Utkin, Anatoliy. *Rossia i Zapad: istoria țivilizații*. Moskva: Gardariki, 2000.

50. Veyne, Paul. *Cum se scrie istoria*. Bucureşti: Meridiane, 1999.

51. Ziuganov Valeri, *Gheografia pobedy: osnovî rossiskoi gheopolitiki*. Moskva: Iunity, 1997.

b) Articles, studies

1. Bădescu, Paraschiva. *Cum se raportează Federația Rusă la Occident în prezent.* Institul European din România. Policy Brief Nr. 1 (2016): 5. http://ier.gov.ro/publication/policy-brief-nr-1-cum-se-raporteaza-federatia-rusa-la-occident-in-prezent/

2. Borbely, Ștefan. *Războiul imaginar*. Caietele Echinox, 2002. http://caieteleechinox.lett.ubbcluj.ro/?p= .

3. Chirca, Cristian. *Post-imperium - ideea rusă a secolului al XXI-lea – un mix geocultural, geoistoric și geopolitic,* în Romanoslavica, vol. LI, nr. 3, Editura Universității din București, 2015.

4. Corneanu, Constantin. *Noua gândire politică a URSS și efectul ei asupra relațiilor internaționale în 1989*, AESGS, 2015. https://www.aesgs.ro/noua-gandire-politica-a-urss-si-efectul-ei-asupra-relatiilor-internationale-in-1989/#_ftn12.

5. Daubenton, Annie. *Les rapports russo-ukrainiens: empire ou démocratie ?, Politique étrangère, 3/2002 în Raphaëlle Lirou La Russie entre fédération et empire: contribution à la définition constitutionnelle de l'Etat russe*,p. 370, https://hal.univ-lorraine.fr/tel-01777306/document

6. *Enciclopedia imaginariilor din România.* Caietele Echinox http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/

7. d'Encausse, Hélène Carrère, *Une vision mistique de la patrie*, „L'Histoire", No. 334, iulie – august 2009.

8. Karaganov, Serghei. *The new ColdWar and the emerging Greater Eurasia.* Journal of Eurasian Studies. 2018. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1879366518300174.

9. Karaganov, Serghei. *Global Challenges and Russia's Foreign Policy*, Strategic Analysis. Russia in Global Affairs. 2016. http://dx.doi.org/10.1080/09700161.2016.1224063.

10. Liubin, Valeri Petrovici, *Obraz «Drugogo»: Zapad i Evropa v soznanii rossian*, „Aktualnîe Problemî Evropî", nr. 3, 2003, pp. 200-2012, ,https://cyberleninka.ru/article/n/obraz-drugogo-zapad-i-evropa-v-soznanii-rossiyan

11. Mezhuev, Boris. *Umer Vadim Țîmburski,* „Russkii jurnal", 2009, http://www.russ.ru/pole/Umer-Vadim-Cymburskij.

12. Pop, Adrian, *From cooperation to confrontation: the impact of bilateral perceptions and interactions on the EU-Russia relations in the context of shared neighbourhood*, Eastern Journal of European Studies, Volume 7, Issue 2, December 2016.

13. Pop, Adrian, Lecţiile *globale ale revoluţiilor Est-Europene*, „Sfera Politicii", nr. 12 (154), decembrie 2010.

14. Pop, Adrian, *The Independence of Kosovo in the Light of Regional Security Complex Theory*, European Journal of Science and Theology, 2013.

15. Radin, Andrew Clint Reach. *Russian Views of the International Order*, (Santa Monica: RAND, 2017 (https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1800/RR1826/RAND_RR1826.pdf.)

16. Savin, Leonid. *Establish a multipolar world order*, http://www.geopolitica.ru/node/1702.

17. Semenkova, Tamara *Drevnaia Rus i Franţia v 11 veke sudiba russkoi ţarevni Annî Iaroslavnoi*, „Nauka i jizn" No. 5, 2004. http://www.nkj.ru/archive/articles/3626/

18. Sviatenkov, Pavel. Ţimburski, Vadim. *Rossiia: linii razloma, Russkii Arkhipelag*, 2005, accesibil pe http://www.archipelag.ru/authors/cimbursky/?library=2033

19. Tsygankov, Andrei. *Mastering space in Eurasia: Russia's geopolitical thinking after the Soviet break-up*, San Francisco State University, Department of International Relations, Communist and Post-Communist Studies 36 (2003) 101–127.https://is.muni.cz/do/fss/57816/40125114/Tsygankov__A._Mastering_Space_Euroasia_Comm.Studies_36_2003.pdf

20. Viktorovna, Hudaikulova Aleksandra. Nekliudov. Nikita Yakovlevici, *Dinamica rossiisko-amerikanskih otnoşenii s tociki zrenia teorii ontologieskoi bezopasnosti*, „Vestnik Diplomaticheskoi Akademii MID Rossii", nr. 1, 2020.

DENOMINATIONAL COMMUNITIES IN THE SETTLEMENTS OF THE BISTRA VALLEY IN THE 19TH CENTURY AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Cosmin-Ionuț Patca[1]
PhD, University of Oradea

Abstract. The settlements on the Bistra Valley are located in the North-Eastern side of Bihor County and represents par excellence a multiethnic and multiconfessional microregion. Confessional conscriptions and shematisms of the early 19th century highlight the Orthodox as the confessional majority of the population. The official censuses of the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century show different demographic developments of the main confessional communities. Influenced by the measures taken by the central and local authorities, the Roman Catholic community, towards the end of the 19th century, grows to be the largest confessional community within the settlements of the Bistra Valley. The study presents the demographic evolution of the main confessional communities in the Northern half of Bihor County, throughout the 19th century and at the beginning of the 20th century, based on the main documentary sources.

Keywords: confessions, Modern Era, Bistra Valley, confessional mosaic, demographic evolution.

Introducere

La sfârșitul secolului al XVII-lea, contextul politic din partea centrală şi sud-estică a Europei se schimbă total. Înfrângerea Imperiului Otoman în 1683 sub zidurile Vienei marchează ascensiunea unei noi puteri în Europa: Austria. La 28 mai 1692, ultima parte din Bihor, Oradea, intra în stăpânirea austriecilor[2]. Societatea bihoreană suferă schimbări profunde, sub multiple aspecte. Sub influenţa mercantilismului, austriecii vor dori să dezvolte fiecare regiune aflată în stăpânire. De aceea, vor apela la colonizări de noi populaţii. Dar, pentru aceasta, era nevoie de o cunoaştere cât mai exactă a realităţilor demografice din teritoriile cucerite şi stăpânite, pentru a îndeplini două obiective primordiale: susţinerea armatei şi suplimentarea fondurilor fiscale. Prin urmare, datorită acestei politici, vom putea să evidenţiem, destul de clar, structura etnică şi confesională a populaţiei din Valea Bistrei în Epoca Modernă.

Satele de pe Valea Bistrei sunt situate în jumătatea de nord a judeţului Bihor. Din punct de vedere geografic, arealul cercetat în cadrul prezentei lucrări se suprapune în linii mari peste bazinul hidrografic al râului Bistra. Din punct de vedere administrativ, bazinul Bistrei se suprapune peste teritoriul a trei comune: Popești, Tăuteu și Șinteu. La acestea se mai adaugă localitatea Pădurea Neagră, care aparţine administrativ de oraşul Aleşd. Conform Recensământului din anul 2011, populația celor 16 localități era de 12.999 locuitori. Ca trăsătură definitorie, iese în evidenţă mozaicul etnic şi confesional al populaţiei. Alături de români, care sunt majoritari, trăiesc de secole maghiari, slovaci, germani, ţigani, evrei.

Prezentul studiu urmărește evoluția demografică a principalelor comunități confesionale din așezările de pe Valea Bistrei, de-a lungul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, pe baza principalelor surse documentare. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, sursele documentare care ne oferă informații despre ponderea și numărul comunităților confesionale sunt

[1] The research has been funded by the University of Oradea, within the Grants Competition "Scientific Research of Excellence Related to Priority Areas with Capitalization through Technology Transfer: INO - TRANSFER - UO", Project No. 314/21.12.2021.
[2] L. Borcea, *Bihorul medieval*, Editura Arca, Oradea, p. 300.

conscrierile confesionale[3] și șematismele (romano-catolice[4] și greco-catolice[5]). Tot în această perioadă apar și registrele confesionale de stare civilă[6], însă ele nu oferă informații cu privire la numărul comunității și nu permit evidențierea evoluției demografice, dar sunt foarte importante pentru analizarea mișcării naturale a populației (numărul nașterilor, al căsătoriilor și al deceselor) din cadrul fiecărei comunități confesionale (parohii). Începând cu anul 1869 sursa cea mai importantă pentru evidențierea evoluției demografice este reprezentată de recensăminte[7]. Ele permit analize complexe ce vizează evoluția comparativă a comunităților confesionale, structura confesională a populației, distribuția confesiunilor pe localități, ratele anuale de creștere/descreștere.

Câteva precizări cu caracter metodologic sunt foarte importante. Pentru perioada 1869-1910 am utilizat datele din cadrul recensămintelor oficiale efectuate de autoritățile de la Budapesta. Pentru un grad cât mai ridicat de veridicitate a trebuit să intervenim puțin asupra acestora, deoarece populația din Șinteu a fost recenzată în perioada 1869-1910 împreună cu cea a localității Peștiș. Același lucru s-a întâmplat și cu populația din Pădurea Neagră, recenzată împreună cu Cuzapul între 1890-1910. Însă, dacă al doilea caz nu afecta numărul și procentul confesiunilor, deoarece Cuzapul face parte din arealul cercetat, situația Șinteului era diferită; localitatea Peștiș este în afara arealului cercetat. De aceea am fost nevoiți să efectuăm câteva operații matematice pentru a obține cu aproximație populația din Șinteu. Metoda folosită a fost cea regresivă, pornind de la o situație cunoscută și aplicând calculul procentual al romano-catolicilor din Peștiș. Se știe că în Șinteu aproape toată populația era de confesiune romano-catolică (etnici slovaci), iar în Peștiș trăiau în majoritate români, de confesiune ortodoxă.

Comunități confesionale și structură confesională în așezările de pe Valea Bistrei

Structura confesională a populației (*Tab.1, Fig.1*) dezvăluie aspecte interesante privind dinamica demografică și tendințele manifestate în privința evoluției structurii etnice[8]. Primele informații oficiale cu caracter integral asupra populației din așezările de pe Valea Bistrei provin din cadrul Recensământului din 1869 (*Fig.1*), efectuat la scurt timp după realizarea dualismului de putere de către autoritățile de la Budapesta. Cei mai mulți erau romano-catolicii (RC) reprezentând 42% din populația totală, ca urmare a politicilor de colonizare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea

[3] Conscrieri greco-catolice pentru anii 1764, 1777, 1782, 1808, 1811, 1814, 1843: SJAN Bh, fond Episcopia Greco-Catolică Oradea, inv. 881, dos. 1/1764-1847, 4/1782, 12/1808, 25/1813-1820, 124/1842-1852, 142/1851-1879, 185/1777; o parte din conscrieri au fost publicate în: Iudita Căluşer, *Episcopia Greco-Catolică de Oradea*, Editura Logos 94, Oradea, 2000 (în continuare, I. Căluşer, *Episcopia Greco-Catolică de Oradea*...). Conscrieri ortodoxe pentru anii 1769, 1786, 1808, 1811, 1812, 1819, 1821, 1825: SJAN Bh., fond Episcopia Ortodoxă Oradea, inv. 538, dos. 1/1769-1826, 3/1786, 3b/1771-1825, 4/1808, 5/1811-1812; o parte au fost publicate în Cristian Apati, *Statul Austriac şi Biserica Ortodoxă din Transilvania şi Ungaria în efortul de modernizare a lumii româneşti (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – primele decenii ale secolului al XIX-lea)*, Editura Primus, Oradea, 2015 (în continuare, C. Apati, *Statul Austriac*...).

[4] *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis, Pro Anno A Christo Nato M. DCCC. XXIV.*, Editus. Magno-Varadini, Typis Joannis Tichy. Celelalte şematisme romano-catolice de Oradea, disponibile şi utilizate în cadrul analizei noastre, se referă la următorii ani: 1828, 1829, 1835, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1851, 1855, 1864, 1869, 1971, 1875, 1877, 1879, 1880, 1884, 1887, 1882, 1889, 1891, 1896 (în continuare, *Schematismus r.cat*.).

[5] Documentul, cu titlul *Catalogus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Graeco-Catholicae M. Varadinensis Pro Anno MDCCCXIII,* a fost publicat şi analizat de către Ioan Chindriş. Pentru detalii, vezi articolul lui Ioan Chindriş, *Cel mai vechi şematism românesc cunoscut: Oradea, 1813,* disponibil la http://www.historica-cluj.ro/anuare/AnuarHistorica2002/14.htm, consultat la 10.12.2016. Alte şematisme greco-catolice de Oradea, disponibile la Biblioteca Judeţeană „Gh. Şincai" Bihor, *fondul de Carte Veche* şi utilizate în analiza noastră, se referă la anii: 1822, 1824, 1827, 1828, 1831, 1840, 1841, 1847, 1881, 1900 (în continuare, *Schematismus gr.cat.*).

[6] Registrele de stare civilă sunt disponibile la Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale (SJAN Bh.), fondul Colecția Registrelor de Stare Civilă, inv. 87 și inv. 1505.

[7] Recensămintele oficiale din perioada 1869-1910 sunt documente edite, publicate sub coordonarea lui Traian Rotariu în cadrul colecției *Studia Censualia Transilvanica* (în continuare, T. Rotariu, *Recensăminte*...). Datele de la recensăminte au fost publicate on-line și de către Varga E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850-2002 (Statistica etnică şi confesională a Transilvaniei),* disponibile pe site-ul http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm, accesat la 10.02.2017 (în continuare, Varga E. Árpád, *Statistica...).*

[8] I. Bolovan, *Transilvania între* Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2000, p. 213 (în continuare, I. Bolovan, *Transilvania între*...).

și prima jumătate a secolului al XIX-lea, în special cu slovaci. Spre deosebire de perioada anterioară secolului al XIX-lea, ortodocșii (ORT) se situau acum doar pe poziția a doua, cu 28,3% din totalul populației. Urmau apoi greco-catolicii (GC) cu 14% și calvinii (CALV) cu 11,9%. Confesiunea izraelită (IZR) reprezenta 3,4% din populația totală[9].

Conf.	1824		1835		1851		1869		1880		1890		1900		1910	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
RC	779	25,4	1832	36,9	2944	42,7	3513	42	3391	48,3	3739	44,8	5039	48	5663	47,2
ORT	1169	38,2	1750	35,2	1897	27,5	2366	28,3	1718	24,4	2109	25,3	2382	22,7	2799	23,3
GC	379	12,3	449	-	lipsă	-	1176	14	947	13,4	1187	14,2	1378	13,1	1565	13
CALV	620	20,2	813	16,3	965	14	995	11,9	722	10,2	972	11,6	1340	12,7	1592	13,2
IZR	22	0,7	46	0.9	137	1,9	287	3,4	215	3	323	3,8	349	3,3	327	2,7

Tab. 1. Evoluția și ponderea confesiunilor de pe Valea Bistrei între 1824 și 1910 (sursa datelor: Varga E. Árpád, Statistica...; T. Rotariu, Recensăminte...; Schematismus r.cat. 1824, 1835, 1851; Schematismus gr.cat. 1824, 1835)

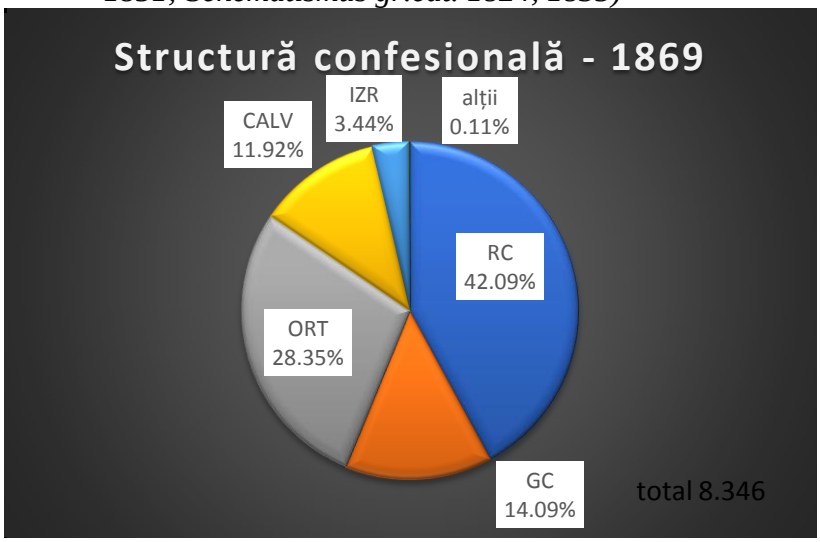

Fig. 1. Structura confesională a populației de pe Valea Bistrei la 1869 (sursa datelor: T. Rotariu, Recensământ 1869..., p. 58-59, 76-77, 82-83; Varga E. Árpád, Bihar felekezeti 1869-2002..., p.3, 66-68, 82-83, 87)

În întreaga perioadă 1824-1910, numărul tuturor confesiunilor crește pe fondul general de creștere demografică. Evoluția lor este însă diferită. La fel ca în situația Transilvaniei[10], confesiunile asociate cu etnia românească (ORT și GC) au cunoscut un declin procentual constant între 1869 și 1910, în vreme ce unele confesiuni specifice maghiarilor (REF, RC) s-au situat pe un trend ascendent.

Analiza comparativă a ratelor medii anuale de creștere sau descreștere ale confesiunilor în perioada 1869-1910 (*Fig.2*) este foarte importantă pentru a înțelege evoluția fiecărei comunități confesionale. Cele mai mari rate medii anuale de creștere sunt cele din cadrul comunităților RC și CALV (1,4% la fiecare), urmate de cea a IZR (1,3%). În schimb, cele mai mici rate medii anuale sunt înregistrate la ORT (0,4%) și GC (0,8%). La începutul secolului al XIX-lea, cea mai numeroasă comunitate confesională de pe Valea Bistrei era cea ORT. Datele oferite de șematisme ne arată că în anul 1824, comunitatea ORT avea 1169 de membri, reprezentând 38,2% din populația totală a așezărilor de pe Valea Bistrei; următoarele confesiuni din punct de vedere numeric erau RC (25,4%), CALV (20,2%), GC (12,3%) și IZR (0,7%)[11]. Pe fondul general de dezvoltare economică din secolul al XIX-lea (în special în a doua jumătate a secolului), pătrund grupuri etnice diferite în așezările de pe Valea Bistrei (slovaci, germani, evrei, maghiari), care erau în general de confesiune

[9] *Recensământul din 1869. Transilvania.* Traian Rotariu (coord.), Maria Semeniuc, Mezei Elemer, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008, p. 58-59, 76-77, 82-83 (în continuare, T. Rotariu, *Recensământ 1869...*).
[10] I. Bolovan, *Transilvania între...*, p. 214.
[11] *Schematismus r.cat.* 1824.

romano-catolică și reformată. Așa se explică de ce creșterea numerică a RC și CALV este superioară creșterii numerice a ORT și GC. Prin urmare, ponderea confesiunilor în cadrul populației totale se modifică substanțial până în 1910. Ponderea RC crește de la 42% în 1869 la 47,2% în 1910, iar CALV de la 11,9% în 1869 la 13,2% în 1910 (*Tab.1*). Ponderea ORT se reduce de la 28,3% în 1869 la 23,3% în 1910, iar GC de la 14% în 1869 la 13% în 1910 (*Tab.1*). Din analiza datelor se poate observa că cea mai numeroasă comunitate confesională de pe Valea Bistrei în perioada 1869-1910 a fost cea romano-catolică, urmată de cea ortodoxă, apoi cea greco-catolică și cea calvină.

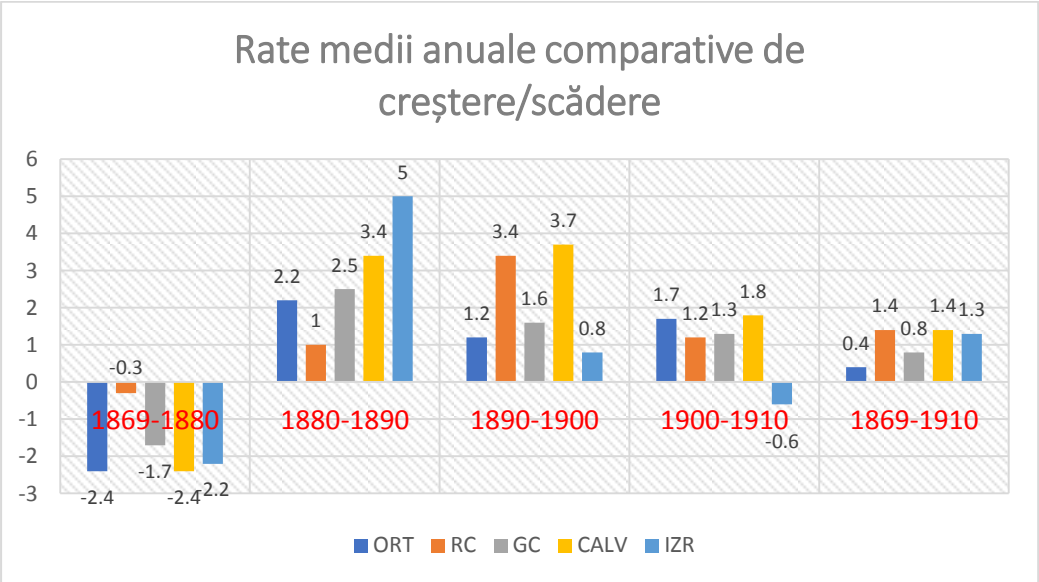

Fig. 2. Rate medii anuale comparative de creștere/scădere a principalelor confesiuni în perioada 1869-1910 (sursa datelor: T. Rotariu, Recensăminte...; Varga E. Árpád, Statistică...)

Comunitatea ortodoxă (ORT)

În 1869, în așezările de pe Valea Bistrei trăiau 2.366 ortodocși, reprezentând 28,3% din totalul populației. În perioada 1869-1910, recensămintele oficiale austro-ungare arată o creștere reală a comunității ortodoxe cu 433 enoriași[12], reprezentând 18,3%; rata medie anuală de creștere era de 0,4%. Comparativ cu celelalte confesiuni de pe Valea Bistrei, ortodocșii înregistrează cea mai mică creștere în această perioadă (*Fig.2*). Cauzele țin mai ales de politica de colonizare întreprinsă de autorități, noii veniți aparținând celorlalte confesiuni (mai ales romano-catolică). Apoi, confesiunea ortodoxă nu făcea parte din religiile de stat în Imperiul Habsburgic și mai apoi Austro-Ungar. Comunitatea ortodoxă a fost cu siguranță cea mai numeroasă comunitate confesională de pe Valea Bistrei în Evul Mediu. Înființarea Bisericii Greco-Catolice la sfârșitul secolului al XVII-lea și atragerea românilor spre catolicism au afectat puternic unitatea blocului ortodox. Totuși, comunitatea ortodoxă s-a consolidat prin extinderea privilegiilor ilire asupra popoarelor ortodoxe din Banat și Ungaria (inclusiv comitatul Bihor), limitând efectele prozelitismului catolic printre românii din zonă[13]. Unirea religioasă primește lovituri puternice cu prilejul mișcărilor religioase conduse de Visarion Sarai și Sofronie din Cioara la mijlocul secolului al XVIII-lea[14]. Astfel, numeroase comunități au revenit la ortodoxism. La 30 august 1793, Sinodul Eparhial de la Arad a decis să pună bazele unui consistoriu la Oradea[15]. Acesta avea misiunea de a coordona viața confesională a ortodocșilor din părțile Bihorului. În grija consistoriului intrau cele

[12] T. Rotariu, *Recensăminte...*, passim.
[13] N. Bocșan, *Națiune și confesiune în Transilvania în secolul al XIX-lea: cazul mitropoliei ortodoxe*, în *Etnie și confesiune în Transilvania: Secolele XIII-XIX*, Fundația „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1994, p. 101.
[14] I. Lumperdean, *Națiune și confesiune în secolul al XVIII-lea: Opțiuni și preocupări pentru reunificarea ecleziastică a românilor ardeleni,* în *Etnie și confesiune în Transilvania: Secolele XIII-XIX*, Fundația „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1994, p. 73.
[15] Marius Eppel, *La frontiera ortodoxiei românești. Vicariatul de la Oradea (1848-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, p. 11.

șapte protopopiate existente: Oradea, Lunca, Peștiș, Pomezău, Beiuș, Meziad și Beliu. Vicariatul orădean a reprezentat un bastion al ortodoxiei la granița confesională cu Biserica Romano-Catolică, Reformată și Greco-Catolică[16].

Analiza evoluției și dinamicii comunității ortodoxe de pe Valea Bistrei între 1808-1910 pe baza principalelor surse documentare pune în evidență evoluții fluctuante de la un deceniu la altul. Conscrierile ortodoxe înregistrează perioade de creștere și scădere succesive a numărului ORT de la o perioadă la alta. Explicațiile țin de fluctuațiile frecvente ale populației între Biserica Ortodoxă și cea Greco-Catolică, dar și de anumite lipsuri sau neajunsuri ale conscrierilor. Localitățile în care existau comunități ortodoxe importante la cumpăna secolelor XVIII-XIX erau: Chiribiș, Cuzap, Ciutelec, Voivozi, Varviz, Spurcani (Bistra), Bogei.

Pentru perioada 1824-1869, când nu dispunem de alte surse istorico-demografice în afara șematismelor, evoluția ortodocșilor este fluctuantă. Perioadei mari de creștere dintre anii 1824 și 1835 îi urmează o perioadă de regres demografic. Cauza principală este legată de trecerea comunității ortodoxe din Ciutelec la Biserica Unită și înființarea Parohiei Greco-Catolice Ciutelec în anul 1842. După 1844 ratele medii anuale redevin pozitive.

În perioada 1869-1880, recensămintele înregistrează o scădere a comunității ortodoxe, în acord cu datele de la nivelul populației totale. Cauza este legată de epidemia de holeră și o mortalitate ridicată. Doar că reducerea numărului ortodocșilor este cu mult mai mare decât reducerea numerică a romano-catolicilor. Acest lucru se datorează continuării procesului de migrație (majoritatea nou-veniților era de confesiune romano-catolică), dar și unei mortalități ridicate. După 1880, trendul demografic este unul pozitiv, însă inferior majorității etniilor conlocuitoare, cu excepția perioadei 1900-1910. Dacă ne referim la ponderea ocupată de ortodocși în cadrul populației totale, putem observa că trendul este unul de scădere: de la 38,2% în anul 1824, la 26,2% în 1869 și 23,3% în 1910 (*Tab.1*).

Comunitatea romano-catolică (RC)

Comunitatea romano-catolică de pe Valea Bistrei era destul de redusă la începutul Epocii Moderne ca urmare a trecerii majorității maghiarilor din Tăuteu la confesiunea reformată (calvină) în secolul al XVI-lea. Cucerirea Bihorului de către austrieci în 1692 a însemnat un sprijin important din partea Curții de la Viena pentru Biserica Romano-Catolică. Dar numărul romano-catolicilor a crescut substanțial odată cu politica de colonizare a nobililor locali de la cumpăna secolelor XVIII-XIX. Majoritatea slovacilor colonizați de-a lungul timpului în comitatele Bihor și Crasna/Sălaj au fost de confesiune RC. Colonizarea slovacilor s-a intensificat în prima jumătate a secolului al XIX-lea, sporindu-se astfel numărul romano-catolicilor. Au fost înființate două parohii romano-catolice la Budoi (în 1829) și Șinteu (în 1839-1844)[17], în cadrul Episcopiei Romano-Catolice de Oradea.

Analiza evoluției și dinamicii comunității RC din așezările de pe Valea Bistrei în perioada 1824-1910 pe baza principalelor surse documentare arată o creștere continuă a numărului RC (superioară în comparație cu celelalte confesiuni) și a ponderii acestei confesiuni în cadrul populației totale. Pentru întreaga perioadă acoperită de șematisme, 1824-1896, creșterea comunității RC este foarte mare: 3.554 în valoare numerică, 456% în valoare procentuală și o rată medie anuală de creștere de 6,3%. Cele mai mari creșteri sunt până în 1844, când se încheie în mare parte procesul de colonizare a slovacilor. După 1844, populația RC rămâne în creștere, dar ratele medii anuale sunt mai reduse decât în perioada anterioară. Totuși, grupuri alogene de confesiune RC pătrund pe Valea Bistrei și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (slovaci, germani, maghiari, evrei).

Recensământul din 1869 consemnează 3.513 RC în așezările de pe Valea Bistrei, reprezentând 42% din populația totală (*Tab.1*). Distribuția pe localități a RC la 1869 ne arată că din totalul de 3.513 de RC, localitățile cu cele mai mari comunități erau: Valea Târnei (19% din totalul

[16] *Ibidem*, p. 12.

[17] Cosmin Patca, *The Slovak Community of Bihor-Sălaj area. Aspects of Historical Demography*, în *The Shades of Globalisation Identity and Dialogue in an Intercultural World. History, Political Sciences, International Relations*, Editor Iulian Boldea, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2021, p. 238.

RC de pe Valea Bistrei), Șinteu (19%), Budoi (16%), Huta Voivozi (14%), Pădurea Neagră (12%)[18].

Pe baza recensămintelor oficiale, perioada 1869-1910 a însemnat o creștere demografică cu 61%, în creștere numerică 2.150, rata medie anuală de creștere fiind de 1,4%. Dacă analizăm situația pe perioade mai scurte de timp, observăm o scădere a RC între 1869-1890, în acord cu scăderea generală a populației. Cauza principală rămâne epidemia de holeră. Doar că reducerea numărului membrilor acestei confesiuni este mult mai mică în comparație cu scăderile demografice înregistrate de celelalte confesiuni (*Fig.2*). Cauza principală este legată de fenomenul de migrație. Dezvoltarea economică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (exploatare forestieră, sticlărit, minerit) a făcut ca așezările de pe Valea Bistrei (în special cele din bazinul superior al Bistrei) să fie foarte atractive pentru locuitorii din afara arealului cercetat, de etnii diferite (slovaci, maghiari, germani, evrei), iar majoritatea lor erau de confesiune romano-catolică. O altă explicație ar putea avea legătură și cu faptul că majoritatea romano-catolicilor trăiau în zonele înalte, în așezări răsfirate de munte, iar gradul de răspândire al holerei era mai mic. După 1880, comunitatea romano-catolică înregistrează creșteri constante, cea mai mare creștere înregistrându-se în perioada 1890-1900. Exploatarea asfaltului și a cărbunelui la Budoi, fabricarea sticlei la Pădurea Neagră au atras noi grupuri de populații alogene, dintre care cei mai mulți erau romano-catolici. În privința ponderii ocupate de RC în ansamblul populației de pe Valea Bistrei se observă o creștere constantă în aproape întreaga perioadă analizată: 25,4% în anul 1824; 42% în anul 1869; 48% în 1900 (*Tab.1*). Totuși, spre sfârșitul perioadei procentul se reduce ușor, la 47,2% în anul 1910.

În ansamblu, putem spune că RC înregistrează o creștere spectaculoasă de-a lungul secolelor XVIII-XX. În perioada 1824-1910, comunitatea RC înregistrează o creștere reală de 4.884 locuitori, reprezentând o creștere procentuală de 626,9% și o rată medie anuală de creștere de 7,2%. Creșterea demografică este superioară în raport cu celelalte confesiuni. În anul 1910, RC erau grupul confesional cel mai numeros în așezările de pe Valea Bistrei (5.663 locuitori), reprezentând 47,2% din populația totală a acestor așezări.

Comunitatea greco-catolică (GC)

Analiza evoluției și dinamicii comunității GC din așezările de pe Valea Bistrei pe baza principalelor surse documentare pune în evidență o evoluție fluctuantă, alternând ratele medii anuale de creștere cu cele de descreștere. Cauza principală este legată de desele conflicte interconfesionale și trecerile de la o confesiune la alta, mai ales între GC și ORT. În 1759, se constituie parohia greco-catolică de Popești[19], dovadă că aici exista o comunitate GC însemnată. Conscrierea nominală din 1820 ne arată că în parohia Popești erau 61 de familii, cu 290 credincioși[20].

Șematismele GC de Oradea ne permit evidențierea dinamicii demografice în secolul al XIX-lea. Analizate în ansamblul lor, șematismele ne arată o creștere a numărului GC pe Valea Bistrei cu 63,3% în perioada 1813-1900, ceea ce înseamnă o rată medie anuală de creștere de 0,7%. Evoluția fluctuantă se menține, dar nu are aceeași intensitate ca în secolul trecut. Cea mai mare creștere demografică are loc în perioada 1840-1847 (rată medie anuală de creștere de 17,1%). Cauza principală este reprezentată de înființarea parohiei GC din Ciutelec în 1842, ca urmare a trecerii majorității comunității din localitate la Biserica Unită cu Roma[21].

Șematismul din anul 1847 ne arată distribuirea comunității GC pe localități. Existau două localități cu populație majoritar greco-catolică (Ciutelec-42,7% și Popești-38,4%), cumulând peste 80% din numărul GC de pe Valea Bistrei. Mici comunități greco-catolice existau aproape în fiecare așezare, acolo unde trăiau etnici români[22]. Între 1854 și 1871, parohia Popești a fost ridicată la rang de protopopiat. La prima sa menționare, în 1854, avea în subordine 7 parohii, 14 filii și 2844 de

[18] T. Rotariu, *Recensământ 1869*..., p. 58-59, 76-77, 82-83.
[19] Informația este preluată din șematismele greco-catolice de Oradea.
[20] SJAN Bh., fond Episcopia Greco-Catolică Oradea, dos. 25, f. 99.
[21] *Schematismus gr.cat.* 1822, 1824, 1827, 1828, 1831, 1840, 1841, 1847, 1881, 1900.
[22] Idem, 1847, p. 122-134.

credincioși. Cu ocazia ultimei sale menționări, în 1871, avea 7 parohii, 13 filii și 2978 de credincioși[23].

Pentru perioada 1869-1910, recensămintele ne arată o creștere demografică de 33%[24], reprezentând o rată medie anuală de creștere de 0,8%. Comparând ratele medii anuale de creștere a GC cu cele ale celorlalte confesiuni, constatăm o oarecare asemănare între evoluția GC și cea a ORT. Tendința este totuși de câștig pentru comunitatea GC.

Comunitatea calvină (CALV)

Șematismele RC din perioada 1824-1896 ne arată o creștere a calvinilor cu 57,5 %, adică o medie anuală de creștere de 0,7%. Perioadele mai importante de creștere demografică sunt în prima jumătate a secolului al XIX-lea, între 1824 și 1844. După această perioadă sunt destul de frecvente perioadele de scăderi demografice. În 1824, cei mai mulți calvini din așezările de pe Valea Bistrei trăiau în localitatea Tăuteu (96,9%). Mici comunități de calvini erau și în alte localități: Popești (7), Chiribiș (5), Ciutelec (4), Budoi (2) și Cuzap (1)[25]. La recensământul din 1869, pe Valea Bistrei erau 995 CALV, reprezentând 11,9% din populația totală. Majoritatea lor trăiau în Tăuteu (80% din totalul calvinilor); mici comunități calvine existau aproape în toate celelalte așezări, cele mai importante fiind în Chiribiș (53 locuitori), Ciutelec (39 locuitori), Voivozi (31 locuitori) și Popești (21 locuitori)[26].

Recensămintele ne arată o creștere a comunității calvine cu 60% în perioada 1869-1910, având o rată medie anuală de creștere de 1,4% (*Fig.2*). Cea mai mare perioadă de creștere este cea dintre anii 1890-1900, iar perioada 1869-1880 a însemnat și pentru calvini un regres demografic cauzat de epidemia de holeră. Comparând ratele medii anuale de creștere ale CALV cu cele ale celorlalte confesiuni (*Fig.2*), constatăm valori identice cu RC pentru perioada 1869-1910. Dacă analizăm însă separat, pe perioade mai mici, observăm o scădere foarte mare în perioada epidemiei de holeră (identică cu cea a ORT) și valori foarte mari de creștere în intervalele următoare. Creșterea aceasta superioară în raport cu celelalte confesiuni se explică prin sosirea de populații alogene în așezările de pe Valea Bistrei la cumpăna secolelor XIX-XX, mai ales în zonele cu o dezvoltare economică superioară (Pădurea Neagră, Budoi, Voivozi). În 1910, CALV din Tăuteu reprezentau 73% din totalul CALV de pe Valea Bistrei[27], mai puțin decât în anul 1869.

Comunitatea izraelită (iudaică)

Confesiunea izraelită (mozaică sau iudaică) este specifică evreilor. Doar evreii erau mozaici, însă nu toți evreii erau de confesiune mozaică. Asta deoarece unii trecuseră la romano-catolicism (mai ales) în periplul lor prin diferite țări europene. Primele dovezi despre prezența iudaicilor pe Valea Bistrei apar în Epoca Modernă.

Pe Valea Bistrei, în anul 1824, era o comunitate IZR mică, distribuită pe localități astfel: Budoi-8 (locuitori), Chiribiş-4, Varviz-4, Bistra-3, Ciutelec-3[28]; ceea ce însemna câte o familie în fiecare sat amintit, probabil două în cazul satului Budoi. Şematismul din anul 1871 reprezintă apogeul comunităţii iudaice, cu 285 de membri, adică o creştere de aproape 13 ori faţă de anul 1824. Această perioadă coincide, la nivelul Bihorului şi al Partium-ului, cu apogeul mişcării de imigrare din direcţia Galiţiei şi a Bucovinei (1821-1840), concomitent înregistrându-se o mişcare de populaţie internă pe direcţia nord-sud, dinspre Maramureş şi Satu-Mare spre Banat[29]. Distribuţia pe aşezări a IZR în 1871 era următoarea: Tăuteu-98 (locuitori), Chiribiş-40, Varviz-30, Popeşti-21, Budoi-20, Voivozi-15, Vărzari-10, Cuzap-8, Ciutelec-8, Bogei-5, Pădurea Neagră-5[30].

Alte comunități confesionale

---

[23] Silviu Sana, *„Pentru sufletele credincioșilor săi." Structuri bisericești și școlare în Eparhia Greco-Catolică de Oradea Mare (1850-1900)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2011, p. 78-89.
[24] T. Rotariu, *Recensăminte...*
[25] *Schematismus r.cat.* 1824, p. 72-114.
[26] T. Rotariu, *Recensământ 1869...*, p. 58-59, 80-83.
[27] Idem, *Recensământ 1910...*, p. 136-139, 144-151.
[28] *Schematismus r.cat.* 1824, p. 72-114.
[29] Ladislau Gyémánt, *Evreii din Transilvania. Destin istoric/The Jews of Transylvania. A Historical Destiny*, Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2004, p. 51.
[30] *Schematismus r.cat.*, 1871.

Pe Valea Bistrei apar și câțiva membri ai confesiunii unitariene. Cel mai probabil, consemnarea unei comunități importante a unitarienilor în Voivozi de către șematismul romano-catolic din 1824 a fost o greșeală de tipar. Niciun alt izvor istoric nu trădează existența acestora în această localitate. Prezența unitarienilor este redusă pe Valea Bistrei, sub 20 de enoriași. Sunt consemnați de șematismele romano-catolice în perioada 1835-1896. Tot în număr redus apar în recensăminte și evanghelicii. Cei mai mulți erau la 1910 în Pădurea Neagră, printre muncitorii de origine germană de la Fabrica de sticlă.

Concluzie

Populația din așezările de pe Valea Bistrei se caracterizează prin existența unui mozaic etnic și confesional. Sursele documentare din secolul al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea (conscrieri confesionale, șematisme, registre de stare civilă, recensăminte) permit analiza comunităților confesionale din acest areal. Cele mai importante comunități confesionale sunt reprezentate de romano-catolici, ortodocși, greco-catolici, reformați (calvini), izraeliți. Analiza comparativă a acestor confesiuni pune în evidență evoluții demografice diferite, având cauze specifice. La fel ca în situația Transilvaniei, confesiunile asociate cu etnia românească (ortodoxă și greco-catolică) au cunoscut un declin procentual constant între 1869 și 1910, în vreme ce unele confesiuni specifice maghiarilor (reformată și romano-catolică) s-au situat pe un trend ascendent. La începutul secolului al XIX-lea, cea mai numeroasă comunitate confesională era cea ortodoxă. Însă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ortodocșii au fost depășiți numeric de către romano-catolici pe fondul desfășurării procesului de colonizare, în general cu populații de confesiune romano-catolică, dar și din cauza unui spor natural inferior în rândul românilor în raport cu cel al slovacilor.

BIBLIOGRAPHY

Surse inedite și edite

Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale (SJAN Bh.), fonduri: Colecția Registrelor de Stare Civilă, Episcopia Greco-Catolică Oradea, Episcopia Ortodoxă Oradea;

Catalogus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Graeco-Catholicae M. Varadinensis Pro Anno MDCCCXIII [1813]; *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis M. Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum Pro Anno Christo Nato M. DCCC. XXII.* [1822]. Magno-Varadini, Typis Joannis Tichy (la fel pentru anii 1824, 1826, 1827, 1828, 1831, 1840, 1841, 1847, 1881, 1900);

Rotariu, Traian (coord.), *Recensământul din 1880. Transilvania*. Editura Staff, Cluj-Napoca, 1997;

Idem, *Recensământul din 1900. Transilvania*. Editura Staff, Cluj-Napoca, 1999;

Idem, *Recensământul din 1910*. Editura Staff, Cluj-Napoca, 1999;

Idem, *Recensământul agricol din 1895. Transilvania*. Volumul II. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003;

Idem, *Recensământul din 1869. Transilvania*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008;

Idem, *Recensământul din 1890 şi Recensământul ţiganilor din 1893. Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009;

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis, Pro Anno a Christi Nato M. DCCC. XXIV [1824]... Magno-Varadini, Typis Joannis Tichy (la fel pentru anii: 1828, 1835, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1851, 1855, 1864, 1869, 1871, 1875, 1877, 1880, 1884, 1887, 1888, 1889, 1891, 1896);

Surse istoriografice și resurse electronice

Apati, Cristian, *Statul Austriac şi Biserica Ortodoxă din Transilvania şi Ungaria în efortul de modernizare a lumii româneşti (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – primele decenii ale secolului al XIX-lea)*, Editura Primus, Oradea, 2015;

Bolovan, Ioan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2000;

Borcea, Liviu, *Bihorul medieval*, Editura Arca, Oradea, 2005;

Eppel, Marius, *La frontiera ortodoxiei românești. Vicariatul de la Oradea (1848-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012;

Etnie şi confesiune în Transilvania (secolele XIII-XIX). Coordonatori: Nicolae Bocșan, Ioan Lumperdean, Ioan-Aurel Pop, Fundaţia „Cele Trei Crişuri", Oradea, 1994;

Gyémánt, Ladislau, *Evreii din Transilvania. Destin istoric/The Jews of Transylvania. A Historical Destiny*, Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2004;

Patca, Cosmin Ionuț, *The Slovak Community of Bihor-Sălaj area. Aspects of Historical Demography*, în *The Shades of Globalisation Identity and Dialogue in an Intercultural World. History, Political Sciences, International Relations*, Editor Iulian Boldea, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2021, p. 236-247;

http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm (Varga E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850-2002 között*/Statistica etnică și religioasă a Transilvaniei. Date de recensământ între 1850-2002);

THE TEACHING ACTIVITY OF PATRIARCH IUSTIN MOISESCU AND HIS CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF EDUCATION AND THE CHURCH

Ion Gabriel Militaru

PhD Student, „Valahia" University of Târgoviște

Abstract: Patriarch Iustin Moisescu carried out a fruitful didactic and literary activity, known both nationally and internationally. His works have enriched our cultural heritage both through innovation and getting further into topics of general interest.
A highly considered teacher, status based on his rigorous specialized training, having obvious pedagogical skills, a tireless scholar,a proficient speaker of several foreign languages, his courses and lectures are distinguished by scientific analysis, but also by an expository elegance.
Throughout his life he has written and published scientific papers covering a wide range of fields such as Orthodox theology, mysticism, ecumenism and interpersonal relations.
The present study highlights the certainty that Patriarch Iustin Moisescu was a brilliant intellectual, full of acrimony, completely dedicated to his ecclesiastical didactic, pastoral and administrative ideals.

Keywords: education, culture, ecumenism, mysticism, doctrine.

„Ca profesor când urca pe podium, ca și la amvon, de fiecare dată apariția sa impresiona"[1], atât prin prestanța academică, dar, mai ales prin acuratețea informației și veridicitatea argumentației sale. În întreaga sa activitate, acesta s-a distins ca unul dintre cei mai învățați ierarhi pe care i-a avut Biserica Ortodoxă Română. Cu studii strălucite la Atena și Strasbourg, cu o activitate de mare ținută atât în țară, dar și în Polonia, a înțeles de timpuriu importanța dialogului între Biserici.

Dascăl de vocație, viitorul Patriarh Iustin și-a început strălucita carieră didactică în anul 1937 ca profesor de Limba Latină la Seminarul Nifon din București (1937-1938), predând apoi la catedrele de Noul Testament ale Facultății de Teologie ale Universităților din Varșovia (1938-1939), unde l-a înlocuit pe celebrul profesor Nicolae Arseniev, Cernăuți-Suceava (1940-1946) și București (1946-1956). Astfel, la Varșovia a alcătuit următoarele cursuri în limba polonă: „Introducere generală și specială în Cărțile Sfinte ale Noului Testament", „Exegeza Epistolei Sfântului Apostol Pavel către Galateni" și „Exegeza Prologului Evangheliei Sfântului Ioan". Aceste cursuri au fost cercetate de profesorii Milan Șesan și Vladimir Prelipceanu, care au constatat valoarea lor științifică, didactică, precum și deplina lor concordanță cu învățătura Bisericii Ortodoxe.

În toamna anului 1939, izbucnind al Doilea Război Mondial, Iustin Moisescu s-a întors în țară, și-a satisfăcut stagiul militar la școala de ofițeri în rezervă din Ploiești și în octombrie 1940 este numit ca profesor agregat, iar în anul 1942, este numit, prin concurs, ca profesor titular de Exegeza Noului Testament la Facultatea de Teologie din Cernăuți-Suceava. Aici a alcătuit trei cursuri: „Introducere în Cărțile Sfinte ale Noului Testament", altul de Exegeză, iar al treilea, „Ermeneutica Biblică".

În anul 1946 este transferat ca Profesor la aceeași catedră, la Facultatea de Teologie din București, pentru ca din anul 1948 și activeze la Institutul Teologic Universitar din București.

Pentru teologie, dar și pentru activitatea din întregul segment didactic, Patriarhul Iustin demonstrează statornic și firesc o reală vocație transpusă în realizări deosebite prin voință și perseverență. O mărturie pentru exactitatea acestei constatări o reprezintă pregătirea profesională pe

[1] Andrei Hlandan, *Patriarhul Iustin Moisescu, Un stâlp de neclintit în vremuri potrivnice,* Editura Basilica, București, 2019, p. 171.

care a realizat-o, lucrările pe care le-a scris, precum și implicarea activă în dezvoltarea învățământului românesc în general și a celui teologic în special.

În calitate de profesor universitar de teologie a fost un dascăl de elită, cu o temeinică pregătire de specialitate, dublată de un larg orizont de cultură generală. A format generații întregi de slujitori ai altarelor, toți cei care i-au urmat cursurile având în minte și în inimă chipul profesorului de vocație. Prelegerile sale limpezi, de înalt nivel academic, construite pe luminile Evangheliei Mântuitorului Hristos, ale Părinților și Scriitorilor bisericești, atrăgeau în special prin analiza științifică, prin interpretări și perspective, prin concluzii judicios formulate asupra temelor tratate.

Cadru didactic de elită, statut bazat pe riguroasa sa pregătire de specialitate, având vădite aptitudini pedagogice, cărturar neobosit, bun cunoscător a mai multor limbi străine, cursurile și conferințele sale se disting prin analiza științifică, dar și printr-o eleganță expozitivă.

În timpul activității sale de profesor, Mitopolitul (Patriarhul) Iustin Moisescu a desfășurat o activitate didactică și teologică de înaltă ținută, alcătuind o serie de cursuri din specialitatea sa (cursul de introducere în cărțile sfinte ale Noului Testament, de exegeză și ermeneutică biblică), publicând cărți, studii și articole care se disting prin originalitate, profunzime teologică, spirit critic și atașamentul la tradiția noastră ortodoxă.

Cursurile sale se bazează pe izvoare nealterate ale textului original al Noului Testament, întemeindu-se permanent pe scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii, folosite în original. În același spirit sunt alcătuite și conferințele sale publice, destinate unui public mai larg[2]. A avut inițiativa de pionerat de a publica în limba română operele Sfinților Părinți în colecția *Părinți Scriitori Bisericești.*

De remarcat este faptul că Mitropolitul Iustin a avut o permanentă preocupare pentru învățământul teologic, acordând o atenție deosebită singurei școli teologice din Moldova, rămase în timpul dictaturii comuniste, Seminarul Teologic de la Mânăstirera Neamț. La modul concret, a avut grijă de elevi și profesori, iar la inițiativa și cu sprijinul său a fost construită o nouă clădire pentru seminar. Totodată, din anul 1958, Mitropolia susține cu burse și semiburse majoritatea elevilor de la Seminar și de la Școala de cântăreți bisericești.

Profesor dedicat din toate punctele de vedere, Mitropolitul Iustin era atent la problemele elevilor, mai ales când autoritățile comuniste se implicau în viața și starea socială a acestora[3].

„Ca profesor în învățământul teologic universitar, am fost totdeauna împăcat în sufletul meu”.[4] Aceste cuvinte sunt rostite cu deplină sinceritate deoarece Patriarhul Iustin a acordat o atenție cu totul specială organizării învățământului teologic de toate gradele.

Convingerile sale în acest domeniu se bazează pe propria experiență, principiile sale didactice și metodologice având drept deziderat primordial pregătirea la un nivel foarte ridicat a viitorilor slujitori ai instituției bisericii. Pentru înțelegerea spiritualității și a culturii în general este necesară o activitate susținută în ceea ce privește catehizarea credincioșilor, dezvoltarea factorului educativ la toate nivelurile .

Așa cum am arătat, Patriarhul Iustin a dobândit competențe edicative printr-o rigurozitate și disciplină exemplare în ceea pregătirea sa profesională, urcând toate treptele ierarhice și dobândind înalte competențe în învățământ. Cine putea să ceară dascălilor conștiinciozitate, seriozitate, exemplu de pregătire la catedră și exemplu de comportare, decât acela care a fost profesor de teologie și dascăl atât de iubit de studenți, profund atașat eticii universitare, înzestrat cu mărinimie, dar exigent în aceeași măsură.

Ca profesor universitar, al patrulea patriarh al Bisericii Române, a fost nu numai un cadru didactic de elită, între anii 1946 și 1950, datorită bogatelor, variatelor și temeinicelor sale cunoștințe biblice, patristice, dar și din alte orizonturi științifice, fondate pe un orizont de cultură generală, ci a publicat, începând cu anul 1937, studii de valoare, pe care le-a înmulțit după aceea, mai ales că viața i-a răsplătit eforturile sale pentru progres cu noi orizonturi pe plan profesional.

---

[2] Arhivele Naționale Iași, Fondul Rectorat, 2177, Registru 15, fila 23.
[3] *Ibidem,* Dosar nr. 31, vol. II, 1960.
[4] *Mitropolia Olteniei,* Nr. 3-6, 1980, p. 358.

La vârsta de 46 de ani este ales arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului. În această calitate, gândurile sale s-au îndreptat, în special spre învățământ, aducând serioase îmbunătățiri administrative și didactice Institutului Teologic din Sibiu, cu toate că a păstorit numai un an în scaunul Sfântului Ierarh Andrei Șaguna[5]. De atunci, crezul său în privința învățământului a rămas neshimbat: profesori serioși și bine pregătiți, studenți conștiincioși, slujitori responsabili ai Bisericii, dar peste toate instituții de învățământ și cultice bine organizate, de o înaltă ținută.

În calitatea sa de Mitropolit, adresându-se, la 4 octombrie 1957, studenților Institutului Teologic din Sibiu, spunea: „Să fiți mândri că puteți să vă adăpați din fântânile științei dumnezeiești... Simțiți în voi chemarea de a deveni slujitori ai lui Hristos și ați venit aici să vă pregătiți în acest scop. Veți fi preoți, adică veți dobândi puterea de a coborî asupra oamenilor credincioși puterea lui Dumnezeu. Într-adevăr, ce este mai înalt ți mai frumos în această lume, decât harul nevăzut și atotputernic al lui Dumnezeu... Ce poate fi mai frumos și mai înălțător pentru om, decât să învețe pe alții să trăiască după legile sublime ale moralei... Sunteți chemați apoi să propovăduiți Evanghelia lui Hristos, înțelepciunea înțelepciunilor, cea mai înaltă cunoștință, care își are însăși puterea în Dumnezeu...

Nu uitați niciodată ca nu sunteți singuri! Toată viața voastră veți avea alături de voi pe Hristos, Dumnezeul nostru, care vă înzestrează cu putere și veghează la împliniteea acestei înalte misiuni. Nu uitați că, spre a putea deveni cu adevărat slujitori ai Mântuitorului, trebuie să vă străduiți și să izbutiți să vă transformați în adevărate *vase alese* ale lui Hristos... Voi sunteți chemați să dăruiți fiecăruia dintre credincioși ceea ce Hristos ne-a dăruit nouă tuturor: mântuirea. Sunteți chemați să duceți mai departe opera aceasta dumnezeiască pe care a săvârșit-o Fiul lui Dumnezeu coborând în lume”.[6]

Păstorirea sa în scaunul mitropolitan al Ardealului a fost de scurtă durată, pentru că la 10 ianuarie 1957 a fost ales Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, în scaunul rămas vacant prin decesul mitropolitului Sebastian Rusan. Încă din primii ani, desfășoară o deosebită activitate pentru aducerea la strălucirea cea dintâi a mânăstirilor și locașurilor de cult din Moldova și Bucovina, aceste ținuturi unice în arealul ortodox.

În cetatea culturii și a tiparnițelor de la Neamț și Putna organizează sau înființează muzee și tipografii, personalul acestora fiind instruit pentru a avea o înaltă pregatire profesională.

În vederea însușirii și aplicării în viață a învățăturii creștine, Mitropolitul Iustin programează cursuri speciale la Centrul Eparhial și trimite la studii în țară și în străinătate numeroși ucenici sau monahi.

Pentru condiții optime de studiu ale elevilor seminariști, a realizat din temelie, după o concepție modernă, cu o deosebită contribuție personală, Seminarul Teologic de la Neamț.

În această perioadă s-au tipărit cărți de mare valoare, printre care, *Monografia – album al monumentelor istorice și de artă ale Moldovei* și *Psaltirea în versuri* (original și reproducere), lucrări apărute în premieră în acest format.

În anul 1977, Părintle Iustin Moisescu este ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, iar din acest moment grija pentru învățământul mediu și superior a sporit. Încă din perioada de Patriarh Locotenent a inițiat, pentru prima dată, în viața nouă a Institutelor Teologice, concurs pentru ocuparea posturilor în treptele de învățământ teologic universitar. De atunci se prevedea o reformă structurală și acest obiectiv a fost atins.

Întotdeauna a legat scopul didactic cu iubirea de glia străbună, de aceea a avut o permanentă preocupare pentru a face accesibilă *învățătura cea bună* conaționalilor săi, acest demers având la bază patriotismul care l-a caracterizat toată viața și care l-a făcut să participe activ în acțiunile militare ale armatei române implicate în cel de-al Doilea Război Mondial.

Printre lucrările sale reprezentative care au contribuit la dezvoltarea și îmbogățirea culturii și spiritualității românești amintim:

[5] *Andrei Hlandan, op.cit.,* p. 340
[6] *Mitropolia Ardealului,* Nr. I, 1956, pp. 167-168.

Evagrie din Pont. Viața, scrierile și învățătura sa, este Teza sa de Doctorat în Teologie scrisă în limba neogreacă, Atena, 1937, având 156 de pagini, lucrare ce a fost susținută la catedra de Patrologie, ilustrată în acea vreme de distinsul patrolog grec Dimitrios Balanos și premiată de Academia de Științe a Greciei.

Într-un studiu intitulat *Preocupări Patristice ale Pre Fericitului Patriarh Iustin,* autorul Pr. Prof. Dr. Nicolae C. Buzescu, prezentând lucrarea despre Evagrie Ponticul, spune următoarele: „Deoarece este elaborată în limba greacă, ea se înfățișează ca o comoară ferecată, accesibilă numai specialiștilor în limbile clasice, sau teologilor mai versați în ele".[7] Tocmai în acest sens , Patriarhul Iustin a alcătuit și publicat în revista *Biserica Ortodoxă Română*, la un an după susținerea tezei de doctorat, în anul 1939, un amplu rezumat al cărții, pe o întindere de 44 de pagini, cu 80 de note, punând astfel la îndemâna credincioșillor români, clar și concis, un adevărat tezaur de informații, aprecieri critice, idei dogmatice și interesante expuneri referitoare la viața creștină, așa cum a conceput-o Evagrie.[8]

În *Introducere*, autorul prezintă motivul pentru care a ales spre studiu subiectul de față; numele lui Evagrie fiind vreme îndelungată pronunțat cu reținere deaorece și-a însușit unele învățături gresite din Origen, dar dincolo de acest aspect insignifiant, marele teolog din Pont a arătat o învățătură practică deosebită. Aceasta a fost provocarea pe care tânărul teolog român și-a asumat-o atingându-și în final deziderатul ambițios cu privire la această tematică importantă din dogma răsăriteană: „Iată deci pricina pentru care ne-am străduit să împrăștiem întunericul ce se lăsase la noi asupra numelui lui Evagrie, cercetându-i viața, scrierile și învățătura".[9]

Conținutul este unul deosebit, după bibliografie și prolog, autorul expunând în *Partea Întâi* viața lui Evagrie, evidențind un aspect definitoriu pentru educația sa într-un spirit autentic creștin răsăritean, tatăl său fiind preot și având strânse legături de prietenie cu Sfântul Vasile cel Mare și, mai ales, cu Sfântul Grigore de Nazianz.

În *Partea a II-a* ne prezintă Scrierile lui Evagrie, deosebind scrierile autentice de cele neautentice sau îndoielnice: „Examinând informațiile pe care contemporanii lui Evagrie (Ieronim și Paladie) și scriitorii din vremurile următoare (Socrate și Ghenadie) – cei mai vrednici de încredere și, în același timp, mai apropiați de vremea în care trăiește autorul – am căutat să alcătuim un catalog cu lucrările pe care le-a scris Evagrie".[10]

În *Parte a III-a* analizează doctrina lui Evagrie, care se prezintă ca un sistem dogmatic practic izvorât dintr-o riguroasă trăire a spiritualității creștine, o profundă cunoaștere a învățăturiloe evanghelice, dar mai ales, concepțiile filosofiei grecești, care i-au fost de mare ajutor.

Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântiului Ioan Hrisostom, Cernăuți, 1942, având 156 de pagini, este lucrarea care îl recomandă pe teologul Iustin Moisescu drept specialist în învățătura Noului Testament.

În *Introducere,* Patriarhul face o prezentare a celor două școli exegetice: din Alexandria și din Antiohia, arătând, totodată, diferențele semnificative dintre acestea. Școala catehetică din Alexandria vădește în preocupările teologice o tendință speculativă, intuitivă și mistică, străduindu-se să scoată în evidență elementul supra-rațional și tainic al adevărurilor de credință revelate – alexandrinii au adus o reală contribuție la formulările dogmatice ale Bisericii creștine. Antiohienii, la rândul lor, au pus accent pe partea practică a problemelor, încercând să justifice uneori cu rațiunea temeinicia adevărurilor de credință față de afirmațiile eretice.

Patriarhul spune: „Mergând pe urmele lui Origen, reprezentantul cel mai strălucit al acestei școli, alexandrinii socoteau că pretutindeni în Sfânta Scriptură există alegorii. Din această cauză, în

[7] *Mitropolia Olteniei, XXXII* (1980), Nr. 3-6, p. 316.
[8] Dr. Iustin Moisescu, *Evagrie din Pont,* Opera integrală 2, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003. p. 10.
[9] *Ibidem,* p. 11.
[10] *Ibidem,* pp. 90-91.

interpretarea cărților sfinte ei se străduiau neîncetat să descopere sensul mistic și figurat, înțelesul ascuns sub litera Scripturii, acordând o importanță foarte mică sensului istoric-gramatical".[11]

Studiul cuprinde o analiză amănunțită și, în același timp, constituie o sinteză clară, precisă și sistematică a concepției celui mai mare interpret al Sfintei Scripturi din Biserica Ortodoxă, Sfântul Ioan Hrisostom.

După o vedere în ansamblu a interpretării Sfintei Scripturi în cele două școli exegetice principale din epoca patristică – Antiohia și Alexandria –, autorul abordează problema studiului Sfintei Scripturi în opera Sfântului Ioan Gură de Aur.

Mai întâi trece în revistă scrierile exegetice ale părintelui numit *Gură de Aur*, analizând autenticitatea, dat și locul compunerii fiecărei dintre ele.

În continuare examinează în *Partea I* concepția Sfântului Ioan asupra Sfintei Scripturi (izvoarele revelației, raportul dintre Vechiul Testament și Noul Testament, inspirația divină și consecințele ei): „Rânduite de același Dumnezeu și scrise sub inspirația aceluiași Duh Sfânt, cele două Testamente se găsesc, unul față de altul, în desăvârșit acord... este cu neputință să existe opoziții în cuprinsul lor".[12]

În *Partea a II-a,* intitulată *Interpretarea Sfintei Scripturi după Sfântul Ioan Hrisostom*, cercetează mijloacele de interpretare, sensurile Sfintei Scripturi și îmbogățirea dobândită prin citirea cărților sfinte: „Plăcută este o câmpie cu flori, un paradis, dar cu mult mai plăcut este a citi Sfintele Scripturi, dar necunoașterea Scripturilor este cauza tuturor relelor, zice marele Hrisostom".[13] Această lucrare, unică în genul ei în teologie, prezintă o reală și excepțională valoare prin importanța problemei în cercetarea *Noului Testament*.

Dificila problemă a inspirației Bibliei, care a frământat îndelung mintea înțeleptului interpret al scrierilor sfinte, este prezentată într-o luminoasă expunere, arătându-se clar până unde pot ajunge limitele rațiunii omenești și de unde începe harul divin, precum și cooperareab acestor elemente în înțelegerea cărților inspirate. Contribuția cu totul originală a lucrării este evidentă, Patriarhul trecând prin filtrul său sufletesc această operă patristică pe care o încheie în chip magistral: Sfântul Ioan Hrisostom practică cultul cărților inspirate de Dumnezeu; el venerează Sfânta Scriptură. Curățindu-și sufletul, o ia în mâini cu respect; deschizându-și ochii sufletului, o citește cu cucernicie; înflăcărat de credință, o explică în frica lui Dumnezeu....[14]

Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena, Iași, 1946, incluzând 228 de pagini, și această lucrare se descoperă ca o perlă istorico-teologică ce poartă amprenta spiritului vrednicului ierarh al Bisericii noastre asupra căruia realizăm acest studiu.

Studiind la Atena, teologul Iustin Moisescu a consacrat un volum important „apostolului neamurilor", Sfântul Pavel, care a predicat în Agora și Areopagul centrului culturii antice. Astfel este prezentat drumul Sfântului Apostol Pavel spre Atena, viața social-politică, cultural-spirituală și arta din Atena și Grecia acelor timpuri. Ca să înțelegi corect și complet Pericopa din *Faptele Apostolilor* (Cap. 17; Vers. 15-34), trebuie să fii în Atena, a spus Ernest Curtius, într-o carte de prestigiu științific[15].

Predica Sfântului Apostol Pavel în Atena reprezintă un capitol important cuprinzând comentarii profunde referitoare la cuvântările ținute în sinagogă, agoră și înaintea Areopagului, cu texte în limbile greacă și latină.

„Fără îndoială, activitatea misionară a Sfântului Pavel la Atena, în aparență, a fost lipsită de roade bogate. Marea mulțime a atenienilor se arătase indiferentă la auzul predicii Apostolului. La plecarea lui, numărul creștinilor care rămâneau acolo era destul de redus. Cu toate acestea, rădăcinile religiei creștine fuseseră adânc implantate în însăși inima centrului lumii păgâne culte.

---

[11] Dr. Iustin Moisescu, *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom, Opera integrală 3*, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003, p. 10.
[12] *Ibidem,* pag. 44.
[13] *Ibidem,* pag. 97.
[14] *Ibidem,* pag. 183.
[15] „Man muss in Athen zu Hause sein, um den Bericht recht zu verstenhen" (E. CURTIUS, *Paulus in Athen,* Berlin, 1894, *apud* I. MOISESCU, *Activitatea Sfântului Apostol Pvel în Atena. Faptele Apostolilor 17, 16-34,* Iași, 1946, p.17).

Este adevărat, creştinarea Atenei s-a făcut încet; nimic însă n-a mai putut opri dezvoltarea progresivă a Bisericii Ateniene, fondată atunci de Sfântul Apostol Pavel”.[16]

În *Încheiere,* Patriarhul Iustin valorizează la maximum Cartea Faptele Apostolilor prin alesele cuvinte: „Ridicându-se la înălțimea evenimentului, pe care-l istoricește, autorul Faptelor Apostolilor a scris nu numai una din cele mai frumoase pagini ale Sfintei Scripturi, dar chiar din întreaga literatură universală. În zadar se străduiesc filologii și istoricii să găsească o operă de artă literară care să egaleze în valoare această *Pericopă*, numită pe drept cuvânt *Das Glanzstuck der Apostelgesschichte.* Clipele unice petrecute de Apostolul neamurilor la Atena au găsit o pană demnă de ele în mâna Sfântului Luca”.[17]

Ierarhia bisericească în epoca apostolică, Craiova, 1955, lucrare alcătuită din 80 de pagini este opera în care autorul argumentează existența ierarhiei bisericești în cele trei trepte ierarhice: episcop, preot și diacon, rânduiți slujitori de Sfinții Apostoli după porunca Mântuitorului Iisus Hristos.

În *Primul Capitol* intitulat *Ierarhia bisericească*, cele trei trepte ale slujirii în Biserică sunt tratate și dezvoltate pe rând folosind textele Sfintei Scripturi și scrierile Sfinților Părinți bisericești. Este prezentată activitatea Sfinților Apostoli care, după Cincizecime, au propovăduit Evanghelia la toată lumea, întemeind comunități creștine și hirotonind episcopi, preoți și diaconi spre a continua misiunea de încreștinare și mântuire a oamenilor.

În volumul întâi din *Opera integrală* a Patriarhului Iustin, lucrare coordonată de Prea Sfințitul Părinte Calinic, Episcop al Argeșului și Muscelului, care semnează și postfața, alături de *Ierarhia bisericească în Epoca Apostolică,* sunt publicate și texte din Sfânta Scriptură, Sfinții Părinți și Scriitori Bisericești adunate de autor cu referire la „pace ” și muncă”. Desigur, Mitropolitul Iustin arată sensul sfânt și ziditor al celor doi termeni ce se găsesc în învățătura și activitatea Bisericii, fiindcă în perioada postbelică aceste două teme au fost exploatate de regimul comunist român, însă în sens strict social, demagogic și triumfalist.

Remarcabil este cuvântul din *Postfață* al Prea Sfințitului Părinte Clinic, în cadrul căruia se evidențiază cât de actual este mesajul Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin: ”Se vorbește și se scrie azi, cu timp și fără timp de europenizarea noastră și de ...integrarea noastră în Europa. Din această perspectivă, Iustin Moisescu a fost cel mai *european* ierarh al Bisericii noastre și unul dintre cei mai *europeni* români din toate timpurile...Un singur român de același calibru a mai dat Muscelul natal, pe Dinu Lipatti”.[18]

Originalitatea parabolelor Mântuitorului, Râmnicu Vâlcea, 1945, coprinzând 50 de pagini, lucrarea are un caracter istoric-religios, erijându-se într-un studiu critic asupra originii și originalității paranbolelor din Sfânta Scriptură rostite de Mântuitorul Hristos cu diferite ocazii.

Istorisiri fictive, dar verosimile, prin care, cu ajutorul unor asemănări(comparații), se împărtășesc (prin vorbire indirectă) anumite învățături (în creștinism: de credință sau de conduită), parabolele sau pildele sunt un gen literar foarte agreat, cu precădere de popoarele orientale, antice.

Menirea de vorbire parabolică nu aparține exclusiv Mântuitorului, însă ea îi este proprie, în sensul că prin fondul lor doctrinar, dar și prin forma lor neîntrecută în frumusețe, (parabolele) se prezintă ca opere desăvârșite, demne de înălțimea dumnezeiescului lor Creator.

Trebuie să reținem că înainte de Domnul Hristos, în perioada precreștină , înțelepți ca Solomon, profeți ca Natan sau Isaia au alcătuit parabole frumoase, deasemenea și orientalii erau obișnuiți cu acestă formă narativă literară, însă caracterul desăvârșit l-a căpătat prin opera Mântuitorului[19].

Simbolica lui Hristu Andrutsos, Craiova, 1955, cu un conținut de 350 de pagini, lucrarea este o traducere din limba greacă a operei de mare valoare teologică a vrednicului autor grec.

---

[16] Dr. Iustin Moisescu, *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena,* Opera integrală 4, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003, p.9.

[17] *Ibidem,* p. 328

[18] Dr. Iustin Moisescu, *Ierarhia Bisericească în Epoca Apostolică,* Opera integrală 1, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003, p.150.

[19] Andrei Hlandan, op. cit., p. 180

„Profesorul Iustin Moisescu ne-a înfățișat într-o traducere corectă, curgătoare și clară *SIMBOLICA lui Hr, Andrutsos,* regretatul profesor de Dogmatică și Morală de la Facultatea de Teologie din Atena. Acest eminent dascăl de teologie își exprimase de multă vreme dorința de a vedea apărută în limba română lucrarea sa, ca semn de prețuire și de cinstire față de Biserica și de tara noastră, în care și-a petrecut o parte din tinerețea sa . El a încredințat sarcina traducerii și tipăririi acestei cărți unuia dintre cei mai distinși ucenici ai săi, studentului de pe atunci, Iustin Moisescu[20].

Lucrarea lui Hr. Andrutsos înfățișează limpede și sistematic învățăturile fundamentale ale principalelor confesiuni creștine – calități de fond și de metodă pe care nu le întrunește niciun alt studiu ortodox de acastă natură. Expunerea comparată a adevărurolor de credință ale Ortodocșilor, Romano-catolicilor și Protestanților este însoțită, în lucrarea lui Andrutsos, de cercetarea lor critică, în lumina învățăturii Mântuitorului.

Ținând seama de valoarea acestei lucrări, în urma lămuririlor date de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 17 iunie 1952, a aprobat ca *Simbolica lui Andrutsos,* în traducerea Profesorului Iustin Moisescu, să fie folosită ca manual pentru studenții Institutelor Teologice ale Bisericii noastre[21].

Rămânând în aceeași sferă a publicațiilor, amintim câteva contribuții din timpul cât era Mitropolit al Moldovei și Sucevei, când a publicat numeroase studii și articole în revista eparhiei și a adus o însemnată contribuție la editarea volumelor.

Monumente istorice din Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași ,1974, lucrare de 451 de pagini pe care am evidențiat-o mai sus în axpunera cronologică a biografiei vrednicului ierarh Iustin alături de *Psaltirea în versuri a Mitropolitului Dosoftei!*

Acest volum, care era pregătit pentru publicare încă din 1971, după cum informa Mitropolitul Iustin Departamentul Cultelor, a apărut în 4000 de exemplare [22] și cuprindea 82 de micromonografii în legătură cele mai importante monumente bisericești din Mitropolia Moldovei și a Sucevei.

În Prefață, înaltul ierarh scria: Monumentele istorice bisericești îndreaptă gândurile noastre la ctitorii din a căror conștiință românească și ortodoxă au odrăslit ele: voievozi însuflețiți de dragostea pentru glia strămoșească, de avânt în lucrarea cea bună pentru țară pe care – cu mila lui Dumnezeu – o cârmuiau, vlădici cu bun chip, înaripați e osârdie necontenită pentru dreptmăritoarea credință a poporului, dregători dreptcredincioși legați de moșia strămună"[23].

Psaltirea în versuri a Mitropolitului Dosoftei, Iași, 1977, ediție critică de N. A. Ursu, este o lucrare cu un tiraj de 4000 de exemplare, la care Mitropolitul Iustin și-a adus o contribuție remarcabilă.

Deasemena în *Prefață* scria despre Mitropolitul Dosoftei (trecut în rândul sfinților de Biserica Ortodoxă Română în anul 2005): „Reprezentant al culturii religioase din Moldova, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, Dosoftei nu merge pe urmele înaintașilor săi care îndrumaseră la noi cultura pe calea slavonismului și nici nu urmaseră curentul cel nou grecesc care se bucura de sprijinul larg al păturii conducătoare a țării noastre... Dosoftei a făcut în schimb tot ce a putut pentru ca slujbele religioase să fie săvârșite în limba română pretutindeni unde se află români ortodocși"[24] .

Mai mult, Mitropolitul Iustin face un îndemn suptil la rezistență a credincioșilor ortodocși în fața prigoanei comunist, folosindu-se de situația la care au fost expuși ortodocșii în timpul păstoririi lui Dosoftei (sec. al XVII-lea), când zice: "„Slujbele religioase au constituit pârghia de rezistență a

[20] Dr. Iustin Moisescu, *Simbolica lui Hristu Andrutsos*, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003, p.8.
[21] *Ibidem,* p. 9.
[22] Arhiva Centrului Eparhial Iași, fondul Cancelariei, Dosar nr. 104, 1973.
[23] *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei,* Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, p.6.
[24] Mitr. Dosoftei, *Psaltirrea în versuri*, ediție criric̆ă de N.A. Ursu , Editura Mitropoliei Moldovei și a Sucevei, Iași, 1974, p. XXI.

credincioșilor ortodocși față de presiunile pe care le-a axercitat asupra lor, propaganda religioasă apuseană. Păstrându-și cultul lor religios, ortodocșii își păstrează dreapta lor credință”[25].

Catedrala Mitropolitană din Iași, Iași, 1977, scrisă de Pr, Scarlat Porcesu, apare cu binecuvântarea și sprijinul Preafericitului Părinte Iustin, ales în acel an Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Lucrarea cuprinde un scurt istorical Orașului Iași, fostă Capitală a Moldovei, o descriere a scaunului mitropolitan din Iași, apoi a vechilor biserici ce au ținut loc de catedrală mitropolitană, a vechi Biserici „Sfântul Gheorghe”, ctitoria Mitropolitului Gavriil Calimachi (1760-1788). Noua catedrală mitropolitană, ctitoria Mitropoliților Veniamin Costache (1803-1842) și Iosif Naniescu (1875-1902), restaurarea ei, istoricul palatului mitropolitan și a clădirilor din complexul mitropolitan construite de Părintele Iustin Moisescu între anii 1959-1962, sunt redactate la un nivel științific.

Alături de scrisorile pastorale, prin grija Mitropolitului Iustin au apărut și monografii ale unor biserici și mânăstiri (spre exemplu *Mănăstirea Cetățuia*, Iași, 1977), albume, broșuri de cunoaștere a oazelor de cultură și spiritualitate ortodoxă din Moldova, cărți de rugăciuni, etc.[26].

Cuvântările ținute cu diverse ocazii de Mitropolitul Iustin au fost tipărite în publicațiile bisericești din eparhie și din țară. În perioada cât a fost Mitropolit al Moldovei și Sucevei, revista eparhiei cu același nume apărea într-un tiraj de 2000 de exemplare pe an, în 6 numere cu 720 de pagini, insuficiente pentru a se putea publica materialele destinate revistei. De aceea, Mitropolitul Iustin scria Președintelui Departamentului Cultelor, Dumitru Dogaru să aprobe suplimentarea revistei cu 120 de pagini unde să poată fi publicate, lucrările și studiile doctoranzilor și studenților de la Institutul Teologic, studii despre monumentele bisericești, cronici, recenzii etc.[27].

O altă apariție editorială anuală era Calendarul tipărit pentru întreaga Mitropolie, tirajul acestuia fiind în anul 1960 de 300.000 exemplare[28], număr insuficient raportat la numărul credincioșilor ortodocși din Mitropoliab Moldovei și Sucevei. Astfel că la intervențiile repetate ale Mitropolitului Iustin[29], tirajul calendarului avea să ajungă în anul 1977 la 500.000 de exemplare.

De formație profesor, Mitropolitul Iustin era atent la problemele elevilor, mai ales când autoritățile comuniste se amestecau în viața și starea socială a celor care reprezentau generațiile viitoare ale societății românești în general sau ale Bisericii Ortodoxe în special[30].

Această biografie referențială scoate în evidență certitudinea că Patriarhul Iustin Moisescu a fost un intelectual sclipitor, plin de acrivie, dedicat întru totul idealurilor sale didactice, pastorale și administrativ eclesiale.

Intențiile pe care le nutrește în acastă direcție au fost formulate pragmatic, încă de la numirea sa pe scaunul cel mai înalt al ierarhiei bisericești superioare: ”Învățământul teologic este chemat să joace în viața Bisericii rolul esențial de pregătire a slujitorilor altarelor. Se fac eforturi din partea profesorilor și a autorităților bisericești pentru ca viitorii preoți să fie la înălțimea vremurilor pe care le trăim astăzi, Pentru ca Biserica să-și poată îndeplini misiunea, avem nevoie de preoți vrednici. Ea trebuie să contribuie la rezolvarea problemelor pe care țara le are și pe care poporul le cere... .

...Nu pregătim preoți nelegați de glia românească. Avem nevoie de preotul care trăiește în mijlocul credincioșilor, care ascultă de glasul pământului, care are ochii ațintiți la popor și care dorește și caută să-i ajute. Facem în lucrarea noastră, ceea ce Mântuitorul a făcut prin întruparea Sa, ca omul să fie ridicat la Dumnezeu. Biserica trebuie să se plece la chemarea poporului și să-l ridice la o treaptă mai înaltă din punct de vedere educativ, spiritual și uman”[31].

---

[25] *Ibidem*, p. XVII.
[26] Preot Prof. Univ. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.,* p. 279.
[27] Arhiva Centrului Eparhial Iași, fond Cancelarie, Dosar nr. 6, 1972.
[28] *Ibidem,* Dosar nr. 7, 1960.
[29] *Ibidem,* Dosar nr. 63, 1975.
[30] *Mitropolia Moldovei și Sucevei,* anul XXXIII, Nr. 1-2, 1975, p.52.
[31] *Ibidem,* anul LIII, Nr. 7-9, 1977, p. 647.

Aceste principii l-au caracterizat din plin pe Preafericitul Părinte Patriarh Iustin Moisescu, demonstrând fără echivoc faptul că potrivit capacității sale de a face față exigențelor maximale, din punct de vedere didactic prestațiile sale academice dau nota generală ele unei ilustre personalități care a reușit să aducă progres în învățământul românesc.

BIBLIOGRAPHY

IZVOARE INEDITE

1. Ahivele Naționale Iași, Fondul Rectorat.
2. Arhiva Centrului Eparhial Iași, Fondul Cancelarie.
3. Arhiva Sfântului Sinod.

IZVOARE EDITE

1. Aioanei Constantin.,Troncotă Cristian, *Contra Armatei negre a călugărilor și călugărițelor,* în *MAGAZIN ISTORIC,* nr. 1, 1996.
2. *Biblia sau Sfânta Scriptură,* Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998.
3. Caravia Paul, Virgiliu Constantinescu, Flori Stănescu, *Biserica întemnițată, 1944-1989,* Institutul Național de Studiere a Totalitarismului, București, 1998.
4. Curtis E.", *Paulus in Athen,* Berlin, 1894, *apud* I. MOISESCU, *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena. Faptele Apostolilor 17, 16-34,* Iași, 1946, p.17).
5. Cipăianu George, *Catolicism și comunism în România 1946-1955,* Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2015.
6. Dosoftei Mitr., *Psaltirrea în versuri*, ediție crirică de N.A. Ursu , Editura Mitropoliei Moldovei și a Sucevei, Iași, 1974.
7. Duncan Homer, *The Ecumenical Movement in the Light of the Holy Scriptures,* Lubbock-Texas, 1976.
8. Dură Ioan, *Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtați din scaune și trimiși în recluziune monastică de către autoritățile comuniste în anii 1944-1981, în Altaru Banatului,* nr. 10-12, 2002.
9. Hadârcă Dumitru și Porcescu Scarlat, *Reședința Mitropolitană în peisajul urbanistic al Iașului,* în *Mitropolia Moldovei și a Sucevei*, nr. 7-8.
10. Hlandan Andrei, *Patriarhul Iustin Moisescu, Un stâlp de neclintit în vremuri potrivnice,*Editura Basilica, București, 2019.
11. Manea Vasile, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste,* Ed. Patmos, București, 2000.
12. Marcu Grigorie, pr., *Preocupări și studii de Teologie Biblică,* în *Douăzeci de ani din viața Bisericii Ortodoxe Române.*
13. Mitropolia Ardealului, *Revista,* nr. I, 1956.
14. Mitropolia Moldovei și Sucevei, *Revista,* Iași, 1974.
15. Mitropolia Olteniei, *Revista,* nr. 32, 1980.
16. Moisescu Iustin, *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena,* Opera integrală 4, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003.
17. Moisescu Iustin, *Evagrie din Pont,* Opera integrală 2, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003.
18. Moisescu Iustin, *Ierarhia Bisericească în Epoca Apostolică,* Opera integrală 1, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003.
19. Moisescu Iustin, *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei,*Iași, 1974.
20. Moisescu Iustin, *Punte de înțelegere și prietenie,* în *Almanah 1976,* Editura Capela Ortodoxă Română "M. Sturdza", Baden-Baden.

21. Moisescu Iustin, *Simbolica lui Hristu Andrutsos*, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003.

22. Moisescu Iustin, *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom,* Opera integrală 3, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003.

THE ECUMENICAL AND DIPLOMATIC ACTIVITY OF PATRIARCH IUSTIN MOISESCU

Ion Gabriel Militaru
PhD Student, „Valahia" University of Târgoviște

Abstract: Patriarch Iustin Moisescu excels in ecumenical and diplomatic activity as the high hierarch of the Romanian Orthodox Church. His diplomatic work recommends him as one of the leading figures of contemporary ecumenism, with applicability today.
He was present at all major inter-Orthodox and inter-Christian gatherings that took place during His pastorate, always managing to be the bearer of the spirit and message of the most authentic Orthodoxy.
He is a member of the Central Committee of the Ecumenical Council of Churches. The need for concrete action to defend peace is more pressing today than at any other time in human history.

Keywords: ecumenical activity, contemporary ecumenism, ecumenical council, diplomatic itinerary.

Când vorbim de activitatea ecumenică a Bisericii Române, în special între anii 1960-1986, ea aproape se confundă cu lucrările întreprinse în acest domeniu de ierarhul Iustin Moisescu, reprezentant al Ortodoxiei românești în forurile internaționale.

Pornind de la biografia generoasă a Părintelui Iustin, vom înțelege că a avut numeroase prerogative pentru a excela în acest domeniu atât de important pentru fiecare națiune, dar și pentru climatul global. Licențiat și doctor al Facultății de Teologie din Atena, cu studii complementare la facultății neortodoxe, precum cea de la Strasbourg, dialogul a fost facilitat și de cunoașterea mai multor limbi străine – vorbea fluent limbile greacă, franceză, engleză, polonă și rusă.[1]

Amintim cu ce entuziasm era privit ecumenismul la începutul său, cunoscutul primat al Angliei Wiliam Temple, descriindu-l ca mișcarea cea mai importantă a veacului al XX-lea. Tot în acest sens Papa Ioan al XXIII-lea spunea: „Inima mea arde de dorința de a lucra și suferi ca să grăbesc clipa când se va împlini rugăciunea lui Iisus de la Cina cea de Taină pentru toți oamenii, ca toți să fie una"[2].

Climatul creștin, la reluarea activității ecumenice, era favorabil, teologi de pretutindeni fiind îngroziți de faptul că și în Al Doilea Război Mondial milioane de oameni – creștini sau necreștini – se ucideau între ei ca și cum nu ar fi învățat nimic din experiența Primului Război Mondial[3].

Sub titlul general de *Hristos, Domn al păcii și al dreptății*, Patriarhul Iustin a expus importanța epocii de tranziție a rânduielilor sociale de după război, de la forță la dreptate și de la deosebiri sociale radicale la asigurarea bunăstării oamenilor și a păcii între popoare: „Fenomenul esențial care caracterizează epoca noastră, afirmă Părintele Iustin, este această trezire a omului. În stadiul actual de cultură a omenirii, omul a dobândit conștiința existenței sale de om. El își dă seama de valoarea ființei sale și vrea să trăiască, împreună cu semenii săi, ca om deplin, integrându-se într-o societate cu așezări drepte"[4].

Activitatea sa în plan diplomatic îl recomandă ca fiind una din personalitățile marcante ale ecumenismului contemporan, cu aplicabilitate în prezent.

Patriarhul Iustin, așa cum vom arăta, a fost prezent la toate întrunirile inter-ortodoxe și inter-creștine de interes major, care au avut loc în timpul păstoririi Sale,

[1] Andrei Hlandan, *Patriarhul Iustin Moisescu, Un stâlp de neclintit în vremuri potrivnice,* Ed. Basilica, București, 2019, p.210
[2] Andrei Hlandan, *op.cit*., p. 211.
[3] Homer Duncan, *The Ecumenical Movement in the Light the Holy Scriptures*, Lubbock-Texas, 1976, p.1.
[4] Andrei Hlandan, *op. cit.,* p. 213.

reuşind să fie mereu purtătorul duhului şi mesajului celei mai autentice ortodoxii, ortodoxie dispusă însă la „un dialog al dragostei" cu celelalte confesiuni, singura cale spre un progres real.

Înţelegând dialogul inter-ceştin ca o manifestarea iubirii pentru credinţa adevărată şi a convingerii că suntem cu toţii egali în faţa lui Dumnezeu, Patriarhul Iustin formula aceste principii călăuzitoare în ecumenism: neintervenţia nici unei Biserici în viaţa internă a altei Biserici; în relaţiile dintre Biserici trebuie adoptate măsuri care să statornicească o atmosferă de încredere şi dragoste, excluzându-se orice formă de prozelitism; unitatea creştină este o îndatorire a tuturor Bisericilor, fiind poruncită de Mântuitorul Iisus Hristos; Ortodoxia, care reprezintă însăşi Biserica cea adevărată, are în vedere ca obiectiv principal unitatea de credinţă; orice contacte inter-bisericeşti sunt utile şi necesare deoarece ele pregătesc atmosfera pentru dialog; dragostea, pacea, înfrăţirea dintre oameni şi slujirea lumii sunt porunci ale evangheliei.

Antonie Plămădeală, fostul Mitropolit al Transilvaniei, caracteriza prin următoarele cuvinte atitudinea ecumenică a Patriarhului Iustin: „Era foarte interesat de ecumenism, ţinea multe cuvântări mai ales despre pace... Nu vorbea prea des, dar când vorbea era ascultat de toată lumea cu mare interes şi încredere deoarece, cu adevărat, El credea în ecumenism"[5].

Ca Mitropolit a fost delegat de Sfântul Sinod să reprezinte Biserica Ortodoxă Română la foarte multe întruniri inter-creştine, pe care le vom prezenta punctual, odată cu demonstrarea contribuției sale la promovarea ecumenismului creştin.

A condus delegații instituționale în vizitele făcute altor Biserici: Anglia (1958), Biserica siriană din Malabar (1961), S.U.A (1970), Biserica Luterană din Danemarca (1971), Patriarhia Ecumenică (1974), fiind totodată membru al unor delegații sinodale conduse de Patriarhul Justinian și a primit numeroase delegații străine la Iași sau în altor locații din cadrul Arhiepiscopiei Iașilor.

Ca membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (1961-1977), a participat la Adunările generale de la New Delhi (1961), Uppsala (1969) și Nairobi (1975) și la sesiunile anuale ale Comitetului Central la Paris (1962), Geneva (1966, 1973 și 1976), Heraklion-Creta (1967), Canterbury (1969), Addis-Abeba (1971), Utrecht (1972), Berlin (1974). A făcut parte din Prezidiul Conferinței Bisericilor Europene și din Comitetul Consultativ, participând la Adunările generale Nyborg IV (1964), Nyborg V (1966), Nyborg VI (1971), Engelberg (1974), precum și la sesiunile Prezidiului și Comitetului Consultativ. A condus delegațiile Bisericii Ortodoxe Române la Conferințele panortodoxe din Rodos (1961, 1963, 1964) și Chambesy (1968), la prima Conferință pregătitoare a Marelui Sinod panortodox (Chambesy 1971)[6].

Ca Patriarh, a condus câteva delegații sinodale care au vizitat alte Biserici (1978), Arhiepiscopia misionară ortodoxă română din S.U.A și Canada (1979), Biserica Ortodoxă Rusă (1980), Biserica Ortodoxă Sârbă (1981), Biserica Luterană din Suedia (1981), Sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Geneva (1981), Biserica Ortodoxă Bulgară (1982), Biserica Reformată din Ungaria (1982), Biserica Ortodoxă din Grecia (1984). Totodată, a primit vizita unor întâistătători și reprezentanți ai unor Biserici și confesiuni creştine din diferite zone ale lumii.

Pentru a construi o argumentare cât mai pertinentă în evocarea competențelor în domeniul relațiilor interumane la toate nivelurile, vom prezenta o selecție a celor mai importante intervenții ale Patriarhului Iustin în cadrul evenimentelor mai sus amintite, având o abordare cronologică.

În perioada 20 aprilie – 5 mai 1957, ca deputat în Marea Adunare Națională, Patriarhul Iustin Moisescu, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Sucevei, a făcut o călătorie în China, împreună alți delegați, toți membri în Marea Adunare Națională, la invitația Adunării Reprezentanților Populari din China. Cu acest prilej, înaltul ierarh ia contact cu unii dintre creştinii indieni discutând despre situația religioasă din cele două țări.

Între 9-20 mai 1958, face parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române care a vizitat Uniunea Sovietică, la împlinirea a 40 de ani de la reînființarea Patriarhiei Moscovei, când Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a invitat delegații din toate Bisericile Ortodoxe.

[5] Andrei Hlandan, *op. cit.,* p. 227.
[6] Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor români,* Ed. Enciclopedică București, 2002, p. 157.

În ziua de 16 mai, Patriarhul Iustin a fost oaspetele Mitropolitului Elefterie, la Leningrad, prilej cu care a vizitat Seminarul Teologic şi a vorbit elevilor seminarişti despre Biserica Ortodoxă Română şi alte probleme care preocupă societatea contemporană.

Totodată, răspunzând unei invitaţii frăţeşti a Patriarhului Vasken I, Catolicosul tuturor armenilor, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a vizitat, în zilele 25-27 mai, Erevanul, capitala Armeniei Sovietice şi mânăstirile din jurul acesteia.

Între 13-18 iunie 1961, s-a desfăşurat la Praga o Adunare Mondială pentru pace, în cadrul Conferinţei Creştine pentru Pace de la Praga. Biserica Ortodoxă Română şi celelalte culte creştine din ţara noastră au trimis o delegaţie comună, condusă de Patriarhul Iustin, care în şedinţa inaugurală, din ziua de 13 iunie, a rostit un cuvânt de salut, viu aplaudat de participanţi. În zilele de 15/16 iunie lucrările s-au desfăşurat structurate pe zece Comisii. Activităţile Comisiei I, „Pace şi dreptate" au fost conduse de biroul prezidat de Părintele Iustin.

La 29 iunie, Sinodul Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, ascultând o expunere a acestei participări, şi-a însuşit mesajul adoptat de delegaţii români la această adunare pan creştină şi a hotărât ca el să fie citit credincioşilor din toate bisericile din România.

În perioada 19 noiembrie şi 5 decembrie, la New Delhi, în India, Ierarhul a participat la Sesiunea Adunării Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care a avut tema: „Asociaţia frăţească a Bisericilor care privesc pe Domnul nostru Iisus Hristos ca Dumnezeu şi Mântuitor". În cea de a doua şedinţă a acestui eveniment au fost primite ca membre încă 23 de Biserici, printre care şi Biserica Ortodoxă Română. În ziua de 14 noiembrie, Patriarhul Iustin, a vorbit la postul de radioteleviziune din Canada, în cadrul unei emisiuni organizate la New Delhi pentru difuzarea lucrărilor Adunării Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, arătând că „biserica noastră este animată de cel mai curat spirit ecumenic, mulţumind totodată pentru faptul că toate Bisericile au votat în favoarea admiterii Bisericii Ortodoxe Române în Consiliul Ecumenic al Bisericilor"[7]. Tot la acest eveniment, Patriarhul Iustin Moisescu, împreună cu H. Binder, a fost ales în Comitetul Central al Consiliului Ecumenical Bisericilor, funcţie pe care a deţinut-o până în anul 1977, anul intronizării sale ca Patriarh al României.

Între 31 iulie şi 16 august 1962 se întruneşte sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Paris, din partea României participând Părintele Iustin. Tema generală a întrunirii a fost: „Hristos şi Biserica Sa".

Prezent la Oratoire du Luvru din Paris, în ziua de 12 august 1962, Părintele rezuma gândirea să asupra acestei idei ecumenice astfel: „În cultul ortodox... ectenia pe care o rostim la toate slujbele este: Pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici şi pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm. Se spune că fiecare epocă a istoriei este caracterizată printr-o aspiraţie către un ideal. Dar există un ideal care poate fi socotit ca un ţel al aspiraţiilor comune ale tuturor epocilor. A împiedica izbucnirea unui nou război este un mijloc concret de a menţine pacea între popoare. Ţintind nimicirea mijloacelor materiale de a face războiul, adică înfăptuirea dezarmării generale, aceasta constituie un progres pentru apărarea păcii; coexistenţa paşnică între popoare, dar şi colaborarea lor pe plan internaţional este un stadiu superior, de la acesta trebuie să se ridice până la iubire, care constituie fundamentul unirii noastre.

Necesitatea acţiunilor concrete pentru apărarea păcii este astăzi mai apăsătoare decât în orice alt moment al istoriei omenirii. În condiţiile tehnice de acum, izbucnirea unui război nuclear poate să provoace în lume pierderi incalculabile. Milioane de oameni de toate vârstele şi-ar pierde viaţa, opere de artă cu neputinţă să fie înlocuite ar fi nimicite, o viaţă normală pentru generaţiile viitoare ar fi imposibilă.

Având o conştiinţă limpede a răspunderii noastre înaintea lui Dumnezeu de a împiedica o astfel de catastrofă mondială, cu toate repercusiunile ei sinistre, noi facem toate eforturile pentru a împiedica războiul nuclear. Fiecare creştin, singur, ca şi cu fraţii lui, în toate Bisericile creştine, se roagă şi lucrează pentru pace; apoi împreună prin organele Consiliului Ecumenic, Bisericile noastre depun toate strădaniile pentru apărarea păcii în lume.

[7]Andrei Hlandan, *op. cit.*, p. 437.

Cu toate aceste nu este numai omenirea cea care are nevoie de pace. Dezbinarea creştinătăţii este, aproape, tot aşa de veche ca şi unitatea ei. Este adevărat că viaţa, ca viaţă obştească a primilor creştini a impresionat toate generaţiile prin frumuseţea şi înălţarea ei”[8].

Între 7/9 iunie 1963 a avut loc Conferinţa europeană cu tema: „Libertatea religioasă”, care s-a desfăşurat la Institutul Ecumenic Bossey, în Elveţia, cu participarea a 21 de delegaţii din 11 ţări, printre care şi România. La discuţiile despre „Bazele biblice ale libertăţilor religioase”, Părintele Iustin a avut o expunere argumentată, citând articole din legislaţia română care asigură deplina libertate religioasă în ţara noastră, elemente inserate şi în concluziile finale ale Conferinţei.

Între 26/29 septembrie 1963 a avut loc la Rhodos cea de a II-a Conferinţă Panortodoxă, în deschiderea căreia la şedinţa festivă, Patriarhul Iustin a ţinut o alocuţiune pe tema „Dumnezeul adevărului, al dragostei şi al păcii să fie întotdeauna cu noi”. La finalul acestui eveniment s-a hotărât trimiterea unor observatori la Conciliul II Vatican pentru angajarea, în perspectivă, a unui dialog pe bază de egalitate cu Biserica Romano-Catolică.

Cu o participare activă la Conferinţa Panortodoxă de la Rodos, Patriarhul Iustin la data de 10 noiembrie 1961 înainta Raportul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în calitate de conducător al delegaţiei române participante la acest eveniment, raport în care concluziona: „Însemnătatea acestei conferinţe constă nu numai în caracterul ei panortodox, ci, dimpotrivă, în afirmarea elocventă şi masivă a unităţii şi tăriei ortodoxe”[9].

Între 12/17 noiembrie 1963 a avut loc la Bucureşti, în sala Sfântului Sinod din incinta Mânăstirii Antim, sesiunea Comitetului Executiv al Conferinţei Creştine pentru Pace.

Delegaţiile participante la această întrunire au fost primite de Patriarhul Iustin, care a vorbit în deschidere prezentând structurat strategia acestei instituţii pentru un viitor în care să primeze, egalitatea, solidaritatea şi pacea între naţiuni.

La 25 martie 1964 Patriarhul Iustin a primit la Iaşi delegaţia Comisiei „Credinţă şi Constituţie” a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, formată din Lukas Vischer, Kurt Stadler şi Andre Benoit.

Între 28 iunie şi 3 iulie 1964 s-au desfăşurat la Praga lucrările cele de a II – a Adunări Generale a Conferinţei Creştine pentru Pace, cu scopul de a analiza activitatea acestei mişcări pancreştine, începând de la prima adunare, din anul 1961 şi de a stabili acţiunile viitoare pentru realizarea unei depline solidarităţi creştine de acţiune în slujba marilor idealuri de pace, de înţelegere şi de colaborare ale omenirii contemporane. Delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost condusă de Părintele Iustin, care în ziua de 30 iunie a vorbit în plen, reiterând principiul egalităţii între oameni.

În cursul lunii noiembrie 1964 a avut loc la Rodos a III – a Conferinţă Panortodoxă, care a avut drept obiectiv principal stabilirea poziţiei Ortodoxiei faţă de Vatican, faţă de Biserica Anglicană şi faţă de Biserica Vechilor Catolici, la care au fost şi reprezentanţi români sub coordonarea aceluiaşi ierarh.

Între 5/9 octombrie 1964, Părintele Iustin a participat la lucrările cele de a IV- a Adunări Generale (Nyborg) a Conferinţei Bisericilor Europene, ţinută la bordul vasului danez Bornholm, unde a fost ales în prezidiul permanent al Conferinţei Bisericilor Europene, funcţie pe care a deţinut-o până în luna octombrie 1979, când, la cea de a VII – a Adunare Generală, desfăşurată la Creta, a încetat, date fiind înaltele obligaţii ale întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române.

După ce între 22/24 septembrie 1965 a avut loc la Bucureşti sesiunea ordinară a Prezidiului Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Părintele Iustin a condus delegaţia română la Geneva, între 8/17 februarie 1966, în noul sediu al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pentru ca între 11/18 martie 1966, însoţit de Părintele Ioan Coman, profesor la Institutul Teologic din Bucureşti, să fie prezent la Falsterbo, Suedia, unde a avut loc sesiunea anuală a Prezidiului şi a Comitetului Consultativ al Conferinţei Bisericilor Europene.

[8] În: *Biserica Ortodoxă,* 1962, nr. 11-12, pp. 1137-1138.
[9] Arhiva Sfântului Sinod, *Dosar II / 1961.*

La 5/10 martie 1967, s-au desfăşurat la Bucureşti lucrările sesiunii Prezidiului şi Consiliului Consultativ al Conferinţei Bisericilor Europene, la care au participat delegaţii din 15 ţări, pentru ca în acelaşi an, la 15/16 august delegaţia română să participe la Heraklion (Creta), la sesiunea anuală a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

În perioada 8/16 iunie 1968 se întruneşte la Chambesy, Elveţia, a IV- a Conferinţă Panortodoxă, ale cărei lucrări s-au desfăşurat pe trei teme principale: 1."Convocarea unui Sinod panortodox care să care să analizeze temele înscrise în lista adoptată la Prima Conferinţă Panortodoxă (Rodos 1961) ; 2. „Examinarea progresului realizat în relaţiile dintre Bisericile creştine şi, respectiv, între statele acestora"; 3. „Eficacitatea participării Ortodoxiei în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor"[10].

Patriarhul Iustin Moisescu avea o viziune clară asupra ecumenismului creştin. Îndată după Adunarea Mondială de la Uppsala, din 4/20 iulie 1968 şi-a dat seama că din nou Mişcarea Ecumenică înclinase prea mult pe orizontală, fapt cea avea să ducă mai târziu la o serie de critici severe. La un an după Uppsala, el analiza fenomenul polarităţii, al descompunerii celor două direcţii şi al nevoii unui echilibru necesar al lor: „În jurul unui pol apărut, scrie părintele, îndeosebi preocupările strict teologice de promovare a Bisericii, iar la polul opus au fost concentrate necesităţile de dezvoltare economică, dreptate socială şi pace universală. Pe de o parte, o izolare de istoria omenirii, pe de altă parte, o identificare a creştinismului cu umanismul societăţii laice.

De aceea, aprofundând sensul şi lărgind perspectivelor de la Uppsala, Consiliul Ecumenic al Bisericilor se străduieşte acum să pună accentul pe ideea de *comuniune* a Bisericilor, ca formă de viaţă a unităţii Bisericii, înglobând în preocupările sale toate necesităţile fundamentale ale vieţii omeneşti. Paralel cu examinarea acestui concept de comuniune se procedează acum la aprofundarea conceptului de om în societatea dezvoltată. Îndrumându-se pe calea aceasta, ecumenismul îşi învederează dimensiunea sa în timp prin păstrarea continuităţii sale, asumându-şi responsabilitatea pentru viaţa oricărei fiinţe umane. Biserica intră în contextul ei de catolicitate, extinzându-şi dimensiunea orizontală pe plan universal"[11].

Între 28 aprilie şi 2 mai 1969 a avut loc sesiunea anuală de lucru a Prezidiului şi Comitetului Central al Conferinţei Bisericilor Europene, la El Escorial, lângă Madrid, Părintele Iustin conducând delegaţia română şi predicând în ziua de 29 aprilie la Centrul Ecumenic organizat în Catedrala „Santisimo Redendor" din Madrid, ocazie la care a îndemnat la înţelegere între Bisericile şi popoarele europene.

La Canterbury, Anglia, a avut loc între 12/23 august 1969 Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la care Părintele Iustin a militat pentru clarificarea termenilor folosiţi în metodologia lucrărilor şi a prezentat corespondenţilor postului de radio „Germania Federală" problematica sesiunii Comitetului Central şi concluziile acestei întruniri.

Între 22/25 octombrie 1969, a avut loc la Windsor-Castle, Anglia întrunirea anuală a Prezidiului Conferinţei Bisericilor Europene, unde Tema celei de a VI – a Adunări Generale, intitulată „Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor", propusă de Părintele Iustin, a fost unanim adoptată.

În Olanda, la Kasteel „Ond Poelgeest", în perioada 24/29 mai 1970, a avut loc Sesiunea de lucru a Prezidiului şi Comitetului Consultativ al Conferinţei Bisericilor Europene, în cadrul căreia Preşedintele Delegaţiei române, a avut o alocuţiune preluată şi de postul naţional de radio olandez, făcând referire la inundaţiile care au avut loc în anul 1970 şi la solidaritatea poporului român şi a altor popoare cu sinistraţii din ţara noastră. Totodată, au fost dezbătute problemele legate de securitatea europeană, militând pentru o implicare deplină din partea reprezentanţilor bisericii, preoţii şi ierarhii având vocaţia de „slujitori ai reconcilierii"[12].

În cursul lunii iulie 1970, Patriarhul Iustin a efectuat o vizită în Statele Unite ale Americii, ca reprezentant al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, spre a prezenta mulţumiri

[10] Arhiva Sfântului Sinod, *Dosar I / 1961.*
[11] În: *Biserica Ortodoxă Română,* nr. 7- 8, p. 725.
[12] Andrei Hlandan, *Op. Cit.,* p. 443.

organizațiilor religioase din Statele Unite ale Americii și Canada, care au susținut cu ajutoare consistente victimele inundațiilor din România.

Între 28 septembrie și 1 octombrie 1970, Patriarhul Iustin a participat la lucrările Prezidiului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care s-a desfășurat la Palatul Unității Africane din Addis-Abeba pe tema „Creștinismul într-o lume pluralistă".

Între 26 aprilie și 3 mai 1971 a participat la cea de a VI – a Adunare Generală a Conferinței Bisericilor Europene, la Nyborg, unde au fost prezente 350 de delegații reprezentante ale 80 de biserici și denominațiuni creștine.

La 18/21 aprilie 1972 la Zagarosk, lângă Moscova, a avut loc sesiunea Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, unde conducătorul delegației române a propus ca temă centrală problema Păcii în Europa, pentru ca în ziua de 16 aprilie Patriarhul Iustin să slujească în Catedrala Patriarhală din Moscova împreună cu Patriarhul Pimen[13].

În anul 1973, între 13/23 august a avut loc la Geneva sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, eveniment consacrat sărbătoririi a 25 de ani de la înființarea acestei organizații, la carfe Părintele Iustin a participat însoțit de Înalt Preasfințitul Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române. Tema dezbătută a fost „Dezvoltarea spiritului de comuniune și responsabilitate între popoare".

După ce în perioada 14/20 octombrie 1973, a participat la sesiunea Prezidiului și Comitetului Consultativ al Bisericilor Europene, de la Badel Soden, Germania, Părintele Iustin a primit la București între 24/28 ianuarie 1974 delegații participanți la la Comisia pregătitoare pentru Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Nyborg VII.

Între 24 iunie și 2 iulie 1974, la inițiativa Patriarhului Iustin, a avut loc la București Conferința Departamentului „Biserica și Societatea", a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, unde ierarhul mai sus amintit făcut în deschiderea plenară o prezentare a situației religioase din România, punând în atenția auditoriului tradiția spiritualității ortodoxe române, relația dintre Stat și Biserică, etc.

În perioada 8/15 iulie 1974, Patriarhul Iustin, în fruntea unei delegații române, a realizat o vizită Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, unde, în urma convorbirii avute cu Patriarhul Demetrios al Constantinopolului, s-au stabilit strategiile de lucru ce vor fi impuse în cadrul Sfântului și Marelui Sinod Ecumenic viitor.

Tot în anul 1974, în perioada 11/18august 1974, în Berlinul Occidental a avut loc sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Patriarhul Iustin, în discuția avută cu organizatorul Potter, a subliniat cu pregnanță, necesitatea de a păstra un echilibru între acțiunile sociale întreprinse, fără vreo discriminare pe criterii particulare.

Între 23 noiembrie și 10 decembrie 1975, o delegație română alcătuită di 10 membri, condusă de Părintele Iustin, care pe parcursul lucrărilor a vorbit fluent în limba greacă, a participat la a V-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ce a avut loc la Nairobi, Kenia, având tema „Iisus Hristos liberează și unește". La acest eveniment reprezentanții delegației române au participat la Sfânta Liturghie în Biserica Sfânta Treime din Muguga, apoi oferind daruri din partea Bisericii Ortodoxe Române.

În anul 1977, între 14/17 aprilie a fost efectuată o vizită Patriarhiei ecumenice, la invitația Patriarhului Demetrios I al Constantinopolului, unde au avut loc întruniri și cu autoritățile civile turce pentru realizarea unor eforturi comune spre îmbunătățirea relațiilor în toate domeniile.

Vizita delegației române în Statele Unite ala Americii și Canada, între 25 aprilie și 11 mai 1979, cu prilejul aniversării a 50 de ani de la întemeierea Episcopiei Ortodoxe Misionare din America, a prilejuit ocazia pentru Părintele Patriarh Iustin Moisescu de a rosti mai multe cuvântări în fața Congresului, dar și a unei întrevederi cu Președintele Jimmy Carter [14].

În cadrul organismelor bisericești internaționale, demonstrând echilibru și discernământ critic, Iustin Moisescu a fost cunoscut drept un mare luptător pentru pace, potrivit cu filosofia sa de

[13] Andrei Hlandan, *Op. Cit.,* p. 444.
[14] Andrei Hlandan, *Op. Cit.,* p. 447.

comuniune între neamuri pe care o înțelegem din cuvintele sale: „pacea este însușirea firească a vieții popoarelor... idealul dintotdeauna al omenirii... reprezintă o lege vie, o cerință a rațiunii, o necesitate a vieții”[15].

Patriarhul Iustin a făcut eforturi susținute pentru a păstra un echilibru în direcțiile ecumenismului creștin, idee dezvoltată și în cuvântarea rostită cu ocazia Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene din care făcea parte, în Zionskirche din Vielefeld: „Omenește, lucrarea noastră creștină este limitată în timp și spațiu, dar, încadrându-se în planul divin de lucrători ai mântuirii tuturor, noi suntem datori atât față de cei de aproape, cât și față de cei de departe. Noi avem răspundere comună atât față de turma pe care o păstorim direct, cât și față de oamenii de pretutindeni și de generațiile trecute și viitoare, cu care noi toți alcătuim același trup al lui Hristos. ... Evident, fiecare Biserică locală își desfășoară lucrarea ei mântuitoare în contextul unor condiții proprii, ca și popoarele. Dar, asemenea popoarelor care au nevoie unele de altele pentru progresul comun al omenirii, Bisericile sunt chemate la o lucrare comună în folosul tuturor oamenilor”[16].

Importanța prezenței și activității Ortodoxiei în ecumenism, a fost frecvent discutată și evidențiată după reintrarea ei în Mișcarea Ecumenică. În acest sens, Patriarhului Iustin i s-a adresat la postul de televiziune din Paris (cu prilejul sesiunii Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor din 31 iulie- 16 august 1967) întrebarea: „Care este aportul Ortodoxiei în dialogul ecumenic?”, răspunsul fiind unul lămuritor: „În dialogul ecumenic Ortodoxia aduce conștiința unității bisericești trăită veacuri de-a rândul... Pe scurt, Ortodoxia pune la dispoziția Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic întregul său tezaur de credință și de viață în Iisus Hristos”, arătând, apoi, contribuția familiei ecumenice la apărarea păcii în lume[17].

În continuare, vorbind despre Biserica noastră străbună, fiul eroului mort în războiul de întregire a neamului românesc, Părintele Iustin, nu se poate abține de a slăvi Patria română, pe care o slujește Biserica Ortodoxă din moși strămoși. Vorbește de istoria ei milenară și zbuciumată și despre tezaurul tradițiilor ei spirituale și materiale, agonisit sub duhul mioritic al deplinei integrări în realitățile cosmosului, despre poporul român cu ospitalitatea și omenia lui, prețuite oriunde în lume, ...dar și cu strădaniile sale necontenite spre o viață mai bună, mai frumoasă, mai îmbelșugată, trăită sub soarele dreptății și ala libertății,... desfășurând sub ochii cititorului priveliștea de basm a pământului românesc, cu arcul de stâncă al Carpaților împăduriți, cu brâiele albastre ale râurilor sale, cu roditoarele lui câmpii, întinse până la țărmul Mării Negre, cu satele sale păstrătoare de datini și de rânduieli, cu bisericile și mânăstirile sale, în care graiul și cugetul românesc au zămislit comori de artă și cultură”[18].

Contradicțiile epocii noastre sunt evidente: pe de o parte lumea este profund divizată, pe de altă parte este interdependentă și colaborează în domeniul artei, științei, tehnicii și tehnologiei. Această aparență contradictorie și confuză datorează, scrie Patriarhul Iustin, faptului că lumea trece astăzi printr-o criză: „Este criza încrederii... criza dragostei între oameni. Ca și în viața atât de complicată a ființei umane, și în viața popoarelor dragostea aduce balsamul ceresc al fericirii....Din dragostea omului față de om izvorăște așezarea cea dreaptă în societate și între popoare; pe dragoste se întemeiază încrederea și ajutorarea reciprocă, prin dragoste se cimentează comunitatea românească, asigurându-se fericirea tuturor în pace... Dreptatea adevărată nu este numai o rânduială omenească, ci este o însușire dumnezeiască, pe care Creatorul a revărsat-o în om...”[19].

Pe lângă aceste momente prezentate în itinerariul diplomatic al Patriarhului Iustin Moisescu, au existat și alte numeroase vizite la nivel înalt la care a au participat demnitari din diferite colțuri ale lumii. Amintim de vizita Președintelui francez Jaques Chirac, din iulie 1975, care, după ce a participat la Iași la Sfânta Liturghie, a avut o convorbire cu Părintele Iustin purtată în limba franceză, dialog diplomatic încheiat, printre altele, cu acordarea de către statul francez a mai multor burse de studii pentru tinerii români.

---

[15] Ibidem, p. 158.
[16] Andrei Hlandan, *Op. Cit.*, p. 222.
[17] În: *Biserica Ortodoxă Română,* 1962, nr. 11-12, p. 1148.
[18] În: *Biserica Ortodoxă Română,* 11962, nr. 11-12, pp. 1137-1140.
[19] În: *Almanahul Parohiei Ortodoxe din Viena,* 1965, p. 34.

BIBLIOGRAPHY

IZVOARE INEDITE

1. Ahivele Naționale Iași, Fondul Rectorat.
2. Arhiva Centrului Eparhial Iași, Fondul Cancelarie.
3. Arhiva Sfântului Sinod.

IZVOARE EDITE

23. Aioanei Constantin.,Troncotă Cristian, *Contra Armatei negre a călugărilor și călugărițelor,* în *MAGAZIN ISTORIC,* nr. 1, 1996.

24. *Biblia sau Sfânta Scriptură,* Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998.

25. Caravia Paul, Virgiliu Constantinescu, Flori Stănescu, *Biserica întemnițată, 1944-1989,* Institutul Național de Studiere a Totalitarismului, București, 1998.

26. Curtis E.", *Paulus in Athen,* Berlin, 1894, *apud* I. MOISESCU, *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena. Faptele Apostolilor 17, 16-34,* Iași, 1946, p.17).

27. Cipăianu George, *Catolicism și comunism în România 1946-1955,* Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2015.

28. Păcurariu Mircea, *Dicționarul Teologilor români,* Editura Enciclopedică București, 2002.

29. Păcurariu Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006.

30. Plămădeală Antonie, *Cei patru mari Patriarhi și cei 60 de ani de patriarhat ortodox românesc,* în *Mitropolia Ardealului,* XXX, 1985.

31. Porcescu Scarlat, *Diferite manifestări de la Mânăstirea Putna la mormântul lui Ștefan cel Mare, în Mitropolia Moldovei și a Sucevei,* nr. 5-7.

32. Duncan Homer, *The Ecumenical Movement in the Light of the Holy Scriptures,* Lubbock-Texas, 1976.

33. Dură Ioan, *Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtați din scaune și trimiși în recluziune monastică de către autoritățile comuniste în anii 1944-1981, în Altaru Banatului,* nr. 10-12, 2002.

34. Hadârcă Dumitru și Porcescu Scarlat, *Reședința Mitropolitană în peisajul urbanistic al Iașului,* în *Mitropolia Moldovei și a Sucevei,* nr. 7-8.

35. Hlandan Andrei, *Patriarhul Iustin Moisescu, Un stâlp de neclintit în vremuri potrivnice,*Editura Basilica, București, 2019.

36. Manea Vasile, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste,* Ed. Patmos, București, 2000.

37. Marcu Grigorie, pr., *Preocupări și studii de Teologie Biblică,* în *Douăzeci de ani din viața Bisericii Ortodoxe Române.*

38. Mitropolia Ardealului, *Revista,* nr. I, 1956.

39. Mitropolia Moldovei și Sucevei, *Revista,* Iași, 1974.

40. Mitropolia Olteniei, *Revista,* nr. 32, 1980.

41. Moisescu Iustin, *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena,* Opera integrală 4, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003.

42. Moisescu Iustin, *Evagrie din Pont,* Opera integrală 2, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003.

43. Moisescu Iustin, *Ierarhia Bisericească în Epoca Apostolică,* Opera integrală 1, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003.

44. Moisescu Iustin, *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei,*Iași, 1974.

45. Moisescu Iustin, *Simbolica lui Hristu Andrutsos*, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003.
46. Moisescu Iustin, *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom,* Opera integrală 3, Editura Anastasia, Episcopia Argeșului și Muscelului, 2003.
47. Nicolae Cătălin Luchian, *Monahismul moldav în primele decenii ale comunismului românesc (1947-1977),* Editura Doxologia, Iași, 2010.
48. Oprea Ștefan, *Slujirea preoțească și activitatea misionară în gândirea și scrisul Patriarhilor Iustin Moisescu și Teoctist Arăpașu,* Eitura Doxologia, Iași, 2015.
49. Păcurariu Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006.
50. Plămădeală Antonie, *Cei patru mari Patriarhi și cei 60 de ani de patriarhat ortodox românesc,* în *Mitropolia Ardealului,* XXX, 1985.
51. Porcescu Scarlat, *Diferite manifestări de la Mânăstirea Putna la mormântul lui Ștefan cel Mare, în Mitropolia Moldovei și a Sucevei,* nr. 5-7.
52. Rășineanu Visarion, *Teologie și viață,* Ed. Trinitas, Iași , 2006
53. Stanciu Stoian, *Cultele religioase în R.P.R.,* Ed. Ministerului Cultelor, București, 1949.
54. Tismăneanu Vladimir, *Stalinism pentru eternitate – o istorie politică a comunismului românesc,* Ed. Polirom, Iași, 2005.
55. Werner Michael, Bénédicte Zimmermann, *Histoire Croisée: Between the Empirical and Reflexivity,*în Annales. Histoire, Science Sociales, Editions de l'E.H.E.S.S., 2003.

FACES OF THE DICTATOR IN ROMANIA'S 80S: DISSIMULATION THROUGH OFFICIAL IMAGES AND TEXTS

Alexandru Stănescu
PhD Student, University of Bucharest

Abstract : The personality cult of Nicolae Ceausescu was at its peak in the 80s, a decade of austerity imposed by the political and economic decisions of his dictatorial rule. The state propaganda multiplicated the face of the leader in the public space, press, literature, and official art.
Discussing selected images from central newspapers and almanacs of the communist era, from the National Historical Archives, or from albums published by the National Museum of Contemporary Art (MNAC) and the National Museum of History of Romania (MNIR), this paper examines the language practiced by photographers, journalists, and artists in works that concealed the true nature of their thoughts. The collective dissimulation took place behind propaganda-manufactured images and myths, many of them conveying an ambiguous message: the myth of the peace hero, the father of the country's children, and the retouched and eternally rejuvenated image of the leader.

Keywords: Romanian communism, Nicolae Ceausescu, 80s, propaganda, personality cult

Disimularea colectivă în România anilor ’80

Anii ’80 (1980 – 1989) reprezintă faza finală a sistemului comunist, în care s-au acumulat probleme sistemice cu cauze multiple, cele principale fiind de ordin economic. Problemele s-au instalat treptat, odată cu dezvoltarea cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, începând cu momentul de glorie 1968, când Partidul Comunist Român și societatea au îmbrățișat necondiționat voința liderului. Tezele din iulie 1971 și primirea sceptrului de președinte în 1974 au cimentat drumul spre conducerea unipersonală.

În acest articol mă voi concentra asupra rolului dublu jucat de imaginile anilor ’80, produse de propaganda vizuală și de artiștii omagiali: cel de oglindă (idealizată) dar și cel de *mască*. Cuvintele lui I. D. Sîrbu, care se referă la limbă, sunt valabile și pentru expresia vizuală: „limba nu este un simplu mijloc de comunicare între oameni, [...] limba este şi un mijloc de ascundere, de acoperire, de chiul, de fofilare. [...] Cititul printre rânduri al unui ziar e mai important decât extragerea de citate cu creion roşu sau albastru: tăcerea, pauza dintre cuvinte, la un discurs al Suleimanului, au mai multă greutate decât conţinutul în sine”[1].

Scriitorul Dan Zamfirescu afirmă: „eu îl foloseam pe Ceaușescu ca pe un timbru pe mesajul meu naționalist. L-am folosit drept cămilă, ne puneam desagii ideilor noastre pe cocoașele lui”[2]. Katherine Verdery îi vede pe intelectualii români înclinați către autocrație și spirit totalitar, moștenind pasiuni pentru Garda de Fier, ori pentru Stalin. Oricum ar fi fost, putinţa lor de a acţiona era limitată prin participarea în domeniile discursive, „în care nimeni nu a controlat efectiv spusele proprii: în clipa în care cuvintele oamenilor intrau într-un câmp discursiv, ele erau pe loc disponibile pentru reinterpretare, gata să fie preluate şi întoarse împotriva vorbitorilor înşişi”[3].

Figuranții manifestațiilor populare, dar și scriitorii, pictorii oficiali, reporterii, ziariștii ș.a., își ascundeau propriile chipuri dar și propriile gânduri despre comunism sub chipul zugrăvit al

[1] „Suleimanul” este proiecția fictivă a lui Ceaușescu în romanul alegoric *Adio, Europa!* (cf. I. D. Sîrbu, *Adio, Europa*!, Vol. I, Ed. Liternet, 2004, p. 127).
[2] Cf. filmul documentar *The King of Communism: The Pomp & Pageantry of Nicolae Ceausescu* (r.: Ben Lewis, Marea Britanie, 2002, https://www.youtube.com/watch?v=7aEzLJdzi9w, accesat ian. 2022).
[3] Katherine Verdery, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, Humanitas, 1994, p. 27.

conducătorului, actorul principal al tuturor evenimentelor. Disimularea prin limbajul de lemn al discursurilor oficiale arunca o perdea de fum peste realitate, întreținută mai departe prin adresările oficiale ale oamenilor către conducător. Falsificarea realității, iluzia bunăstării și fericirii era astfel întreținută printr-un cerc al cuvintelor în care rareori apăreau anumite breșe.

Rândurile următoare interoghează discursurile oficiale ale anilor ’80 și completează hermeneutica imaginilor vehiculate de propaganda vizuală și arta omagială, prin câteva întrebări: disimularea se petrecea doar dinspre popor către conducător, sau și invers? Ceaușescu se ascundea, la rândul său, în spatele cuvintelor? Dincolo de cosmetizarea fotografiilor oficiale, chipul dictatorului ne transmite sentimente contradictorii. Alocuțiunile lui expediază prin eufemisme neajunsurile legate de producție, export sau planurile de viitor. Problemele grave ale economiei și societății sunt mascate în paginile ziarelor dar și în interviurile acordate publicațiilor Occidentale, care se răresc după 1980.

Imaginile evocate mai jos au fost selectate din ziare centrale, almanahuri, din Arhivele Naționale[4] sau din albume editate de Muzeul Național de Artă Contemporană (MNAC)[5]. Analiza imaginilor este completată cu exemple de texte oficiale, adresate direct conducătorilor sau omagiindu-i cu diverse ocazii, în publicațiile anilor ’80.

Sorin Alexandrescu se întreabă, în studiul dedicat imaginii lui Ceaușescu într-un documentar de Andrei Ujică (*Autobiografia lui Nicolae Ceaușescu*, România 2010), dacă operatorul reportajelor din anii ’80 a „îngropat” în filmarea sa detalii pe care ochiul dintr-un viitor mai bun le va putea decodifica. Aceste imagini sunt numite *priviri amânate*[6]. Vorbind despre mitul luptătorului pentru pace, al părintelui copiilor țării și despre conducătorul retușat și veșnic întinerit, voi cerceta câteva *priviri amânate* ale anilor ’80 și dacă acestea au lansat către noi, cei din viitor, urme încă nedescoperite.

Ceaușescu - tinerii

„Ceaușescu – tinerii”, un slogan foarte folosit pe pancartele manifestațiilor populare, conține expresia destul de laconică (lipsește conjucția *și*, dar și orice alt termen lămuritor) a unei relații dorite între puterea prezentului și generațiile următoare. Anticiparea, speranța și visul într-un viitor luminos erau elemente esențiale ale ideologiei comuniste.

Dumitru Popescu își amintește dorința lui Ceaușescu de a fi un educator al generațiilor tinere, el percepându-se ca un fiu credincios al poporului[7], dar și ca un om educat de greutățile vieții. Popescu vede chiar un *caracter mesianic* al rolului pedagogic pe care și-l asumase Ceaușescu. Prin intermediul UTC, „el voia sa formeze masa tineretului român ca o forță militară, ca o armata de luptători neînfricați. [...] Voia să pregătească o generație în stare să-i realizeze misiunea ce o purta în minte [...], asaltul final de răsturnare a tot ce era vechi în lume, de cucerire a «celor mai înalte piscuri» ale viitorului.”[8] Expunerea masivă a portretului în manualele școlare și promovarea citatelor din discursurile lui Ceaușescu contribuiau la construcția imaginilor mitice de *erou al păcii* și de *părinte*[9] *al copiilor României*. Învățământul devenise „un pilon puternic în extinderea adorației oficiale a conducătorului în societate”[10]. În 1976, Ceaușescu crease o

[4] Arhive Naționale Istorice Centrale (ANIC).

[5] Cf. Cristoph Büchel, Giovanni Carmine (ed.), *Ceau*, Göttingen, Steidl Publishers, 2008.

[6] Cf. Sorin Alexandrescu, „Vizualul opresiv. Autoportretul unui regim politic”, *Images, Imagini*, Images. Journal of Visual and Cultural Studies, nr. 3, Laura Mesina (coord.), Iași, Institutul European, 2012, p. 135.

[7] La primirea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității București, în ianuarie 1973, Ceaușescu spunea: „Sînt fiu credincios al poporului meu Și-i știu și durerea și vrerea. Dorința poporului este și-a mea: Să fie mai puternic, mai fericit, liber, stăpîn pe al său destin” (*Scânteia Tineretului*, anul XXIX, seria II, nr. 7369, 27.01.1973, p. 3).

[8] Dumitru Popescu, Ioan Tecșa, *Un fost lider comunist se destăinuie: „Am fost și cioplitor de himere”*, București, Ed. Expres, 1994, p. 78.

[9] După considerațiile lui Adrian Cioroianu, în imaginea creată de cultul personalității, figura mitică a părintelui se amesteca cu cea de fiu al poporului (Adrian Cioroianu, *Le mythe, les representations et le culte du dirigeant dans la Roumanie communiste*, Thèse pour l'obtention du grade de Philosophiae Doctor (Ph. D.), Département d'histoire, Faculté Des Lettres, Université Laval, Québec, 2002, p. 169).

[10] Ibid.

organizație unică în lagărul socialist – Șoimii Patriei[11], care, alături de Organizația Pionierilor, avea ca obiectiv educația copiilor în spiritul patriotismului și al atașamentului față de PCR.

În sprijinul muncii educative venea și presa pentru copii, ale cărei publicații erau atent supravegheate de CPEx și de însuși Ceaușescu, așa cum arată stenogramele[12] ședințelor în care se analiza conținutul revistelor (*Cutezătorii, Luminița, Șoimii Patriei, Almanahul copiilor, Almanahul Șoimii patriei* etc.). Chiar și pe primele pagini ale *Almanahului copiilor 1988*, plin de poezii, desene și ghicitori, se impunea apariția chipului lui Ceaușescu, alăturată unor citate din discursurile sale: „Educarea oamenilor muncii, a tineretului în spiritul păcii, trebuie să constituie una din trăsăturile generale ale activității politico-educative de formare a omului nou, cu o înaltă conștiință revoluționară și patriotică”[13]. Ceaușescu apare în acest almanah vizibil retușat, la microfon, cu hârtiile discursului în mână, cu bordurile costumului redesenate, privind descumpănit și oarecum suspicios spre audiență. Această imagine corespunde cu cea formată în conștiința mea de copil: un bătrân obosit, inofensiv și adesea derutat, pierdut. Așa cum se desprinde din anumite mărturii[14], cultul personalității transmitea cu eficiență către copii o stare de securitate și liniște în preajma acestui bătrân îngrijorat pentru soarta țării.

Obiceiul de a folosi copii în imaginile de propagandă comunistă a fost lansat încă din timpul lui Stalin, odată cu o fotografie din 1936, în care secretarul general al PCUS ținea în brațe o fetiță[15]. Copilul tocmai îi oferise un buchet de flori, iar Stalin a urcat-o pe masa prezidiului, într-un gest ostentativ pe care presa partidului l-a exploatat imediat. De atunci, Stalin a devenit „prietenul copiilor”, iar după Război a fost numit „tătucul” popoarelor intrate în sfera de influență sovietică.

În Republica Populară Română, Gheorghe Gheorghiu-Dej a urmat modelul lui Stalin, deși la o scară mult mai mică, afișând, în fotografiile din presa vremii, o relație foarte caldă cu copiii patriei. Mulți dintre acești copii au plâns în ziua decesului lui Dej. Totuși, această propagandă va păli în comparație cu cea declanșată în jurul succesorului său, Nicolae Ceaușescu. În anii ’80, aducerea copiilor la prezidiul adunărilor comuniste devenise o tradiție. La sfârșitul Congreselor partidului, câțiva pionieri și șoimi ai patriei se așezau între soții Ceaușescu, aplaudând realegerea secretarului general, în isonul întregii săli. În timpul vizitelor de lucru din diverse reședințe de județ, pionierii comandanți de unitate și alți elevi îi întâmpinau cu garoafe. Multe picturi îi înfățișează pe dictatori primind flori de la un pionier care se află cu spatele la noi, altele reproduc fotografii de la Congrese[16], cu copiii la prezidiu. Florile vor rămâne *elemente vizuale stereotipe* ale omagiilor care includeau copii. La fel vor rămâne și porumbeii, simboluri notorii ale păcii. Retorica vremii va apăsa foarte mult pe ideea recunoștinței copiilor pentru pacea României, asigurată de conducător.

În cadrul reportajelor de 23 august, ziarele afișau fotografii uriașe cu Tovarășii primind buchete de flori oferite de pionieri, sau plasau pe prima pagină imagini cu președintele râzând către un șoim al patriei, ridicat pe tribuna oficială[17]. Dictatorul român era un mare admirator al lui Stalin, iar mișcări precum ridicarea copilului la tribună țineau cont, cu siguranță, de modelul lansat cu Gelya Markizova, în 1936. Întâlnim această scenă și într-o fotografie care a circulat în 1986 – „Anul internațional al Păcii”: președintele arătând mulțimii o fetiță-șoim, urcată pe pupitrul de unde își

[11] Organizația își desfășura întreaga activitate sub conducerea PCR, iar sarcina îndrumării ei îi revenea Organizației Pionierilor (Cf. Simona Preda, *Patrie Română, țară de eroi!*, București, Curtea Veche, 2014, p. 42).

[12] Ceaușescu spune în ședință: „Noi am stabilit sa facem niște reviste serioase, cu atît mai mult, cu cît ele se adresează copiilor. Daca ar fi pentru oameni mari, aș mai înțelege, aș mai accepta, dar gîndindu-mă că facem niște reviste care se adresează copiilor, ele trebuie să fie foarte bine concepute, la nivelul lor de gîndire, ajutîndu-i mai mult pe copii în însușirea problemelor de studiu, de muncă și de viață” (Cf. *Stenograma ședintei Secretariatului CC al PCR din 18 octombrie 1977*, „Arhivele comunismului - Presa pentru copii”, în *Revista 22*, ANUL XVI, nr. 268, https://revista22.ro/supliment/22-plus-anul-xvi-nr-268-iii-arhivele-comunismului-presa-pentru-copii, accesat feb. 2022). Aceste critici vizau, de fapt, insuficiența conținutului ideologic al revistelor.

[13] Asociația Scriitorilor din București, *Almanahul copiilor 1988*, p. 3.

[14] Interviurile autorului pe tema vieții cotidiene în anii ’80.

[15] E vorba despre Gelya Markizova. Părinții ei au fost „epurați” doi ani mai târziu. Cf. Oleg Yegorov, „ «Children’s friend»: The dark story behind Stalin’s popular photo with a Soviet girl”, *Russia Beyond*, 15.06.2018, https://www.rbth.com/history/328538-stalin-children-gelya-markizova, accesat feb. 2022.

[16] E.g. Ion Țarălungă, *Portret Elena și Nicolae Ceaușescu* în timpul Congresului al XIII-lea, 1984.

[17] *Scânteia*, anul L, nr. 11.822, 25 august 1980, p. 1.

ținea discursul. Almanahul *Lumea - caiet de vacanță* publica această „imagine-simbol, un nou și vibrant apel la rațiune", însoțită de citatul următor, în care Ceaușescu se adresează mai-marilor lumii[18] (Reagan și Gorbaciov), pentru a-i determina să renunțe la cursa înarmărilor: „Aș vrea ca acest șoim al patriei să fie văzut de toți conducătorii din Europa și din lume, să înțeleagă că ei, copiii, au nevoie de viață, de liniște, nu de arme nucleare!"[19] Referințe la bomba atomică apar în numeroase caricaturi și ilustrații de presă, desene realizate de elevi și publicate, în versurile tipărite pe primele pagini ale manualelor de literatura română, unde Ceaușescu propune să se facă „din tun tractoare", iar din rachete – „pluguri de arat ogoare"[20], iar în manualul de *Citire* pentru clasa a IV-a, *Pluguşorul* comunist mulțumește președintelui iubit pentru viața copiilor „sub un cer de pace blând / Fără bombe șuierând"[21].

În cartea neverosimil intitlulată *Omagiul dragostei nemărginite din inimile noastre de copii,* tipărită cu ocazia celei de a 35-a aniversări a Organizației Pionierilor, citim reflecțiile secretarului general în legătură cu activitatea, relaxarea și menirea tineretului comunist. Deși le cere ridicarea socialismului pe noi culmi și cucerirea de noi taine ale cunoașterii umane, Ceaușescu recunoaște că tinerii, și mai ales copiii, au nevoie de joacă și distracție, dar și aceste momente de recreere trebuie organizate tot de partid! „Vă doresc deci să munciți, să învățați, să dansați, să jucați!" – concluzionează el. „Să vă iubiți patria, să iubiți partidul, comunismul, pacea!"[22]

Pentru Ceaușescu erau fabricate și telegrame, apeluri și scrisori semnate în numele pionierilor și șoimilor României Socialiste, în care aceștia (*in corpore*) îl felicitau pentru activitatea revoluționară, care reprezenta un model pentru ei, îi mulțumeau pentru purtarea „soliei luminoase de pace și prietenie" pe tot mapamondul și îi cereau ca Marea Adunare Națională să adreseze un apel către parlamentele lumii pentru dezarmare și prevenirea unui nou război mondial (în 1983)[23]. Peste tot întâlnim expresii precum: „Mult iubite, „cel mai apropiat prieten și îndrumător al tinerelor vlăstare", „cel mai brav și mai drept dintre fiii țării", „cele mai sincere și curate mulțumiri" ș.a.

În Arhivele Naționale am descoperit o imagine din timpul vizitei la Moscova, pentru participarea la a 60-a aniversare a creării URSS (22 decembrie 1982). Fotografia (fig. 1) a fost realizată pe Aeroportul din Moscova, în seara plecării lui Ceaușescu. Plecarea lui pare intempestivă, într-un cadru improvizat. Este însoțit de membrii ai delegației române, precum și de Mihail Gorbaciov (atunci unul din Secretarii CC al PCUS), dar și de alți oficiali sovietici. Toate privirile bărbaților de partid și de stat sunt focalizate pe doi copilași care, înfofoliți cu paltoane și căciuli de blană, îi întind lui Ceaușescu un buchet de flori. Scena este stupefiantă și înduioșătoare, în același timp, încărcată de o anumită tristețe. În frigul năpraznic al serii de decembrie, cei doi copii au fost luați din căminele lor, presupus călduroase, și aduși la aeroport pentru a-l petrece pe liderul român spre avion, făcându-i o plăcută surpriză. El este vădit surprins, ca și oficialii din spate, mai puțin Gorbaciov, al cărui zâmbet stăpânit ar sugera că se aștepta la acest moment. Două personaje din dreapta au figuri mai reținute, parcă dezavuând exploatarea copiilor într-o regie de acest fel. Imaginea este sugestivă pentru obiceiul propagandei comuniste de a arunca inocența și puritatea copiilor în arena politicii, în tentativa de a manipula emoțiile partenerului de dialog (în cazul acesta Ceaușescu, din ce în ce mai recalcitrant față de sovietici în anii '80) sau ale publicului.

În anii '80, pictorii români creează compoziții însorite, pline de copii privind spre zări de lumină și împliniri mărețe, înconjurați de ghirlande de trandafiri multicolori, floarea-soarelui, spice de grâu, drapele ori porumbei albi. În preajma lor, apar figurile părintești ale lui Nicolae și Elena

[18] În 1983 și 1985, Ceaușescu a adresat apeluri Sovietului Suprem al URSS, Congresului SUA, parlamentelor tuturor țărilor europene și Canadei, prin care românii îndemnau la pacea mondială. „Toate organizațiile subordonate partidului au fost mobilizate să facă propagandă în favoarea păcii" (Lavinia Betea, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu. Vol. 3 - Tiranul*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2015, p. 124).

[19] *Lumea '86. Caiet de vacanță*, mai 1986, p. 8.

[20] Cf. *Scânteia*, anul LI, nr. 12.221, 6.12.1981, p. 3.

[21] Tanța Munteanu, *Citire, manual pentru clasa a IV-a*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1987, p. 46.

[22] *Tovarășului Nicolae Ceaușescu – Omagiul dragostei nemărginite din inimile noastre de copii (la a 35-a aniversare a Organizației Pionierilor)*, București, 1984, p. 11.

[23] ANIC, fond CC al PCR – Propagandă și agitație, dosar nr. 13/1983, f. 5-7.

Ceaușescu, afișând zâmbete largi[24] și ghidându-i spre acea lume minunată. În compozițiile în care doar Nicolae Ceaușescu e prezent alături de copii, acesta apare ca un gigant, profilându-se pe cerul azuriu. Întinzând mâinile în diverse gesturi ocrotitoare, el planează peste elevii care aleargă fericiți[25], tinerii sportivi, participanți la etapele Daciadei[26], sau peste pionieri subdimensionați. Zamfir Dumitrescu și Dan Hatmanu (între alții) îl pictează în preajma familiei restrânse[27], alături de copiii Nicu, Zoia și Valentin, în postura de cap de familie. Copiii apar ca personaje secundare, în primele rânduri ale mulțimilor care îl întâmpină pe conducător în aproape toate compozițiile lui Vasile Pop-Negreștieanu.

În timpul Consfătuirii de la Mangalia, din august 1983, Ceaușescu a atacat filmul *Faleze de nisip*[28] pe motivul că prezenta denaturat tineretul României. În discursul său a menționat că se întâlnește permanent cu milioane de tineri, în care vede dragoste de muncă și de țară, aduncând exemplul miilor de tineri care lucrau în acea perioadă pe șantierul Canalului Dunăre-Marea Neagră, dând dovada unui eroism fără seamăn. „Nu de asemenea filme [...] avem nevoie! Avem nevoie de o artă, de o cinematografie, de un teatru care să prezinte esența, modelul omului pe care trebuie să-l făurim! Chiar dacă cîteodată trebuie să înfrumusețăm un erou, e bine ca el să devină model, ca tineretul să știe, să înțeleagă că așa trebuie să fie!”[29] Apoi a concluzionat: „Poporul – în care tineretul are un rol de seamă – oamenii muncii sînt cei care au realizat tot ceea ce am obținut în dezvoltarea socialistă a patriei noastre. Ei sînt eroii care trebuie să-și aibă locul în film, în teatru, în poezie, în artă, în literatură, în pictură, în toate domeniile creației artistice!”[30] Acest ultim citat a fost adus pe prima pagină de nenumărate publicații și cărți omagiale. Convingerile lui Ceaușescu despre tineri merg până la declarații de tipul: „Ceea ce este mai important decât toate construcțiile este faptul că tineretul patriei noastre a învățat să muncească și să trăiască în spirit revoluționar”. În 1985, cu doar 4 ani înainte de revolta tinerilor pe străzile Timișoarei și ale Bucureștiului, șeful statului era convins că lasă moștenire românilor nu doar uzine, blocuri și construcții monumentale, ci și „un tineret revoluționar, un om nou, constructor conștient al socialismului și comunismului”[31].

Disimularea prin retuș fotografic

Retușarea portretelor nu este o practică specifică Epocii Ceaușescu. Figurile oamenilor de stat și mai ales figura conducătorului a fost în toate culturile supusă unui proces de cosmetizare, dar acest proces a respectat, în general, asemănarea cu subiectul. Graficienii implicați în industria publicității cunosc metodele prin care se poate scoate la iveală cea mai bună versiune a unei imagini, în conformitate cu gustul și așteptările publicului-țintă. Scopul nu este oglindirea realității, ci construirea unei imagini idealizate, dar verosimile.

La primul Congres al educației politice și al culturii socialiste, Ceaușescu declara: „Sîntem revoluționari și nu dorim opere care să înfrumusețeze realitatea, să prezinte viața în culori trandafirii; nu avem nevoie de dulcegării artistice. Dimpotrivă, considerăm că o astfel de prezentare idilică a vieții este dăunătoare pentru dezvoltarea spiritului și a combativității revoluționare”[32]. Aceste idei erau susținute în 1976, în plină ascensiune a cultului personalității. Treptat, pe lângă tezele „patriotismului revoluționar”, care caracteriza omul nou, comunist, își face loc „romantismul

[24] Tablourile *Nicolae și Elena Ceaușescu în mijlocul unui grup de pionieri și șoimi ai patriei* de Zamfir Dumitrescu (1980) și *Omagiu* de Cornelia Ionescu Drăgușin (1981) ies în evidență. Tablourile citate sunt reproduse în Cristoph Büchel, Giovanni Carmine (ed.), *Ceau*…, op. cit.
[25] Cf. Pictura lui Valeriu Mladin, *Ceaușescu – România* (1987).
[26] Cf. Pictura lui Doru Rotaru, *Omagiu mișcării sportive – conducătorului iubit* (1988).
[27] Pictura lui Zamfir Dumitrescu, *Compoziție – Familia Nicolae Ceaușescu* (1981), Dan Hatmanu, *Omagiu familiei* (1988). Mai multe tablouri vor reda această ipostază.
[28] Un film realizat de Dan Pița în 1983, despre un tânăr (Gheorghe Visu) acuzat că ar fi furat obiectele unui medic (Victor Rebengiuc) de pe faleză, la Constanța.
[29] *Scânteia*, anul LII, nr. 12.737, 5 august 1983, p. 3.
[30] Ibid.
[31] *Almanah Scânteia Tineretului 1985*, p. 3.
[32] *Scânteia*, anul XLV, Nr. 10.508, 3 iunie 1976, p. 4.

revoluționar", o formulă menită să evoce activitatea din tinerețe a secretarului general. În jurul anului 1980, tema tinereții de luptător pentru dreptate socială începe să se împletească cu strania temă a *tinereții eterne*. Alături de rescrierea actului de la 23 august 1944, în care comuniștii dobândiseră rolul proeminent, articolele omagiale nu încetau să evidențieze prezența cuplului Ceaușescu în timpul manifestațiilor antifasciste, pentru a căror ilustrare erau chiar trucate fotografii din anii '30[33]. Cosmin Năsui crede că neîncrederea funciară a comuniștilor în realismul indexical al fotografiei va stârni nevoia de a înlocui mediul fotografic cu o pictură care domesticea vizibilul, menținându-l într-un perimetru ideologic strict[34]. Apar tablourile cu Ceaușescu adolescent, conducând manifestații antifasciste[35], secondat de Elena, purtând flori în mâini. În paralel cu acestea, este zugrăvit prezentul anilor '80, în care bătrânii conducători (care nu arată deloc bătrâni) sunt înconjurați, din ce în ce mai des, de tineri și de flori, „într-un timp al înfloririi veşnice".

Anneli Ute Gabanyi observa, în analizele scrise pentru Europa Liberă, numeroasele picturi și busturi primite de Ceaușescu cu ocazia zilei de naștere, spre sfârșitul anilor '70: „nu numai că aceste picturi si busturi sunt extrem de idealizate, dar chiar și fotografiile reproduse în ziarele românești sunt retușate într-o asemenea măsură, încât fața sa apare atât fără umbrele adânci, fără riduri și pete [...] cât și fără personalitatea și caracterul care îi sunt proprii"[36]. După 1980, președintele obosise și îmbătrânise vizibil, ca și consoarta sa, care începe să se afișeze cu celebrul coc. El își tratează părul cărunt cu grăsimea unor produse cosmetice, pentru a-l înnegri. Cei doi formează un cuplu în vârstă, dar nu acceptă această realitate.

În jurnalul său secret, Boris Buzilă îl descrie astfel: „bolnav sau nu, șeful arăta posmăgit, împuținat, nervos și tot mai imprevizibil"[37]. Vorbind despre portretul său în timpul unui „infam sabat al aniversării", autorul spune: „sărbătoritul arată ca o ciupercă uscată, cu pielea feței căzută și plină de pete"[38]. Nerăbdătoare să dea vești legate de presupusa boală terminală care îl mina pe Ceaușescu, Anneli Ute Gabanyi comenta, în 1985, aspectul fotografiilor din presa românească: liderul „pierduse mult din greutate, cu ochii pe jumătate închiși, colțurile gurii lăsate în jos, tras la față și obosit. Majoritatea fotografiilor publicate în ziarele din 8 august (1985, n.n.) [...] ridică multe semne de întrebare cu privire la autenticitatea lor; s-a bănuit că s-a folosit o altă imagine, mai veche, cu un Ceaușescu mai robust, în locul celei actuale[39]. Politoloaga pune aceste practici pe seama camuflării problemelor de sănătate ale președintelui. Cu altă ocazie, se întreabă dacă Ceaușescu însuși solicita modificarea fotografiilor, ori dacă fotografii săi se pretau la aceasta în mod automat, pentru a-l flata. Sunt tentat să creditez a doua ipoteză, valabilă în cazul oricărei redacții de știri sau echipe de propagandă aflate în slujba unui patron sau a unei figuri politice căreia se luptă să-i fie pe plac.

Boris Buzilă relatează, însă, supărarea Elenei Ceaușescu la apariția unor fotografii insuficient „meremetisite". Reacția fusese comunicată redacției ziarului *România Liberă*, unde Buzilă era responsabil cu pagina culturală. De aici înțelegem că însăși soția dictatorului își dorea înfrumusețarea fotografiilor. Buzilă consemnează eforturile depuse de angajații ziarelor centrale pentru a înlătura detaliile supărătoare din fotografii, în epoca analogică a retușurilor manuale și migăloase. Fotografiile retușate la București erau trimise și în țară, deși fiecare redacție de ziar local avea un colaborator, profesor de desen, care cosmetiza diverse imagini. În mecanismele de instituire a iconografiei oficiale, Agerpres și *Scânteia* aveau cel mai important rol[40]. Atunci când instantaneul nu era favorabil, capul lui Ceaușescu era înlocuit cu ipostaze mai zâmbitoare preluate din alte

[33] A se vedea, între altele, discutarea acestor fotomontaje în studiul lui Alice Mocănescu (cf. *The leader cult in communist Romania 1965-1989: Constructing Ceaușescu's Uniqueness in Painting...*, op. cit., p. 250).
[34] Cosmin Năsui, „Artele plastice în regimul comunist" în Liliana Corobca (ed.), *Panorama comunismului în România, Iași, Polirom, 2021*, p. 686.
[35] E.g. Gheorghe Ioniță, *File de istorie* sau Eugen Palade, *1 mai 1939* (1986).
[36] Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Iași, Polirom, 2003, p. 30.
[37] Boris Buzilă, *În prezența stăpânilor. Treizeci de ani de jurnal secret la Romania Libera,* Ed. Compania, 1999, p. 321.
[38] Ibid., p. 307.
[39] Gabanyi, op. cit., p. 106.
[40] Marian Petcu (coord.), *Enciclopedia cenzurii din România, Vol. II, 1946-2018*, București, Ars Docendi, 2019, p. 349.

fotografii[41]. Trupul era decupat și înălțat, pentru a fi la același nivel cu oaspetele străin, atunci când dădeau mâna. Se întâmpla ca trupul să fie schimbat cu altul, în altă poziție. În toate aceste cazuri, decupajele se făceau cu foarfeca și erau imperfecte, deci vizibile. De multe ori, procesul de cosmetizare schimonosea portretele dictatorilor, mai ales atunci când le redesena ochii sau umbrele de sub gură. Zâmbetul dictatorului era asimetric, iar redesenarea lui genera expresii dezagreabile. În unele fotografii din *Scânteia*, tiparul foarte prost înrăutățește situația.

Pe seama rectificării fotografiilor oficiale au apărut și legende, prezente în memorialistica[42] publicată după 1989. Una din cele mai cunoscute este legenda fotografiei în care Ceaușescu apărea cu o căciulă pe cap și cu alta în mână. Filmul colectiv *Amintiri din Epoca de Aur* (2009)[43] a preluat-o în episodul intitulat *Legenda fotografului oficial*, regizat de Hanno Höfer. Acțiunea este plasată în timpul vizitei la București a președintelui Franței, Valery Giscard D'Estaing, din martie 1979. Secretarul CC cu probleme de presă le cere funcționarilor din redacția *Scânteii* să modifice fotografia de la pagina 1, în care Ceaușescu avea o căciulă în mână, iar Giscard D'Estaing avea o pălărie pe cap, pentru că nu se cade ca secretarul general să își scoată pălăria în fața capitaliștilor. În graba execuției fotomontajului, lucrătorii uită de obiectul rămas în mâna dictatorului, care avea, astfel, două căciuli. Tipărirea ziarului e oprită abia după ce primele loturi au fost expediate în țară cu trenul. Acestea vor fi confiscate și distruse de miliție.

Într-un dialog cu Hanno Höfer pe tema acestui film, l-am întrebat de unde a fost culeasă anecdota. „Eu știu povestea ca pe o legenda urbană și am luat-o ca atare, nu m-a preocupat să aflu cât de adevărată este" – mi-a răspuns regizorul. „Ca la orice legendă urbană, există și o samânță de adevăr în ea. Sau nu. [...] La niciunul dintre filme nu ne-a interesat aspectul adevărului istoric, iar unele legende urbane au circulat în tot blocul de est, deci cine știe..."[44]. Am găsit în Arhivele Naționale albumul vizitei lui Giscard D'Estaing, din 1979. Președintele Franței nu purta pălărie la recepția de pe aeroport, deci cineaștii i-au adăugat-o pentru fotografia (trucată) din film. De cealaltă parte, Ceaușescu purta căciula pe cap. În discuțiile cu fotograful Lucian Tudose[45], acesta confirmă că o astfel de întâmplare s-a produs cu adevărat în anii '80, dar o asociază cu vizita altui șef de stat – Todor Jivkov, din ianuarie 1982. Nici în fotografiile acestei vizite, analizate în Arhive, nu se găsesc urme de retuș, ambii lideri purtând pălărie (Jivkov), respectiv căciulă de astrahan (Ceaușescu). Putem presupune că fotografiile cu probleme au fost eliminate din albumele oficiale, iar ziare cu fotomontajul defect nu au supraviețuit. Acestea fiind spuse, cu greu putem afla originea legendei urbane.

În Arhivele Naționale, fotografiile găsite în albumele primirilor de oficiali străini prezintă urme ale unor intervenții care pot perplexa privitorul de azi: niște mici zgârieturi pe fețele dictatorilor. Fotografiile alb-negru obținute pe hârtie erau corectate cu lama. Retușorii foloseau lame dure[46] pentru a scoate ridurile și petele de pe fețele Ceaușeștilor, iar apoi acopereau urmele cu pensula, folosind o culoare adecvată. Totuși, în lumina neonului din sala de lectură, se pot observa aceste urme mate, rămase pe suprafața lucioasă a hârtiei fotografice (a se vedea fig. 2). În imaginile produse după 1980, aceste urme sunt din ce în ce mai dese. Retușoarele de la Agerpres (mai ales femeile erau alese pentru aceste sarcini migăloase) practicau la scară industrială procedeul. Fotografiile color din albumele ANIC sunt, de asemenea, puternic retușate, dar nu prin același procedeu, ci într-o fază intermediară tipăririi pe hârtie foto. Fața lui Ceaușescu este neverosimil de netedă, ca „de păpușă"[47], mai ales în comparație cu oaspetele din preajma sa (care nu era retușat).

[41] Această informație e confirmată de Dumitru Avram, instructor la secția de presă a CC (note de teren 14.07.2021).
[42] Cf. Ioana Pârvulescu (ed.), *Și eu am trăit în comunism,* București, Humanitas, 2015, p. 192.
[43] *Amintiri din Epoca de Aur* (România, 2009), scenariul: Cristian Mungiu, regia: Răzvan Mărculescu, Hanno Höfer, Ioana Uricaru, Cristian Mungiu, Constantin Popescu.
[44] Note de teren, Hanno Höfer, 11.09.2021.
[45] Lucian Tudose a absolvit Facultatea de Ziaristică, secția Publicistică de agenție în 1981. Fiind șef de promoție, a fost repartizat la Agerpres, unde a lucrat până în 2010.
[46] Pe filmele de celuloid (35mm) nu se putea interveni prin retuș, imaginea ocupând o suprafață prea mică, deci imaginile se măreau și se imprimau pe hârtie foto, iar apoi erau corectate mai ales lame rusești (cf. Note de teren, Lucian Tudose, 1.10.2021).
[47] Cf. mărturia lui Cristian Pepino, în Ioana Pârvulescu (ed.), *Și eu am trăit în comunism*..., op. cit., p. 193.

Concluzii

În acest articol au fost abordate doar câteva aspecte ale disimulării prin imagine și limbaj în anii de sfârșit ai „Epocii Ceaușescu”. Sunt crâmpeie dintr-o lume a cuvintelor stăpânite și cenzurate, a exprimărilor agreate de autoritate. La rândul ei, autoritatea se străduia să construiască imaginea unui lider iubitor ca un tată al națiunii, luptător pentru pace, apropiat de popor, într-o perioadă în care aceste calități își pierdeau substanța.

Imaginile create de propagandă au sfârșit prin a fi ambivalente, purtând adesea un mesaj opus celui scontat. Eforturile de a înfrumuseța figurile Ceaușeștilor au sfârșit, de multe ori, prin a le urâți, sau a le conferi un aspect artificial, vizibil și pentru cei mai puțin antrenați dintre privitori. Dar cei doi stăpâni păreau impasibili la neajunsurile acestor artificii, atâta timp cât ele mascau realitatea înaintării în vârstă și sfârșitul iminent care se prefigura.

Dincolo de tacticile autohtone de supraviețuire, bazate pe pasivitate, conformism, disimulare, a căror dezbatere este foarte lungă în cultura română, *disimularea colectivă* a perioadei analizate trebuie să ia în calcul și lipsa de comunicare generalizată în societate. Deși retorica PCR susținea puternic superioritatea democrației socialiste față de democrația „formală, burgheză”[48], Adam Burakowski susține că regimul comunist nu admitea discuții, așa cum, nici la procesul său, Ceaușescu nu a acceptat să discute acțiunile pentru care era incriminat. Neavând parte de discuții ale proiectelor politice, propuse și votate în unanimitate, deciziile luate păreau raționale și dictatorul „era convins că sub guvernarea sa românii, în marea lor majoritate, vor cunoaște fericirea. În cercul lui de apropiați nu s-a găsit nimeni să-i spună că se înșală”[49].

Această opacitate a permis perdelei de fum, căzută peste evenimentele din 1989, dar și peste multe aspecte ale societății anilor ’80, să persiste în postcomunism și până astăzi.

ANEXE

[48] În *Stenograma Ședinței de lucru cu conducerile ziarelor centrale din 21.10.1982*, Ceaușescu spune: „Democrației formale burgheze noi trebuie să-i opunem și să lămurim clar superioritatea democrației noastre, a formelor de participare a poporului, a maselor la conducerea societății” (Cf. ANIC, fond CC al PCR – Propagandă și agitație, dosar nr. 28/1982, f. 8).

[49] Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceauşescu 1965-1989. Geniul Carpaţilor*, Vasile Moga (trad.), Iași, Polirom, 2011, p. 382.

Fig. 1. Plecarea de la Moscova, 22.12.1982. *ANIC, Fond C.C. al P.C.R., Albume Foto Primiri 1965-1988, Inv. A107, f. 178*.

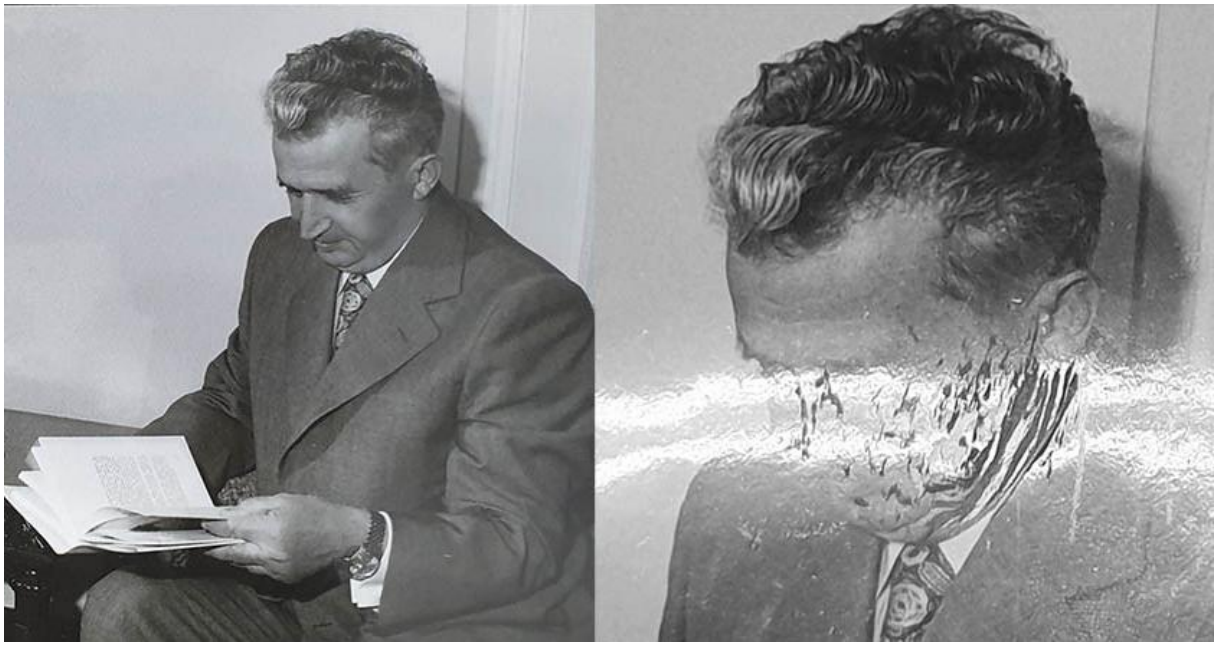

Fig. 2. 27 mai 1981. Fotografie retușată cu lama (detalii). *ANIC, Fond C.C. al P.C.R., Albume Foto Primiri 1965-1988, Inv. A90, f. 178*.

BIBLIOGRAPHY

ALEXANDRESCU, Sorin, „Vizualul opresiv. Autoportretul unui regim politic", *Images, Imagini*, Images. Journal of Visual and Cultural Studies, nr. 3, Laura Mesina (coord.), Iași, Institutul European, 2012

Almanah Lumea '86. Caiet de vacanță, mai 1986

Almanah Scânteia Tineretului 1985

ANIC, fond CC al PCR – Propagandă și agitație, dosar nr. 28/1982

ANIC, fond CC al PCR – Propagandă și agitație, dosar nr. 13/1983

Asociația Scriitorilor din București, *Almanahul copiilor 1988*

BETEA, Lavinia, MIHAI, Florin-Răzvan, ȚIU, Ilarion, *Viața lui Ceaușescu. Vol. 3 - Tiranul*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2015

BÜCHEL, Cristoph; CARMINE, Giovanni (ed.), *Ceau*, Göttingen, Steidl Publishers, 2008

BURAKOWSKI, Adam, *Dictatura lui Nicolae Ceauşescu 1965-1989. Geniul Carpaţilor*, Vasile Moga (trad.), Iași, Polirom, 2011

BUZILĂ, Boris, *În prezența stăpânilor. Treizeci de ani de jurnal secret la Romania Libera,* Ed. Compania, 1999

CIOROIANU, Adrian, *Le mythe, les representations et le culte du dirigeant dans la Roumanie communiste*, Thèse pour l'obtention du grade de Philosophiae Doctor (Ph. D.), Département d'histoire, Faculté Des Lettres, Université Laval, Québec

COROBCA, Liliana (ed.), *Panorama comunismului în România, Iași, Polirom, 2021*

GABANYI, Anneli Ute, *Cultul lui Ceaușescu*, Iași, Polirom, 2003

MUNTEANU, Tanța, *Citire, manual pentru clasa a IV-a*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1987

PÂRVULESCU, Ioana (ed.), *Şi eu am trăit în comunism,* București, Humanitas, 2015

PETCU, Marian (coord.), *Enciclopedia cenzurii din România, Vol. II, 1946-2018*, București, Ars Docendi, 2019

POPESCU, Dumitru, TECȘA, Ioan, *Un fost lider comunist se destăinuie: „Am fost și cioplitor de himere”*, București, Ed. Expres, 1994

PREDA, Simona, *Patrie Română, țară de eroi!*, București, Curtea Veche, 2014

Scânteia, anul XLV, Nr. 10.508, 3 iunie 1976

Scânteia, anul L, nr. 11.822, 25 august 1980

Scânteia, anul LI, nr. 12.221, 6.12.1981

Scânteia, anul LII, nr. 12.737, 5 august 1983

Tovarășului Nicolae Ceaușescu – Omagiul dragostei nemărginite din inimile noastre de copii (la a 35-a aniversare a Organizației Pionierilor), București, 1984

YEGOROV, Oleg, „«Children's friend»: The dark story behind Stalin's popular photo with a Soviet girl”, *Russia Beyond*, 15.06.2018

THE EVOLUTION OF THE ROMANIAN-ITALIAN POLITICAL RELATIONS AT THE END OF THE 60s AND BEGINNING OF THE 70s

Mihai Dobriţoiu
PhD Student, „Valahia" University of Târgovişte

Abstract: The relations between Socialist Romania and Italy from mid 60s to early 70s faced, after the „frost" in the Stalinist period, with a revival which represents, beyond doubt, the return to the continuity of the good and old economical, political-diplomatic and cultural connections. The conjunction between the Italian Ostpolitik and the open politics towards the Occident which characterized the Romanian diplomacy of that time represented the premise of a relaunching of these connections. This wouldn't have been possible without the contribution of some intelligent politicians such as Aldo Moro, Amintore Fanfani, Corneliu Mănescu or Ion Gheorghe Maurer who understood the necessity of a constructive diplomacy despite the asymmetry generated by the cold war.

Keywords: Ostpolitik, Aldo Moro, Amintore Fanfani, Corneliu Mănescu, Nicolae Ceauşescu, Romania, Italy.

Anterior perioadei alese spre prezentare se constată derularea unor contacte politice şi economice între cele două state care au fost interpretate de partea română ca semnificând o „îmbunătăţire şi o lărgire" a relaţiilor româno-italiene[1]. Astfel, în cursul acestui an, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, Alexandru Moghioroş, ministrul Bujor Almăşan şi alte delegaţii au vizitat Italia având contacte neoficiale cu personalităţi italiene din domeniul economic, îndeosebi, dar şi politic. În august 1964 îl găsim pe Nicolae Ceauşescu într-o vizită în Italia pentru participa la înmormântarea lui Palmiro Togliatti, liderul Partidului Comunist Italian. Cu acest prilej, Nicolae Ceauşescu a discutat cu conducerea PCI căreia îi precizează poziţia PMR în raport cu principalele chestiuni internaţionale[2].

Primele semne ale dezgheţului

Un prim contact la nivel înalt pe care îl putem considera începutul relansării relaţiilor politico-diplomatice între Republica Socialistă România şi Republica Italiană este reprezentat de vizita efectuată de şeful diplomaţiei române, Corneliu Mănescu în capitala italiană în zilele de 5-7 septembrie 1966, la invitaţia omologului său italian, Amintore Fanfani[3]. Această vizită nu este doar un nou început, ci este, de fapt, o vizită cu rol preparativ care trebuia să pregătească următoarele vizite de nivel înalt: cea a Preşedintelui Consiliului de Miniştri precum şi cea a Secretarului General al PCR la Roma precum şi pe cele ale ministrului de externe şi premierului italian la Bucureşti conform principiului reciprocităţii.

Vizita lui Corneliu Mănescu la Roma a fost pregătită, aşa cum reiese din documentele de arhivă, de către subsecretarul de stat din Ministerul Afacerilor Externe italian, socialistul Mario Zagari, care, în 1966, a venit la Bucureşti pentru a perfecta detaliile proiectatei vizite a şefului diplomaţiei române[4]. Însă nu doar pregătirea tehnică a vizitei a avut ca sarcină Zagari, ci şi tatonarea disponibilităţii părţii române de a-şi dezvolta relaţiile comerciale cu Italia. În convorbirea

[1] Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe(în continuare ADMAE), Problema 220/1965/Italia, *Raport general de activitate al Oficiului Republicii Populare Române la Roma pe anul 1964*, Vol. 829, f. 44.
[2] Ibidem.
[3] Amintore Fanfani(1908-1999) a fost profesor universitar, economist, istoric şi om politic italian. A fost de mai multe ori ministru, între care ministru de externe(1958 ad-interim, 1965-1968), Preşedinte al Senatului(1968-1973) şi a devenit de cinci ori Preşedinte al Consiliului de Miniştri(1958-1959, 1960-1962, 1962-1963, 1982-1983, 1987). A fost unul dintre fondatorii Partidului Democrat-Creştin şi membru în comisia de redactare a Constituţiei din 1948, fiind autorul primului articol al acesteia potrivit căruia *„Italia este o republică fondată pe muncă".*
[4] ADMAE, Problema 220/1966/Italia, *Notă de propuneri*, 3 august 1965, Vol.5, f. 8.

cu subsecretarul de stat italian, Ceaușescu a exprimat dorința de încheia acorduri țintite pe anumite domenii ale industriei italiene, propunere ce se conjuga perfect cu prezența în acele zile în România a unei delegații de la *Alfa Romeo*[5]. Mario Zagari s-a angajat să promoveze dezvoltarea relațiilor româno-italiene în contextul în care în Italia se manifesta o reală simpatie pentru România[6]. Conform programului oficial publicat de ministerul de externe italian, principalele momente ale vizitei ministrului de externe român la Roma au fost întrevederea cu omologul italian, Amintore Fanfani, urmată de întâlnirea cu Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Italiene, Aldo Moro[7]. A doua zi, Corneliu Mănescu a fost primit de Președintele Republicii Italiene, Giuseppe Saragat urmând ca după-amiază să poarte noi discuții cu Amintore Fanfani despre problemele din agenda oficială de convorbiri[8].

Desigur, momentul principal al vizitei l-a reprezentat întrevederea cu șeful diplomației italiene, Fanfani, în cuprinsul căreia, conform unei schițe tematice a convorbirii alcătuite în ministerul de externe român, temele esențiale discutate au fost: locul primordial pe care îl ocupă raporturile economice în ansamblul relațiilor româno-italiene; interesul părții române pentru piața italiană legat de sarcinile de import prevăzute în planul cincinal; dorința guvernului român de a încheia un acord cultural cu Italia care să vizeze domenii precum istoria, arheologia, lingvistica, afinitățile de limbă și cultură; problema securității europene în cadrul căreia principiile independenței și suveranității naționale, al neamestecului în treburile interne și al relațiilor normale între state ar fi deasupra oricăror negocieri; poziția României față de problema vietnameză și cea chineză[9]

Un subiect sensibil în relația româno-italiană postbelică, în general, și care, potrivit schiței sus-menționate, urma să fie discutat în cadrul vizitei, era acela al arieratelor finaciare adică, pe scurt, acele bunuri mobile și imobile italiene din România exceptate de la predarea către URSS, conform Tratatului de Pace de la Paris din 1947, și care urmau să facă obiectul unei reglementări dintre cele două state. Acest litigiu a trenat în toată perioada de după război, mai ales din cauza pretențiilor unor solicitanți italieni(proprietari sau urmași ai acestora) care însumau o datorie a României de aproximativ 77 milioane de dolari. Cu toate acestea, conform declarației ambasadorului Moscato de la București, partea italiană s-ar mulțumi cu o sumă forfetară globală simbolică[10].

În cea de a doua zi a convorbirilor de la Palatul Farnesina, cei doi miniștri de externe au abordat subiectul relațiilor bilaterale. Corneliu Mănescu și-a exprimat satisfacția pentru decizia la care s-a ajuns privind încheierea unui acord cultural între cele două părți precum și pentru faptul că relațiile dintre acestea s-au extins de la nivelul miniștrilor de externe și al ambasadorilor la cel al aparatelor de experți și consilieri din ambele ministere care, de altfel, au și elaborat comunicatul de presă comun al celor doi șefi ai diplomației române respectiv italiene. O importantă temă economică discutată a fost colaborarea în domeniul industriei automobilistice, moment în care italienii au primit cu insatisfacție vestea că, în pofida celor convenite verbal anterior, partea română a decis să inițieze cooperarea nu cu Alfa Romeo, ci cu Renault[11]. Conform mărturiei ambasadorului

---

[5] Alberto Basciani, *Tra aperture e neostalinismo. Italia e Romania negli anni sessanta e settanta* în Italo Garzia, Luciano Monzali, Massimo Bucarelli, *Aldo Moro, l'Italia repubblicana e i Balcani,* Salento Books, Nardò, 2011, p. 190.

[6] Ibidem.

[7] Aldo Romeo Luigi Moro sau Aldo Moro(1916-1978) a fost profesor universitar, jurist și om politic italian, unul dintre fondatorii Partidului Democrat-Creștin și reprezentantul său în Adunarea Constituantă care a dat Constituția Republicii Italiene din 1948. A fost Președinte al Consiliului Național al Partidului Democrat-Creștin(1976-1978), secretar al partidului(1959-1964), reprezentant al grupării de centru-stînga din interiorul acestuia. A deținut funcții dintre cele mai importante în statul italian fiind de cinci ori Președinte al Consiliului de Miniștri în perioada 1963-1968 și 1974-1976, de mai multe ori ministru, între care ministru de externe între 1969-1972 și între 1973-1974. În 1978, Moro este răpit de organizația teroristă de orientare marxist-extremistă *Brigăzile Roșii*, iar ulterior asasinat.

[8] Archivio Centrale dello Stato(în continuare, ACS), Archivio Aldo Moro(1953-1978), Dosar nr.57, ff. 16-18.

[9] ADMAE, Problema 220/1965/Italia, fond Dosare Speciale, vol. 5, ff. 70-71.

[10] Ibidem, f. 110.

[11] Rodica Chelaru, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, Curtea Veche, București, 2001, p. 73.

de la Roma, Cornel Burtică, oferta italienilor era totalmente avantajoasă pentru România: cedarea către România a producției gamei de mașini „Alfa Romeo Giulia 1300”[12] precum și a unei linii de autobuze, ambele în condiții financiare excelente[13]. Intervenția generalului de Gaulle a deturnat înțelegerea verbală româno-italiană, impunând colaborarea cu Renault.[14]

Cu prilejul vizitei oficiale în Italia a lui Corneliu Mănescu, șeful diplomației italiene a fost invitat în România astfel că, între 7 și 11 august 1967, îl găsim pe Amintore Fanfani la București. În cadrul acestei vizite, șeful diplomației italiene este primit, în afară de Mănescu, și de către Nicolae Ceaușescu și de Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România[15].

Relația politico-diplomatică este abordată de cei doi miniștri de externe pornindu-se de la aprecierea faptului că, în contextul acestei vizite, a fost semnată convenția consulară despre care se discutase anul trecut cu prilejul vizitei lui Mănescu la Roma. Italia devenea, astfel, prima țară occidentală cu care România a încheiat o convenție consulară. Totodată, partea italiană și-a manifestat dorința ca nivelul contactelor politico-diplomatice dintre cele două state să fie ridicat și, prin urmare, în numele prim-ministrului Italiei, Aldo Moro, ministrul de externe italian a invitat într-o vizită oficială în Italia pe Președintele Consiliului de Miniștri al României, Ion Gheorghe Maurer, exprimând speranța ca această vizită să fie efectuată cât mai curând pentru a exista o continuitate a dialogului româno-italian[16].

Fără îndoială că aspectele economice, mai exact comerciale, au avut un loc esențial în tratative, delegația italiană apreciind ca pozitivă evoluția schimburilor economice româno-italiene, însă această apreciere era însoțită de sugestia ca statul român să întreprindă măsuri pentru echilibrarea balanței comerciale care, în ultimii patru ani, fusese deficitară pentru Italia. Fanfani a propus părții române producerea în comun a unor piese și utilaje care să fie valorificate ulterior pe terțe piețe ca, de pildă, China, și și-a exprimat nedumerirea față de disponibilitatea mai redusă a României pe planul cooperării economice aducând un contraexemplu: „Față de vecinii dumneavoastră iugoslavi – spune Fanfani – care cer de la noi mult și obțin mult, dumneavoastră sunteți foarte modești; nu cereți aproape nimic. Aceasta face, probabil, mare plăcere vecinilor dumneavoastră”[17].

Vizita lui Amintore Fanfani la București din august 1967 a avut și o importantă dimensiune de recuperare culturală: cei doi miniștri de externe au avut un schimb de scrisori privind redeschiderea *Accademia di Romania*[18] de la Roma și acordarea acelui spațiu ataşatului cultural al României la Roma precum și inițierea discuțiilor privind deschiderea unei secții italiene în cadrul Bibliotecii Centrale de Stat a RSR. Chestiunea redeschiderii Școlii Române din Roma sub forma Bibliotecii Române a fost una problematică pentru partea română și aceasta nu pentru că Bucureștiului nu i-ar fi convenit o extindere semnificativă a relației cu Italia și în planul cultural. Dar, acest pas ar fi presupus ca și partea română să accepte reînființarea Institutului Italian de Cultură de la București ceea ce ar fi reprezentat pentru aceasta riscul unei contagiuni ideologice pernicioase[19]. Rezultatul a fost unul fructos: Biblioteca Română din Roma și Biblioteca Italiană din București își încep activitatea culturală continuând astfel o traiectorie ce fusese curmată în primii ani ai războiului rece. Tot cu acest prilej al vizitei, cei doi au semnat un acord cultural precum și un acord de coproducție cinematografică[20].

Un alt pas pe traiectoria dezghețului îl reprezintă vizita în Italia a Președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer, și a ministrului Afacerilor

[12] Petre Opriș, *România, de la „Mercury 09A V-8” la „Renault T 12”(1940-1969)* în *Art-Emis*, 4 iulie 2012, nepaginat.
[13] Rodica Chelaru, *op. cit.*, p. 73.
[14] Ibidem.
[15] ADMAE, Problema 220/1967/Italia, fond Dosare Speciale, vol.5, f. 240.
[16] Ibidem, f. 242.
[17] Ibidem, f. 244.
[18] Denumirea oficială era *Biblioteca Română din Roma*.
[19] Ovidiu Bozgan, *Relațiile româno-italiene, 1966-1968* în Nicolae Ecobescu(coord.), *România: supraviețuire și afirmare prin diplomație în anii războiului rece*, vol. 3, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 475.
[20] ACS, Archivio Aldo Moro(1953-1978), dosar nr. 57, nepaginat.

Externe, Corneliu Mănescu, derulată în zilele de 22-24 ianuarie 1968, reprezintă răspunsul părții române la invitația formulată de ministrul de externe al Republicii Italiene, Amintore Fanfani, cu ocazia vizitei întreprinse de acesta la București, ca premierul român, însoțit de ministrul de externe, să vină la Roma.

Din documentele studiate în Arhiva Centrală a Statului de la Roma, transpare faptul că guvernul italian avea o serioasă preocupare în legătură cu vechiul contencios financiar italiano-român adică problema arieratelor financiare. Aflăm dintr-o scrisoare adresată de Amintore Fanfani prim-ministrului Aldo Moro, pe 4 ianuarie 1968, adică cu trei săptămâni înainte de vizita lui Maurer și Mănescu la Roma, că ministrul de externe italian dăduse dispoziții pentru accelerarea tratativelor pentru lichidarea sus-numitului contencios, în special a despăgubirii pe care partea română o datora statului italian ca urmare a naționalizării din 1948[21]. În relațiile bilaterale, șefii celor două guverne, român și italian, au semnat acordul financiar prin care vechiul contencios administrativ dintre Italia și România a fost rezolvat definitiv precum și un acord de colaborare în sectorul turistic ce completa înțelegerea încheiată în anul precedent și prin care era prevăzută deschiderea de oficii de promovare turistică la Roma și București[22]. La finalul discuțiilor, oaspeții români au formulat invitația către premierul italian Aldo Moro și șeful diplomației de la Roma, Amintore Fanfani, de a efectua o vizită oficială în România, invitație ce a fost acceptată pe loc, urmând ca data să fie stabilită prin canalele diplomatice[23].

De la dezgheț la o relație de prietenie: Aldo Moro și Giuseppe Medici în România

Anterior sosirii lui Aldo Moro în România, ambasadorul italian la București, Niccolò Moscato, a trimis la Palatul Farnesina un raport referitor la politica internă și externă a României. Partea referitoare la politica externă identifica anumite caracteristici ce o individualizau în interiorul blocului comunist. Astfel, diplomația Bucureștiului avea, în viziunea diplomatului italian, un accentuat caracter național și se caracteriza printr-un dinamism al cărui obiectiv era obținerea unui larg spațiu de manevră văzut de regimul de la București ca o modalitate de a-și conserva autonomia în raport cu URSS. În ce privește politica internă, raportul lui Moscato descria exact instrumentarul politic utilizat de Ceaușescu pentru a-și consolida puterea: inovări instituționale, manipularea facțiunilor din partid, șantajul politic etc., ceea ce crease la Roma certitudinea asimetriei dintre socialismul național practicat la București și socialismul cu „față umană", deschis dialogului și conlucrării cu societatea civilă precum acela exprimat în timpul „primăverii de la Praga"[24]

Principalele teme abordate de Aldo Moro atât în discuția cu ministrul de externe român, Corneliu Mănescu, cât și cu Secretarul General, Nicolae Ceaușescu, au fost: dialogul intragerman, politica balcanică. conflictul sino-sovietic, relațiile Est-Vest, conferința europeană pentru securitate și cooperare, probleme comerciale, chestiuni culturale[25].

În data de 15 ianuarie 1971, șeful diplomației italiene, Aldo Moro, este primit de către Secretarul General al PCR, Nicolae Ceaușescu, cei doi având, așa cum reiese din stenograme, o lungă și interesantă discuție. Dintru început, Aldo Moro a ținut să-și prezinte concepția despre necesara destindere pe continent a cărei primă condiție pentru realizarea acesteia era „unificarea Europei în partea sa occidentală"[26]. În viziunea lui Moro, unitatea Europei Occidentale presupunea o solidaritate economică și politică a statelor componente care avea două rațiuni: continuarea dialogului cu țările din Est și constituirea unui pol european care să echilibreze atât ponderea mondială a URSS cât și afirmarea unui alt jucător de calibru pe harta lumii, cum era China[27]. Răspunsul lui Nicolae Ceaușescu în această chestiune conținea o opinie doar partial convergentă cu cea a interlocutorului italian în sensul că, dincolo de dorința de a avea bune relații atât cu URSS și celelalte state socialiste cât și cu statele vestice, România nu susținea, de pildă, o realizare a unității

[21] ACS, Archivio Aldo Moro(1953-1978), dosar nr. 57, nepaginat.
[22] Ibidem, dosar nr. 84, f. 63.
[23] Ibidem, f. 79.
[24] Alberto Basciani, *op. cit.*, pp.194-195.
[25] Ibidem, ff. 24-49.
[26] Arhivele Naționale Istorice Centrale(în continuare, ANIC), Fond CC al PCR – Relații Externe – dosar nr.2/1971, f. 5.
[27] Ibidem.

politice în Est ca o contrapondere la Vest, ci: „…dimpotrivă, noi suntem partizanii unei colaborări și a unor relații de prietenie cât mai largi, dar care să asigure păstrarea independenței și suveranității fiecărei țări. În acest sens, eu n-aș putea spune că tendința Europei occidentale de a se constitui într-un bloc unitar favorizează chiar o politică de destindere și de creare a securității europene. Dimpotrivă, noi ar trebui să pornim de la necesitatea ca Europa, în întregimea ei, să tindă spre o colaborare și spre o politică unitară, nu în sens de bloc, dar în sensul de a acționa pentru ridicarea economică, socială a fiecărei națiuni din Europa"[28].

Sintetizând răspunsul nuanțat al ministrului de externe italian, precizăm că acesta exprima, în esență, ideea că unitatea vest-europeană era doar un pas către conferința paneuropeană pentru securitate și cooperare menită să atenueze *forța hegemonică* în continentul european, numind clar Statele Unite, dar menționând că, după detașarea SUA, Vestul european s-ar afla nesecurizat în fața URSS ceea ce ar face imposibilă destinderea[29].

Vizita în România a șefului diplomației italiene, Giuseppe Medici[30], a reprezentat un moment important al istoriei relațiilor politico-diplomatice româno-italiene prilej cu care lui Nicolae Ceaușescu i-a fost înmânată invitația oficială de a efectua o vizită de stat în Italia în primăvara anului următor. Ca și în cazurile precedente, nu ne aflăm în posesia stenogramei italiene a convorbirii cu liderul român, care ne-ar permite să identificăm eventualele diferențe de nuanță între versiunea italiană și cea românească, dar avem totuși varianta românească a acesteia la care se adaugă un raport al Ambasadei Italiei la București, din 4 noiembrie 1972, așadar cu 6 zile înaintea vizitei, redactat de ambasadorul Antonio Restivo și trimis la Roma ministrului Giuseppe Medici. Acest raport a fost găsit în Archivio Storico del Senato della Repubblica în fondul Mariano Rumor, deși Medici a fost a doua oară ministru de externe în guvernul Giulio Andreotti II. Prin urmare, ne vom referi la vizita lui Giuseppe Medici în România din perspectiva raportului menționat și a stenogramei românești a convorbirii cu Nicolae Ceaușescu. Raportul ambasadorului Restivo este redactat cu o acribie demnă de o analiză politică de nivel academic fiind, astfel, cu atât mai valoros. În analiza sa, deși făcută la puțin timp de la sosirea sa în misiune la București, ambasadorul italian menționează cele două motive care l-au îndemnat să elaboreze respectivul raport: primul ar fi anumite modificări importante petrecute în grupul care se afla la conducerea statului socialist român, iar al doilea este determinat de conjunctura creată de deschiderea discuțiilor preparatorii ale Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, eveniment căreia conducerea de la București îi atribuie o importanță cu totul particulară pentru viitorul puterii sale, dar și pentru cel al țării[31].

Urmează o serie de considerații teoretice asupra relației dintre exercitarea puterii de către grupul conducător din statele comuniste și politica externă a statului respectiv în care, bazându-se pe experiența sa personală acumulată în Iugoslavia, formulează mai multe observații precum cele ce vor urma. Astfel, înlocuirile unor decidenți politici importanți din grupul conducător român precum cea a ministrului de externe Corneliu Mănescu petrecută chiar în acel an(1972), îndeamnă la o prudență în percepția asupra funcției politicii externe într-un stat cu partid unic, cum era România. Această observație îl îndrituiește pe autorul acestuia să postuleze că, printre mijloacele de care clasa conducătoare din statele cu sistem socialist se folosește mai întâi pentru a obține puterea în urma dialecticii interne dintre grupurile ce o compun, apoi pentru a o conserva în raport cu celelalte grupuri aservite, politica externă a țării este unul esențialmente fundamental și folosit chiar pasional, chiar dacă nu neapărat și eficient. Astfel, obținerea unei recunoașteri internaționale ar avea rolul de a legitima sau de a consacra la putere grupul diriguitor și de a-i consolida poziția față de celelalte grupuri rivale.

[28] Ibidem, f. 8.
[29] Ibidem, f. 12.
[30] Giuseppe Medici(1907-2000) a fost economist, profesor universitar și om politic italian; a deținut funcția de ministru al agriculturii, al tezaurului, al reformei administrației publice, iar în 1968 devine ministru de externe în guvernul Giovanni Leone, funcție pe care o va reocupa în 1972 în guvernul Giulio Andreotti.
[31] Archivio Storico del Senato della Repubblica(în continuare ASSR), Fond Mariano Rumor, dosar nr. 159, fascicol 81, f. 1.

În ziua de 10 noiembrie 1972, s-a desfăşurat la Bucureşti întâlnirea dintre Nicolae Ceauşescu şi ministrul de externe italian Giuseppe Medici. Stenograma convorbirii dintre cei doi demnitari ne arată că cea mai mare parte a acesteia s-a centrat pe chestiunile economice: relaţiile comerciale dintre cele două state şi restricţiile impuse de Piaţa Comună mai ales ţărilor socialiste, şi, într-o foarte mică măsură, pe un singur aspect al relaţiilor internaţionale: organizarea Conferinţei europene.

Partea politică a convorbirii redate de stenogramă este notabilă doar prin faptul că liderului român i s-a înmânat invitaţia oficială de a întreprinde o vizită de stat în Italia în luna mai a anului următor. În rest, discuţiile s-au axat pe relaţia economică bilaterală. Dintru început, Nicolae Ceauşescu a apreciat că relaţiile economice dintre cele două ţări sunt bune exprimându-şi dorinţa unei dezvoltări mai profunde a acestora. Giuseppe Medici, împărtăşind dorinţa ţării sale de concretizare a speranţelor părţii române şi exprimându-şi satisfacţia faţă de cumpărarea de către FIAT a numeroase tractoare din România, a propus o colaborare cu partea română în acele sectoare deficitare ale economiei italiene – cel al cărnii bovine şi a lemnului[32]. Nicolae Ceauşescu a contrapropus un alt principiu apreciat ca fiind echitabil: schimburile comerciale să fie efectuate în domeniile în care părţile sunt reciproc interesate. De plidă, el a propus o cooperare în producţie cu întreprinderile italiene în sectorul industriilor de maşini sau al chimiei. Demnitarul italian a deturnat propunerea românească tot spre zona agraro-zootehnică de care era interesată partea italiană spunând că societăţile mixte româno-italiene ar putea să investească pentru ameliorarea unor terenuri din România urmând să se stabilească care dintre produsele obţinute pe aceste terenuri să fie date în compensare părţii italiene[33].

Apogeul. Vizita lui Nicolae Ceauşescu în Italia(21-25 mai 1973)

Aşadar, la invitaţia Preşedintelui Italiei, Giovanni Leone[34], Nicolae Ceauşescu a întreprins o vizită de stat la Roma între 21-25 mai 1973. Cu acest prilej, a fost semnată o „Declaraţie Solemnă" comună a Republicii Socialiste România şi a Republicii Italiene de către Nicolae Ceauşescu şi George Macovescu respectiv Giulio Andreotti şi Giuseppe Medici la care se adaugă un nou Acord de colaborare economică, industrială şi tehnică pe termen lung[35].

Abordând tema relaţiilor bilaterale, Ceauşescu a pornit de la aprecierea conform căreia acestea se aflau deja în plin progres în toate domeniile şi reiterează, ca şi în discuţia de la Bucureşti cu Giuseppe Medici, că, dintre statele occidentale, Italia ocupă locul al doilea în comerţul exterior al României, după RFG. În cursul vizitei, miniştrii români au purtat convorbiri cu omologii italieni pentru dezvoltarea colaborării economice dintre întreprinderile româneşti şi firmele italiene, iar, pentru semnarea unor acorduri între acestea, Nicolae Ceauşescu a cerut sprijinul guvernului italian precum şi pe cel al Preşedintelui Leone personal. Această cerere exprimată la nivel înalt era determinată de reglementările impuse de Piaţa Comună conform cărora Italia era obligată să perceapă unele taxe şi impozite care îngreunau colaborarea dintre întreprinderile româneşti şi italiene, iar acesta era motivul pentru care Nicolae Ceauşescu a propus înfiinţarea unor întreprinderi mixte româno-italiene. Giuseppe Medici, care, în numele guvernului italian, şi-a asumat explicit câteva acţiuni concrete care să faciliteze comerţul României socialiste cu Occidentul şi să sprijine aderarea României la GATT[36].

---

[32] ANIC, Fond CC al PCR – Relaţii Externe – dosar nr. 134/1972, f. 3.

[33] Ibidem, f. 5.

[34] Giovanni Leone(1908-2001) a fost un om politic italian, jurist, avocat, profesor universitar şi cel de al şaselea Preşedinte al Republicii Italiene. Intrat în politică din 1944, a deţinut mai multe funcţii în stat: Preşedinte al Camerei Deputaţilor(1955-1963), Preşedinte al Consiliului de Miniştri(1963 şi 1968), Preşedinte al Republicii Italiene(1971-1978). În această ultimă calitate, a numit trei guverne: Giulio Andreotti, Mariano Rumor şi Aldo Moro. A demisionat cu şase luni înaintea expirării mandatului din cauza implicării în afacerea de corupţie internaţională Lockheed în perioada cât a fost prim-ministru.

[35] ANIC, Fond CC al PCR – Relaţii Externe – Vizite Interne şi Externe, *VIZITA OFICIALĂ a preşedintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi a tovarăşei Elena Ceauşescu în Republica Italiană 21-24 mai 1973 şi Întâlnirea solemnă de la Vatican 26 mai 1973*, dosar nr. 4/1973, f. 233.

[36] Ibidem, ff. 14-15.

Indubitabil, cea mai importantă consecință a acestei vizite constă în acordurile de colaborare pe care cele două state le vor semna în anii următori având substanțiale beneficii economice pentru statul român sau în numeroasele contacte între factorii de decizie economică de la București și reprezentanți ai industriei italiene dintre care îi menționăm pe Gianni Agnelli de la FIAT[37] și pe Giuseppe Petrilli de la IRI(Institutul pentru Reconstrucția Industrială)[38].

Concluzii

O primă concluzie asupra celor mai sus expuse este fericita conjuncție între deschiderea spre Vest a lui Nicolae Ceaușescu și diplomația italiană din perioada marii destinderi marcată indubitabil de *Ostpolitik* – ul lui Aldo Moro. Întreaga dezbatere despre *Ostpolitik*-ul italian ar fi incompletă, dacă nu am aborda și *Westpolitik*-ul României socialiste, conduse în acel moment de către Nicolae Ceaușescu. Doar analizând dialectica celor două am putea avea o imagine completă a apropierii dintre Republica Socialistă România și Republica Italiană în anii *marii destinderi*.

Dacă am încerca găsirea punții conceptuale dintre *Ostpolitik*-ul Italian și *Westpolitik*-ul românesc al acelei perioade, aceasta ar fi un veritabil *realpolitik* al ambelor părți întemeiat pe abordări pragmatice și nu pe ideologiile care le diferențiau.

BIBLIOGRAPHY

I. Izvoare

a. Arhive românești

Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe al României - fond Italia, fond Dosare Speciale

Arhivele Naționale Istorice Centrale - fond CC al PCR, secțiile „Relații Externe" și „Cancelarie"

b. Arhive italiene

Archivio Centrale dello Stato - fond Archivio Aldo Moro(1953-1978)

Archivio Storico del Senato della Reppublica - fond Mariano Rumor

II. Periodice

Il Popolo, 1968

III. Lucrări generale

Garzia, Italo, Monzali, Luciano, Bucarelli, Massimo(a cura di), *Aldo Moro, l'Italia repubblicana e i Balcani*, Salento Books, Nardò, 2011.

Chelaru, Rodica, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, Curtea Veche, București, 2001.

Ecobescu, Nicolae(coord.), *România: supraviețuire și afirmare prin diplomație în anii războiului rece*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014.

Petrencu, Anatol, *Relațiile româno-italiene. De la confruntare la colaborare 1945-1985.* Universitas, Chișinău, 1993.

Romano, Sergio, *Guida alla politica estera italiana. Da Badoglio ai nostri giorni,* Rizzoli, Milano, 2018.

[37] ANIC, Fond CC al PCR – Relații Externe – dosar nr. 130/1973, nepaginat.

[38] Ibidem, dosar nr. 123/1974, nepaginat. IRI era o entitate publică ce se ocupa cu intervenția statului în economia italiană. A fost desființat în 2002.

ECONOMIC, SOCIAL, HEALTH AND POLITICAL CHALLENGES FOR ROMANIA BETWEEN 1918-1933

Alexandra Nacu
MA student, University of Craiova

Abstract: The article insists over the main challenges of 1918-1933 period. It represents a synthesis of some issues which are present in the general discussions of the Romanian inter-war period. I decided to answer to the main questions using economical, social, health and political aspects.

Keywords: challenges, 1918-1933, society, health, politics, Romania, economy

Anii aleși pentru limitele cronologice reprezintă realizarea unirii teritoriale care urma să fie consfințită internațional la conferințele de pace care vor urma în perioada 1919-1920, respectiv sfârșitul Marii Crize care a afectat și România.

Totuși, nu numai aceste evenimente pot fi legate de anii 1918 și 1933. Anul 1918 semnifică atât anul izbucnirii pandemiei de gripă spaniolă care va dura până în 1920, cât și greva tipografilor bucureșteni, izbucnită destul de curând după retragerea trupelor Puterilor Centrale din București.

Anul 1933 semnifică și grevele de la Grivița ale muncitorilor ceferiști reprimate de autorități. Acestea și grevele minerilor de la Lupeni din 1929 vor reprezenta mișcările sociale pe care se va legitima planul de acțiune al comuniștilor români care acționau în ilegalitate din anul 1924. Chiar dacă mai târziu, în epoca lui Nicolae Ceaușescu, rolul ilegaliștilor a fost diminuat, aceste momente își aveau locul lor în istoria partidului și a mișcării comuniste.

Perioada amintită este perioada în care se ridică nu numai extrema stângă ci și extrema dreaptă. Aceasta din urmă exploatând un filon naționalist, pe fondul acordării cetățeniei evreilor din Vechiul Regat, a încercat introducerea unui „numerus clausus" pentru tinerii evrei în ceea ce priveau studiile universitare în domenii ca dreptul, economia, medicina etc.

Toate acestea se petrec pe fondul adoptării în 1923 a Constituției României Mari, considerate, pe drept cuvânt, un apogeu al sistemului politic românesc și al eforturilor de unificare legislativă și administrativă a României Mari[1].

Unificarea economică era cel mai greu de realizat fiindcă România nu primise reparațiile de război în cota solicitată, iar decalajele între Vechiul Regat și regiunile care fuseseră în Austro-Ungaria și Rusia Țaristă erau mari.

România avea și Cadrilaterul sau Dobrogea de Sud, ea însăși relativ puțin dezvoltată. Cel mai mult, din 1878, până în 1918, deci în 40 de ani, se dezvoltase Dobrogea, o dată cu creșterea comerțului pe calea ferată și pe Marea Neagră, a dezvoltării orașelor Constanța, Tulcea, dar și a Silistrei, Balcicului etc.

România a încercat să asigure atragerea macedoromânilor din Grecia prin împământenirea lor în Cadrilater și Dobrogea. Aceștia erau persecutați de autoritățile sârbe, grecești și bulgare deși aveau o forță economică deosebită. Relocarea potențialului lor economic în Dobrogea era dorită de autoritățile române care încercaseră o relocare a moșnenilor musceleni mai ales pe pământurile din Dobrogea pe care le lăsaseră turcii care plecaseră în Imperiul Otoman, dar macedoromânii au fost dezamăgiți de slaba infrastructură și urbanizare a zonei, de insuficientele culoare economice, preferând să rămână în zonele de origine, poroiectul autorităților române eșuând rapid.

[1] Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România (1918–1940),*București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 48.

Analizând perioada propusă, este firesc să ne punem o serie de întrebări. **Prima ar fi: de ce situația sanitară a României la 1918 era dezastruoasă?** Firesc, răspunsul îl găsim în situația politică și militară a anului 1918. Moldova fusese zguduită de epidemia de tifos exantematic iar spitalele civile și cele militare de campanie fuseseră suprapopulate.

Nici în România ocupată de Puterile Centrale, lucrurile nu stăteau mai bine. Prioritate la îngrijire aveau militarii din armatele de ocupație. Populația civilă era supusă la privațiuni care includeau cartelarea și raționalizarea produselor. Specula ajunsese aproape generalizată iar populația tăiase și copacii din parcuri pentru a avea lemn de foc în iarna 1916-1917.

În Ardeal, unele structuri de producție fuseseră fie distruse fie lăsate fără echipamente de către forțele militare ale Puterilor Centrale care se retrăgeau.

O a doua întrebare care se naște este de ce autoritățile refuzau revendicările și acordau extremismului bolșevic și apoi comunist o implicare mai mare decât avea în realitate?

De la început trebuie spus că extremismul de stânga a fost prezent și a fost disprețuit fiindcă exponenții lui negau caracterul de stat național al României Mari. Din această cauză, clar nu a avut o aderență masivă din partea muncitorilor și țăranilor, mulți dintre ei veterani de război și ulterior împroprietăriți după război prin reforma agrară[2].

Și acum este necesară întrebarea a doua: De ce autoritățile au crescut declarativ implicarea extremei stângi în grevele anilor 20 și 30? Este foarte simplu. Există în filosofia politică și în reprezentarea mentalului politic ideea că vina îi aparține „celuilalt", pentru eșecul politic. Ca actor al guvernării, un partid nu poate spune că politica sa e greșită sau că sistemul social este greșit. Anul 1919 venise cu votul universal, iar evreii din Vechiul Regat au primit cetățenia română și, implicit, dreptul la vot. Femeile vor ajunge să voteze abia în vremea lui Carol al II-lea. În ciuda votului universal, restrâns în 1938 de Carol al II-lea fără a fi desființat, românii nu au dat năvală spre comuniști care nu au funcționat decât trei ani ca partid legal și 20 de ani ca partid în ilegalitate până în 1944.

PNL și PNȚ care au guvernat de mai multe ori între 1920 și 1938 nu puteau recunoaște că marii proprietari funciari și marii patroni greșeau față de angajații lor. Nimeni nu era dispus să își sacrifice averea pentru ca salariile să crească.

Să nu uităm că Reforma agrară din 1921 a fost una din cele mai radicale din Europa acelei vremi. Locul său ar fi fost în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, deci cu 40 de ani mai devreme. A trebuit să vină un război mondial ca regele Ferdinand să promită reforma agrară în 191 când România era mai mult de jumătate ocupată din Puterile Centrale[3].

În 27 aprilie 1922, în Valea Jiului, o explozie cauzată de neregulile administrării condițiilor de muncă a dus la moartea a 82 de mineri.

Curbele de sacrificiu din anii 30 au generat grevele de la Grivița. Oare cum ar fi fost, contrafactual gândind să recunoască Guvernul incapacitatea managerială? România în 1933 a fost pe punctul să intre în incapacitate de plată dacă Ioan C Michail marele proprietar din Oltenia nu garanta cu averea sa colosală acumulată de generații. El avea la acea dată disponibil în lichidități mai mare decât Banca Națională a României[4].

Așadar, a fost mult mai ușor să se inventeze un dușman puternic, deformând percepția asupra unui dușman nult mai slab, dar existent, comuniștii. Tocmai faptul că autoritățile interbelice au dat vina pe comuniști și le-au organizat procese, precum cel de la Craiova, i-au făcut pe aceștia să își atribuie rol conducător în mișcările de protest ale anilor 20 și 30. Chiar dacă în teorie, au dezaporobat ulterior în istoriografie orice spuneau partidele istorice, comuniștii au achiesat la exagerările interbelice privind ilegaliștii comuniști fiindcă pur și simplu acestea le confereau baza

[2] Keith Hitchins, *România 1866–1947*, Bucharest, Editura Humanitas, 1994, pp. 363–364.
[3] Florin Nacu et al., *România pe muchie de cuțit,* Editura Aius, Craiova, 2014, p.40.
[4] Maria Georgescu, *România, Franţa şi securitatea europeană în anii '20: speranţe şi iluzii*, Editura Militară, Bucureşti, 2004, p. 119.

argumentativă a retoricii lor. De ce dovadă mai aveau nevoie să spună că erau puternici dacă nu chiar exagerările interbelice privind așa zisa forță a celulelor comuniste ilegaliste de acțiune?[5]

O altă întrebare firească este: De ce a fost zguduită România de Marea Criză din 1929-1933?

În primul rând, Reforma agrară din 1921 limitase marile proprietăți deci producția cerealieră scăzuse. În plus, România era dependentă de importuri de tehnologie și exporta materii prime într-o măsură mai mare decât produse finite. În mod cert, importurile depășeau exporturile. Ori, blocându-se circuitele economice occidentale din cauza supraprodcției, era clar că România nu putea evita Marea Criză.

De ce a fost supraproducție în 1929? Sfârșitul războiului a dus la o creștere a producției pentru că economiile occidentale se refăceau. Mașinile au suplinit parțial forța de muncă a bărbaților morți sau mutilați de război. Totuși, femeile care au asigurat forța de muncă în uzine au continuat să muncească, iar după 1924-1925, tinerii au venit și ei ca o forță de muncă suplimentară. În plus, prizonierii de război au fost eliberați, aceștia adăugându-se forței de muncă. Marile companii s-au extins, au planificat producții bazate pe evoluții ulterioare, iar la un moment dat, piața s-a suprasaturat.

Americanii și-au revenit mai repede, pentru că prin New Deal, președintele FD Roosevelt le-a indicat noi direcții de investiții și pentru că o parte din fabricile închise de criză au avut instalațiile demontate și remontate în URSS care a impus măsuri draconice de colectivizare soldate cu milioane de morți dar care au asigurat o producție și o industrializare pe scară largă.

De ce extremismul de dreapta a fost acceptat în România? Drumul extremismului de dreapta în Europa a fost deschis de Benito Mussolini, un militant inițial socialist, dar care a inițiat după 1922 un program economic corporatist prin care statul erau un corp, o mașină, iar oamenii, companiile și instituțiile erau piese în structura acestei mașini. Mulți intelectuali interbelici s-au lăsat sedusi de corporatism.

A apărut o generație de tineri care erau prea tineri să lupte în Primul Război Mondial și care visau la propriul lor război eroic. Corneliu Zelea Codreanu, Ilie Gârneață, Ionel Moța, Vasile Marin, Radu Mironovici, Vasile Iașinschi, Gheorghe Clime, Vasile Christescu, Mihail Stelescu au fost parte a ceea ce s-a numit Mișcarea Legionară.

Ei au găsit explicația greutăților de după război și a Marii Crize în persoana evreilor care, considerau ei, ocupau nemeritat pozițiile cuvenite majorității românilor. Evident, era o gândire antisemită profund eronată. Evreii erau și ei cetățeni români, de altă confesiune care nu erau cu nimic vinovați că erau mai inteligenți decât românii care formau majoritatea și care nu puteau să își dea copiii la facultăți ca Medicina, Dreptul, Științele Economice unde evreii aveau tradiție de familie.

Ridicarea lui Adolf Hitler în Germania sprijinit de trusturile industriale care vedeau în el un motor politic al creșterii afacerilor lor, cooperarea cu Uniunea Sovietică au făcut ca extremismul de dreapta să fie tolerat și văzut ca o alternativă la clasa politică existentă, considerată redundantă și coruptă[6].

În plus, extrema dreaptă românească promova creștinismul, deci atrăgea țăranii și copiii lor care lucrau la oraș în slujbe mărunte dar care se vedeau implicați, atrași în discuții cum se spune în limbaj familiar[7].

Intelectualitatea pătrunsă de curentul naționalist s-a lăsat sedusă iar amenințarea bolșevică cu amploarea mărită de către autorități ducea la sporirea atașamentului față de fermentul naționalismului care coagula forțe obscure din toate păturile societății.

Achitarea lui Corneliu Zelea Codreanu în procesul pentru uciderea prefectului Manciu a contribuit la apoteoza acestuia încă din timpul vieții.

---

[5] Florin Nacu, *The main political ideologies in Oltenia (1920–1989)*, Anuarul „C.S. Nicolăescu-Plopșor", vol. XXII, 2021, p. 83–92.

[6] Emilian Bold, Ion Ciupercă, *Europa în derivă (1918-1940)*, Casa editorială Demiurg, Iași, 2001, p. 105.

[7] Florin Nacu et al., *Tiranie, dictatură și revoluție*, Editura Aius, Craiova, 2013, p.38.

O ultimă întrebare care trebuie pusă ar fi: oare au fost politicienii României Mari demni de moștenirea primită?

Cu excepția Brătienilor și a lui Iuliu Maniu din Ardeal, toți politicienii de după Primul Război Mondial eru figuri noi și fără tradiție politică. Ei au crescut pe lângă maeștrii perioadei 1859-1900, dar proveneau din eșaloanele inferioare ale politicii și societății. Erau fii de negustori, avocați, industriași, nu aveau capacitatea de a întrezări viitorul. Țara se mărise dar se măriseră ambițiile, orgoliile.

Exponenți ai democrației voiau să introducă pe ușa din dos viitori uzurpatori ai democrației, precum Carol Caraiman, care în 1930 și-a detronat propriul fiu. Acesta, înconjurat de politicieni inteligenți cărora el le-a exploatat orgoliile, a ajuns în 1938 să creeze un regim monarhic autoritar care nu mai avea nimic din România anului 1923.

Dispariția regelui Ferdinand și a lui Ionel Brătianu în iulie și noiembrie 1927 au lăsat politica românească fără cârmă și fără cârmaci.

Nemaifiind nicio figură suficient de puternică pentru a acționa drept catalizator pentru factorii perturbatori ai democrației, România Mare a fost un mini-colos cu picioare de lut.

Deși propaganda oficială spunea că se va muri pentru fruntariile țării, în vara anului 1940, în mai puțin de trei luni, România Mare a făcut implozie fără să se tragă măcar accidental un foc de armă în direcția unui ocupant sau a altuia.

Putem concluziona spunând că România Mare a fost un rezultat al unor aspirații ale generațiilor anterioare numai că nu a putut fi un scop în sine pentru generațiile de după 1918. Nici măcar nu s-a făcut efortul de a unifica elitele din Vechiul Regat și regiunile istorice revenite la patria mamă.

Răgățenii au vrut să-și conserve puterea iar ardelenii să le ia această putere. De aici, s-a ajuns la tolerarea exponenților asasinatului ca armă politică, atât din extrema stângă cât și din extrema dreaptă.

Anul 1933 a fost fără îndoială anul care a arătat cel mai bine că soarta României Mari va fi pecetluită. Nici până la acea dată nu exista un tratat cu Uniunea Sovietică, iar tratatul cu Franța fusese realizat abia în 1926.

Mica Înțelegere din 1921[8] nu convinsese niciuna din marile puteri occidentale în timp ce Franța era sedusă de o Confederație Balcanică în anii 20 ai secolului XX[9].

Pacea de la Paris-Versailles era wilsoniană la capitolul clauze deși fusese ambalată într-o aură specific napoleoniană. Așa se explică de ce Italia și Japonia două state teoretic învingătoare în război au ajuns puteri revizioniste de prim rang[10].

Noi cei de astăzi ne putem consola numai cu gândul că și Franța ca mare putere a căzut ca un castel de cărți de joc în vara anului 1940 sub loviturile Reichului nazist. România nu putea nici ea să reziste unui atac al Germaniei naziste după cum în 1944 nu ar fi putut rezista contraofensivei sovietice de după 1943.

Așadar, perioada 1918-1933 este crucială în înțelegerea destinului României interbelice. Perioada reprezintă un deceniu și jumătate de construcție și modelare a unui stat sud-est-european cu o clasă politică relativ conservatoare și cu o societate impregnată încă de spiritul celei medievale de care nu s-a debarasat complet decât după abolirea monarhiei în decembrie 1947. Modernitatea românească fusese una în litera și nu în spiritul noțiunii de modernitate. Practic, România a adoptat modele central și vest-europene pe care nu le-a adaptat suficient la specificul național. Reformele de suprafață nu au fost aprofundate, lipsind ideea de a crea un sistem social bazat pe clase dinamice, dipsuse să interacționeze.

BIBLIOGRAPHY

[8] Eliza Campus, *Mica Înţelegere* (ediţia a II-a), Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997, p.9-15.

[9] Florin Nacu, *The Union of all the Romanians – From political concept to national ideal*, LAP Lambert Academic Publishing, Berlin, 2020, p. 12-19.

[10] Gheorghe Sbârnă, *Românii şi proiectele federale interbelice*, Editura Sylvi, Bucureşti, 2002, p. 18.

- Bold , Emilian, Ciupercă, Ion, *Europa în derivă (1918-1940)*, Casa editorială Demiurg, Iaşi, 2001.
- Campus, Eliza, *Ideea federală în perioada interbelică*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1993.
- Georgescu, Maria, *România, Franţa şi securitatea europeană în anii '20: speranţe şi iluzii*, Editura Militară,Bucureşti, 2004.
- Hitchins, Keith, *România 1866–1947*, Bucharest, Editura Humanitas, 1994.
- Nacu Florin et al., *Tiranie, dictatură și revoluție*, Editura Aius, Craiova, 2013.
- Iidem, *România pe muchie de cuțit,* Editura Aius, Craiova, 2014.
- Nacu, Florin, *The Union of all the Romanians – From political concept to national ideal*, LAP Lambert Academic Publishing, Berlin, 2020,
- Idem,*The main political ideologies in Oltenia (1920–1989)*, Anuarul „C.S. Nicolăescu-Plopşor", vol. XXII, 2021, p. 83–92.
- Savu, Al. Gh., *Sistemul partidelor politice din România (1918–1940),*București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
- Sbârnă, Gheorghe*, Românii şi proiectele federale interbelice*, Editura Sylvi, Bucureşti, 2002.